

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

+ *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.

+ *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.

+ *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.

+ *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via `http://books.google.com`

Digitized by Google

Arc28026

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

BEREDENEERDE BESCHOUWING DER SCHILDERKUNDE,

Door den HEER

DE PILES;

EN

ZAMENSPRAAK OVER DE SCHILDERKUNDE,

DOOR

LODOVICO DOLCE,

Waarin over de voortreflykheden dier Konſt en de nodige vereiſchtens van een Schilder breedvoerig gehandelt wordt.

In het Nederduitſch vertaald,

DOOR

JACOBUS DE JONGH.

Te AMSTERDAM,
By GERRIT DE GROOT, 1756.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE

VERTALER

AAN DEN

LEZER.

DIt werk, waar van wy de vertaling ondernomen hebben, en 't geen in den jare 1708 te Parys in de Franſche tale uitgegeven werdt, is de vrucht van de doorknede kennis in de Schilderkunde van den Heer DE PILES, den Nederlanderen reeds bekend geworden door de vertaling van zyne *Vies des Peintres*, of Levens der Schilders, in den jare 1725 te Amſterdam by Balthaſar Lakeman in Octavo gedrukt,

Digitized by Google

en voert in het oorſpronglyke den titel van *Cours de Peinture par Principes.*

Wie de Schryver geweeſt is, kan gezien worden uit zyne levensbeſchryving, voor zyne hier bovengenoemde Levens der Schilders geplaatſt; en hoe verre zyne kundigheid in de Schilderkunde zich uitſtrekte, zal den liefhebberen dier konſt, de Franſche tale niet magtig, tot genoegen uit dit zyn door ons vertaald werk blyken, waar uit de Schilders niet ſlegts, maar ook de Konſtminnaren, als uit een' ryke bron al het nodige ter volmaking van hunne konſt en kennis putten konnen.

Het genoegen, dat wy in het lezen van het oorſpronglyke vonden, deedt ons vertrouwen, dat nadien onzen landsgenoten tot noch toe in het Nederduitſch een' ſoortgelyke verhandeling ontbrak, deze onze arbeid hun geenzins onaangenaam zoude zyn.

De

Digitized by Google

De titel van *Beredeneerde Beſchouwing der Schilderkunde* kwam ons voor, in onze tale beter des Schryvers oogmerk uit te drukken, dan die van Zamenſtel der Schilderkunde, op grondregelen gebouwd; gelyk wy dit werk zouden hebben moeten betitelen, zo wy den Franſchen titel beſtipt of ſlaafſch gevolgt, en dus meer het oog op de woorden, dan op het onderwerp en de zaken, gehouden hadden.

Hoewel de Heer VERHOEK, vertaler van het Leven der Schilders van den Heer DE PILES, de Schaal der Schilders uit dit ons werk genomen en achter zyne gemelde vertaling geplaatſt hadt, meenden wy, dezelve weder te moeten brengen, daar zy eigentlyk en volgens des Schryvers oogmerk t'huis behoorde; te meer en wel inzonderheid, vermits zy, door drukfeilen verminkt geworden, een' noodwendige verbetering vereiſchte.

Digitized by Google

Voorts dachten wy, den Nederlandſchen Lezer geen ondienſt te zullen doen, door achter het werk van den Heer DE PILES te voegen dat van den beruchten LODOVICO DOLCE, weleer en in den jare 1557 te Venetië in de Italiaanſche tale gedrukt, onder den titel van *Dialogo della Pittura di M. Lodovico Dolce, intitolato l' Aretino*, en ſedert te Florence in den jare 1735 in de gemelde en ook in de Franſche tale herdrukt; een werk bevorens zo zeldzaam en raar geworden, dat men zeer bezwaarlyk een exemplaar tot het herdrukken hadt konnen bekomen, en 't geen mede op een' alzins konſtkundige en voldoende wyze over alle de deelen der Schilderkunde handelt.

Wat eindelyk onze vertaling betreft, daarin hebben wy getracht, zo veel doenlyk was, verſtaanbaar te zyn, en van het ware oogmerk van den Schryver niet af te wyken, zonder nochtans daarom het oorſprong-

lyke

Digitized by Google

lyke woordlyk te volgen; maar gelyk hy in het zelve de eigenſchap der Franſche tale in acht genomen hadt, zo ook die der onze in acht te nemen.

Dit meenden wy onze Lezeren te berichten te hebben, dien wy verzoeken, de ingeſlopene ſchryf- of drukfeilen gunſtig te willen verſchonen en te verbeteren.

LYST

LYST
DER
VERHANDELINGEN,
In dit Werk vervat.

DEnkbeeld der Schilderkunde Bladz. 1
Van het Ware in de Schilderkunde 18
Copy van een brief van den Heer du Guet over de Verhandeling van het Ware in de Schilderkunde 28
De Inventie 32
Beſchryving der Atheenſche Schole 48
De Schikking 59
De Teekening 80
De Kleeding 110
Het Landſchap 125
Manier van het Portretteeren 161
Het Coloriet 187
Het Licht en Bruin 221
De Orde, die men in de ſtudi der Schilderkunde houden moet 237
Verhandeling, waarin onderzocht wordt, of de Dichtkunde boven de Schilderkunde te ſtellen zy 256
Beſchryving van twee werken der Beeldhouwkunde, door den Heer Zumbo, Siciliaanſch Edelman, gemaakt 288
Schaal der Schilders 298

BERE-

Digitized by Google

BEREDENEERDE BESCHOUWING DER SCHILDERKUNDE.

Niemand behaalt den loopprys, ten zy hy de eindpaal in het oog houdt; en zo ook verkrygt men gene volkome kennis ener konſt of weetenſchap, ten zy men 'er zich een waar begrip of denkbeeld van vorme. Dat denkbeeld nu is de eindpaal, die den loper beſtiert, en hem gewis het einde van het renperk, naamlyk de begeerde weetenſchap, doet bereiken.

Doch offchoon alle zaken het grootſt gedeelte van haar waar denkbeeld in zich bevatten en ſchynen te vertonen, volgt daar uit echter niet, dat het ſteeds kenbaar zoude zyn, en niet konnen misleiden, en dat men zich niet dikwerf, in plaats van het waar en volkomene, een valſch denkbeeld kan vormen. De Schilderkunde heeft hare denkbeelden, gelyk de andere konſten; weshalven de zwarigheid in de

Digitized by Google

onderſcheiding van het Ware geleerd is. Doch alvorens tot dit onderzoek over te gaan, komt my voor, noodzaaklyk te wezen, alhier te ontvouwen, dat in de Schilderkunde twee ſoorten van denkbeelden gevonden worden, naamlyk een algemeen denkbeeld, 't geen allen menſchen, en een byzonder, 't geen alleen een Schilder voegt.

Het zekerſt middel, ter gewiſſe verkryging van het waar denkbeeld der zaken, beſtaat, in 't zelve uit den grond van haar weezen en omſchryving af te leiden, vermits de omſchryving alleen uitgedacht is, om de dubbelzinnigheid der denkbeelden te verhoeden, de valſche te verwerpen, en onzen geeſt van het ware einde én de voornaamſte uitwerkſelen van iedere zaak te onderrechten.

Hier uit volgt, dat hoe lynrechter en ſneller ons een denkbeeld tot het einde brengt, 't geen ons het weezen, waar uit het voortvloeit, aanwyſt, wy ons ook te vaſter van zyne echtheid moeten verzekert houden.

Het weezen en de omſchryving der Schilderkunde is de nabootſing der zienlyke voorwerpen volgens hunne gedaante en verwen. Daarom is 't, dat hoe naauwkeuriger en getrouwer een Schilder de natuur volgt, hoe meer en ſpoediger hy ons lynrecht naar zyn oogmerk leidt, 't geen in het misleiden onzer ogen beſtaat, en hoe meer hy ons derhalven blyken van zyn waar denkbeeld geeft.

Dat algemeen denkbeeld treft en trekt de gantſche waereld, de onkundigen, de beminnaars der Schilderkunde, de kenners en de Schilders zelven. Het gehengt niet, dat iemand onverſchillig

lig door een vertrek ga, waarin enige Schilderyen van dien ſtempel hangen, zonder 'er door verrukt te worden, ſtil te ſtaan, en een poos het vermaak dier verrukking te genieten. De ware Schilderkunde dan is iets, 't geen ons verraſt, om zo te ſpreken, roept, en door de kracht zyner uitwerkſelen te weeg brengt, dat wy ons niet weêrhouden konnen, het te naderen, als of het ons iets te zeggen hadt. Ook bevinden wy, by haar gekomen zynde, dat zy ons niet ſlegts vermaakt door hare fraaije verkiezing, de nieuwigheid der zaken, die zy ons vertoont, de Hiſtori, de Fabelen, waar mede zy ons geheugen ververſcht, de vernuftige uitvindingen en de verbloemingen, waar in wy behagen ſcheppen den zin na te vorſchen, of de duiſterheid te beriſpen; maar dat zy ons ook door de echte en getrouwe nabootſing, die ons allereerſt verrukte, van de byzondere deelen der Schilderkunde kennis geeft, die, gelyk Ariſtoteles zegt, ons vermaak verſchaft, hoe verſchriklyk de voorwerpen der natuur, die zy vertoont, ook zyn mogen.

Het tweede denkbeeld, 't geen wy zeiden een Schilder byzonder te voegen, en waar in hy volmaakt bedreeven behoort te zyn, betreft de gantſche theori of beſpiegeling der Schilderkunde, in hare byzondere onderdeelen, en moet hem zodanig eigen wezen, dat hy tot het afmalen zyner gedachten gene overpynſing ſchynt nodig te hebben.

Dus dat hy, na een' naauwkeurige ſtudie der Teekening, het zoeken naar een verſtandig Coloriet, en naar al 't geen van die beide deelen afhangt, zich geſtadig de byzondere denkbeelden verte-

Digitized by Google

genwoordigt, die tot de onderſcheide deelen zyner konſt behoren.

Uit al het reeds gezegde beſluit ik, dat de ware Schilderkunde haren beſchouwer door de kracht en waarheid harer nabootſing moet roepen, en dat de beſchouwer verrukt haar moet naderen, om, als 't ware, met de verbeelde figuren in geſprek te treden. En in waarheid, wanneer zy den ſtempel van het Ware draagt, ſchynt zy ons alleen geroepen te hebben, om ons te vermaken en te onderwyzen.

Ondertuſſchen zyn de denkbeelden der Schilderkunde in 't algemeen zo verſchillende, als de onderſcheide Scholen onder elkander verſchillen. Dit wordt geenzins veroorzaakt, om dat den Schilders de vereiſchte byzondere denkbeelden ontbreken, maar vermits het gebruik, 't geen zy 'er van maken, niet altoos t'enemaal recht is, en de manier, welke zy uit dat gebruik aanneemen, hunne meerdere verknochtheid aan één gedeelte, dan aan een ander, en de genegenheid, welke zy de manier hunner meeſters blyven toedragen, hen voor enig gedeelte voorinneemen, niettegenſtaande zy volſtrekt verplicht zyn, dezelve alle te bezitten, om aan het bovengenoemd algemeen denkbeeld te voldoen; want de meeſte Schilders volgens hunne verſchillende neigingen ſteeds verdeeld zyn, de een voor Raphaël, de ander voor Michel Angelo, weder anderen voor de Caraccio's, en weder anderen voor hunne diſcipelen. Enigen hebben de Teekening boven alles verkoren; anderen den overvloed der Inventie; weder anderen het bevallige; anderen de afbeelding der Hartstochten, en eindelyk hebben zich anderen

ge-

Digitized by Google

geheel aan de vervoering van hunne verbeeldingskracht overgegeven, zonder dezelve door de ſtudie en beſpiegeling genoeg aan te kweeken.

Wat ſtaat ons dan in alle die onbepaalde en onwiſſe denkbeelden te doen? Ongetwyffelt is het verwerpen van dezelve gevaarlyk; doch de party, die men te kiezen heeft, is, zich vooraf aan het Ware te houden, 't geen wy in 't algemeen denkbeeld onderſtelden. Dus is nodig, dat alle de geſchilderde voorwerpen waar ſchynen te zyn, aleer zy zulx ſlegts op ene zekere wyze ſchynen te wezen, vermits het Ware in de Schilderkunde de grondſlag van alle de andere deelen uitmaakt, die de voortreflykheid dier konſt opluiſteren, gelyk de weetenſchappen en deugden de voortreflykheid van den menſch verſieren, die 'er de grondſlag van is. Mitsdien dan behoort men geſtadig het een en ander in zyne volmaaktheid te onderſtellen, wanneer men van de fraaije deelen ſpreekt, welke men in de Schilderkunde vindt, en die gene goede uitwerking konnen hebben, ten zy zy 'er innerlyk aan verknocht zyn. De beſchouwer is niet verplicht, het Ware in een' Schildery te zoeken, maar het Ware moet door zyne kracht den beſchouwer roepen.

Te vergeefs zoude men in een prachtig paleis de allerzeldzaamſte dingen der waereld bewaren, zo men verzuimt hadt, 'er deuren in te maken, of den ingang niet met de fraaiheid van het gebouw overeenkwam, ten einde in den beſchouwer een begeerte te verwekken, om naar binnen te treden en zyne nieuwsgierigheid te voldoen. Alle de zienlyke voorwerpen dringen

Digitized by Google

niet dan door de werktuigen van het gezicht in de ziel, gelyk het geluid der Muziek niet dan door de oren de zinnen aandoet. De oren en ogen zyn de deuren, waar door onze oordeelvelling over de zamenſtemming der Muziek en de werken der Schilderkunde indringt; weshalven de eerſte zorg van den Schilder zo wel als Muzikant ſtrekken moet, om door de kracht hunner Harmoni den ingang dier deuren vry en bevallig te maken; de een door het Coleriet, verzeld door zyn Licht en Bruin, en de andere door zyne gelykluidenheid.

De zaken dus zynde, en de beſchouwer door de kracht van het werk als geroepen ontdekken zyne ogen de byzondere ſchoonheden, bekwaam om hem te onderwyzen en te vermaken. Een liefhebber vindt daar, 't geen met zyn ſmaak en verkiezing overeenkomt, en een Schilder ſlaat de byzondere deelen der konſt gade, om met het goede zyn voordeel te doen, en het kwade, 't geen hem voorkomen mogt, te verwerpen. Alles is in de werken der Schilderkunde niet evengelyk. Men vindt Tafereelen die, naauwkeurig beſchouwd, verſcheide gebreeken hebben, doch niettemin de ogen der voorbygangeren op zich doen veſtigen, vermits de Schilder in dezelve een voortreflyk gebruik van zyne verwen en het Licht en Bruin gemaakt heeft.

Rembrant, by voorbeeld, hadt zich eens met het ſchilderen van het Portret van zyne dienſtmaagd verluſtigt, om het voor een venſter te plaatſen, en de ogen der voorbygangeren te verſchalken. Dit gelukte hem, invoegen men niet, dan na verloop van enige dagen, dat bedrog

drog ontdekte. Gelyk men zich gemaklyk verbeelden kan, was het Rembrant niet, mits de fraaiheid der Teekening, of de deftige zwier, welke die uitwerking te weeg bragten.

In Holland zynde, dreef my de nieuwsgierigheid aan, om dat Portret te zien, 't geen ik, van een fraai Penseel en een' grote kracht bevindende, kocht, en noch heden een' aanzienlyke plaats in myn Cabinet vergun.

Andere Schilders in het tegendeel hebben door hunne werken vele volmaaktheden in de verscheide deelen hunner konst getoont; doch waren niet gelukkig genoeg, om terstond gunstige ogen naar zich te trekken; ik zeg, gelukkig genoeg, vermits, zo zy het t'enigertyd deden, zulx te weeg gebragt werdt door een' schikking der voorwerpen, toevallig geplaatst, en die op hare standplaats een gunstigen Dag en Schaduw vereischten, welke men haar niet weigeren konde; doch waar aan de bedreevenheid van den Schilder weinig deel hadt, aangemerkt hy, zulx door kundigheid gedaan hebbende, het in alle zyne Schilderyen zoude hebben in acht genomen.

Derhalven gebeurt het niet zelden, dat men de Schilderyen in de kamers alleen door de kostbaarheid hunner lysten versierd vindt, terwyl de lafheid en koelheid van het verbeelde den voorbyganger zyns wegs laten gaan, zonder hem, door behulp van het Ware, 't geen ons roept, tot zich te trekken.

Om de zaak bevatbarer te maken, zal ik my moeten bedienen van het voorbeeld der grootste Schilders, die nochtans in geen genoegzamen graad dat gedeelte bezaten, 't geen terstond het

gezicht door zyne beſtipte nabootſing en door een Waar aandoet, welkers konſt ons, om zo te ſpreken, verleit, door zelfs de natuur voorby te ſtreven; doch onder de voorbeelden, die aangehaalt konnen worden, weet ik gene merkwaardiger by te brengen, dan die van Raphaël, zo om zynen groten roem, als vermits het zeker is, dat gene van alle de Schilders zo vele deelen hadden, noch dezelve in zo hoog een graad van volmaaktheid bezaten.

't Gaat voor een' algemeene waarheid door, en wordt door de toeſtemming van verſcheide lieden beveſtigt, dat men dikwerf ſchrandere mannen Raphaël te midden van Raphaël heeft zien zoeken; dat 's te zeggen, te midden van de zalen van het Vaticaan, waarin de beſte werken van dien Schilder gevonden worden, en teffens hunnen geleiders horen verzoeken, dat zy hun doch de werken van Raphaël wilden tonen, zonder enige blyken te geven, dat zy 'er in den eerſten opſlag over verbaaſt ſtonden, gelyk zy zich, in aanmerking van het gerucht van den roem van Raphaël, verbeeldden. Hun opgevat denkbeeld van de werken van dat groot licht bevondt zich niet voldaan, vermits zy die werken afmaten naar het denkbeeld, 't geen men natuurlyk van een' volmaakte Schildery hebben moet. Zy konden zich niet verbeelden, dat de nabootſing der natuur op 't gezicht van de werken van een zo uitmuntenden Schilder niet in hare volle kracht en volmaaktheid kenbaar wierdt; 't geen een blyk uitlevert, dat zonder de kennis van het Licht en Bruin, en van al wat tot het Coloriet behoort, de verdere deelen der Schilderkunde zeer veel van hun-

hunne verdienſten verliezen, zelfs in een zo hogen graad van volmaaktheid, als Raphaël dezelve gebragt heeft.

Ik kan alhier een voorbeeld, nieuw genoeg, aanhalen, van de geringe uitwerkſelen, die de werken van Raphaël in den eerſten opſlag te weeg brengen. Dat voorbeeld is my verhaalt van een myner vrienden (*), wiens geeſt en oordeel de gantſche waereld bekent zyn. Zyne achting voor dien beruchten Schilder ging zo verre, dat zy veeleer den naam van verwondering verdiende, en hy hadt zulx met andere ſchrandere lieden gemeen. Zich voor enigen tyd te Romen bevindende, was hy onverduldig, om de werken van Raphaël te zien. De beroemſte zyn, die hy in de zalen van het Vaticaan in *Freſco* geſchildert heeft. De bovengenoemde liefhebber derwaards gebragt zynde, wandelde onverſchillig te midden door die zalen, niet beſeffende, dat hy voor ogen hadt 't geen hy met zo veel yver zogt. Zyn geleider deedt hem ylings ſtilſtaan, en zeide: hoe ſpoed gy u dus haaſtig voort, myn heer? zie hier het geen gy zoekt, en waar op gy niet let. Onze liefhebber werdt niet zo haaſt de ſchoonheden ontwaar, die zyn geeſt hem toen ontdekte, of beſloot, ſedert verſcheide malen derwaards te keeren, om zyn weetluſt te voldoen, en een ſmaak te verkrygen van het geen hem noch meer aandeedt. Wat zoude het geweeſt zyn, zo Raphael, nu hy dus verrukt van 't gezicht van zo vele ſchone zaken te rug keerde, hem door de kracht der Couleuren, aan ieder voorwerp

(*) De heer de Valincourt.

Digitized by Google

werp eigen, ondersteund door een heerlyk Licht en Bruin, terstond zelf geroepen hadde?

De heer, van wien ik spreek, hadt zich verbeeld, dat hy op het gezicht van zo algemeen beruchte Schilderyen verstelt gestaan zoude hebben. Dit was hy niet, en geen Schilder zynde, vergenoegde hy zich alleen met het gadeslaan en roemen van den zwier der hoofden, de Expressien, de grootsheid der gebaarden en bevalligheden, die met de hem meest kundige zaken gepaard gingen. Voor het overige hadt hy weinig liefhebbery, om by de andere deelen te blyven stilstaan, die alleen de studi van een Schilder betreffen.

't Geen ik verhaalt heb, gebeurt dikwerf, niet alleen aan onkundige liefhebbers, maar ook zelfs aan Schilders van beroep, die noch nooit iets van de werken van Raphaël gezien hebben.

Dit geschiedt niet, om dat men gene wel gecoloreerde stukken van Raphaël ziet, maar om dat men uit het klein getal, van die hy op die wyze gemaakt heeft, niet oordeelen kan. Uit het gros zyner werken, en die van alle andere Schilders, moet men van den trap hunner bekwaamheid oordeelen.

Enigen werpen tegen, dat in die grote en volmaakte nabootsing het weezen der Schilderkunde niet bestaat, en dat zo zulx dus was, men de uitwerkselen 'er van in de meeste stukken zoude ontwaar worden; dat een roepend stuk niet altoos het denkbeeld van den beschouwer voldoet, en dat het niet nodig is, dat de beelden, die een' Schildery uitmaken, met den beschouwer in gesprek schynen te willen treden,

den, vermits men doch vooraf weet, dat het ſlegts Schildery is.

't Is zeker, dat de ſtukken, die den beſchouwer roepen, geen groot getal uitmaken; doch het is de ſchuld der Schilderkunde niet, wier weezen beſtaat in de ogen, is 't doenlyk, te verſchalken en te bedriegen. De ſchuld dan is alleen aan de onachtzaamheid van den Schilder toe te ſchryven, of veeleer aan zynen geeſt, die niet genoeg verheeven, noch genoeg onderwezen is in de nodige gronden, ten einde, om zo te ſpreken, de voorbygangeren te dwingen, op zyne ſtukken het oog te ſlaan, en 'er acht op te geven.

Veel meer geeſt en oordeel wordt vereiſcht, om een goed gebruik van het Licht en Bruin, de Harmoni der Couleuren en hunne juiſtheid voor ieder byzonder voorwerp te maken, dan om een figuur te teekenen. De Teekening, die om haar wel te kennen, veel tyd vereiſcht, beſtaat byna alleen in de kennis der maten en de omtrekken, waarin men zich geſtadig oeffent; maar het Licht en Bruin in de Harmonie der Couleuren zyn eene geſtadige redeneering, die den geeſt en het oordeel op een' zo verſchillende wyze oeffent, als de Schilderyen verſcheidentlyk zamen geſtelt zyn. Een bezadigd oordeel vindt noodzaaklyk, onder zyn geſtadig werk iets aan de Teekening te verbeeteren; en het Licht en Bruin vereiſcht, buiten en behalven de reegelen, een' maat van geeſt, groot genoeg, om zich te verdeelen, en (om zo te ſpreken) over alle de andere deelen der Schilderkunde uit te breiden.

Een ieder weet, dat offchoon de werken van

Ti-

Titiaan, en van alle de Schilders van zyn' School, byna gene andere verdienſten, dan het Licht en Bruin en het Coloriet hebben, zy nochtans tot een zeer hogen prys betaalt, gretig gezogt en in de Cabinetten der liefhebbers, als ſtukken van de eerſte claſſe, geplaatſt worden.

Als ik hier van de Teekening ſpreek, verſta ik alleen dat ſtoflyk gedeelte, 't geen door een' juiſte mate alle de voorwerpen op een' gereegelde wyze vormt; want ik weet zeer wel, dat in de Teekening, buiten en behalven de gereegeltheid der maten, een geeſt gevonden wordt, bekwaam, om alle ſoorten van vormen door kieſchheid en zwier voort te brengen.

Ondertuſſchen is het gemaklyk te zien, dat het geen 't allermeeſt toebrengt tot het uitwerkſel, waar door de beſchouwer geroepen wordt, in het Coloriet beſtaat, zamengeſtelt uit alle zyne deelen, naamlyk het Licht en Bruin, de welgeſchiktheid der Couleuren, en die zelfde Couleuren, die wy plaatslyke noemen, wanneer zy ieder afzonderlyk de Couleur der natuurlyke voorwerpen, die de Schilder begeert te verbeelden, getrouw nabootſen; doch zulx belet niet, dat de andere deelen tot de volmaking van het gantſche werktuig niet noodzaaklyk zouden zyn, en elkander onderling behulpzaam wezen; als enigen tot de vorm, en anderen ter verſiering van de geſchilderde voorwerpen, om hun een ſmaak en bevalligheid te geven, en zo wel de liefhebbers der Schilderkunde aan den enen kant, als de Schilders aan de andere zyde te onderwyzen, ten einde dus aan de gantſche waereld te behagen.

De plicht der Schilderkunde dan zynde, om te

te roepen en te behagen, ontheft die plicht haar niet, dat zy haren beſchouwer, na dat zy hem tot zich getrokken heeft, over de verſcheide ſchoonheden, die zy bevat, niet zoude onderhouden.

Thans blyft my overig, de deelen der Schilderkunde in zodanig een' natuurlyke orde te plaatſen, als bekwaamſt is, om den lezer in het denkbeeld te beveſtigen, 't geen ik in zynen geeſt tracht te ſtichten. En nadien dat denkbeeld alleen op het Ware gegrond is, zal ik door een' verhandeling van het Ware in de Schilderkunde de orde openen, die ik aan de 'er op volgende verhandeling geven zal. Hier toe ben ik te meer verplicht, vermits die verhandeling van het Ware, en die van het denkbeeld der Schilderkunde, 't geen ik thans ontvouw, onderling zodanig een' overeenkomſt hebben, dat zy byna de zelfde zaak uitmaken; nadien alle de deelen der Schilderkunde niets vermogen, ten zy zy den ſtempel van het Ware dragen.

Na het dus opgerechte denkbeeld der Schilderkunde, en de verhandeling van het Ware, zal niets, dan het byeenzamelen der andere deelen van die konſt, ontbreken. En onderſtelt, dat de grondſlagen 'er van hecht gelegt zyn, zal zulx het enig middel wezen, om een Geheel uit te maken, 't geen voor alle ſlingſche beriſpingen gedekt zal zyn, en voor de beledigingen van die van de ware grondreegelen gene kenniſſe hebben.

Ik zal pogen, vaſte ſteenen te vormen, om een bolwerk te ſtichten, en een paleis voor de Schilderkunde op te rechten, waarin de groot-

ſte

Digitized by Google

ſte Schilders, de ware liefhebbers, de beminnaren der Schilderkunde, en de lieden van een goeden ſmaak in alle zekerheid de wyk konnen nemen.

De Inventie zal een begrip van het gebouw geven, en zy tot het zelve een' ſchilderachtige gelegenheid, vreemd-waarlyk en ſomtyds woeſt, doch ook teffens aangenaam in den hoogſten graad, uitkiezen. Zy zal beveelen, wat bouwſtoffen men tot de ſtichting van dat paleis gebruiken zal. En de Ordinantie zal de vertrekken verdeelen, om dezelve tot het ontfangen van alle ſchoonheden en bevalligheden, die men haar zal willen byzetten, bekwaam te maken.

Na de Inventie en Ordinantie zal de Teekening en het Coloriet, gevolgd door alle de 'er toe behorende deelen, zich tot de volvoering van dat gebouw aanbieden. Het Coloriet zal de zorge over het onderzoeken van alle zaken op zich nemen, en haar een gedeelte zyner gaven, een' iedere naar hare behoeftens en geſchiktheid, mededeelen. Gepaart met de Teekening zal het beveelen, wat meubilen men ter verſiering van het gebouw te verkiezen hebbe. De Teekening alleen zal by voorrang het oppergezag over de Bouwkunde oeffenen, en aan het Coloriet de keuze der Schilderyen ſtaan; doch zy beide zullen eenſtemmig arbeiden, om de laatſte hand aan het werk te leggen, en 'er niets aan te doen ontbreken.

De ligging of ſtand van dat paleis moet, om naar de Schilderkunde geſchikt te wezen, voorzien zyn van een' verſcheidenheid van verſchillende voorwerpen, die de natuur wilkeurig, zonder konſt of aankweeking, voortbrengt. De

Rot-

Digitized by Google

Rotzen, Vloeden, Bergen, Beeken, Boſſchen, Luchten en Velden, met de buitengewone toevallen, zonder nochtans van het waarſchynlyke af te wyken, zyn allereigenſt tot de geleegenheid van dat geſticht; en de verhandeling van het Landſchap, die ik vervolgens geven zal, zal omſtandig van die onderſcheide voorwerpen ſpreken.

Onder de bewoners van dat paleis zal de Schilderkunde in het zelve de Dichtkunde met de achting, die zy verdient, ontfangen, en zy 'er te zamen als twee goede zuſters wonen, die elkander zonder ergwaan moeten beminnen, en over niets te twiſten hebben, en dat wel om de overeenkomſt van die beide konſten, waar mede ik de orde eindigen zal, die ik oordeel te moeten houden in dit ſyſtema der Schilderkunde, 't geen ik gezint ben in 't licht te geven.

Enige lieden van oordeel hebben beriſpłyk gevonden, dat ik my van de feilen van Raphaël bedient heb, om myne gevoelens over het denkbeeld der Schilderkunde te ſtaven: van een man, zeggen zy, die niet dan als een voorbeeld van alle volmaaktheid behoorde aangehaalt te worden, aangemerkt den algemeenen roem, dien hy zich in de waereld verkregen heeft. Zy ſtaan wel toe, dat ik grondig redeneer, maar willen, dat ik my van een ander voorbeeld had behoren te bedienen, en met lieden van oordeel die toegeeflykheid voor Raphaël gebruiken.

Zy voegen 'er by, dat de liefhebbers reeds tegens my vooringenomen zullen zyn, vermits zy zich verbeelden, dat ik Rubens boven Raphaël ſtelle, en dat het voorbeeld, waar van ik my tot het ſtaven myner gevoelens zoude bedienen, hen

hen ergeren zoude, in plaats van hen in te neemen, en by hen grootlyx verminderen het denkbeeld, 't geen zy van myne kennis in de Schilderkunde hebben.

Op dat bericht heb ik niets anders te zeggen, dan dat ik my ten aanzien van Raphaël van zyn voorbeeld bedient heb, naamlyk van gevallen, die daaglyx op het zien zyner werken gebeuren, vermits hy by uitneemendheid, meer dan enig ander Schilder, alle de deelen zyner konst verstondt; en dat ik geen meer voordeel konde trekken en zekerer myn gevoelens over het denkbeeld der Schilderkunde vestigen, dan dezelve aan alle de volmaaktheden van Raphaël tegen over te stellen. Raphaël dan tot een voorbeeld te verkiezen, is niet, hem te laken, aangemerkt hy meer deelen, dan enig ander Schilder, kundig was, en derhalven getoont heeft, hoe veel alle zyne andere schone deelen verliezen, door niet gepaard te gaan met een Coloriet, 't geen de liefhebbers roept, om het te roemen.

Ik schryf noch voor volmaakte kenners in de Schilderkunde, noch voor volslagen onkundigen, maar voor die met een' zucht voor de gezegde schone konst geboren zyn, en dezelve, ten minsten door de verkeering met ervaren kenners en grote Schilders, hebben konnen aankweeken. In een woord, ik schryf voor jonge leerlingen, die den goeden weg gevolgt zullen hebben, en voor hun alle, die enige begrippen van de Teekening en het Coloriet hebben verkreegen, en, zonder vooroordeel, de fraaije werken naauwkeurig beschouwt hebbende, leergierigheid genoeg be-

bezitten, om de waarheden, die men hun zoude mogen inboezemen, te ontfangen.

De halfbedreven Schilders, die op een kwaden weg zyn, en de meeſt ervarene in de letteren, willen gemeenlyk valſche denkbeelden, die zy allereerſt vormden, ſtaande houden; en, zonder Teekening, Coloriet, Raphaël, noch Rubens te kennen, van die beide Schilders ſpreken volgens een' oude overlevering, die, ofſchoon door goede beſpiegelingen grootlyx in gezag vermindert, nochtans in den geeſt van velen wortelen overgelaten heeft.

My aangaande, ik kan zeggen, dat ik gedurende myne reize met grote oplettenheid de beſte Schilderyen van Europa gezien hebbende, dezelve beſtudeert heb met liefde en vlyt, waar toe ik den weinigen geeſt, dien myne geboorte my gegeeven hadt, beſteedde. Ik bemin al wat in de werken van grote meeſters goed is, zonder onderſcheid van naam en zonder enige toegeeflykheid. Ik bemin de verſcheidenheid der beruchte Scholen. Ik bemin Raphaël, Titiaan en Rubens. Ik doe, al wat my mooglyk is, om de zeldzame eigenſchappen en hoedanigheden van die grote Schilders te doorgronden. Maar wat volmaaktheden zy ook bezitten mogen, bemin ik noch veel meer de waarheid. Deze is 't, die men alleen in 't oog houden moet, vooral wanneer men voor het algemeen ſchryft; 't is een' eerbied, die men haar ſchuldig is, en waar van ik meen, my niet te mogen ontſlaan.

VAN HET WARE IN DE SCHILDERKUNDE.

DE menſch, hoe leugenachtig hy ook zy, haat nochtans niets meer dan de leugen, en het vermogenſt middel, om zyn vertrouwen te winnen, is de oprechtheid. Dus acht ik het onnodig, alhier den lof van het Ware ten top te heffen. Niemand, of hy bemind het, en beſeft 'er de ſchoonheden van. Niets is goed, niets behaagt, zonder het Ware. 't Is de reden, de billykheid, het gezond oordeel en de grondſlag aller volmaaktheden; 't is het doelwit der wetenſchappen; en alle konſtenaren, die de nabootſing ten voorwerp hebben, oeffenen zich niet, dan om den menſch door een' getrouwe verbeelding van de natuur te onderwyzen en te vermaken. Daarom is 't, dat zy, die de wetenſchappen najagen, of zich in de konſten oeffenen, zich niet gelukkig zouden konnen achten, ten zy zy, na alle hunne zorgen, het Ware vonden, 't geen zy als de beloning hunner bemoeiniſſen aanmerken.

Behalven dat algemeen Ware, 't geen alomme gevonden moet worden, is ook een Ware in een' ieder' der fraaije konſten en in een' iedere wetenſchap in het byzonder. Myn oogmerk is, alhier het Ware in de Schilderkunde te ontdek-

dekken, en van wat belang het voor een Schilder is, om het wel uit te beelden.

Doch alvorens hier toe te treden, zal het nodig wezen, in het voorbygaan te weten, dat men in de nabootsing, inzonderheid der Schilderkunde, op te merken hebbe, dat, offchoon het natuurlyk voorwerp waar, doch het voorwerp in Schildery alleen verdicht is, dit laatfte nochtans Waar genoemd wordt, wanneer het de eigenfchappen en hoedanigheden van zyn model volmaakt volgt. Dit dan is het Ware in de Schilderkunde, 't geen ik pogen zal te ontdekken, om 'er de waarde en noodzaaklykheid van te kennen.

In het Ware der Schilderkunde vind ik drie foorten.

Het eenvouwig Ware.
Het denkbeeldig Ware.
En het vermengd of volmaakt Ware.

Het eenvouwig Ware, 't geen ik het eerfte Ware noem, is een' eenvouwige en getrouwe nabootfing van de uitdruklyke beweegingen der natuur en voorwerpen, zodanig de Schilder zich dezelve ten voorbeeld verkozen heeft, en zy zich daadlyk aan onze ogen vertonen; invoegen het naakt weetentlyk vleefch, en de kleederen waarlyk ftoffen naar hunne verfcheidenheid fchynen te zyn, en dat ieder voorwerp in 't byzonder de ware eigenfchappen en hoedanigheden van zyne natuur behoudt; zulx dat door de kennis van het Licht en Bruin en de vereeniging der Couleuren, de gefchilderde voorwerpen ver-

heeven ſchynen te zyn, en het geheel te zamen overeenſtemt.

Het eenvouwig Ware vindt in alle ſoorten van natuurlyke voorwerpen middelen, om den Schilder tot zyn doeleinde te leiden, 't geen in een' kenbare en levendige nabootſing der natuur beſtaat; invoegen de figuren, om zo te ſpreken, buiten het Schildery ſchynen te komen, om met hare beſchouwers in geſprek te treden.

In het denkbeeld van dit eenvouwig Ware zonder ik af de ſchoonheden, welke dat eerſte Ware konnen verſieren, en 't geen 'er het vernuft, of de regelen der konſt by zouden konnen voegen, om 'er een volmaakt Geheel van te maken.

Het denkbeeldig Ware is een' keuze van verſcheide volmaaktheden, die nooit in een enkel model gevonden worden, maar men uit verſcheide modellen en gemeenlyk uit het Antiek trekt.

Dat denkbeeldig Ware bevat den overvloed der gedachten, de rykheid der Inventie, de welvoeglykheid der Standen, den luiſter en de verhevenheid der Omtrekken, de keuze der fraaije Expreſſien, de ſchone ſchikking der Kleederen; kortom alles, 't geen zonder benadeeling van het eerſte Ware het zelve onderkenlyker en welvoeglyker doet zyn. Doch alle die volmaaktheden niet dan in het denkbeeld betreffende de Schilderkunde konnende beſtaan, vereiſſchen een wettig onderwerp, 't geen dezelve bewaart en met vrucht te voorſchyn brengt, en dat wettig onderwerp is het eenvouwig Ware, even gelyk de zedelyke deugden niet dan in het denkbeeld beſtaan, wanneer zy geen wettig onderwerp hebben; dat is te zeggen, een wel geſchikt

on-

Digitized by Google

onderwerp, om dezelve te ontfangen en te doen beſtaan, zonder 't welk zy ſlegts valſche waarſchynlykheden en ſchaduwen van deugd zouden zyn.

Het eenvouwig Ware beſtaat op zich zelf, en verſtrekt, om zo te ſpreken, tot een' ſauſe van de volmaaktheden, die het verzellen. Een' ſauſe, die haar ſmaaklyk maakt en opſcherpt; en zo het alleen al niet tot de nabootſing van een' volmaakte natuur leidt, ('t geen afhangt van de keuze, die de Schilder van zyn model maakt) leidt het hem ten minſte tot de nabootſing van de natuur, die in 't algemeen des Schilders doelwit is. 't Is onwederſpreeklyk, dat het denkbeeldig Ware alleen langs een aangenamen weg leidt; doch op welken de Schilder, het einde zyner konſt niet konnende bereiken, verplicht word, in zynen loop ſtil te ſtaan; en de enige hulp, die hy tot het helpen volbrengen van zynen loop te verwachten heeft, moet uit het eenvouwig Ware voortvloeijen. Dus blykt, dat die beide Waren, naamlyk het eenvouwig en het denkbeeldig Ware, een' gemengd volmaakt uitleveren, waar uit zy een' onderlinge hulpe verleenen, met die byzonderheid nochtans, dat het eerſte Ware te midden van alle de 'er bygevoegde volmaaktheden doorſtraalt en zich kennen doet.

Het derde Ware dus uit het eenvouwig en denkbeeldig Ware zamengeſteld, brengt door die zamenvoeging de laatſte volvoering der konſt en de volmaakte nabootſing van het fraaije der natuur te weeg. 't Is dat ſchoon en ſchynbaar Ware, dat niet zelden waarachtiger dan de waarheid zelve ſchynt te wezen, vermits in die

zamenvoeging het eerſte Ware den beſchouwer inneemt; verſcheide verwaarlozingen het oog doet ontſnappen, en zich zelf allereerſt ontdekt, zonder dat men 'er om denkt.

Dat derde Ware is een doelwit, 't geen niemand noch ooit beſchoten heeft; alleen kan men zeggen, dat die dat wit het naaſt by getroffen hebben, de allerbekwaamſte zyn. Het eenvouwig en denkbeeldig Ware zyn naar het vernuft en de opvoeding der Schilders, die dezelve bezaten, verdeelt geweeſt. Georgione, Titiaan, Pardenone, de oude Palma, de Baſſans en de gantſche Venetiaanſche Schole hadden gene andere verdienſten, dan dat zy het eerſte Ware bezaten. En Leonardo da Vinci, Raphaël, Julio Romano, Polidoor de Caravachio, Pouſſin, en enige anderen van de Roomſche Schole hebben hunnen grootſten roem door het denkbeeldig Ware geveſtigt; doch boven al Raphaël, die, behalven de ſchoonheden van het denkbeeldig Ware, een aanzienlyk gedeelte van het eenvouwig Ware bezat, en door dat middel het volmaakt Ware veel nader by, dan iemand zyner landsgenoten, gekomen is. Het ſchynt in der daad, dat hy, om de natuur in hare verſcheidenheden na te bootſen, zich gemeenlyk van het Leven op zo verſchillende wyzen bediende, als hy verſcheide figuren af te beelden hadt, en dat, zo hy al iets van het zyne 'er byvoegde, het alleen geſchiedde, om de Penſeelſtreken regelmatiger en uitdruklyker te maken, ſteeds echter het Ware en de byzondere eigenſchap van zyn model behoudende. Offchoon hy het eenvouwig Ware in de andere deelen der Schilderkunde niet kende, hadt hy nochtans zodanig een ſmaak

voor

voor het algemeen Ware, dat hy het in de meeſte partyen van de lichamen, die hy naar het Leeven teekende, op het papier ſchetſte, gelyk zich dezelve in der daad vertoonden, om hem dus ten getuigen van de eenvouwige waarheid te verſtrekken, en dezelve te voegen by het denkbeeld, 't geen hy van de ſchoonheid van 't Antiek hadt opgevat: een voortreflyk gedrag waarlyk, 't geen geen ander Schilder zo gelukkig, als Raphaël, ſedert de herſtelling der Schilderkunde gehouden heeft.

Gelyk het volmaakt Ware uit een' zamenvoeging van het eenvouwig en denkbeeldig Ware beſtaat, kan men de Schilders bekwaam noemen, naar den grond, in welken zy de deelen van het eerſte en tweede Ware bezitten, en naar de gelukkige gemaklykheid, die zy tot het maken van een goede zamenvoeging verkregen hebben.

Na het dus bepalen van het Ware der Schilderkunde, zal niet ondienſtig zyn, te onderzoeken, of de Schilders, die, om verſtandig te ſchynen, den omtrek hunner figuren verzwaarden, het Ware niet verlaten hebben, door de palen van een' geregelde eenvouwigheid te buiten te gaan.

Gelyk de Schilders alles, wat verzwaard of vergroot is, den naam van beladen en overladen geven, en dat al het verzwaarde ook het waarſchynlyke te buiten gaat, is het zeker, dat al 't geen men overladen noemt, niet tot het door ons bepaald Ware behoort. Nochtans zyn 'er beladen omtrekken, die behagen, aangemerkt zy verre af zyn van de ſlegtheid van het gemeen natuurlyke, en zowel een zwier van losheid, als een zeker denkbeeld van een grootſchen ſmaak

vertonen, die de meeſte Schilders misleiden, welke die ſoorten van vergrotingen, den naam van een' grootſche manier geven.

Doch zy, die een waar denkbeeld van de naaukeurigheid, regelmatige eenvouwigheid en ſierlykheid van de natuur hebben, houden die beladenheden, welke ſteeds de waarheid te kort doen, voor overtolligheden; nochtans kan men niet weigeren, het beladene in enige grote ſtukken te roemen, wanneer een betaamlyke afſtand het voor ons oog verzagt, of het met een oordeel gebruikt is, 't geen de eigenſchappen en hoedanigheden van het Ware kenlyker maakt.

Men vindt Schilders, die, wel verre van een' juiſte gematigtheid in hunne teekening te zoeken, gewoon waren, in de omtrekken zowel als de kenbare muskelen de vereiſchte regelmatigheid te buiten te gaan, en dat wel met oogmerk, om voor zeer bedrevene in de Anatomi gehouden te worden, en in een' verkiezing van Teekening, die de achting van de nakomelingſchap verkrygen zoude; maar die beweegoorzaak, zowel als hunne Schilderyen, rieken naar het neuswyze, 't geen veeleer bekwaam is, om de fraaiheid der werken te verminderen, dan den roem der Schilders, welke dezelve gemaakt hebben, te verbreiden.

't Is zeker, dat een Schilder verplicht is, de Anatomi te kennen, en de geeſtryke vergrotingen, die 'er van afhangen, vermits de Anatomi de grondſlag der Teekening is, en dat de vergrotingen de zulken tot de volmaaktheid konnen brengen, die, zo veel de betaamlykheid lyden wil, weeten te geeven en te neemen, om de beſtiptheid en eenvouwigheid der

Tee-

Teekening met den goeden ſmaak overeen te brengen. Die vergrotingen zyn te dulden, en dikwerf behaaglyk in de Teekeningen, welke ſlegts de ſchetſen van het Schildery zyn; en een ſchrander Schilder bedient 'er zich met vrucht van, wanneer hy begint en zyn werk aanlegt; doch moet dezelve wegveegen, zo hy wil, dat zyn werk zyne volmaaktheid ſchynt te hebben, gelyk een Bouwmeeſter het Formeel, 't geen hem tot het bouwen zyner gewelven gedient heeft, wegneemt.

Eindelyk de Antieke ſtandbeelden, die ten allen tyde voor de reegelen der ſchoonheid gehouden zyn, hadden niets beladends, noch gemaakts, zo min als de werken van die hen ſteeds gevolgt hebben, gelyk Raphaël, Pouſſin, Dominiquin en enige anderen.

Niet alleen mishaagt alle gemaaktheid, maar de natuur is ook bezwalkt door den nevel der kwade gewoonte, die de Schilders manier noemen.

Om dit wel te verſtaan, heeft men nodig te weten, dat 'er twee ſoorten van Schilders zyn. Enigen, die het geringſt getal uitmaken, ſchilderen naar de gronden hunner konſt, en maken werken, waarin het Ware ſterk genoeg aandoet, om den beſchouwer te doen ſtil ſtaan en hem te behagen. Anderen ſchilderen alleen volgens daaglykſche oeffening, door een vaardige gewoonte, die zy zelven zonder beredeneering aangewend, of van hunne meeſters zonder overleg geleert hebben. Nu of dan gelukt het by toeval of herinnering, doch ſteeds middelbaar, vermits zy uit hunnen eigen voorraad arbeiden; en, gelyk zy zich zelden van het Leven bedienen, of het naar hunne gewone han-

deling ſchikken, drukken zy nooit dat Ware uit, noch dat ſchynbaar Ware, 't geen het enig voorwerp van een waar Schilder en het doeleinde der Schilderkonſt is.

Voor 't overige is van alle fraaije konſten ongetwyffelt de Schilderkonſt de enigſte, waarin het Ware het kenlykſt gevonden wordt. De andere konſten doen ſlegts het denkbeeld van afwezige zaken ontwaken, in plaats dat de Schilderkunde dezelve geheel vervult en tegenwoordig doet zyn door haar weezen, 't geen niet alleen beſtaat, in de ogen te behagen, maar ook te misleiden.

Apelles maakte zyne Portretten zo natuurlyk en gelykende in de houding en weezenstrekken, dat een zeker gevalvoorzegger; dezelve ziende, de gantſche geaartheid van den geſchilderden perſoon wiſt op te noemen, en te voorzeggen, wat hem wedervaren zoude; mitsdien hadt Apelles meer zorgen beſteed, in het in acht nemen van het Ware in zyne Portretten, dan om dezelve door veranderingen te verſieren.

Het Ware heeft in der daad te dezer geleegenheid zo vele bekoorlykheden, dat men het ſteeds boven de medehulp van een' vreemde ſchoonheid ſtellen moet; want zonder het Ware konnen de Portretten niet dan een onzeeker en verward denkbeeld van onze vrienden, maar geen waar kenmerk van hunne perſonen bewaren.

Wat doch anders volgt uit het gezegde? dan dat in de Schilderkunde een eerſte Ware huisveſt: een wezentlyk Ware, 't geen den Schilder tot zyn doelwit leidt: een bezield Ware, 't geen niet ſlegts door en uit zich zelf beſtaat

en

Digitized by Google

en leeft, maar daarenboven het leven geeft aan alle de volmaaktheden, waar voor het vatbaar is, en waar mede men het bekleeden wil, en dat die volmaaktheden niet dan de tweede waarheden zyn, die gantſch alleen gene beweeging hebben, doch in der daad ere toebrengen aan het eerſte Ware, wanneer zy 'er mede gepaard gaan. Dit eerſte Ware nu der Schilderkunde is, gelyk wy gezegt hebben, een' eenvouwige en getrouwe nabootſing van de uitdruklyke beweegingen der natuur en voorwerpen, zodanig zich dezelve in den eerſten opſlag met hunne waarheid en eige hoedanigheden aan onze ogen vertonen.

Dus blykt, dat alle de Schilders, welke niet alleen dat eerſte Ware verwaarlozen, maar ook gene grote naarſtigheid beſteeden, om het wel te kennen en voor alle zaken te verkrygen, ſlegts op een zandgrond bouwen, en nooit voor ware nabootſers der natuur gehouden konnen worden; en dat alle de volmaaktheden der natuur in de drie bepaalde ſoorten van het Ware beſtaan.

Copy

Copy van een brief van den Heer DU GUET *aan een' dame van rang, die hem de vorige verhandeling gezonden en zyne gevoelens deswegens verzogt hadt.*

Den 9. Maart 1704.

„ DE verhandeling van het Ware in de
„ Schilderkunde, mevrouwe, heeft my
„ meer onderrichting gegeeven en veel groter
„ vermaak verſchaft, dan het geſprek, waar
„ van gy weet, dat ik zo zeer voldaan was.
„ Het kwam my voor, niet ſlegts een kort be-
„ grip van reegelen te wezen, maar 'er ook de
„ grondſlagen en het oogmerk van te ontdek-
„ ken; en ik heb met veel genoegen het ge-
„ heim geleert, om twee zaken, die my als
„ tegens elkander ſtrydig voorkwamen, overeen
„ te brengen, naamlyk de natuur na te boot-
„ ſen, en zich aan die nabootſing niet te bin-
„ den; tot hare ſchoonheid toe te doen, om
„ dezelve te bereiken, en haar te verbeeteren,
„ om haar wel te doen kennen.

„ Het eenvouwig Ware levert de beweeging
„ en het leven. Het denkbeeldig Ware ver-
„ kieſt voor 't zelve met oordeel al het geen
„ het verſieren en aandoenend maken kan, en
„ doet die keuze niet buiten het eenvouwig
„ Ware, 't geen in enige deelen arm, doch in
„ zyn geheel ryk is.

„ Zo het tweede Ware het eerſte niet on-
„ derſtelt, zo 't het verſtikt en belet zich te
„ doen kennen uit alle het gene het tweede 'er

„ by

„ by voegt, verwydert zich de konſt van de
„ natuur; vertoont zich in plaats van haar,
„ neemt hare plaats in, in plaats van haar te
„ vertonen, verydelt de verwachting en niet
„ de ogen van den beſchouwer; waarſchout
„ hem van den ſtrik, en weet niet hoe hem
„ denzelven te ſpannen.

„ Zo in het tegendeel het eerſte Ware, waar
„ in alle waarheid der beweeging en des le-
„ vens, maar niet altoos de grootsheid, naau-
„ keurigheid en bevalligheden, die men elders
„ vindt, plaats hebben, ontzet blyft van alle
„ hulp van een tweede Ware, altoos groot en
„ volmaakt, behaagt het enkel, in zo verre het
„ aangenaam en uitvoerig is; en verlieſt het
„ Tafereel al het geen aan zyn model mangel-
„ de.

„ Mitsdien beſtaat het gebruik van het twee-
„ de Ware in te vervullen, 't gunt in ieder
„ voorwerp ontbrak, doch 't geen 'er in hadt
„ konnen zyn, en door de natuur in enige an-
„ dere uitgedeelt was; en dus te vereenen, 't
„ gunt zy byna altoos vaneen ſcheidt.

„ Dit tweede Ware is, tenſterkſten gezegt,
„ byna zo wezentlyk, als het eerſte; want het
„ denkt niets uit, maar kieſt alomme; vorſcht
„ naar al 't geen behagen, onderrichten en aan-
„ pryzen kan; laat zich niets ontſnappen, zelfs
„ niet, wanneer het toevallig ontſnapt ſchynt
„ te zyn; houdt door middel der Teekening in
„ ſtand, 't gunt zich ſlegts eenmaal vertoont,
„ en verſiert zich met duizend onderſcheiden
„ ſchoonheden, om altoos gereegelt te zyn, en
„ nooit in herhalingen te vallen.

„ Uit dien hoofde brengt, myn's erachtens,

„ de

„ de eenheid dier beide Waren een' zo verba-
„ zende uitwerking te weeg, aangemerkt het
„ alsdan een' volmaakte nabootsing is van het
„ geestigste, aandoenendste en volmaakste, dat
„ de natuur uitlevert.

„ Alsdan is alles waarschynlyk, vermits al-
„ les waar is; maar alles verbazende, dewyl al-
„ les zeldzaam is. Alsdan maakt alles indruk,
„ vermits men al 't geen in staat is, om indruk
„ te maken, in acht heeft genomen: doch niets
„ schynt gemaakt, aangemerkt men in het ver-
„ kiezen van het wonderbare en volmaakte het
„ natuurlyke gekozen heeft.

„ Men wykt van die reegelen en het doel-
„ wit der Schilderkunde, wanneer men een'
„ schoonheid ten nadeele ener andere wil doen
„ opmerken, of door een gedeelte en niet door
„ het geheel geacht zyn. De Teekening, de
„ kennis der Anatomi en het verlangen zelf,
„ om te behagen en goedkeuring te erlangen,
„ moeten voor de waarheid wyken. Het Ta-
„ fereel moet den beschouwer in de eerste
„ ogenblikken wegvoeren, en hem niet aan den
„ Schilder doen denken, dan door de verwon-
„ dering over zyn werk.

„ De heer de Piles heeft de eigenschap van
„ Titiaan zeer gelukkig opgemerkt, uit het een-
„ vouwig Ware in zyn' grootste kracht, en die
„ van Raphaël uit de verluistering van het een-
„ vouwige, vereent met het denkbeeldige: ook
„ weet ik niet, of men een vernufter en alge-
„ meener middel konde aan de hand geeven, om
„ van de verdiensten der grootste Schilders te
„ oordeelen, dan by hunne pogingen, en 't geen
„ waarin zy geslaagt hebben, niet te blyven
„ staan,

„ ſtaan, maar, verder gaande, de vereeniging der
„ beide Waren tot een eindpaal te ſtellen, naar
„ welke zy hadden behoren te ſtreeven, en dien
„ zy niet hebben konnen bereiken.

„ Ik weet niet, mevrouwe, waarom ik daar
„ van zo veel zegge; doch hieruit zult gy
„ zien, hoe vol ik ben van 't geen ik gelee-
„ zen heb, en hoe zeer ik zaken waardeere,
„ die ik my niet bedwingen kan u te verhalen,
„ zelfs wanneer ik begryp, dat ik dezelve be-
„ derf en verzwak. Ik ben, mevrouwe, met
„ alle mooglyke achting.

Uwe onderdanigſte en ge-
hoorzaamſte dienaar.

* * * *

Digitized by Google

DE INVENTIE.

OM, ſprekende van de deelen der Schilderkunde, enige orde in acht te neemen, zal nodig zyn, dezelve tweezins te beſchouwen, 't zy als een jongeling, die haar beſtudeert, of als een ervaren Schilder, die haar oeffent. Zo men haar beſchouwt naar de wyze, op welke zy geleerd wordt, behoort men met de Tekening te beginnen, met het Coloriet voort te gaan en met de Ordinantie te eindigen, vermits het vruchtloos is, zich te verbeelden, 't geen men nabootſen wil, zo men het niet weet na te bootſen, en de uitbeelding der voorwerpen niet dan door de Teekening en het Coloriet kan geſchieden. Doch die konſt in hare volmaaktheid en volgens de orde, waarin zy geoeffent wordt, beſchouwende, en daarenboven in den Schilder een' reeds eige geworden behandeling der deelen van zyn' konſt onderſtellende, om dezelve met gemak te oeffenen, is het eerſte gedeelte, 't geen zich aan ons opdoet, de Inventie. Want om de voorwerpen te verbeelden, moet men weeten, wat voorwerpen men verbeelden wil. 't Is van de laatſtgenoemde ſoort dat ik de Schilderkunde alhier beſchouwe, met oogmerk, om 'er, meeſt overeenkomende den ſmaak van de grootſte meenigte, een denkbeeld van te geeven.

Verſcheide Schryvers, van de Schilderkunde ſprekende, hebben zich van het woord Inventie bedient, om verſcheide zaken uit te drukken. Enigen maakten 'er zich zodanig een denkbeeld

beeld van, dat zy geloofden, dat het de gantſche Ordinantie van een' Schildery bevattede. Anderen verbeelden zich, dat het van de vruchtbaarheid van den geeſt, de nieuwigheden der gedachten, de manier, om dezelve te keeren en te wenden, en een en het zelfde voorwerp op verſcheide wyzen te behandelen, afhing; doch ofſchoon alle die zaken voortreflyk zyn, om de Inventie te ondersteunen, te verſieren, warmte by te zetten, en levendig en behaaglyk te maken, zyn zy nochtans de grondſlag noch het weezen niet. Een Schilder, welken alle die dingen ontbreeken, kan echter aan dat gedeelte voldoen, door de juiſtheid zyner denkingen, de voorzichtigheid zyner keuze en de gegrondheid van zyn oordeel.

De Inventie ſlegts een gedeelte van de Ordinantie zynde, kan zy 'er geen volkomen denkbeeld van geeven; want de Ordinantie bevat de Inventie en ſchikking; ondertuſſchen is het iets anders, de voorwerpen te inventeeren, en weder iets anders, dezelve wel te plaatſen. Ik zal my thans niet ophouden, om de andere denkbeelden, die men nopens de Inventie gehad heeft, te wederleggen, en hoop dezelve op een' zo zekere en taſtbare wyze te omſchryven, dat ik vertrouw, dat daar over gene verſcheidenheid van gevoelens plaats zullen hebben.

Het ſchynt my dan toe, dat de Inventie een' ſoort van keuze is van de voorwerpen, die komen moeten in de Ordinantie van het onderwerp, het geen de Schilder voortbrengen wil.

Ik zeg, dat het een' keuze is; vermits de voorwerpen niet onbedacht, zonder de Expreſſie en den aart van het onderwerp behulpzaam te

zyn, in het Stuk komen moeten. Ook zeg ik dat die voorwerpen in de Ordinantie van het Stuk moeten komen, doch dezelve niet geheel uitmaken, om de Inventie met de ſchikking niet te vermengen, en aan deze de gantſche vryheid harer bediening over te laten, beſtaande in het voordeelig plaatſen dier zelfde voorwerpen.

De Dichters zo wel als de Redenaars bedienen zich van onderſcheide tranten, om zich naar de onderwerpen, die zy verhandelen zullen, uit te drukken, en daar van hangt de keuze der woorden, en de zamenhang en de leiding der gedachten af; dus is het ook met de Schilderkunde gelegen. Wanneer de Schilder enig onderwerp uitgedacht en bepaald heeft, is hy verplicht, daar naar de keuze zyner figuren, en van al wat dezelve verzelt, te reegelen; en de Schilders hebben, gelyk de Dichters, hunnen verheeven trant voor de verheeven zaken, een gemeenzamen voor de gemeenen, harderlyken voor de Landſchappen, en zo ook voor de overigen. Offchoon alle die verſcheide tranten op alle de deelen der Schilderkunde paſſen, zyn zy nochtans alleen aan de Inventie eigen; doch die ſtoffe is van te groot een' uitgebreidheid, dan dat zy het onderwerp van een' byzondere verhandeling niet zoude uitmaken.

De Inventie kan, met opzicht tot de Schilderkunde, driezins onderſcheiden worden, naamlyk eenvouwig Hiſtoriſch, Zinſpeelig, of Miſtiek.

De Schilders bedienen zich billyk van het woord Hiſtori, om het aanzienlykſt gedeelte der Schilderkunde, beſtaande in het byeen plaatſen van

van verſcheide figuuren, te kennen te geeven, en men zegt: dat is een Hiſtori-Schilder, deze ſchildert Dieren, gene is een Landſchap-Schilder, een ander is een Bloem-Schilder, enz. Maar 'er is een onderſcheid tuſſchen de verdeeling van de ſoorten der Schilderkunde, en de verdeeling der Inventie. Ik bedien my alhier van het woord Hiſtori in een ruimer zin, en verſta 'er door al wat het denkbeeld van den Schilder bepalen, of den beſchouwer onderrichten kan; en zeg, dat de eenvouwig Hiſtoriſche Inventie een' keuze der voorwerpen is, die eenvouwig op zich zelven het onderwerp verbeelden.

Dit ſoort van Inventie betreft niet ſlegts alle Hiſtorien, ware en verſierde ſodanig zy door de Schryvers te boek geſteld, of door de overleeveringen vaſtgeſteld zyn, maar bevat ook de Portretten der perſonen, de afbeelding van Landen en Dieren, en van alle de voortbrengſelen der konſt en natuur; want om een Tafereel te ſchilderen, is het niet genoeg, dat een Schilder zyn palet en verwen gereed heeft; maar hy moet, gelyk wy vooraf zeiden, alvorens te ſchilderen, by zich bepaalt hebben, wat hy ſchilderen wil, 't zy een Bloem, een' Vrucht, een' Plant, of een Dier; want behalven dat de Schilder zyn denkbeeld tot hunne enkele afbeelding bepalen kan, zyn zy niet zelden bekwaam, om ons te onderwyzen. Zy hebben hunne deugden en eigenſchappen. De Schryvers, die dezelve beſchreeven en hunne werken met betogende figuren verſiert hebben, noemden haar Hiſtori, en men zegt zo wel de Hiſtori der Planten, de Hiſtori der Dieren, als men zegt de

Digitized by Google

Hiſtori van Alexander den Groten. Dit zegt niet, dat de eenvouwig Hiſtoriſche Inventie hare trappen niet zoude hebben, en meer of min waardeerlyk zyn, naar mate van de hoeveelheid der zaken die zy bevat, en de hoedanigheid der keuze en van den geeſt.

De Zinſpeelige Inventie is een' keuze van voorwerpen, dienende, om zaken, anders dan zy in haar eigen aart en weezen zyn, 't zy in 't geheel of ten deelen op een Tafereel te verbeelden. Zodanig was, by voorbeeld, de Schildery van Apelles, verbeeldende den Laſter, door Lucianus omſchreven. Dus is het Zedekundig Tafereel van Hercules tuſſchen Venus en Minerva, waarin die heidenſche Godheden alleen ingevoerd zyn, om ons de aanloklykheden van de deugd onder het oog te brengen. Dus is dat van de Atheenſche Schole, waarin verſcheide figuren, tyden, landen en verſchillende geſteltniſſen zamenlopen, om de wysgeerte te verbeelden. De drie andere ſtukken, die in het Vaticaan in de zelfde kamer gevonden worden, zyn op gelyke Zinſpeelige wyze behandelt. En op de gebeurteniſſen van het Oud Verbondt het oog ſlaande, zal men bevinden, dat de aldaar beſchreeven gevallen niet zo eenvouwig Hiſtoriſch zyn, dat zy ook niet teffens (*) Zinſpeelig zouden wezen; vermits zy beteekeniſſen zyn van 't geen onder de dagen van het Nieuw Verbondt geſchieden zoude. Zie daar de voorbeelden der alzins Zinſpeelige onderwerpen.

De Tafereelen, waar van de voorwerpen ſlegts

(*) 1 Cor. X: v. 6.

Digitized by Google

ſlegts gedeeltelyk Zinſpeelig zyn, trekken veel gemaklyker en bevalliger onze oplettenheid naar zich, vermits de beſchouwer, door de mengeling der eenvouwig Hiſtoriſche figuren geholpen, met genoegen de 'er mede gepaart gaande Zinſpeelingen ontzwachtelt. Wy hebben 'er een echt voorbeeld van in de Bas-reliefs van de zuil van Antoninus, waarop de Beeldhouwer een regen verbeeld heeft, dien de krygsbenden der Chriſtenen door hare gebeeden verkregen hadden (*) voerende hy onder de ſoldaten een regenenden Jupiter in, wiens baard en hairen door den nedervallenden regen doornat waren. Jupiter wordt niet verbeeld als een God, die een gedeelte der Hiſtori uitmaakt, maar als een Zinbeeld, beteekenende den regen onder de Heidenen. De oude Schryvers, van de geſchilderde Tafereelen van hunnen tyd ſprekende, verhalen ons zeer vele voorbeelden van Zinſpeelingen, en ſedert de herſtelling van de Schilderkunde hebben 'er de Schilders een veelvuldig gebuik van gemaakt; en zo zich al enigen vergiſten, was het, dat zy, niet wetende dat het Zinſpeelige een' ſoort van taal is, die tuſſchen verſcheide perſonen gemeen moet zyn, en op een aangenomen gebruik en ervarenheid in de Penningkunde ſteunt, het veeleer beminden, dan raadpleegden, zich verbeeldende een' byzondere Zinſpeeling, die offchoon vernuftig, niet

(*) Dit geval gebeurde onder de regeering van Marcus Aurelius, die deze zuil oprechtede, en op dezelve in Bas-relief deedt verbeelden de veldſlagen, door hem tegens de Duitſchers en Sarmaten geleverd, en uit erkentenis op die zuil het Standbeeld van Antoninus deedt plaatſen, welke hem tot de regeering gebragt hadt.

Digitized by Google

niet dan door hen zelven verſtaan konde worden.

De Miſtieke Inventie raakt onzen Godsdienſt, en heeft ten doel, om ons te onderrichten van de een' of andere verborgenheid, in de H. Schriftuur vervat, die ons door verſcheide voorwerpen, zamenlopende om ons een' waarheid te leeren, voorgeſtelt worden.

Onze verborgenheden en de Artikelen des Geloofs, ons door de Kerk voorgeſteld, leeveren een' menigte voorbeelden uit. Het tweede Concilie van Nicéen vryheid verleent hebbende, om de verborgenheden der Drieëenheid den Gelovigen voor ogen te ſtellen, malen de Schilders God den Vader af onder de gedaante van een eerwaardigen gryſaart, God den Zoon naar zyne menſchheid, zodanig hy zich na zyne opſtanding aan zyne jongeren vertoonde, en den H. Geeſt onder de gedaante van een' duive. Het laatſte Oordeel, de zegepraal der Kerke, die van de Wet, het Geloof en het H. Nachtmaal zyn van de zelfde natuur. Onder de vele voorbeelden, ons door bedreeven Schilders nagelaten, zal ik een zeer vernuftige bybrengen, waar van ik de gecouleurde ſchets zorgvuldig bewaar. Het verbeelt de Verborgenheid der Ontfangenis.

Wanneer de maker van dat Tafereel de Bootſchap Hiſtoriſch hadt willen ſchilderen, zoude hy zich vergenoegt hebben, met de H. Maagd te vertonen in een eenvouwig vertrek, zonder ander gezelſchap, dan dat van den Engel; maar willens zynde, dat onderwerp als een' Verborgenheid te behandelen, plaatſte hy de H. Maagd op een' ſoort van troon, alwaar zy op hare knien ootmoedig, doch ſtatig, het gezantſchap van den

Digitized by Google

den Engel ontfangt, terwyl God de Vader, met zynen Zoon over den Zoenprys van het menſchdom gehandelt hebbende, om zo te ſpreken, by de uitvoering van dat beding tegenwoordig is. De opperſte Majeſteit zit op een' zeer ontzaglyke wyze op den aardkloot, omgeeven van het Hemelhof; hebbende aan zyne rechterhand de Rechtvaardigmaking en den Vrede, die hy belooft hadt, aan de gantſche aarde te verleenen; en zendt zynen H. Geeſt, om die grote Verborgenheid uit te werken. Die Geeſt is omgeeven van een kring Engelen, die elkander by de hand houden, en zich verblyden, dat de plaatſen der kwade Engelen door het menſchdom vervult zullen worden. Verſcheide Engelen, die dat hemelſch gedeelte van het Tafereel voorts vervullen, houden in hunne handen de onderſcheide eigenſchappen, welke de Kerk de H. Maagd toekent; en doen zien, dat die Maagd de Genade, waar mede zy overſtort wordt, allerwaardigſt was. Die grote vertoning maakt het oppergedeelte van het Tafereel uit. Lager ziet men de Patriarchen, die naar de komſt van den Meſſias uitgezien, de Profeeten, die dezelve voorzegt, en de Sybillen, die 'er van geſproken hebben, en voorts enige kleine wichjes, die de woorden der Sybillen met die der Profeeten overeen brengen. Dus vertoont dat Tafereel op een' Miſtieke wyze de waarheid en grootheid van zyn onderwerp.

Zie daar de drie manieren, op welke men de Inventie begrypen moet, naamlyk de eenvouwig Hiſtoriſche, de Zinſpeelige en de Miſtieke Inventie. Laat ons nu zien, wat die drie ſoorten van Inventien onderling gemeen hebben,

en dan zullen wy van de hoedanigheden ſpreken, die een ieder in 't byzonder vereiſcht.

Een Schilder, die geeſt heeft, vindt in alle de deelen zyner konſt een' ruime ſtof, om denzelven kenbaar te maken; maar 't geen hem noch meer gelegenheid geeft, om zyn vernuft, verbeeldingskracht en beleid te tonen, is onwederſpreekelyk de Inventie. Door haar is het, dat de Schilderkunde met de Dichtkunde een gelyken tret houd, en zy is 't inzonderheid, die de achting der aanzienlykſte perſonen naar zich trekt: ik meen van lieden van oordeel, die, niet ſlegts te vreden met de nabootſing der voorwerpen, begeeren, dat de keuze juiſt met de Expreſſie van het onderwerp overeen kome.

Doch die geeſt wil door de kundigheden, welke tot de Schilderkunde betreklyk zyn, aangekweekt worden, vermits zy, hoe doorſtralende onze verbeeldingskracht wezen mag, gene andere zaken kan voortbrengen, dan waarmede onze geeſt vervuld is; en ons geheugen vertegenwoordigt ons niet dan denkbeelden van 't geen wy weeten en gezien hebben. Naar die mate blyven de talenten der Schilders in de ſlegtheid der gemeene voorwerpen beruſten, of verheffen zich tot het verhevene, door het naſpeuren der ongemeene. Daar door is het, dat zekere Schilders, die hun geeſt aankweekten, gelukkig het gebrekkige van hun vernuft vervult hebben, en zich met hun onderwerp verheffende, hun onderwerp zich met hun verheft en vergroot. Zonder de nodige kundigheden, begaat men vele feilen, en met dezelve vertoont en ſchikt zich alles ongevoelig in zynen rang en orde

Echter

Echter is het goed, dat de jonge lieden, na de wezentlyke ſtudi hunner konſt volbragt te hebben, en alvorens daadlyke en openbare blyken hunner bekwaamheden te geven, hunnen geeſt ontrent allerlei ſoorten van onderwerpen oeffenen; en dat zy, gelyk een nieuwe wyn, die zyne dampen met geweld uitgeeft, om met den tyd zyne vocht te aangenamer te doen zyn, de drift hunner verbeeldingskracht den ruimen teugel vieren, en, die eerſte opwellingen doende uitwaaſſemen, na verloop van enigen tyd de verbeeldingen hunner gedachten louteren.

Doch laten zy echter niet zo veel op hunnen geeſt vertrouwen, dat zy hunne verlichte vrienden niet zouden raadplegen, om de ſoort en mate hunner talenten te ontdekken. Dat zy zich zelven als een gewas aanmerken, 't geen in den enen grond liever dan in den anderen wil aangekweekt worden, om ten zynen tyde vruchten voort te brengen.

Hangt de keuze van het onderwerp dus van den Schilder af, zo behoort hy zodanig een' te verkiezen, als naar de uitgebreidheid en den aart van zynen geeſt geſchikt en bekwaam is, om hem ſtoffe uit te leeveren, ten einde zich in het gedeelte, dat hy bezit, met te meer voordeel te oeffenen. Hy moet, om warmte aan zyne verbeeldingskracht te geeven, zyne denkbeelden op onderſcheiden wyzen wenden en keeren, en dikwerf zyn onderwerp met oplettenheid overleezen, op dat de verbeeldingskracht zich levendig in zynen geeſt veſtige, en hy zich naar de grootheid der ſtoffe zelfs tot de verrukking late vervoeren, 't geen een groot Schilder en een groot Dichter eige is.

Gelyk een Schilder in een en het zelfde Tafereel niets vertonen mag, dan 't geen zich in een opflag van het oog in de natuur of het leven opdoet, mag hy derhalven 'er ons niet in vertonen, 't geen in verfchillende tyden is voorgevallen. En wanneer al enige Schilders zich de vryheid aangematigt hebben, om het tegendeel te doen, zyn zy onverfchoonlyk, te meer noch, zo zy 'er niet toe gedwongen geweeft zyn, door die hun te werk ftelden, of dat zy niet willens waren, een Miftiek of Zinfpeelig onderwerp te ordineeren, gelyk het Tafereel van de Atheenfche Schole is.

Doch als de Schilder zyn onderwerp eens wel verkozen heeft, is het hoog nodig, dat hy 'er de omftandigheden in brenge, ftrekkende, om de eigenfchap van 't zelfde onderwerp kracht by te zetten en te doen kennen, by zo verre zy 'er niet te menigvuldig in zyn, om onzen aandacht te vermoeijen; maar veeleer dat de keuze vernuftig genoeg zy, om onzen geeft op een' aangename wyze te oeffenen, en die omftandigheden betreffen de plaats, den tyd, en de perfonen.

Dus is ook hoog nodig, dat een Schilder, zynen befchouwer onderwyzende, hem door de verfcheidenheid vermaakt. Dit wordt gevonden in de kunnen, ouderdommen, landen, toeftanden, ftanden, Expreffien, de vreemdheid der dieren, de ftoffen, bomen, gebouwen, en in al 't geen den geeft oeffenen en de vertoning of het bedryf van een Tafereel bekwaam verfieren kan. Echter wil ik dien overvloed van voorwerpen en in zich zelve behaaglyke verfcheidenheid niet goedkeuren, ten zy zy het

het onderwerp voegen, en 'er ten minſte een' leerzame betrekking toe hebben.

Want gelyk 'er onderwerpen zyn, in welke niet dan blydſchap en ruſt plaats hebben, vindt men ook anderen, die droevig zyn, of in een' onſtuimige beweeging verbeeld behoren te worden. Men vindt 'er die deftigheid, achtbaarheid, eerbied, ſtilzwygenheid, en ſomtyds afgetrokke eenzaamheid vereiſchen, en ſlegts weinig figuren konnen gedogen, gelyk men 'er ook vindt, die voor een' grote menigte vatbaar zyn, en voor een' verſcheidenheid van voorwerpen, zodanig het beleid van den Schilder 'er weet in te voeren; want alles moet met het voornaamſte voorwerp van het gantſche onderwerp overeenſtemmen en een' welgebonde en welverſtane eenheid behouden.

Deze de zaken zynde, die in 't algemeen de drie ſoorten van Inventien voegen, reſt ons noch te zien, welke aan iedere byzonder eige zyn.

Onder de eigenſchappen, die de eenvouwig Hiſtoriſche Inventie hebben moet, merk ik drie aan, naamlyk goede Trouw, Duidelykheid en goede Keuze. Elders heb ik aangemerkt, dat de goede Trouw van een Hiſtori het weezen der Schilderkunde niet uitmaakt, maar een' onvermydelyke welvoeglykheid dier konſt is; en offchoon de Schilder by toeval Hiſtoriſch is, is het ſteeds een' grote feil, in zyne onderneeming niet te ſlagen. Door de goede Trouw der Hiſtori verſta ik de beſtipte nabootſing der ware of verdichte dingen, zodanig ons dezelve door de ſchryvers of de overleevering bekent zyn. Ongetwyffelt geeft die na-

nabootsing te meer kracht aan de Inventie, en verluistert te meer de waarde van de Schildery, hoe meer 'er de goede Trouw in behouden is.

Maar wanneer de Schilder de schranderheid bezit, om in zyn onderwerp enige blyken van geleertheid te geeven, die den aandacht van den beschouwer opwekt, zonder de waarheid van de Histori te kort te doen; zo hy enige Dichtkundige treken mengen kan onder de Historische gevallen, die zulx dulden konnen; kortom, zo hy zyne onderwerpen behandelt volgens een' matelyke vryheid, die Schilders en Dichters vergunt is, zal hy zyne Inventien verluisteren, en zich een' grote achting te weeg brengen. De goede Trouw dan is de eerste eigenschap der Histori.

De tweede is de Duidelykheid, invoegen de beschouwer, genoeg in de Historien bedreeven, zeer licht ontdekken kan die, welke de Schilder heeft willen verbeelden; waar uit volgt, dat hy het dubbelzinnige vermyden moet, door enige kenmerken, die eigen aan het onderwerp zyn, en den geest ten zynen voordeele bepalen. Ik spreek van geen alzins gewone onderwerpen, want ten aanzien van de zulken, die enen iederen bekent en dikwerf herhaalt zyn, is die voorzorge niet nodig.

Wanneer het onderwerp niet genoeg bekent is, of men 'er met reden geen sprekend voorwerp invoegen kan, behoeft de Schilder niet te schromen, een' omschryving 'er by te zetten. Onder verscheide voorbeelden, die de oude en latere ons aan de hand geven, zal ik slechts twee zeer bekende verkiezen: het een van Raphaël, en het ander van Annibal Caraccio. De laatst-

laatſtgenoemde in de gallery Farneſe geſchildert hebbende het ogenblik, waarin Anchiſes blyken zyner liefde aan de Godin Venus poogt te geven, en willende verhoeden, dat men Anchiſes voor Adonis zoude nemen, bediende zich met oordeel van de woorden van Virgilius (*) *Genus unde Latinum*, die hy beneden de beddeſpond ſchreef. En Raphaël in zyn Parnaſſus Sapho onder de Dichters geplaatſt hebbende, ſchreef den naam van die geleerde dochter, vrezende, dat men haar anderzins uit de zanggodinnen niet onderkennen zoude.

De derde eigenſchap der Hiſtori beſtaat in de keuze van het onderwerp, onderſtelt dat de Schilder 'er meeſter van is, vermits een merkwaardig onderwerp meer gelegenheden uitlevert, om de vertoning of het bedryf te verryken, en de oplettenheid naar zich te trekken; doch zo de Schilder aan een gering onderwerp gebonden is, moet hy het door een' ongemeene manier van behandeling trachten groot te maken.

De Zinſpeelige Inventie vereiſcht mede drie hoedanigheden. De eerſte is, Verſtaanbaar te zyn. 't Is een zo groot gebrek, den aandacht een' lange wyl door nieu uitgevonden Zinbeelden op te houden, als het een' volmaaktheid is, haar enige ogenblikken door bekende, aangenomen en vernuftig gebruikte Zinſpeelige figuren te onderhouden. De Duiſterheid maakt den geeſt mat, en de Duidelykheid geeft hem een aangenaam genot van zyne ontdekking.

De tweede hoedanigheid der Zinſpeeling is het Ge-

(*) Dat is: van daar komt de oorſprong der Latynen.

Digitized by Google

Gezag. Cezar Ripa ſchreef daar van opzetlyk een boekdeel, 't geen in de handen der Schilders is; doch het beſt in dien Schryver beſtaat in 't geen hy uit de Antieke medailles getrokken heeft; dus is het beſt aangenomen gezag voor de Zinſpeeling de oudheid, vermits het onwraakbaar is.

De derde hoedanigheid der Zinſpeeling is, Nootzaaklyk te zyn; want hoe zeer de Hiſtori zich mag ophelderen door eenvouwige voorwerpen, die tot haar behoren, is het onnodig, vreemde hulp te zoeken, welke min verſiert, dan zy verbyſtert.

Ten aanzien van de Miſtieke Inventie: de zelve moet, als ten enemaal aan onzen Godsdienſt geheiligt, zuiver zyn, en niet vermengt worden met voorwerpen, uit de fabelen getrokken. Zy moet op de H. Schriftuur of de Kerkelyke geſchichten gebout wezen. Wy hebben 'er een' zeer levendige bron van in de Gelykeniſſen, waar van zich de Zaligmaker bedienende, en in de Openbaring, waar van wy de (*) duiſterheid behoren te eerbieden, zonder verplicht te zyn, dezelve te volgen. De Heilige Geeſt, die blaaſt waar hy wil, doet zich verſtaan, wanneer het hem behaagt; doch de Schilder, die den geeſt van zynen beſchouwer noch doorgronden noch veranderen kan, moet ſteeds zyne pogingen aanwenden, om zich verſtaanbaar te maken.

Gelyk niets heiliger, groter, noch duurzamer is, dan de Verborgenheden van onzen Godsdienſt, konnen zy op gene te deftige wyze behan-

(*) Gelyk zyne duiſterheid, alzo is ook zyn licht.

handelt worden. Al 't geen behaagt, behaagt niet altoos, en de grootſte vermaken eindigen doorgaans met walging; doch dat gene, 't welk het denkbeeld van de grootsheid en deftigheid geeft, eindigt nooit.

Eindelyk, op wat wyze de Inventie vervult zy, moet zy veeleer de uitwerkſelen van een gemaklyken geeſt, dan van een verdrietig overleg ſchynen te zyn; en zo 'er talenten voor de gemaklykheid zyn, zyn 'er ook, om de moeilykheid te dekken; de een en andere hebben hunne verdienſten en aanhangeren.

Gelukkig hy, die van de natuur een geeſt heeft, bekwaam, om het ruime renperk van het reeds genoemd gedeelte te lopen, en zyne voorwerpen wel te verkiezen, om zyn onderwerp bevatlyk te maken, het te verryken en zyn beſchouwer te onderwyzen. Maar veel gelukkiger noch een Schilder, die, na alles te kennen, wat een' ſchone Inventie te weeg brengen kan, noch meer zich zelven kent, en de rechte waarde zyner eige krachten weet; want de glorie van een Schilder beſtaat niet zo zeer in het onderneemen van grote zaken, als wel om de zulke, die hy ondernomen heeft, wel uit te voeren.

Digitized by Google

BESCHRYVING DER ATHEENSCHE SCHOLE,

Om tot een voorbeeld van de verhandeling der Inventie te dienen.

TAFEREEL VAN RAPHAËL.

DAt Tafereel, 't geen den naam der Atheenſche Schole draagt, is verſchillende begreepen door hen, die 'er een' beſchryving van gaven; en het is wonder vreemd, dat onder anderen Vaſari, die ten tyde van Raphaël leefde, zich zo groflyk vergiſte in de uitlegging, door hem 'er van in 't licht gegeven, en verzuimd heeft, de hem nodige onderrichtingen uit de bron zelve te putten, om van een werk te ſpreken, 't geen zo veel gerucht door gantſch Italië maakte.

Die ſchryver, welke het allereerſt 'er over geſchreven heeft, zegt: dat het een' overeenſtemming is van de Wysgeerte en Starrekunde met de Godgeleertheid. Echter ziet men gene de minſte kenmerken van de Godgeleertheid in de Ordinantie van dat Tafereel. De Plaatſnyders, die het in koper bragten, hebben 'er ten onpaſſe een opſchrift, genomen uit de Handelingen der Apoſtelen, bygevoegt, om ons te doen geloven, dat de Apoſtel Paulus, een Autaar gevonden hebbende, waar op geſchreven ſtondt:

DEN

DEN ONBEKENDEN GODT, zich hier voor de rechters op den Areopagus vertoont, om hen den Godt, dien zy niet kenden, te leeren kennen, en hen van de opſtanding der doden te onderrechten, waar over de Epicuriſten en Stoïcynen onderling twiſteden.

Auguſtin de Venetiaan vergiſt zich noch grover, als hy in de prent der vyf of zes beelden, door hem gegraveert, en die ter rechterhand van het Tafereel ſtaan, onderſtelt, dat de ſchryvende Wysgeer de Euangeliſt Marcus, en de jongeling, geknielt ter aarde liggende, de Engel Gabriël is, die een' tafel in de handt houdt, waarop die Plaatſnyder den Engelen groet, *Ave Maria* enz. geſtelt heeft.

't Is onnodig, alhier veel tyd te verſpillen, om die zo alzins grove misſlagen te wederleggen: alleen zal ik my vergenoegen te ſpreken van vier beelden van het Platfond, welke met de vier onderwerpen, geſchildert in het vertrek, waarin men dat ſtuk vindt, overeen komen, gelyk zy het ook onwederſpreeklyk te kennen geeven.

Het eerſte verbeelt de Godgeleertheid, met de woorden: *Scientia Divinarum Rerum.* Dat is: Kenniſſe van Godlyke zaken.

Het tweede de Wysgeerte, met de woorden: *Cauſarum cognitio.* Kennis der oorzaken.

Het derde de Rechtsgeleertheid, met de woorden: *Jus ſuum unicuique tribuens.* Een ieder zyn recht toewyzende.

Het vierde de Dichtkunde, met de woorden: *Numine afflatur.* Zy wordt door de Godheid aangeblazen.

Het beeld, de Wysgeerte verbeeldende, ſtaat

ven het Tafereel, waar van wy ſpreeken, gemeenlyk de Atheenſche Schole genaamt: dus men niet twyfelen kan, of onze Schilder heeft de Wysgeerte afgebeelt, gelyk men duidelyk uit de volgende byzonderheden zien kan.

De vertoning van het Tafereel is een geſticht van een' prachtige bouworde, beſtaande uit bogen en pylaſters, geſchikt op ene wyze, om zyn perpectief te doen wyken, zyne diepte voordeelig te maken, en een grootſch denkbeeld van 't onderwerp te geeven. De plaats is vervuld met Wysgeeren, Wiskundigen, en andere weetenſchap beminnende perſonen; en gelyk het alleen door de opvolging der tyden is, dat de Wysgeerte den trap der volmaaktheid beklommen heeft, waarin men dezelve thans ziet, heeft Raphaël, die weetenſchap door een' vergadering van Wysgeeren willende verbeelden, zulx niet konnen doen, door alleen die van ene eeuw byeen te voegen 't Is geen' eenvouwige Hiſtorie, die de Schilder heeft willen verbeelden, maar een' zinſpeeling, waarin de verſcheidenheid van tyden en landen de eenheid van het onderwerp niet krenkt. Dus heeft de Schilder ook gehandelt in de drie andere Tafereelen van dezelve kamer, waarin hy de Godgeleertheid, de Rechtsgeleertheid en de Dichtkunde ſchilderde. In de eerſte ziet men de verſcheide Kerkvaders, in de tweede de Rechtsgeleerden, en in de derde de Dichters van alle tyden.

Het denkbeeld, 't geen de ſchikking van alle de beelden van dat Tafereel geeft, en de natuur van hunne onderſcheide bezigheden, doen ligtlyk geloven, dat hunne geſprekken niet anders konnen wezen, dan tuſſchen lieden, vervuld

met

Digitized by Google

met verſcheide kundigheden, gelyk de Wysgeeren zyn. Men ontdekt 'er zelfs Pythagoras, Socrates, Plato, Ariſtoteles en hunne leerlingen in, en onder de Wysgeeren ziet men lieden met wiskundige weetenſchappen beezig.

Op het midden van den bovenſten vloer of grond ſtaan de twee beroemſte Wysgeeren der oudheid, Plato en Ariſtoteles. De eerſtgenoemde houdt onder den linker arm een boek, waarop geſchreeven ſtaat het Italiaanſche woord *Timeo*, 't geen de tytel is, dien de fraaiſte zamenſpraak van Plato draagt; en nadien dat geſchrift op ene miſtieke wyze van de natuurlyke zaken met opzicht tot de Geeſtlyke handelt, houdt die Wysgeer zyn rechter arm opgeheeven, wyzende naar den Hemel, als de opperoorzaak aller dingen.

Ter linker hand van Plato ſtaat zyn leerling Ariſtoteles, die een boek tegens zyn dye houdt, waarop men het woord *Ethica* leeſt, 't geen Zedekunde zeggen wil, vermits die Wysgeer zich byzonder daar op toegelegt heeft; en de arm, dien hy vooruit ſteekt, is een' gebaarmaking van een bevreediger en matiger der hartstochten, 't geen volmaakt met de Zedekunde overeenſtemt.

Aan de beide zyden van die twee grote Wysgeeren bevinden zich hunne leerlingen van allen ouderdom, waar van de beelden vernuftig gegroept en zodanig geſchikt zyn, dat zy de beide voornaamſten, die de Helden van het Tafereel vertonen, voordeelig doen voorkomen: en alhoewel de ſtanden dier leerlingen verſchillen, tonen dezen nochtans ene groote aandacht op de woorden hunner leermeeſters.

Digitized by Google

Achter de toehoorders van Plato ſtaat Socrates, gekeerd naar den kant van Alcibiades, die zich recht over dien Wysgeer bevindt. De een en de ander wordt van op zyde gezien. Socrates is onderkenlyk aan zyn kaal hoofd en platten neus. Alcibiades is een ſchoon jongeling, in de gedaante van een Krygsman, wiens blonde hairen over zyne ſchouderen zwieren. Zyne Wapenruſting is met goud verſiert, en hy houdt de ene hand in de zyde, en de andere aan zyn zwaard. Wysgeer en Krygsman teffens zynde, gedraagt hy zich zeer oplettende op de reedevoering van Socrates, die zyne woorden met zeer nadruklyke gebaarden gepaard doet gaan. Zyne beide handen uitſtrekkende, en met de rechter den top van den voorſten vinger der linker vattende, doet hy genoeg bevroeden, dat hy iets ontvouwt, en wil, dat zyne gedachten klaar begreepen worden, terwyl alle zyne leerlingen, 't geen hy zegt, zeer zorgvuldig gade ſlaan. Ter zyde van Alcibiades is Antiſtenes, de Leerbereider, in wien Socrates zo vele geſchiktheden tot de Wysgeerte vondt, dat hy hem 'er de voornaamſte gronden van leerde, waarom die Leerbereider zyn ambacht verliet, om zelf een beroemt Hoogleeraar in de Zedekunde te worden, waar over hy 33 zamenſpraaken geſchreeven heeft. 't Is hy, die het hoofd der Hondſche Wysgeeren geweeſt is. De Schilder, om in zyne beelden een' verſcheidenheid en beweeging te brengen, plaatſt achter Alcibiades een man, die zich omkeert, en de hand uitſtrekt, om op de Italiaanſche wyze te roepen, en een' knecht te doen ſpoeden, die een boek en een' grote rol papier draagt, welke men oudstyds een volu-

Digitized by Google

volumen pleeg te noemen; en achter die knecht ziet men het aanzicht van een anderen, die, met de hand aan zyn muts geſlagen, eerbiedig den genen, die hem roept, ſchynt te beantwoorden.

Onder de leerlingen van Ariſtoteles heeft Raphaël insgelyx de kenbare aandacht op de woorden van hunnen leermeeſter uitgebeelt. Een onder hen de betooging van Archimedes begreepen hebbende, ſtygt uit de Schole der Wiskunde, volgens de gewoonte der Grieken, naar die der Wysgeerte, en van een perſoon, dien hy ontmoet, onderrechting verzoekende, waar men die weetenſchap leert, toont deze hem Ariſtoteles en Plato.

Naby dat beeld ziet men een ſtudeerenden jongeling, leunende tegens het voetſtuk van een pylaſter, met de beenen overeen geſlagen, het hoofd neigende naar een beſchreeven blad papier, op 't welk hy iets ſchryft, 't geen hy gehoort heeft, terwyl een gryzaart, tegen het zelfde voetſtuk leunende, met de kin op de hand, op zyn gemak ziet, naar 't geen die jongeling ſchryft.

(*) Onder de beelden, welke die zyde van het Tafereel ſluiten, ziet men Democritus, die, in zynen mantel gewikkelt, met behulp van zyn ſtok, op de wyze der blinden, in die vergadering naar den weg taſt; want hy zich op 't laatſt van zyn leeven vrywillig blindde, om te minder van zyne wysgeerige beſpiegelingen afgetrokken te worden. De Schilder, hem in dien ho-

(*) *Cic. de finib. bon. & mal. l. v. XXIX. idem. l. v. Tuſc. XXXIX. Aul. Gell. l.* 10. *c. XVII.*

Digitized by Google

hogen ouderdom verbeeldende, heeft ons willen leeren, dat de menſch tot aan zyn graf behoort te arbeiden, om zich zelven te onderwyzen en te recht te brengen.

In de Groep ter rechter zyde, op den voorgrond, kan men gemaklyk Pythagoras onderkennen, zittende te ſchryven de grondreegelen zyner Wysgeerte, die uit de t'zamenſtemmende evenredigheden der Muziek getrokken zyn. Aan de zyde van dien Wysgeer vertoont zich een jongeling in een' neigende geſtalte, houdende een berd, waar op de toonen en medeklanken van den zang in Griekſche letteren aangeteekent zyn, en dus geleezen worden: Diapente, Diapaſon, Diateſſaron, alle woorden, genoeg by ervaren Muzikanten bekend. Zelfs zegt men, dat die Wysgeer de uitvinder van de betooging dier medeklanken is, waar van Plato, zyn leerling, de overeenſtemming en de gelykluidende evenredigheden der ziel ontwierp.

Pythagoras word zittende verbeeld, van op zyde te zien, houdende een boek op zyn' dye, en ſchynende beezig, om de betrekking der getallen van de Muziek met de kennis der natuurlyke zaaken te toonen. Naby Pythagoras bevinden zich zyne leerlingen, Empedocles, Epicharmus en Architas, een van welke aan de zyde van zynen meeſter zit, en die, kaal van hoofd, op zyne knie ſchryft, en met de ene hand den inktkoker en in de andere zyne pen houdende, met geſlooten lippen zeer aandachtig ziet naar het geen Pythagoras beezig is te ſchryven.

Achter dien Wysgeer is een ander leerling met de hand voor de borſt toetreedende, om in dat boek te zien. 't Is deze, die een muts op het hoofd

hoofd heeft, met een geſchoren kin, hangende knevels en een haak aan zyn mantel, welke kleeding waarſchynlyk geen ander oogmerk dan de verſcheidenheid heeft, die Raphaël ſteeds in zyne werken zocht. Achter die Groep ziet men het aangezicht en de hand van een anderen Wysgeer, die, een weinig lager zittende, de beide eerſte vingeren van zyne hand opent, ſchynende dus op de Italiaanſche wyze te tellen, en alzoo de Diapaſon of Octaaf, zynde een dubble medeklank, door Pythagoras beſchreeven, uit te leggen.

In den hoek van het Tafereel ſtaat een man met een geſchoren kin, houdende een boek op het voetſtuk van een Kolom, in welk boek hy yverig ſchynt te ſchryven. Men giſt, dat dat beeld het Portret van een officier van het Pauslyk hof is, vermits hy een eiken kroon op het hoofd heeft, zynde het kenmerk der Zinſpreuk van den Paus Julius den II, aan wien Raphaël dat werk, als aan zynen weldoener, opdroeg, en als aan die de goude eeuw der fraaije konſten in Italië hadt doen herleeven.

Daarby en geheel in den hoek van het Tafereel ziet men een gryzaart, houdende een kind, 't geen op ene wyze, overeenkomſtig zyne jaren, de hand ſlaat aan het boek van hem, die ſchryft. 't Schynt, dat die gryzaart dat kind aldaar met geen ander oogmerk gebragt heeft, dan om te ontdekken, of het enige begeerte tot de weetenſchappen heeft; tonende dus, dat men niet vroeg genoeg de gaven, van de natuur ontfangen, zoude konnen toetſen en aankweeken.

Op de zyde van die Groep beelden ziet men

Digitized by Google

een jongeling in een' deftige houding, omhangen met een witten mantel, met goude franjes en met de hand op de borſt. Men gelooft, dat het Francois Marie de la Rovere, 's Pauſen neef, is, die, om zyne liefde voor de konſten, hier ten toneele gevoert wordt.

Een weinig voor Pythagoras vertoont zich een ander zyner leerlingen, ſtaande met zyn voet op een ſteen, en met een opgetrokken knie. Een boek met de ene hand vaſthoudende, ſchynt hy met de andere enige aanmerklyke plaatſen te kopieeren, om dezelve met de gevoelens van zyn meeſter overeen te brengen. Die perſoon konde welligt Terpander, Nicomachus of een ander leerling van Pythagoras zyn, die geloofde, dat de loop der Starren op Muzicale reedenen ſteunde.

Noch meer vooruit ziet men een Wysgeer alleen, die met den elboog op een marmer voetſtuk leunende, met de pen in de hand, zyn oog naar den grond geveſtigt houdt, en beezig ſchynt, om een' grote zwarigheid op te loſſchen. Deze is gekleed in een groven krygsrok, met achtloos nederhangende kouſſen; door dat eenvouwig gewaad tonende, dat de Wysgeeren weinig werk van de verſierſelen des lighaams maken, maar al hun vermaak in beſpiegelingen en het aankweeken van hun vernuft ſtellen.

Op den tweeden trap ziet men Diogenes, half nakend, ruſtende met den enen arm op den achter zich nedergeworpen mantel, by zich hebbende zynen nap, die zyn zinbeeld is. De onachtzame ſtand, waarin hy voorkomt, voegt een Hondſchen Wysgeer, die, geheel met de Zede-

dekkunde ingenomen, den praal en aardsche grootsheden veracht.

Ter linker zyde vertonen zich verscheide Wiskonstenaren, wier weetenschap, in zinlyke voorwerpen bestaande, niettemin betrekking tot de Wysgeerte heeft, welke zich over zaken van het vernuft uitstrekt.

De eerste dier beelden is Archimedes, onder de gelykenis van den Bouwkonstenaar Bramante, die bukkende, met den passer een zeshoek maakt, uit twee evenzydige driehoeken t'zamengestelt, en daar van de betooging doet. By zich heeft hy vier welgemaakte leerlingen, die uit hunne onderscheiden gebaarden hunne leerzucht, of het vermaak, 't geen zy in het leeren scheppen, te kennen geeven. De Schilder heeft hen jong afgebeelt, vermits men de Wiskunde leeren moet, aleer tot de betrachting der Wysgeerte over te gaan. De eerste dier leerlingen ligt op ene knie met een gebogen lighaam, de hand op de dye en de vingeren vaneen gestrekt, lettende zeer aandachtig op de betoogde figuur. De tweede, achter zyn makker staande, leunt met de ene hand op den rug van den eerstgenoemden, en slaat met een overhangend hoofd oplettende de beweeging van den passer gade. De beide anderen bevinden zich naast en dicht by Archimedes, om op zyne betooging te letten. De eerste met de ene knie op den grond, ziet opwaards, om de figuur aan zyn makker te tonen, die achter hem is en, voorover hellende, door zyne gebaarden zyne verwondering en genoegen te kennen geeft. Vasari meent, dat deze Fredrik den II, Hertog van Mantua, gelykt,

die zich, ten tyde Raphaël dit Tafereel ſchilderde, te Romen bevondt.

Achter Archimedes ſtaan twee Wysgeeren, welker een een Hemel- en d'ander een Aard-kloot op de hand heeft. Het gewaad van den eerſten ſchynt enige betrekking te hebben tot dat der Chaldeërs, uitvinders der Starrekunde. De Koninglyke Kroon, die de ander op het hoofd heeft, doet onderſtellen, dat hy Soroaſtres, Koning der Bactrianen, zy, die een groot Starrekundige teffens en een groot Wysgeer was. Die beide Wyzen ſpreeken met twee jongelingen, welke zich in den hoek van het Tafereel bevinden, en een van welke Raphaël zelf is.

Zie daar, op wat geleerde, verheevene en vernuftige wyze Raphaël zyne onderwerpen gekozen heeft, om ene der fraayſte inventien, welke ooit in die ſoort gezien zyn, voort te brengen. Doch zich niet vergenoegende, zyn onderwerp door de verſchillende perſonen, die het uitmaken, voor ogen te ſtellen, heeft hy ook door Standbeelden en Bas-reliefs, welke de ſieradien van zyn gebouw zyn, den rykdom en nadruk zyner gedachten opgeluiſtert; want de beide Standbeelden, die aan de een' en de andere zyde van het Tafereel geplaatſt zyn, verbeelden, Apollo en Minerva, beide Godheden, welke de konſten en weetenſchappen voorſtonden. In Basrelief onder het beeld van Apollo is de oorſprong der driften door de gramſchap en de begeerte afgebeeld; de eerſte in de gedaante van een woedende, die alle, welke hem ontmoeten, onmeedogend mishandelt; de begeerte, is afgemaalt door een Triton, omhelzende een Nimph in het element,

ment, waar uit Venus geboren is, en gelyk de ondeugd niet dan door de deugd, welke tegen haar overgeſtelt is, getemt wordt, heeft de Schilder in een ander Bas-relief onder het beeld van Minerva de deugd afgemaalt, verheeven op de wolken, hebbende de ene hand aan de borſt, alwaar de wakkerheid huisveſt, en toonende aan de ſtervelingen door den Scepter, welken zy in de hand heeft, het vermogen van haar ryk. By de deugd ziet men het beeltenis van den leeuw in den dierkring, zynde het zinbeeld van de kracht, welke in de Zedekunde niet dan door goede gewoonte verkreegen kan worden.

Op dusdanig ene wyze heeft Raphaël, door de voortreflykheid van zyn vernuft, de ſcherpzinnigheid zyner gedachten, en de gegrondheid van zyn oordeel, ons het zinſpeelig onderwerp der Wysgeerte voor ogen geſtelt.

VAN DE SCHIKKING.

In de verdeeling, die ik van de Schilderkunde gemaakt heb, zeide ik, dat de Ordinantie, die 'er het eerſte gedeelte van is, twee zaken bevattede, naamlyk de Inventie en de Schikking. Van de Inventie handelende, deed ik zien, dat dezelve beſtaat in het vinden van gevoeglyke voorwerpen tot het onderwerp, dat de Schilder verbeelden wil; doch hoe voordeelig het voorwerp zyn mag, hoe vernuftig de Inventie wezen mag, en hoe getrouw de nabootzing der voorwerpen, door den Schilder verkozen, ook geſchied, zal, zo dezelven niet wel verdeelt zyn, de Ordinantie nooit den onzydigen beſchouwer geheel voldoen, en nooit een' algemeene goedkeu

keuring wegdragen. De Houding en goede orde is het, die alles doet gelden, 't geen in de fraaije konſten onze oplettenheid naar zich trekt, en onzen geeſt gebonden houdt, tot hy vervuld zy met de zaken, die in een werk teffens konnen onderwyzen en behagen. En deze Houding is het, die ik eigentlyk Schikking noem.

In dat opzicht bevat de Schikking zes deelen.

1. De Verdeeling der voorwerpen in 't algemeen.
2. De Groepen.
3. De keuze der Standen.
4. Het Contraſt.
5. De Schikking van het gewaad.
6. En het effect van het geheel, by welke gelegenheid ik teffens van de Harmonie en Verrukking ſpreeken zal.

Alle die deelen zal ik volgens hunnen rang, zo beknopt en klaar het my doenlyk zal wezen, onderzoeken.

Van de Verdeeling der voorwerpen in 't algemeen.

Gelyk de verſcheide voorwerpen, die de Schilder behandelen kan, talloos zyn, is het niet mooglyk, dezelve hier alle op te noemen; veelminnoch, 'er in 't byzonder de Schikking van te doen zien. Doch het gezont oordeel en de hoedanigheid der ſtoffe moeten den Schilder beſtieren, in het welvoeglyk plaatſen van zyne verkoze voorwerpen, ter vervulling van de plichten ener goede Ordinantie.

In de Ordinantie van een Tafereel behoort de Schilder, zo veel mooglyk, alle vlyt aan te wenden, dat de beſchouwer terſtond door de eigen-

ſchap

ſchap van het onderwerp getroffen wordt, of ten minſte, na een gepeins van enige ogenblikken, 'er het voornaamſte beſef van verkrygt. Dat beſef kan de Schilder te gemoet komen, door den Held van het Tafereel en de voornaamſte figuren meeſt in het oog te plaatſen; echter zonder gemaaktheid; maar naar dat het onderwerp en de waarſchynlykheid zulx vorderen; want de Houding hangt af van de hoedanigheid van het onderwerp, 't geen nu beweeglyk, dan vrolyk; nu heldhaftig, dan gemeen; nu teder en dan weder vreeslyk is, en eindelyk een' meer of mindere beweeging naar zyne meer of mindere levendigheid of ſtilheid vordert. Doch zo het onderwerp den Schilder ene goede Houding in de verdeeling der voorwerpen inboezemt, ſtrekt de goede verdeeling der voorwerpen aan haren kant krachtdadig, om het onderwerp te doen ſpreeken; zet de uitgevonden zaken kracht en bevalligheid by, redt de beelden uit elkander, en brengt te weeg, dat het verbeelde duidelyker, kenbaarder en bekwamer is, om den beſchouwer te roepen en ſtil te doen ſtaan.

Die Verdeeling der voorwerpen in 't algemeen betreft de Groepen, en dezen ſpruiten uit het verband der voorwerpen. Dat verband nu moet tweezins beſchouwt worden, 't zy met opzicht alleen tot de Teekening, of met opzicht tot het Licht en Bruin; want die beide manieren t'zamen lopen, om de aftrekking der ogen te beletten, en dezelve aangenaam te bepalen en te veſtigen.

Het verband der voorwerpen met opzicht alleen tot de Teekening, en zonder betrekking tot het Licht en Bruin, betreft inzonderheid de menſchlyke

lyke figuren, wier bedryven, geſprekken en maagſchap dikwerf vereiſchen, dat de een' naby de andere zy. Doch offchoon zulx niet altoos zeker gaat tuſſchen verſcheide perſonen, die elkander ontmoeten, is het genoeg, dat de zaak mooglyk is, en in de Ordinantie van een Schildery figuren genoeg voorkomen, om den Schilder geleegenheid te verſchaffen, 'er zyn voordeel mede te doen, en door dat verband de ogen te ſtreelen, wanneer hy het behaaglyk en waarſchynlyk oordeelt. 't Is onmooglyk in byzonderheden te treeden, om de manier aan te toonen, op welke die ſoorten van Groepen ieder op zich zelven behoren behandelt te worden, en dient men zulx aan het vernuft en het overleg van den Schilder over te laten. Om 'er zich ondertuſſchen een recht denkbeeld en een goeden ſmaak van te vormen, kan men de beſte partyen der grootſte meeſters in dat gedeelte raadplegen, en onder anderen Raphaël, Julio Romano en Polidoor. Dikwerf hebben zy verſcheide beelden t'zamengevoegt, op ene zo geeſtige en aangename wyze, als men in die ſoort van Groepen wenſchen kan. Doch alvorens de partyen te onderzoeken, welke die voortreflyke mannen ten voorbeelden hebben nagelaten, is het goed, dat men wete, dat de verbanden, waar van wy geſproken hebben, hunne beſte grondregelen van de keuze der Standen en van het Contraſt afleiden.

Van de keuze der Standen.

Het gedeelte der Schilderkunde, begreepen in het woord Stand, 't geen alle de beweegingen van

van het menſchlyk lighaam bevat, en een' beſtipte kennis der welvoeglykheid vereiſcht, moet in den grond onderzocht worden in een' byzondere verhandeling, welke betrekking tot die der Teekening heeft En nadien dezelve ook behoort tot de Schikking, met opzicht tot de ſoort van Groepen, waar van wy ſpreeken, zeg ik maar alleen te dezer gelegenheid, dat wat Stand men ook aan de beelden geeft, en voor welke ſoort van onderwerp het zyn mag, men de fraaije partyen, zo veel de aart van het onderwerp gehengen wil, moet doen zien: daar en boven wordt vereiſcht, dat dezelve een draai of buiging hebbe, die, zonder het waarſchynlyke, of de hoedanigheid van den perſoon te kort te doen, een' bevallige aangenaamheid over de gebaarden verſpreit.

In der daad is in de nabootzing niets, waarom men, 't zy door de keuze, 't zy door de manier der nabootzing, gene bevalligheid zoude konnen brengen. In het uitdrukken der ondeugden is zo wel ene bevalligheid, als in die der deugden. De uitwendige gebaarden van een krygsman hebben hunne byzondere bevalligheden, die geenzins in een' vrouw zouden voegen, gelyk de gebaarden van een' vrouw hunne bevalligheden hebben, die geenzins in een krygsman zouden paſſen. Kortom, de kenniſſe van de eigenſchap, die aan ieder voorwerp verknocht is, en inzonderheid de kunnen, jaren en hoedanigheden betreft, is de grondſlag ener goede keuze, en de bron, waar uit de welvoegende bevalligheden van ieder beeld te ſcheppen zyn; weshalven gemaklyk te zien is, dat de keuze der fraaije Standen het grootſt gedeelte van de ſchoonheid der Groepen uitmaakt. Laten wy

nu

Digitized by Google

nu beſchouwen, op wat wyze het Contraſt daar toe medewerkt.

Van het Contraſt.

Gelyk men in de Groepen nooit de Standen van een en den zelfden oogsopſlag herhalen moet, en de natuur een gedeelte harer bevalligheden in de verſcheidenheid doet beſtaan, zoude men dezelve het beſt in de onderſcheidenheid en tegenſtrydigheid der beweegingen konnen zoeken.

Het woord Contraſt, 't geen in onze tale (de Franſche) niet dan onder de Schilders in gebruik is, die het van het Italiaanſche woord *Contraſto* overgenomen hebben, beteekent ene tegenſtrydigheid, welke men tuſſchen de voorwerpen met opzicht tot de linien, die dezelve in 't geheel of ten deele uitmaken, ontmoet. Het bevat niet ſlegts de verſcheide beweegingen der figuren, maar de verſchillende ligging der leeden, en van alle andere voorwerpen, die zich byeen bevinden; invoegen zulx zonder gemaaktheid ſchynt te zyn, en om maar alleen te meer kracht aan de Expreſſie van het onderwerp te geven. Daarom is 't, dat een Schilder, die zyne voorwerpen tot zyn voordeel ſchikt, het Contraſt niet ſlegts in de beelden, maar ook in de onbezielde dingen gebruikt, om hun, als het ware, een' ziel en beweeging te geven. Derhalven kan men het Contraſt dus omſchryven: dat het is ene tegenſtrydigheid der linien, die de voorwerpen uitmaken, waar door het een het ander doet gelden.

Diet egenſtrydigheid wel verſtaan zynde, geeft het leeven aan de voorwerpen, trekt de opletten-

Digitized by Google

tenheid naar zich, en vermeerdert de bevalligheid, zo noodzaaklyk in de Groepen; ten minſte in die, welke de Teekening en het verband der Ständen betreft.

Hier boven zeiden wy, dat de eerſte ſoort van Groepen, die in de Teekening beſtaat, inzonderheid de menſchelyke figuren betreft. Maar de Groepen, die betrekking tot het Licht en Bruin hebben, ontfangen allerlei ſoorten van voorwerpen, van wat aart zy ook wezen mogen. Zy vereiſchen een kennis van de Lichten en Schaduwen niet ſlegts voor ieder onderwerp afzonderlyk, maar ook noch ene bedreevenheid in de uitwerking, welke die Lichten en Schaduwen bekwaam zyn in hunne zamenſchikking te weeg te brengen; en dit is het geen men eigentlyk de konſtgreep van het Licht en Bruin noemt, waar van ik met alle de my mooglyke beſliptheid in het ſpreeken over het Colorien handelen zal.

Gelyk de voornaamſte ſchoonheid der Kleederen in een voegzame verdeeling der ployen beſtaat, en deze in de Ordinantie der Groepen van een' menigvuldig gebruik zyn, kan men niet nalaten, die ſtoffe als gedeeltlyk afhanglyk van de ſchikking aan te merken.

Van de Kleederen enz.

De verhandeling, die ik hierna van de Kleederen gemaakt heb, zoude te dezer plaatſe ingevoegt konnen worden. Ik ga tot het Geheel over

Van het Geheel.

De derde zaak, die van de Schikking afhangt, is het Geheel.

Het Geheel is een uitwerking van de partyen, die het Tafereel uitmaken, zo nochtans, dat het Geheel, 't geen een verband of onderlinge verknochtheid van verscheide voorwerpen is, om zo te spreeken; in geen zamengevoegde meenigte van verscheide onderling onafhanglyke en evengelyke eenheden bestaa; maar een staatkundig Geheel gelyke, waar in de groten de kleinen, gelyk de kleinen de groten nodig hebben. Alle de voorwerpen, die in het Tafereel komen; alle de Linien; alle de Couleuren; al het Licht en al het Bruin zyn groot noch klein, sterk noch zwak, dan by vergelyking; doch hoe de hoedanigheid van alle die zaken, en de staat, waar in zy zich bevinden, ook zyn mag, hebben zy alle te samen een' betrekking, welke ieder van hun afzonderlyk niet verwekken kan: want de uitwerking, hier uit voortvloeijende, bestaat in een algemeene onderschikking, waarin het Bruin het Licht, gelyk het Licht het Bruin, doet gelden, en waarin de verdiensten van iedere zaak niet dan op een onderlinge afhanglykheid steunt. Dus men, om het Geheel te omschryven, zoude konnen zeggen, dat het is, een' algemeene onderschikking der deelen, het een aan het ander, welke hen doet zamenlopen, om alleen een één uit te maken.

Daarom is die onderschikking, welke de voorwerpen alleen tot het maken van een één doet zamen-

zamenlopen, op twee zaken gegrond; naamlyk, het voldoen der ogen, en de uitwerking, die het gezicht te weeg brengt. Dit zal ik nader ontvouwen.

De ogen hebben met de andere werktuigen der zinnen gemeen, dat zy in hunne werkzaamheden niet belemmert willen worden; en men moet toeſtaan, dat verſcheide perſonen in ene en de zelfde plaats, op een en den zelfden tyd en met ene evengelyke toon ſprekende, hunne toehoorders tot een' laſt verſtrekken, en niet verſtaan konnen worden. Dergelyke zaken gebeuren in een Tafereel, waarin onderſcheide verſchillende voorwerpen, met een' gelyke kracht geſchildert en met een gelyk licht verlicht, het gezicht verdeelen, en, als 't ware, verleegen maken, vermits het, naar verſcheide kanten getrokken wordende, niet weet, op welke zich te veſtigen, of welke het, met een opſlag van het oog alles willende omvatten, niet dan onvolmaakt zien kan. [En van daar is het naar alle waarſchynlykheid, dat gelyk zodanige te gelyk en op ene toon ſpreekende perſonen gezegt worden te rammelen, de liefhebbers der Schilderkunde ook van een dus omſchreeven Schildery zeggen, dat het rammelt.]

Om dan de aftrekking der ogen te beletten, is nodig, dezelve op een behaaglyke wyze te bepalen, door middel van de verknochtheid van het Licht en Bruin, de zamenſtemmende eenheid der Couleuren en de tegenſtrydigheden van een' uitgebreidheid, bekwaam om de Groepen te onderſteunen en tot een ruſt te verſtrekken; doch zo het Tafereel verſcheide Groepen bevat, is nodig, dat 'er een zy, die de anderen

in kracht en Couleur overtreft, en voorts, dat de vaneen geſcheiden voorwerpen zich in der daad vereenen, om niet dan ene maſſa uit te maken, die, als 't ware, tot ruſt aan de voornaamſte voorwerpen verſtrekt. De vergenoeging der ogen is dan een der grondſlagen van de eenheid van het voorwerp in het Tafereel.

De andere grondſlag van die zelfde eenheid is de uitwerking, die 't gezicht te weeg brengt, en de wyze, op welke het geſchied. Het oog heeft de vryheid, om alle de voorwerpen, die het omgeeven, volkomen te zien, door zich achtereenvolgende op een ieder van hun te veſtigen; maar wanneer het zich eens geveſtigt heeft, is van alle de voorwerpen geen een, dan dat zich in het middelpunt van 't gezicht bevind, 't geen het klaar en onderſcheiden ziet; wordende de anderen ſlegts door ſchuinſche ſtralen gezien, die verſlaauwen en zich vermengen, naar mate zy van de lynrechte ſtraal verwyderen. Dit is een zaak, die ons alle ogenblikken blykt, wanneer wy onze ogen op enige voorwerpen ſlaan.

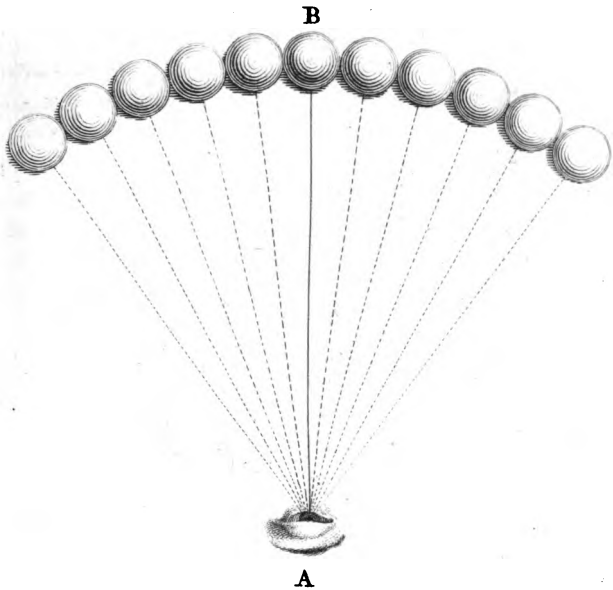
Ik onderſtel, by voorbeeld, dat myn oog A. zich veſtigt op het voorwerp B. door de rechte lyn A. B. 't Is zeker, dat zo ik myn oog niet beweeg, en teffens de voorwerpen, die niet dan door de ſchuinſche lynen lings en rechts te zien zyn, beſchouw, ik bevinden zal, dat offchoon zy alle in ene en de zelfde ronde lyn op den zelfden afſtand van myn oog ſtaan, zy in kracht en Couleur verzwakken en verminderen, naar mate zy van de rechte lyn, die het middelpunt van het gezicht is, afwyken; waar uit volgt, dat het gezicht een blyk van de eenheid der voorwerpen in de natuur is.

Zo

Digitized by Google

tegens bladz. 68.

Afbeelding van een' eenheid van voorwerp.

Digitized by Google

Digitized by Google

Zo nu de wyze natuur, die, in onze behoeftens voorziende, dezelve met vermaken gepaart doet gaan, dus verſcheide voorwerpen in één opſlag van het oog zamen brengt, om 'er niet dan een Geheel van te maken, onderricht zy daar door een Schilder, hoe 'er, naar zyne konſt, en naar dat de hoedanigheid van zyn onderwerp het lyden wil, voordeel meede te doen. 't Schynt my toe, dat die overweeging de oplettenheid van een Schilder niet onwaardig zoude zyn, zo hy ter voldoening van de ogen, naar het voorbeeld van de natuur, wier nabootſer hy is, begeerde te arbeiden.

Ik breng hier noch by de bevinding van den bollen ſpiegel, die de natuur in de eenheid der voorwerpen van het gezicht overtreft. Alle de voorwerpen, welke 'er in gezien worden, maken een oogsopſlag uit, en een veel aangenamer Geheel, dan dezelfde voorwerpen in een gemeenen ſpiegel, ja ik durf zeggen, in de natuur zelve doen zouden (Onderſtelt dat de bolle ſpiegel van een betaamlyke mate zy, en niet zodanig een, die, een gedeelte van een kleine omtrek zynde, te veel de form der voorwerpen bederft.) Ik zeg in 't voorby gaan, dat die ſoorten van ſpiegels, welke men zeer zeldzaam vind, met veel vrucht, zowel voor de byzondere voorwerpen, als 't gantſche Geheel, geraadpleegt konnen worden.

Na dit alles ſtaat het aan een Schilder, zich zelven wegens zyn te onderneemen werk te beraden; want zo zyn werk groot is, kan hy het uit verſcheide Groepen doen beſtaan, die na den eerſten opſlag bekwaam zyn, om de ogen van den beſchouwer door middel van een' welbe-

Digitized by Google

ſtierde ruſt te veſtigen, en by beurten een middelpunt van gezicht te worden. Dus moet een verſtandig Schilder zodanig te werk gaan, dat, hoe uitgebreid zyn werk wezen mag, de ogen, na den eerſten opſlag, 'er het achtervolgend genot van konnen trekken.

Er blyft noch overig, van een voortreflyke uitwerking van het Geheel te ſpreeken; dat is, om alle de voorwerpen te doen zamenſtemmen; want de Harmonie, waar in men ze ook ontmoeten mag, uit de goede Schikking en Ordinantie ſpruit. In de Zedekunde is zo wel een' zamenſtemming, als in de Natuurkunde; in 's menſchen gedrag zowel, als in zyn lighaam zelf. Eindelyk, al wat uit deelen beſtaat, hoe verſchillende zy ook zyn mogen, komt nochtans overeen, om een enkel Geheel, 't zy byzonder, 't zy algemeen, uit te maken. Nadien men nu onderſtellen moet, dat die orde in alle de onderſcheide deelen van de Schilderkunde gevonden worden, moet men ook beſluiten, dat zy hunne byzondere Harmonie hebben; doch het is niet genoeg, dat in die deelen een' ſchikking en juiſtheid in 't byzonder in acht genomen zy; maar wordt ook vereiſcht, dat zy alle te zamen overeen komen, en niet dan een harmonieerend Geheel uitmaken, gelyk het in een choor van Muziek niet genoeg is, dat een ieder der deelen zich naar een rechte mate doe hore, en in de byzondere ſchikking zyner note blyve, maar dat zy daar en boven in een hen verzamelende Harmonie overeen komen, en verſcheide byzondere Geheelen niet dan een algemeen Geheel uitmaken. Dit is het, 't geen de Schilderkunde in de onderſchikking der Voorwerpen, Groepen,

pen, Couleuren en Lichten in 't algemeen van een Tafereel doet.

In de Schilderkunde hebben verſcheide ſoorten van Harmoni plaats. Men vindt zachte en gematigde, gelyk Corregio en Guido gemeenlyk in acht genomen hebben; daar tegen vindt men ſterke en verhevene, gelyk die van Georgione, Titiaan en Carravachio; ook konnen 'er van onderſcheide trappen zyn, naar de onderſtelling der plaatſen, tyden, lichten en uren van den dag. Een ſterk licht in een' beſloten' plaats verwekt zware ſchaduwen, en 't geen in het open veld voorkomt, vereiſcht zachter Couleuren en ſchaduwen. Kortom, een uitmuntend Schilder weet, hoe zich niet alleen van de jaargetyden, maar ook van de tyden en toevallen, welke in de lucht en op de aarde voorkomen, te bedienen, om daar van een harmonieerend Geheel, gelyk wy gezegt hebben, te maken.

Zie daar het denkbeeld, dat ik my gevormt heb van 't geen men in de Schilderkunde het Geheel noemt. Ik heb getracht, het te doen begrypen, als een werktuig, welks raderen een' onderlinge hulp bieden, gelyk een lighaam, welks leeden het een van het ander afhangen; en eindelyk, als een' harmonieerende Houding, die den beſchouwer ſtil doet ſtaan, onderhoudt, en nodigt, om genot uit de byzondere ſchoonheden, die in het Tafereel gevonden worden, te trekken.

Wanneer men een weinig wil letten, vooral op 't geen ik wegens de Schikking gezegt heb, zal men bevinden, dat dat gedeelte, 't geen vele anderen bevat, van een ongemeen gevolg is, vermits het alles vertoont, wat de Inventie haar

Digitized by Google

levert, en al 't geen 't bekwaamſt is, om indruk op de ogen en den geeſt van den beſchouwer te maken.

Bekwame Schilders konnen door hunne eige ervarenheid weten, dat, om in dat zo geeſtryk gedeelte te ſlagen, men zich boven het gemeen moet verheffen, en, om zo te ſpreeken, buiten zich zelven voeren; 't geen my gelegenheid geeven zal, om iets van de Verrukking en het Verhevene te zeggen.

Van de Verrukking.

De Verrukking is een' vervoering van den geeſt, die van de zaken op een' verhevene, verbazende en waarſchynlyke wyze doet denken.

Dus dat, gelyk zy, die een werk beſchouwen, den trap der verhevenheid volgen, die zy 'er in vinden, de vervoering van den geeſt, welke in de Verrukking gevonden wordt, aan den Schilder en den beſchouwer eigen is; met dit onderſcheid nochtans, dat nadien de Schilder by verſcheide herhalingen gearbeid heeft, om zyne verbeeldingskracht te verwarmen, en zyn werk tot den trap te brengen, die de Verrukking vordert, de beſchouwer in het tegendeel, zonder in enige byzonderheden te treden, zich eensklaps, en als tegendank, doet vervoeren tot den trap van Verrukking, waar toe de Schilder hem getrokken heeft.

Offchoon het Ware ſteeds behaagt, vermits het de grondſlag en het ſteunſel van alle volmaaktheden is, laat het niet na, dikwerf laf te wezen, wanneer het alleen gevonden wordt, maar als het zich by de Verrukking voegt, voert

voert het den geeſt in een' opgetogenheid, vermengt met verwondering, en rooft denzelven met geweld weg, zonder hem tyd te vergunnen, weder tot zich zelven te keeren.

Ik heb het Verhevene in de omſchryving der Verrukking een plaats gegeven, aangemerkt het een uitwerkſel en voortbrengſel van de Verrukking is. De Verrukking bevat het Verhevene, gelyk den ſtam van een boom zyne takken bevat, die hy aan alle kanten uitſpreid; of veeleer is de Verrukking een zon, wier warmte en invloed de hoge gedachten doen ontſtaan, en dezelve tot een ſtaat van rypheid brengt, die wy het Verhevene noemen; doch nadien de Verrukking en het Verhevene beide tot het verheffen van onzen geeſt ſtrekken, kan men zeggen, dat zy beiden van een' natuur zyn. Het verſchil echter tuſſchen hun beiden beſtaat hierin, dat de Verrukking een' vervoering is, die den geeſt tot boven het Verhevene verheft, waar van zy ten bron verſtrekt, en die hare voornaamſte uitwerking in de gedachten en het Geheel van 't werk heeft; in plaats dat het Verhevene zich evengelyk, zo wel in het algemeen, als in de byzondere deelen, ontdekt. De Verrukking heeft dit noch, dat de uitwerking 'er van ogenbliklyk is, en dat die van het Verhevene ten minſten enige ogenblikken van overpeinzende beſchouwing vordert, om in zyn gantſche kracht gezien te worden.

De Verrukking voert ons ongevoelig weg, en vervoert ons, om zo te ſpreeken, als uit het ene land in het ander, zonder dat wy zulx anders, dan door het vermaak, 't geen het ons verſchaft, beſeffen. In een woord, het ſchynt

my toe, dat de Verrukking ons bevangt, en wy het Verhevene bevangen. 't Is dan tot die verbazende, doch ook teffens billyke en betamelyke Verhevenheid, waar toe de Schilders zowel als de Dichters hunne werken behoren te brengen, wanneer de een en de ander die ongemeene waarschynlykheid wenschen te bereiken, die het hart beroert, en de grootste verdienſten van de Schilder- en Dichtkunde uitmaakt.

Enige te vurige geesten hebben de vervoering hunner denkbeelden voor de ware Verrukking genomen, offchoon de overvloed en levendigheid hunner werken niet dan yihoofdige dromen waren. Er zyn, wel is waar, vreemde dromen, die door een weinig bezadigtheid veel geeſt in de Ordinantie van een Tafereel konnen te weeg brengen, en de aandacht aangenaam opwekken; ook zyn de verſierſelen der Dichteren, gelyk Plutarchus zegt, niet dan dromen van een wakend menſch; doch men kan aan den anderen kant zeggen, dat ſommige werken dromen van heete koortſen zyn, in welke geen zamenhang gevonden wordt, en wier gevaarlyke ſpoorloosheid men vermyden moet.

't Is zeker, dat zy, die een te vurigen geeſt bezitten, lichtlyk in Verrukking geraken, vermits hunne verbeeldingskracht byna altoos aangeprikkelt en in beroering is; doch zy, die ſlegts door een zwak vuur branden, en alleen een middelbare levendigheid, gepaart met een goed oordeel, bezitten, konnen enkel trapswyze in Verrukking geraken, en dezelve door de gegrondheid van hun vernuft meer reegelen. Wanneer zy al niet zo gemaklyk en zo ogenbliklyk

in

in die Schilder-drift, om zo te ſpreeken, geraken, zullen zy 'er zich nochtans allengs door laten bevangen, vermits hunne beſpiegelingen hun alles zullen doen zien en ontwaar worden; zynde 'er niet ſlegts verſcheide trappen van Verrukking, maar ook verſcheide middelen, om 'er toe te geraken. Wanneer zy een beſchreeven onderwerp hebben af te malen, behoren zy het dikwerf met oplettenheid te overleezen; en wanneer het niet beſchreeven is, wordt vereiſcht, dat de Schilder uit de hoedanigheden van zyn onderwerp de zulken verkieze, die het meeſt bekwaam zyn, om hem de byzondere omſtandigheden, tot het in beweeging brengen van zynen geeſt, te leeveren; want zyne verbeeldingskracht, dus door de verheffing zyner gedachten verwarmt zynde, eindelyk in Verrukking geraken, en verwondering in den geeſt van zynen beſchouwer te weeg brengen zal.

Om den geeſt in Verrukking, algemeen geſproken, te brengen, is niets beter, dan de werken van de grootſte meeſters te zien, en de beſte hiſtoriſche Schryvers of Dichters te leezen, ter oorzaak van de verhevenheid hunner gedachten, de grootheid hunner uitdrukkingen, en het vermogen, 't geen de voorbeelden op 's menſchen geeſt hebben.

* Longinus, over het Verhevene handelende, wil, dat zy, die enige zaken ſchryven moeten, welke iets groots en voortreffyx vereiſchen, de grote Schryvers aanmerken als fakkels, die hen verlichten, en zich zelven vragen, hoe heeft Homerus dit gezegt? hoe zoude Plato,

* *Cap.* 12.

to, Demoſthenes en Thucidides gedaan hebben? By een dergelyke gelegenheid moet een Schilder zich zelven vragen: hoe zoude Raphaël, Titiaan en Corregio gedacht, geteekend, gecoloreert en geſchildert hebben, 't geen ik onderneemen zal te verbeelden? of wel, gelyk dezelve Longinus zegt, kan men zich een rechtbank van de grootſte meeſters verbeelden, voor welke de Schilder rekenſchap van zyn werk zoude geven. Wat yver zoude hy niet gevoelen, op de enkele verbeelding van het gezicht van zo vele voortreflyke mannen, die het voorwerp zyner verwondering uitmaken, en zyne rechters zouden zyn?

Die middelen zyn zeer nut voor alle Schilders; want zy de zulken ontvonken, die met een vermogenden geeſt geboren zyn; en zy, die de natuur zowel niet bedeelt heeft, zullen ten minſten enige warmte ontwaar worden, die zich over hunne werken verſpreid.

In myne verhandeling over de Inventie poogde ik te doen zien, op wat wyze een Schilder de welvoegende voorwerpen behoort te verkiezen tot het onderwerp, 't geen hy te verbeelden heeft. In de Schikking ſprak ik van de orde, welke die voorwerpen behoorden te houden, om met voordeel een Geheel zamen te ſtellen; en 't is dus, dat ik door de verknochtheid van die beide deelen, de Inventie en ſchikking, alle myne krachten inſpande, om met mooglykheid het allerzekerſt denkbeeld te geven van dat groot gedeelte der Schilderkunde, 't geen men Ordinantie noemt.

Digitized by Google

Antwoord op enige tegenwerpingen.

Onder de tegenwerpingen, die men my zoude konnen maken, vinde ik twee, waarop ik het niet ondienſtig keure te antwoorden. De ene is tegens de eenheid van voorwerpen, en de andere tegens de Verrukking.

Men kan tegens het eerſte zeggen, dat de gedane betoging van het gezicht, om de eenheid van voorwerpen vaſt te ſtellen, ten enemaal vervalt, om reden, dat het niet nodig is, het oog te bepalen, vermits, naar wat kant van het Tafereel het zich wend, het zich zelf natuurlyker wyze bepaalt, en de eenheid van het voorwerp uitmaakt, zonder dat men den toevlucht tot de grondregelen der konſt behoeft te neemen.

Op die tegenwerping antwoord men tweezins. Eerſtelyk, dat het niet oorbaar is, het oog de vryheid te laten, in onzekerheid om te zwerven; vermits het, zich by toeval op een der beide zyden van het Tafereel veſtigende, tegens de meening van den Schilder handelen zoude, die naar de beſt gekeurde waarſchynlykheid gemeenlyk de wezentlykſte voorwerpen in het midden van het ſtuk, en de toevallige aan de zyden plaatſt; want het niet zelden gebeurt, dat van die orde het gantſche begrip van zyn meening afhangt; waar uit dan volgt, dat men het oog veſtigen en de Schilder het bepalen moet op de plaats, welke hy in zyn Tafereel tot het effect van zyn werk het dienſtigſt oordeelen zal. Ten tweeden, dat in de zinnen, als

als 't gezicht enz., alle de vermaakverſchaffende voorwerpen niet alleen de behaaglykheden, welke zy van de natuur bekomen hebben, vereiſchen, maar ook alle hulp vorderen, die de natuur in ſtaat is hun te verſchaffen, om hunne uitwerkingen doorſlaander te doen zyn.

By de tweede tegenwerping zoude men my konnen zeggen, dat de Verrukking dikwerf zekere geeſten te verre vervoert, en derhalven vele feilen voorby gaat, zonder dezelve te ontdekken; waar op men ligtlyk kan antwoorden, dat die vervoering de ware Verrukking niet is, vermits zy de palen der juiſtheid en waarſchynlykheid, die wy haar gegeven hebben, te buiten gaat.

Ik ſta toe, dat een der uitwerkſelen van de Verrukking ſchynt te wezen, dat zy dikwerf, onder begunſtiging van de gemeene vervoering, die zy in ons te weeg brengt, enige feilen verbergt, doch 't geen geen groot ongeluk is; want in der daad de Verrukking met enige gebreeken ſteeds boven een middelbaarheid, hoe beſtipt ook, te ſchatten zy, vermits zy de ziel wegrukt, zonder haar tyd te vergunnen, iets te onderzoeken, en acht op iedere zaak in 't byzonder te ſlaan. Maar om eigentlyk te ſpreeken, is zulx gene uitwerking der Verrukking, maar van onzen geeſt, die, zich 'er door latende bevangen, ſomtyds de palen der waarſchynlykheid te buiten gaat.

Wanneer men my voorts wilde tegenwerpen, dat al wat ik van de Verrukking gezegt heb, aan het Verhevene toegeſchreeven moet worden,

Digitized by Google

den, zoude ik antwoorden: dat zulx afhangt van het denkbeeld, 't geen een ieder van die beide woorden vormt, waar naar ik ſteeds genegen ben my te voegen, onaangezien de verſchillenheid, die ik 'er in deze verhandeling van ontvouwde.

VAN

VAN DE
TEEKENING.

HEt woord Teekening, met opzicht tot de Schilderkunde, wordt driezins genomen. Het drukt met Licht en Bruin en dikwerf zelfs met Couleuren het denkbeeld van alle werken uit, en wordt derhalven niet zo zeer aangemerkt, als een gedeelte van de Schilderkunde, dan wel als de ſchets van het Tafereel, 't geen de Schilder ontwerpt; of het vertoond enig gedeelte van 's menſchen lighaam, of van een Dier, of enig gewaad, alles naar de natuur gevolgt, om in enig gedeelte van het Tafereel geplaatſt te worden, en den Schilder als tot een getuigen van de waarheid te verſtrekken, 't geen Studi genaamt wordt. Ook wordt het wel genomen voor den omtrek der voorwerpen, voor de maten en de proportien der uitwendige gedaantens, en is in dien zin een gedeelte der Schilderkunde.

Zo de Teekening is, gelyk zy waarlyk is, den omtrek der uitwendige gedaantens, en zy dezelve in de hun voegende maten en proportien brengt, kan men ook waarlyk zeggen, dat zy een ſoort van ſchepping is, die gelyk als uit het niet de zichtbare voortbrengſelen van de natuur, welke het voorwerp van den Schilder zyn, begint te trekken.

Toen wy van de Inventie ſpraken, zeiden wy,

wy, dat dit gedeelte in de orde der uitvoering het eerſte was. Dus is het in de orde der ſtudi niet gelegen, waarin de Teekening voor alle dingen geleert moet worden.

Zy is de ſleutel tot alle fraaije konſten; zy verleent den toegang tot alle andere deelen der Schilderkunde; is het werktuig onzer gedachten, het inſtrument onzer betogingen, en het licht van ons verſtand. Door en met haar is het mitsdien, dat de jonge leerlingen niet alleen moeten beginnen, maar ook zich bekwaam maken, om met te meer gemak de kennis der andere deelen, waar van zy de grondſlag is, te verkrygen.

De Teekening dan de grondſlag der Schilderkunde zynde, kan men gene te grote moeite aanwenden, om dezelve gegrond te maken, en een gebouw, t'zamengeſtelt uit zo vele deelen, als dat der Schilderkunde is, te onderſchragen. Derhalven zal ik pogen, daar van met de ordre te ſpreken, welke een' zo nodige kennis vereiſcht.

In de Teekening zal ik, ten nutte van die zich bekwaam begeren te maken, verſcheide deelen van de uitterſte noodzaaklykheid aanmerken, waar van deze de voornaamſte zyn: De Correctheid, de goede Smaak, de Sierlykheid, de Kenmerken, de Verſcheidenheid, de Expreſſie en het Perſpectief.

Van de Correctheid.

Correctheid is een' uitdrukking, waar van zich de Schilders gemeenlyk bedienen, om de hoedanigheid van een' Teekening uit te drukken,

waarin gene feilen in de maten gevonden worden. Die Correctheid hangt van de juiſtheid der proportien, en de kennis der Anatomi af.

Er is een' algemeene proportie, gegrond op de voeglykſte maten, om een ſchoon beeld te maken. Men kan deswegens hen raadplegen en naſlaan, die de gemeene proportien van het menſchlyk lighaam opgegeven hebben, onderſtelt, dat zy zich grondlyk met de natuur en de Beeldhouwkunde der ouden hadden beraden.

Doch gelyk de natuur in een ieder der ſchepſelen, die zy voortbrengt, zich aan gene een' ſoort van voorwerp bepaalt, en de verſcheidenheid een' harer grootſte ſchoonheden is, zyn 'er ook byzondere proportien, die inzonderheid de kunnen, jaren en waardigheden betreffen, en in die zelve ſtaten weder een' oneindige verſcheidenheid aantreffen. Aangaande de byzondere proportien levert de natuur zo velen uit, als menſchen op den aardbodem gevonden worden; doch om die proportien juiſt en behaaglyk te maken, is 'er niets, dan het Antiek, welks bron in de natuur gelegen is, 't geen ten voorbeeld dienen, en een bondig denkbeeld der ſchone verſcheidenheid uitleveren kan.

Verſcheide ervaren Schilders hebben de Antieke beelden in alle hunne deelen afgemeeten, en de 'er van gemaakte ſtudien aan hunne leerlingen medegedeelt; doch zo al die betogingen niet bekent of beſtipt genoeg geweeſt mogten zyn, bezitten wy in Vrankryk een' genoegzame menigte ſchone Antieke ſtandbeelden, zo origineelen, als op de origineelen afgegotene, waar uit

uit een ieder de verlichting en nodige zaken tot zyn onderwys trekken kan.

't Is zeker, dat het onmooglyk zy zich van de maten der Antieke ſtandbeelden te bedienen, zonder dezelve naauwkeurig beſtudeert, met oplettenheid nageteekend, en na een' aanhoudende oeffening van tyd in het geheugen geprent te ben. Vaſari doet Michel Angelo zeggen: dat men den paſſer in het oog en niet in de hand hebben moet. Die fraaije woorden zyn zeer wel door de Schilders ontfangen; doch Michel Angelo konde zulx niet zeggen, en de anderen het hem toeſtaan, dan een' eige geworden kundigheid van de allerbeſte Proportien onderſtellende.

Nadien men uit het Antiek niet ſlegts het beſte voor de Proportien trekken moet, maar het noch verſcheide zaken bevat, die tot het verhevene en de volmaaktheid opleiden, is nodig, zich, zo veel doenlyk, 'er een klaar denkbeeld, door de reden onderſteunt, van te vormen; derhalven zullen wy het Antiek in zynen eerſten oorſprong, ſchoonheid en nut beſchouwen.

Van het Antiek.

Offchoon het woord Antiek, naar de kracht van zynen eerſten oorſprong genomen, alles, wat oud is, te kennen geeft, zal men het hier niet anders opvatten, dan voor de werken der Beeldhouwkunde, die in de eeuw der grote mannen gemaakt zyn; naamlyk die van Alexander den Groten, waarin de wetenſchappen en fraaije konſten in hunne volmaaktheid waren. Derhalven oordeel ik, mynen lezer van de moeite te

konnen ontheffen, die ik hem geven zoude, met alhier de namen van alle de eerſte Beeldhouwers op te tellen, die door een' lange reeks van tyden de Beeldhouwkunde uit hare wieg genomen en tot de jaren gebragt hebben, waarin zy de volmaaktheid konde bereiken, die, om zo te ſpreken, den naam van Antiek, welke men haar thans geeft, verdiende.

De roem, voortyds aan voortreflyke werken gegeven vergrotede het getal der goede Beeldhouwers, en de menigte ſtandbeelden, welke men oprechtede voor lieden, die door hunne verdienſten uitmunteden, zowel als voor de Afgoden, waar mede men de Tempelen verſierden, leverden meer en meer ſtoffe aan grote geeſten uit, om zich te oeffenen, en als om ſtryd hunne werken tot volmaaktheid te brengen.

Ten dien tyde ondernam Polycletus, een der grootſte Beeldhouwers van Griekenland, een beeld te maken, 't geen alle de welvoegende proportien van een volmaakt gevormt man hebben zoude. Hier toe bediende hy zich van verſcheide natuurlyke modellen, en, na zyn werk tot de uitterſte volmaaktheid gebragt te hebben, werdt het door de bekwaamſte lieden zo naauwkeurig onderzogt, en met zo groot een' verwondering geprezen, dat men dat beeld met algemeene toeſtemming den Regel noemde, en het doorgaans door alle, die zich bekwaam poogden te maken, gevolgt wierdt. 't Is zeer waarſchynlyk, dat die ondervinding dus ten aanzien van de ene kunne geſlaagt hebbende, men dezelve ook ten aanzien van de andere te werk geſtelt en met opzicht tot de verſcheide ouder-

dom-

Digitized by Google

dommen en waardigheden voortgezet heeft.

't Schynt my toe, dat men in dien Polycletus billyk den eerſten oorſprong ſtellen mag van de wonderbare werken, die wy Antieken noemen, vermits men dezelve reeds tot den trap van volmaaktheid gebragt hadt, waarin men haar ziet. De Beeldhouwers van dien tyd bleven tot de regering van den Keizer Gallienus, ontrent den jare 360, toen de Gothen, zonder enige kundigheid of achting van en voor koſtbare zaken, Griekenland verwoeſteden, blyken hunner bekwaamheid geven. Maar nadien wy de proportien van het Antiek als modellen der volmaaktheid aanmerken, eiſcht de natuurlyke orde, dat wy hier van zyne ſchoonheid ſpreken.

Van de ſchoonheid van het Antiek.

Enigen zeiden, dat de ſchoonheid van 's menſchen lighaam in een' onderlinge juiſte evenmatigheid der leeden tot een volmaakt Geheel beſtondt: anderen ſtelden dezelve in een' goede geſteltheid des lighaams en een' zeer goede gezondheid, waarin de omloop en zuiverheid van het bloed een' leevendige en teffens friſſe couleur over het vel verſpreit; doch het gemeen gevoelen gedoogt gene omſchryving van de ſchoonheid. De ſchoonheid, zegt men, is niets wezentlyx; want een ieder 'er naar zyn ſmaak van oordeelt; dus zoude, kortom, de ſchoonheid niets anders zyn, dan 't geen behaagt.

Hoe het zy, weinige gevoelens zyn over de ſchoonheid van het Antiek verdeelt. Lieden van oordeel, die de fraaije konſten beminnen, heb-

Digitized by Google

ben ten allen tyde die wonder ſchone werken gewaardeert; dat 's te zeggen, niet ſlegts, nu dezelve zeldzaam geworden zyn, maar ten tyde zelfs, dat alles met ſtandbeelden vervult was, en dezelve in Griekenland en in Romen, als 't ware, een gantſch volk uitmaakten. In de oude Schryvers ontmoet men vele plaatſen, waarin, om de levende ſchoonheden te roemen, dezelve by de beelden vergeleken worden. De Beeldhouwers, zegt Maximus van Tyr, verkiezen door een' wonderbare konſt uit verſcheide lighamen de deelen, die hun de ſchoonſte ſchynen, en maken uit die verſcheidenheid een gegeheel ſtandbeeld; doch die vermenging geſchiedt met zo veel beleid, en zo wel geſchikt, dat zy een' enkele en volmaakte ſchoonheid ten model ſchynen te hebben. Verbeel u ook niet, gaat die zelfde Schryver voort, ooit een' natuurlyke ſchoonheid te zullen vinden, die zulx de ſtandbeelden zoude konnen betwiſten; want de konſt altoos iets volmaakter dan de natuur heeft. Ovidius in het XII. boek zyner Herſchepping Cyllarus, de ſchoonſte der Centauren, omſchryvende, zegt: dat hy zo fris was van aanzicht, zo ſchoon van hals, ſchouderen, handen en borſt, dat, zo verre hy man-menſch was, in hem de zelfde ſchoonheid gevonden wierdt, als men in de ſtandbeelden ziet. En Philoſtratus, van Euphorbus ſprekende, zegt: dat zyne ſchoonheid het hart der Grieken hadt gewonnen, en dat hy de ſchoonheid van een ſtandbeeld zo naby kwam, dat men hem voor Apollo zoude hebben konnen nemen. En een weinig lager van de ſchoonheid van Neoptolemus gewagende, en van de gelykheid, die hy met

met zynen vader Achilles hadt, zegt hy: dat, zyn vader in ſchoonheid zo verre boven hem uitmuntede, als de ſtandbeelden boven de ſchone menſchen.

't Was niet alleen by de Grieken, dat men lieden van verdienſten ſtandbeelden oprechtede, en dezelve ook van de Afgoden maakte, maar het Roomſche volk bediende zich van het zelfde middel, om grote bedryven te belonen, en hunne Goden te eeren. De Romeinen voerden in de verovering van Griekenland niet alleen de ſchoonſte ſtandbeelden weg, maar namen ook de beſte werkbazen mede, die anderen onderwezen, en aan de nakomelingſchap de eeuwigdurende blyken hunner kundigheid achterlieten, gelyk men uit de vele wonderbare ſtandbeelden, borſtſtukken, vaſen en bas-reliefs, en de fraaije zuilen van Trajanus en Antoninus ziet. Alle die Antieken moet men als de ware bronnen aanmerken, waar uit de Schilders en Beeldhouwers putten konnen, om een' grondige ſchoonheid over 't geen hun geeſt hun anderzins inboezemen mag, te verſpreiden.

De latere Schryvers volgden de zelfde gevoelens nopens de ſchoonheid van het Antiek. Alleen zal ik dat van Scaliger bybrengen. Wy konnen, zegt hy, niets zien, 't geen by de volmaaktheid der ſchone ſtandbeelden komt, vermits het aan de konſt vergunt is, te verkiezen, te beſnoejen, by te voegen en te ſchikken, en de natuur in het tegendeel, ſedert de ſchepping van den eerſten menſch, aan wien God teffens met de onnozelheid, de ſchoonheid van gedaante ſchonk, ſteeds verandert is.

Digitized by Google

Letterlyke vertaling uit het Latyn van

R U B E N S.

Van de nabootsing der Antieke Standbeelden.

Dezelve is voor sommige Schilders zeer nut, doch voor anderen schadelyk; zelfs in zo verre, dat zy hunne konst ten enemaal zoude konnen bederven. Niettemin besluit ik, dat men, om de volmaaktheid der Schilderkunde tot haar uitterste te brengen, noodwendig in 't Antiek bedreven, ja geheel van 't zelve als doortrokken behoort te zyn; doch zich van 't zelve met oordeel moet bedienen, en vooral zorge dragen, dat men 'er den steen geenzins in onderkent. Want vele onbedrevene, en zelfs bedrevene, maken geen onderscheid tusschen de stoffe en de vorm, tusschen den steen en de gedaante, noch tusschen de noodzaaklykheid, om welke zich de Beeldhouwer van marmer bedienen moet, en den konstenaar, die het gebruikt.

Het is zeker, dat gelyk de schoonste standbeelden zeer nut, de slechte onnut, of ook zelfs schadelyk zyn. Immers verbeelden zich jonge Schilders, grootlyx te vorderen, wanneer zy uit dezelve, ik weet niet wat hards, styfs, gedwongens en voor de Anatomi

EX RUBENIO.

De Imitatione

Statuarum.

Aliis utiliſſima, aliis damnoſa uſque ad exterminium Artis. Concludo tamen, ad ſummam ejus perfectionem eſſe neceſſariam earum intelligentiam, imo imbibitionem: ſed judicioſè applicandum earum uſum, & omnino citra ſaxum. Nam plures imperiti & etiam periti non diſtinguunt materiam a forma, ſaxum a figura, nec neceſſitatem marmoris ab artificio.

Una autem maxima eſt, Statuarum optimas utiliſſimas ut viles inutiles eſſe, vel etiam damnoſas. Nam Tyrones, ex iis neſcio quid crudi, terminati & dif-

fici-

Digitized by Google

tomi ongemaklyks trekken, 't geen de natuur zelve ter oneere ſtrekt, dewyl zy, in plaats van het vleeſch na te bootſen, enkel met verſcheide verwen marmer verbeelden. Want men zelfs in de beſte ſtandbeelden vele toevallen, welke den Beeldhouwer niet te wyten zyn, opmerken, ja vermyden moet. Dezelve beſtaan inzonderheid in het onderſcheid der ſchaduwen, dewyl het vleeſch, de huid en de kraakbeen door hunne doorſchynende hoedanigheid de hardheid der omtrekken verzachten, en vele klippen van Bruin en Schaduw doen vermyden, welke in de ſtandbeelden door de zwaarmoedigheid van den alzins onvermurwbaren ſteen verdubbelt worden. Voeg hier by, dat in het leven zekere plaatſen zyn, die door de minſte beweging veranderen, en door de buigzaamheid van den huid nu eens ruim, dan zamengetrokken, nu gerimpelt, dan geſpannen zyn, en welke de Beeldhouwer doorgaans vermyd, doch de bekwaamſten ſomtyds in acht genomen hebben, en die in de Schilderkunde volſtrekt vereiſcht worden, mits men 'er een' mate in houde. Gelyk zy alzins ſtrydig zyn met het leven, verſchillen zy ook met 't zelve in licht, vermits de luiſter van den ſteen en de ſcherpheid van den dag het oppervlak meer doen voorkomen, dan nodig is, of ten minſten de ogen verbyſteren. Die deze dagingen met verſtand en oor-

ficilis moleſtique Anatomiæ dum trahunt, videntur proficere, ſed in opprobrium Naturæ, dum pro carne marmor coloribus tantum repreſentant. Multa ſunt enim notanda imo & vitanda etiam in optimis accidentia citra culpam Artificis: præcipuè differentia umbrarum cum caro pellis, cartilago ſua diaphanitate multa leniant præcipitia in ſtatuis nigredinis & umbræ, quæ ſua denſitate ſaxum duplicat inexorabiliter obvium. Adde quasdam maccaturas, ad omnes motus variabiles & facilitate pellis aut dimiſſas aut contractas, a Statuariis vulgo evitatas, optimis tamen aliquando admiſſas, Picturæ certo ſed cum moderatione neceſſarias. Lumine etiam ab omni humanitate alieniſſime differunt, lapideo ſplendore & aſpera luce ſuperficies magis elevante ac par eſt, aut ſaltem oculos faſcinante. Ea

Digitized by Google

oordeel weet te onderſcheiden, kan de Antieke ſtandbeelden niet naauwkeurig genoeg beſchouwen, noch vlytig genoeg beſtudeeren: want wat doch konnen wy verbasterden in deze dwalende eeuw uitrechten, daar ons, in welke dat edel en heldhaftig vernuft en oordeel der ouden zo zeer is afgenomen, een lage geeſt kruipende houdt? 't zy wy in de zelfde duiſternis, waarin onze vaderen geleeft hebben, wandelen; 't zy God toelaat, dat wy, verzuimt hebbende ons uit ene dwaling, in welke wy gevallen waren, te redden, van kwaad tot erger vervallen; 't zy onze geeſten door een onherſtelbaar nadeel met de verouderende waereld verzwakken, of dat eindelyk de lighamen der menſchen, voorheen nader aan hunnen oorſprong en volmaaktheid geweeſt zynde, tot volmaakte voorbeelden hebben konnen verſtrekken, en uit de natuur alle ſchoonheden vertonen, welke wy in deze verouderende eeuwen niet meer ontwaar worden, daar de volmaaktheid door de op haar gevolgde ondeugden verzwakt en afgenomen is; zodanig, dat naar 't gevoelen van velen, 's menſchen geſtalte vermindert is; want de geweide en ongeweide Schryveren, offchoon zy van de eeuw der Helden, Reuzen en Cyclopen vele verdichtſelen gemeld hebben, echter ons buiten twyffel

quisquis ſapienti diſcretione ſeparaverit, Statuas cominus amplectetur; nam, quid in hoc erroneo ſæculo degeneres poſſumus? quam vilis genius nos humi detinet ab heroico illo imminutos ingenio judicio! ſeu patrum nebula fuſci ſumus, ſeu voluntate Deùm ad pejora lapſi, poſtquam lapſi non remittimur; aut veterascente mundo indeboliti irrecuperabili damno; ſeu etiam objectum naturali antiquitus origini perfectionique propius offerebat ultro compactum quod nunc ſeculorum ſenescentium defectu ab accidentibus corruptum nihil ſui retinuit delabente in plura perfectione ſuccedentibus vitiis: ut etiam ſtaturæ hominum multorum ſententiis probatur paulatim decreſcentis, quippe profani ſacrique de Heroum, Gigantum Cyclopumque ævo multa quidem fabuloſa aliqua tamen vera

fel enige waarheden melden.

De voornaamſte oorzaak, waarom de menſchen in onze eeuw van de ouden verſchillen, is de luiheid en oeffenloze manier van leven; want de meeſten hunne lighamen enkel oeffenen met te drinken en goede ſier te maken. Mitsdien ſteekt de buik uit, geſtadig overladen en opgevuld door de gulzigheid; de benen zyn zenuwloos, en de armen bewuſt van hunne loomheid. Daar tegen oeffenden zich de menſchen oudstyds daaglyx in openbare Scholen en Worſtelperken, en zulx zelfs zo geweldig, dat zy zich het zweet uitdreven, en zwaar vermoeiden. Lees Mercurialis over de konſten der oeffenſcholen, hoe veelerhande en bezwaarlyke vermoejingen zy hunne lighamen aandeden, en wat krachten daar toe nodig waren. Derhalven geraakten die deelen grootlyx ontheven van hunne loomheid, alle uitzetting van den buik ſlonk, veranderde in vleeſch, en verſterkte de ſpieren en alle de deelen, welke door de oeffening van 't ligbaam in beweeging gebracht werden; want de armen, de benen, de hals, de ſchouderen, en al wat beweegt, nemen met behulp der natuur, die door de warmte een vocht naar zich trekt, waarmede zy haar voed, in ſterkte en groote ongemeen toe, gelyk wy aan de ruggens der Getulen, aan

ra narrant ſine dubio.

Cauſa præcipua, qua noſtri ævi homines differunt ab Antiquis, eſt ignavia & inexercitatum vivendi genus; quippe eſſe, bibere nulla exercitandi corporis cura. Igitur prominet depreſſum ventris onus, ſemper aſſidua repletum ingluvie, crura enervia & brachia otii ſui conſcia. Contra antiquitus omnes quotidie in palæſtris & gymnaſiis exercebantur violenter, ut vere dicam, nimis ad ſudorem, ad laſſitudinem extremam usque. Vide Mercurialem de arte Gymnaſtica, quam varia laborum genera, quam difficilia, quam robuſta habuerint. Ideo partes illæ ignavæ abſumebantur tantopere; venter reſtringebatur abdomine in carnem migrante, & quidquid in corpore humano excitando paſſive ſe habent: nam brachia, crura, cervix, ſcapuli & omnia, quæ agunt auxiliante natura & ſuccum calore attractum ſubti-

aan de armen der Zwaartvechters, aan de benen der Dansers, en genoegzaam aan 't gantſche lighaam der Roejers zien.

miniſtrante, in immenſum augentur & creſcunt, ut videmus terga Getulorum, brachia Gladiatorum, crura Saltantium & totum ferè corpus Remigum.

Dusdanig ſpreekt Rubens in een Latynſch manuſcript, 't geen ik bezit; en heb ik my van zyne eigen woorden, ten bewyze van de getrouwheid der vertaling, bedient. *De Imitatione ſtatuarum. Aliis utiliſſima &c.*

Eindelyk de loftuitingen van oordeelkundige lieden, de getuigeniſſen der Schryveren, en de algemeene achting van de verlichtſte eeuwen; dit alles, zeg ik, de ſterke vooroordeelen ten voordeele van het Antiek uitleverende, ſtrekt enkel ter beveſtiging van deze enige reden van deszelfs ſchoonheid; naamlyk dat het Antiek niet ſchoon is, dan vermits het ſteunt op de nabootſing van de fraaije natuur in de gevoeglykheid van ieder voorwerp, 't geen men heeft willen afbeelden. Een' Godheid, een held en een gemeen menſch hebben onderſcheide kenmerken, die men in de ſchoonſte Antieke Standbeelden ontmoet, gelyk, by voorbeeld, in den Apollo de godheid, in den Hercules de ongemeene ſterkte, en in den Antinous de menſchlyke ſchoonheid.

De ſmaak van het Antiek, zal men mooglyk zeggen, die op de gemeene toeſtemming van lieden van oordeel gegrond ſchynt, is nochtans ten tyde der Gothen verſchillende geweeſt.

Doch

Digitized by Google

Doch hier op kan men antwoorden, dat de Gothiſche manier in een tyd te voorſchyn gekomen zynde, waarin de oorlog de fraaije konſten te niet hadt doen gaan, de werkbazen geen ander voorwerp ter herſtelling van dezelve hadden, dan de navolging van de natuur, zodanig zy zich toevallig vertoonde, en dat, om dezelve te verſieren, zich hunne verbeeldingskracht veeleer oeffende in moeilyke zaken, waar mede zy meenden roem te zullen verwerven, dan in den goeden ſmaak, dien zy niet kenden.

't Is dan niet door het verwerpen van het Antiek, dat de Gothen 'er van afgedwaalt zyn, maar om dat zy het niet kenden. Alle de konſten namen uit het volgen van de natuur hun begin, en zyn door de goede keuze voltooit. De goede keuze, die in het Antiek gevonden wordt, is door verſtandige lieden gemaakt, die hunnen roem in de wetenſchap zochten, en ter bereiking van hun doel de allervolmaakſte modellen in een land betrachteden, waarin de menſchen natuurlyk fraai geboren werden, en in een tyd, vruchtbaar in grote geeſten, in welken de fraaije konſten geſtadig werden beſtudeert, in hunne bronnen nageſpoort, en tot een' volmaaktheid gebragt, die noch heden het voorwerp onzer verwondering is.

Wat zoude men meerder konnen doen, om aan de nakomelingſchap een groot denkbeeld van het Antiek te geven: een denkbeeld genomen niet van een' laffe oeffening, of van een' vergrotende manier, die de leerlingen van hunne meeſters aanneemen; van een bepaald en bekrompen begrip, en een' middelbare bekwaamheid, maar van een denkbeeld, 't geen gene andere

dere bron, dan de natuur kendt, waarin zich het Ware in alle zyne zuiverheid, keurigheid, bevalligheid en gantſche kracht vertoont, zonder ooit van zyne eenvouwigheid af te wyken. Zie daar het belang, 't geen zy alle, die teekenen, hebben, om het naakt van het Antiek als een gelouterde natuur en de vaſte regelen tot de volmaaktheid aan te merken.

Maar gelyk het vruchtloos is, nut uit het zien der fraaije zaken te willen trekken, zonder dezelve wel te begrypen, is het ook onmooglyk, zonder medehulp van de Anatomi tot de ſchoonheid van het Antiek, en noch minder tot het Ware van de natuur, door te dringen Men kan door het zien en nateekenen van het Antiek wel een' zekere grootsheid van Teekening en enigermate een' handeling verkrygen, die naar een goeden ſmaak en eelheid trekt, doch welke voordeelen, wanneer zy ontbloot van kennis en grondregelen zyn, den beſchouwer alleen door een ſchynſchoon en kwalyk voegende herinneringen verblinden: ook weten de zulken, welke op het zien dier voortreflyke werken van de oudheid verbaaſt ſtaan, noch weinig van de ware bron der ſchoonheden, die hen verrukken, ten ware zy dat grondgedeelte der Teekening, ik meen de Anatomi, kennen

Dus ſtaat my te tonen, dat de Anatomi de ware grondſlag der Teekening is, en dat hare kundigheid ter ontdekking van de ſchoonheden van het Antiek ſtrekt; gelyk ook, dat hare kennis, den Schilder en Beeldhouwer noodzaaklyk, zeer gemaklyk verkregen kan worden, en het verzuim, van dezelve te leren, alleen uit een' onderſtelling ſpruit, dat de weg 'er toe tot een'

Digitized by Google

een' ſchraalheid van Teekening en een' te harde manier zoude leiden; daar zy, die een weinig oplettenheid willen gebruiken, in het tegendeel ontwaar zullen worden, dat dezelve de vaſte grondſlag van de waarheid en de correctheid der Omtrekken is, wel verre van 'er de zuiverheid van te bederven en de verknochtheid der Muskelen te veranderen.

Weleer ſchreef ik onder een ontleenden naam (*) een kort begrip van de Anatomi, betreklyk tot de Schilder- en Beeldhouwkunde, waarin de betogingen zeer bevatbaar zyn; en hier ter plaatſe zal ik noch iets zeggen, om dezelve verſtaanbarer te maken; te meer, vermits zy, welke die kenniſſe nodig hebben, haar voor zeer zwaar houden.

Van de Anatomi.

De Anatomi is een' kennis der deelen van 's menſchen lighaam; doch de Schilders behoeven, ten ſcherpſte genomen, enkel kundig te zyn van de Beenderen en de voornaamſte Muskelen, die dezelve dekken. 't Betoog dier beide zaken kan ligt geſchieden. De natuur heeft ons, zo tot de hechtheid van ons lighaam, als de vaſtheid van een ieder lid, Beenderen gegeven, en 'er Muskelen aangehecht, als uitwendige werktuigen, die de Beenderen naar het bevel van den wil trekken. De Beenderen bepalen de maten der lengtens, en de Muskelen die der breetens; of ten minſte hangen van de werkzaamheid der Muskelen het beloop en de juiſtheid der Omtrekken af.

't Is

(*) *Kort begrip der Anatomi door* Tortebat.

Digitized by Google

't Is van een' onvermydelyke noodzaaklykheid, het beloop en de zamenvoeging der Beenderen wel te kennen; te meer, vermits zy dikwerf de maten in de beweeging veranderen; gelyk het ook nodig is, de ligging en werkzaamheid der Muskelen wel te kennen, nadien daarin de kenlykſte waarheid der Teekening beſtaat.

De Beenderen zyn in zich zelven onbeweeglyk, en worden niet dan door de Muskelen bewogen. De Muskelen hebben haren oorſprong en inlyving; zyn oorſpronglyk aan een Been gehecht, 't geen zy nooit willens zyn te beweegen, maar ſtrekken zich, door hare inlyving, tot een ander Been uit, 't geen zy, wanneer zy willen, naar den kant van haren oorſprong trekken.

Men vindt gene Muskel, die niet hare tegengeſtelde heeft, zulx, dat wanneer de ene werkzaam is, de andere gehoorzamen moet, hierin gelyk aan de put-emmers, waarvan de een daalt, terwyl de ander ryſt. Zy, die werkzaam is, ſpant zich en krimpt in naar den kant van haren oorſprong, terwyl zy, die gehoorzaamt, zich uitrekt en ontſpant.

De grootſte Beenderen, en die zich het moeilykſt beweegen, zyn met de grootſte Muskelen bedekt, die dikwerf in hare werking door andere geholpen worden, welke, geſchikt om dezelve bediening te verrichten, de kracht der beweeging vergroten, en het deel kenlyker maken.

Verſcheide Schilders poogden, door de Muskelen ſterk aan te wyzen, een roem hunner kundigheid in de Anatomi te verkrygen, of ten min-

minſten te doen zien, dat zy die kennis bezaten; doch toonden ook daar door teffens, dat zy dezelve niet wel verſtonden, vermits zy blyken gaven, onkundig te zyn, dat de huid de Muskelen overkleedt, en dezelve tederer en malſcher doet zien, 't geen een gedeelte van 's menſchen lighaam en mitsdien van de Anatomi uitmaakt. De lighamen der vrouwen en kinderen, die alle, zowel als de worſtelaars, hunne Muskelen hebben, tonen ons die waarheid genoeg.

De werkmeeſters der Antieke beelden maakten geen kwaad gebruik van hunne doorknede kenniſſe in dat gedeelte, door de Muskelen tot boven een' voorzichtige noodzaaklykheid te vertonen; en de juiſtheid, die zy 'er in bewaarden, doet genoeg de oplettenheid zien, welke zy meenden in acht genomen te moeten worden; en wat middel doch is 'er, om van de waarheid of valſchheid ener Omtrek te oordelen, zo men niet zeker weet, tot hoe verre de aangewezen Muskel naar de ſchikking harer bediening en den trap harer verrichting zich ſpannen of ontſpannen moet? Wy zien niet zelden, gelyk ik reeds gezegt heb, dat, by gebrek van die kenniſſe, hy, die een Antiek ſtandbeeld pryſt, 'er gene andere redenen van weet, dan om dat het Antiek is.

En zo men hem reden vraagt van den Omtrek van een beeld, 't geen hy zelf gemaakt heeft, zal hy antwoorden, het dus in de natuur gezien te hebben; en dit gebeurt onder jonge lieden, en de zulken, wier kenniſſe niet dan in de blote oeffening beſtaat.

Het gebeurt niet zelden, dat men in het naakt der Antieke beelden en in de natuur zelve eni-

ge verhevenheden ziet, waar van men gene redenen weet, zo men het niet aan de geſteltenis en de bediening van de Muskel, die zulx te weeg brengt, weet toe te ſchryven; doch zy, die de Anatomi kennen, zien alles, door ſlegts maar een gedeelte te zien, en weten zich onder het oog te brengen dat gene, waar van de huid en de vetheid hun het gezicht berooft, terwyl het voor de onkundigen verborgen blyft.

Ik zal my hier deswegens niet verder uitlaten; vertrouwende genoeg gezegt te hebben, ter overtuiging, dat het onmooglyk is, in de Teekening waarlyk bekwaam te zyn, zonder een' klare en nette kenniſſe van de Anatomi, zodanig dezelve in de Schilder- en Beeldhouwkunde vereiſcht wordt: weshalven ik ſlegts noch maar herzeggen zal, dat niets ligter is, dan dezelve in den vooronderſtelden trap te verkrygen, tegens de verbeelding van die 'er veeleer een monſter van maken, dan enige acht op een zo nodig gedeelte ſlaan. Wegens de betogingen, wys ik mynen lezer tot het kort begrip der Anatomi, 't geen ik gemaakt, en, gelyk ik zeide, onder den naam van *Tortebat* in druk gegeven heb.

Van den Smaak der Teekening.

De Smaak is een denkbeeld, 't geen de natuurlyke geneigtheid van den Schilder volgt, of 't geen hy zich door onderwys gevormt heeft. Iedere School heeft haren Smaak van Teekening, en ſedert de herſtelling der fraaije konſten is die van Romen ſteeds de beſte geacht, vermits zy naar het Antiek gevormd is. Het Antiek dan is het beſt tot den Smaak der Teekening,

Digitized by Google

kening, waar van ik hier boven gepoogt heb de bewyzen aan de hand te geven.

Van de Sierlykheid.

De Sierlykheid in 't algemeen is een' kieſche, beſchaafde en bevallige wyze van zeggen of doen; ik zeg kieſch, door zich boven de natuur en de gewone wyze der Schilders te verheffen: beſchaafd, door een zwier aan de zaken te geven, die lieden van een eel vernuft aandoet, en bevallig, door 'er in 't algemeen een ſauſe over te leggen, die van een ieders ſmaak en binnen een ieders bereik is.

De Sierlykheid ſteunt niet altoos op de correctheid, gelyk uit het Antiek en Raphaël kenbaar is, maar doet zich in min uitvoerige en ruwer Tafereelen zien, gelyk uit Corregio blykt, waarin, in weerwil van de feilen tegens de correctheid der Teekening begaan, de Sierlykheid zich nochtans in den ſmaak der Teekening zelfs met verwondering doet beſchouwen, en in den zwier, welken die Schilder aan de gebaarden geeft; want in één woord: Corregio wykt zelden van de Sierlykheid.

Maar de Sierlykheid, door de correctheid der Teekening ondersteunt, met ons een afbeeldſel van de volmaaktheid te geven, vervult onze geheele verwachting, houdt onze oplettenheid opgetogen, en verheft onzen geeſt, na denzelven alvorens door een' aangename verwondering getroffen te hebben. De Sierlykheid van die ſoort van Teekening kan men noch dusdanig omſchryven:

't Is een' manier van beſtaanlykheid, die de

voorwerpen, 't zy in de vorm, of in de couleur, of wel in die beide verſiert, zonder de waarheid te kort te doen.

Zy, die de Teekening betreft, wordt in het Antiek gevonden, veeleer dan in alle de grote Schilders, die het gevolgt hebben, onder welken de algemeene toeſtemming Raphaël boven de anderen ſtelt.

Van de Caracters of Kenmerken.

't Is de correctheid alleen niet, die de geſchilderde voorwerpen bezielt, maar de manier, op welke zy geteekend zyn. Iedere ſoort van voorwerp vereiſcht een verſchillend kenmerk zyner onderſcheiding. De Stenen, Wateren, Bomen, het Hair, de Vederen, kortom alle Dieren, vereiſchen verſchillende Toetſen, om het ware wezen hunner geaartheid uit te drukken; ook heeft het naakt der menſchlyke figuren zyne kenmerken van onderſcheiding. Enigen geven, om het vleeſch na te bootſen, aan de Omtrekken een' buiging, die dat wezen te kennen geeft, terwyl anderen, om het Antiek te volgen, in hunne Omtrekken de regelmatigheid der ſtandbeelden behouden, uit vreze van iets van hunne ſchoonheid te verliezen.

Zelfs ziet men in de Teekeningen der grote meeſters, dat zy, om de Hartstochten der ziel uit te drukken, zich zekere trekken eigen gemaakt hebben, die noch veel levendiger, dan hunne Tafereelen, de Expreſſie of Uitdrukking van hun denkbeeld tonen.

Het woord Expreſſie of Uitdrukking wordt gemeenlyk, wanneer men van de Schilderkunde

Digitized by Google

de ſpreekt, met dat van Hartstocht vermengt. Nochtans verſchillen zy hier in, dat Expreſſie een' algemeene zegswyze is, beteekenende de verbeelding van een voorwerp volgens het kenmerk van zynen aart, en volgens den draai of ſtand, dien de Schilder voorneemens is, het tot de betaamlyke welvoeglykheid van zyn werk te geven; en de Hartstocht in de Schilderkunde is een' beweeging des lighaams, verzeld met zekere wezenstrekken, die een' drift der ziel te kennen geven; dus is alle Hartstocht een' Expreſſie, maar alle Expreſſie geen Hartstocht, waar uit men beſluiten moet, dat in een Tafereel geen voorwerp is, 't geen niet zyne Expreſſie heeft.

Het zoude alhier de plaats wezen, om van de Hartstochten der ziel te ſpreken; doch ik heb bevonden, dat het onmooglyk zoude zyn, 'er tot groot nut van de konſt een' byzondere ontvouwing van te doen: in het tegendeel komt het my voor, dat wanneer zy door zekere trekken bepaalt waren, welke de Schilders verplichteden, haar noodwendig als wezentlyke regelen te volgen, zulx ſtrekken zoude, om de Schilderkunde die voortreflyke verſcheidenheid van Expreſſie te ontnemen, welke geen ander grondbeginſel heeft, dan de verſcheidenheid der verbeeldingen, wier getal oneindig, en wier voortbrengſelen zo nieuw als 's menſchen gedachten verſcheiden zyn. Een en de zelfde Hartstocht kan op onderſcheiden wyzen even ſchoon afgebeelt worden, en den beſchouwer meer of min vermaak verſchaffen, naar den meer of minderen geeſt van den Schilder, die dezelve uitgedrukt heeft, en van den beſchouwer, die dezelve begrypt.

In de Hartstochten zyn twee ſoorten van beweegingen, de enen vlug en hevig, de anderen zagt en gematigt. Quintilianus neemt de eerſten aandoenend, en de anderen zedelyk. De aandoenenden beveelen, de zedelyken overtuigen. De eerſten verwekken ontroering en beweegen de harten op een' vermogende wyze; de anderen verwekken een' kalmte in den geeſt, en allen vereiſchen veel konſt, om wel uitgedrukt te worden.

Het aandoenende is op de hevigſte Hartstochten gegrond, als den haat, de gramſchap, den nyt en het meededogen. Het zedelyke boezemt zachtmoedigheid, tederhartigheid en minzaamheid in. Het eerſte heerſcht in gevechten en in onvoorziene en kortſtondige bedryven; het laatſte in den daaglykſchen omgang. Beide vereiſchen de welvoeglykheid en geſchiktheid der beelden, welke men ten toneele brengt.

Le Brun een' verhandeling der Hartstochten ſchryvende, heeft de meeſte dier omſchryvingen uit Deſcartes getrokken; doch al 't geen die wysgeer desaangaande zegt, is enkel betreklyk tot de beweegingen van het hart, daar de Schilders ſlegts nodig hebben, 't geen zich in het gelaat vertoont. Wanneer nu de beweegingen van het hart de driften verwekten, volgens de omſchryvingen, welke men 'er van geeft, zoude het bezwaarlyk zyn te. weten, wat wezenstrekken die beweegingen veroorzaken, om aan ons oog kenbaar te zyn.

Daar en boven zyn de omſchryvingen van Deſcartes niet altoos naar het begrip der Schilders geſchikt, die alle geen' wysgeeren zyn, offchoon zy aan den anderen kant veel geeſt en

Digitized by Google

en een gezond oordeel bezitten. Het is genoeg, dat zy weten, dat de Hartstochten beweegingen van onze ziel zyn, die zich op het gezicht van enig voorwerp tot zekere gevoelens laat vervoeren, zonder het bevel en het oordeel van de reden af te wachten. De Schilder behoort dat voorwerp met aandacht te beſchouwen; het zich, hoewel afweezig, als tegenwoordig voor te ſtellen, en zich zelven te vragen, wat hy natuurlyker wyze doen zoude, indien hy door den zelfden Hartstocht bevangen ware? Ja men behoort meer te doen: zich in plaats van den driftigen perſoon te ſtellen, zyne verbeelding aan te hitſen of te matigen, naar de mate der hevigheid of zachtheid, welke de drift of Hartstocht vereiſcht, nadat men 'er zich aan overgegeven en dezelve wel gevoelt heeft: tot dat einde is een ſpiegel van veel behulp, gelyk ook een perſoon, die, van de zaak onderricht, tot een Model zoude willen verſtrekken.

Doch het is niet genoeg, dat de Schilder de Hartstochten der ziel gevoele; maar hy moet ook anderen dezelve doen begrypen, en onder verſcheide kenmerken, waar mede een drift uitgedrukt wordt, die verkiezen, welke hy meent, vooral verſtandige lieden bekwaamſt te konnen aandoen, 't geen, mynes erachtens, niet dan door een keurig begrip en gegrond oordeel geſchieden kan. Wanneer de Schilder eenmaal den ſmaak van den beſchouwer getroffen heeft, behoeft hy niets meer ter verwerving van zyn' gunſt te verlangen. Betreffende de afſchetſing der Hartstochten van Le Brun, dezelve zyn zeer geleerd en ongemeen ſchoon; doch teffens al-

Digitized by Google

gemeen: en alhoewel zy den meeſten Schilders van nut konnen zyn, kan men echter aangaande 't zelfde onderwerp fraaije Expreſſien of Uitdrukkingen maken ten enemaal verſchillende van die van Le Brun, offchoon die Schilder daarin zeer wel geſlaagt heeft.

De algemeene Expreſſien zyn derhalven voortreflyk, vermits daar uit de byzondere Expreſſien ſpruiten, gelyk de takken van een boom uit hunnen ſtam: doch ik wenſchte wel, dat een ieder Schilder daar van zyne ſtudi maakte, door met de teekenpen in de hand de trekken, die haar verbeelden, in acht te nemen, en dat hy zich daar toe van het Antiek en de natuur bediende, om zich dus een algemeen denkbeeld van de voornaamſte Hartstochten naar zyn begrip te vormen; want wy alle denken op verſchillende wyzen, en verbeelden ons de zaken naar onze geaartheid.

Offchoon zich de Hartstochten der ziel in de wezenstrekken meer dan op andere wyzen doen kennen, vereiſchen zy nochtans dikwerf door andere deelen van het lighaam verzelt te worden; want wanneer men in de voorwerpen, die de Expreſſie van enig wezentlyk deel vereiſſchen, den beſchouwer ſlegts zwak aandoet, zal men in hem een' laauwheid of onverſchilligheid verwekken, die hem doet walgen, in plaats van hem door een' gevoelige treffing een weêrgaloos vermaak te verſchaffen.

Mitsdien brengt het hoofd meer, dan alle de andere deelen van het lighaam te zamen, tot de Expreſſie der Hartstochten toe. De andere deelen afzonderlyk konnen maar alleen zekere Hartstochten uitdrukken; doch het hoofd drukt alle

alle uit. Nochtans zyn aan 't zelve enigen byzonder eigen, gelyk de nedrigheid, welke het nedergebogen uitdrukt; de hoogmoed, wanneer het opgeheeven is; de magtloosheid, wanneer het hangt en naar de ſchouderen overhelt; de hartnekkigheid met een' zekere ſtuurſche en wrede geaartheid, wanneer het recht, geſtrekt en ſtyf tuſſchen de beide ſchouderen ſtaat; en anderen, wier merken men beter begrypen dan beſchryven kan; als de ſchaamte, de verwondering, de verontwaardiging en de twyffeling.

Door het hoofd geven wy het beſt onze ſmeekingen, bedrygingen, zachtmoedigheid, trotsheid, liefde, haat, vreugde, droefheid en nedrigheid te kennen; kortom, het is genoeg, het aangezicht te zien, om een half woord te begrypen; het blozen en verbleeken ſpreken duidelyk genoeg, zowel als de mengeling van die beide.

De deelen van het aangezicht brengen ook veel toe, om de gevoelens van het hart uitwendig te vertonen; doch wel meeſt de ogen, die, gelyk Cicero zegt, twee venſteren zyn, waar door zich de ziel doet zien. De Hartstochten, welke zy inzonderheid uitdrukken, zyn het vermaak, de magtloosheid, de verachting, de geſtrengheid, de zachtmoedigheid, de verwondering en de oplopenheid. De vreugd en droefheid zoude men 'er mede onder konnen tellen, zo zy zich niet inzonderheid aan de winkbraauwen en den mond deden kennen: en offchoon die beide laatſte deelen te meer zamenſpannen, om beide de gemelde Hartstochten uit te drukken, zal men nochtans, indien men dezelve by de taal der ogen weet te voegen, een' wonder-

derbare eenſtemmigheid voor alle de Hartstochten vinden.

De neus heeft geen Hartstocht, welke hem byzonder eigen is, maar doet niets, dan met enkel door een' optrekking der neusgaten, welke in de vreugde en droefheid het zichtbaarſte is, de andere deelen zyne hulp te bieden. Nochtans ſchynt hem de verachting een weinig te doen optrekken en de neusgaten te verbreeden, door het ophalen van de bovenlip aan de beide zyden van den mond. De ouden hebben in den neus den zetel der beſpotting geplaatſt. *Eum ſubdola Irriſioni dicaverunt*, zegt Plinius. Mynes erachtens is de neus veeleer in de dieren, dan in de menſchen, de zetel der gramſchap, en het voegt niet, dan aan den god Pan, die veel van het dierlyke heeft, in gramſchap zynen neus op te trekken, gelyk de andere dieren, en Philoſtrates hem ons vertoont, toen de nimphen, hem gebonden hebbende, op allerlei wyzen beſchimpten.

De beweeging der lippen moet middelmatig zyn, wanneer men ſpreekt, vermits men meer de tong dan de lippen beweegt; en zo men den mond wyd opent, moet zulx geſchieden, om een hevigen Hartstocht uit te drukken.

Betreffende de handen: dezen gehoorzamen het hoofd, en ſtrekken het enigermate tot wapenen en hulpe. Zonder haar zyn de gebaarden zwak en als half dood. Hare beweegingen, die byna oneindig zyn, verrichten talloze Expreſſien. Zyn zy het niet, met welke wy verlangen, hopen, beloven, roepen, afwyzen? zyn zy ook gene werktuigen van onze bedrygingen, ſmeekingen, afkeer van deze, en hoogſchatting van

Digitized by Google

van andere zaken? Door haar keuren wy goed, weigeren, vrezen, vragen en tonen wy onze vreugde en droefheid, onze twyffelingen, ons leetwezen, ons hartzeer en onze verwonderingen. Eindelyk kan men zeggen, dat zy, de taal der ſtommen zynde, niet weinig toebrengen, tot het ſpreken van een' taal, die allen volken des aardbodems gemeen en de taal der Schilderkunde is.

Te zeggen, hoe die deelen geſchikt moeten zyn, om de verſcheide Hartstochten uit te drukken, is zo min mooglyk, als deswegens beſtipte regelen voor te ſchryven, aangemerkt die arbeid oneindig zoude zyn, en een ieder zich daarin naar zyn begrip en de ſtudi, welke hy 'er van gemaakt mag hebben, gedragen moet. Men geve enkel naauwkeurig acht, dat de gebaarden der figuren ten enemaal natuurlyk zyn. *My dunkt* (zegt Quintilianus, van de Hartstochten ſprekende) *dat dat zo ſchoon en voortreflyk gedeelte niet ongenaakbaar, maar 'er een weg is, langs welken men het bekwaam bereiken kan, naamlyk door het opmerken en nabootſen van de natuur: want de beſchouwers zyn voldaan, wanneer zy in konſtſtukken de natuur zodanig vinden, als zy gewoon zyn haar te zien; zynde waarlyk de beweegingen der ziel, konſtig beſtudeerd, ongetwyffelt nooit zo natuurlyk, dan die zich in de bette van een waren Hartstocht vertonen.*

Die beweegingen zullen zich veel beter uitdrukken en merklyk natuurlyker zyn, wanneer men zich in de zelfde gevoelens brengt, en verbeeldt, in den zelfden ſtaat te zyn, als zy, die men afmaalt. *Want de natuur*, zegt Horatius, *ſchikt ons gemoed naar allerlei wiſſelvalligheden;*

nu

Digitized by Google

nu eens maakt zy ons vergenoegt, dan verwekt zy ons tot toorn, en dan weder overſtelpt zy ons zodanig met droefheid, dat zy ons ten enemaal nederſlaat, en in doods-angſten ſtort: dan dryft zy de beweegingen van het hart naar buiten door de tong, die hare tolk is. Dat een Schilder, in plaats van *de tong*, zegge: *door de gebaarden, die hare tolken zyn. Dus geeft men*, zegt Quintilianus, *een' verwe aan een' zaak, wanneer men daar toe gene verwe heeft: men moet zelf door een Hartstocht aangedaan zyn, aleer men poogt, anderen daar door aan te doen. Hoe nu*, voegt hy 'er by, *zal men zich bewogen voelen, daar men de Hartstochten niet in zyne magt heeft? Op deeze wyze, zo ik my niet bedriege; men vorme zich gezichten en verbeeldingen van afweezige zaken, even of dezelve wezentlyk voor onze ogen ſtonden; en dus zal hy, die zodanige verbeeldingen het krachtigſte beſeffen kan, de Hartstochten met een beteren uitſlag en te groter gemak konnen uitdrukken.* Doch men drage zorge, gelyk wy bereids gezegt hebben, dat de verbeeldingen dier beweegingen natuurlyk zyn; want ſommigen menen, hunne beelden een' grote levendigheid by te zetten, wanneer zy hen te geweldige en te ſterke gebaarden doen maken, die men veeleer verwringingen van het lighaam, dan Hartstochten der ziel noemen kan; en vermoeijen zich dus menigwerf, om een ſterke Hartstocht te vinden, daar ſlegts een zeer matige vereiſcht wordt.

By al het gene ik tot hier toe van de Hartstochten gezegt heb, voege men, dat ten uitterſte gelet behoort te worden op de hoedanigheid der perſonen, in welke men enige Hartstocht wil uit-

Digitized by Google

uitbeelden. De vreugde van een Koning moet met die van een Dienſtknecht niet gelyk zyn, noch de ſtoutheid van een Soldaat met die van een Kapitein. In dit verſchil beſtaat de ware onderſcheiding der Hartstochten.

Het is een ieder bekent, dat de nabootſing der zichtbare voorwerpen van de natuur in de Teekening en het Coloriet beſtaat. 't Gunt ik van het eerſte beſef, heb ik bereids ontvouwt, door te ſpreken van de correctheid der Teekening, gegrond op de ſchoonheden van de natuur en het Antiek, en op het nut van de Anatomi. Ik heb van den Smaak, de Verſcheidenheid, de Sierlykheid, de Kenmerken en de Uitdrukking der Hartstochten iets gezegt, naar de betrekking, welke dezelve tot de Teekening hebben Thans blyft my overig, van het Coloriet te ſpreeken, om te voegen by het gene ik daar van elders geſchreven heb. Voor het overige, ingeval ik, van de Teekening ſpreekende, iets, tot dat gedeelte der Schilderkunde betreklyk, achtergelaten heb, is zulx geſchiedt, vermits anderen voor my daar van met een gelukkig gevolg geſchreven hebben, en het verdrietig zoude zyn, op nieuw een' ſtoffe te verhandelen, zonder dezelve beter op te helderen.

VAN

Digitized by Google

VAN DE KLEEDING.

DE verſcheidenheid der luchtſtreken, de verandering der jaargetyden en hunne onbeſtendigheid bragt de menſchen in de noodzaaklykheid, om zich met Kleederen te dekken. Die noodzaaklykheid ſchikte zich naar de regelen der welvoeglykheid, en de welvoeglykheid gaf gelegenheid tot verſcheide verſierſelen, door de volken uitgedacht, om hunne Kleederen naar den ſmaak der verſcheide natien en de moden der tyden te verryken. Doch nadien men de ſtoffen tot verſcheide andere zaken, dan alleen tot Kleeding, gebruikte, hebben de Schilders dezelve alle onder den naam van Kleeding begrepen; en om te kennen te geven, dat een Schilder de kennis bezat, om de plooijen wel te verdeelen, zeiden zy, dat hy een' Kleeding wel wiſt te leggen. Die uitdrukking van het leggen ener Kleeding ſchynt te eigener, vermits de ſchikking der plooijen veeleer het uitwerkſel van een eenvouwig toeval, dan van een' zorgvuldige voeging behoort te ſchynen.

Derhalven een' kundigheid in het leggen der Kleederen vereiſcht wordende, zullen wy zien, waarin zulx beſtaat, en van wat belang het in de Schilderkunde is.

De kennis der Kleeding doet zich byzonder in drie zaken kennen: 1. In de ſchikking der plooi-

Digitized by Google

plooijen. 2. In de verſcheide eigenſchappen der ſtoffen. 3. In de verſcheidenheid van de couleuren dier ſtoffen.

Van de ſchikking der Plooijen.

Nadien het oog nooit aan zyn voorwerp moet twyffelen, beſtaat de eerſte uitwerking der Kleedingen, om te doen zien, wat zy dekken, en wel inzonderheid het naakt der beelden; invoegen de uitwendige kenmerken der perſonen en de regelmate der evenredigheden zich, ten minſte in 't grove, en zoverre de waarſchynlykheid en de konſt gehengen willen, 'er in laten vinden.

Derhalven moet de Schilder, naar het voorbeeld der grootſte meeſters, alvorens de Kleeding te ſchikken, het naakt der beelden teekenen, om duidelyk plooijen te maken, en de ogen van den beſchouwer zo konſtig te leiden, dat hy zich verbeelt te zien, 't geen de Schilder door het leggen der Kleederen voor hem bedekt.

Ook drage hy zorge, dat de Kleeding niet te vaſt aan de deelen van het lighaam kleve, maar, om zo te ſpreken, 'er rondom floddere, en dezelve ſtreele; dat de beelden onbedwongen en onbelemmert in hunne beweeging ſchynen; dat de Kleedingen, die de leeden dekken, in een groot licht geſtelt zynde, zodanig niet gediept zyn, dat zy 'er in ſchynen te zinken, en de leeden, door te kantige plooijen, niet ſchynen als doorſneden, en door het te zwaar diepen als gebroken te worden; maar dat hy, een gering getal plooijen verkiezende, dezelve op een'

Digitized by Google

een' zagte wyze zodanig een' mate van licht geve, als met het Geheel; waar van zy een gedeelte uitmaken, het beſt overeen komt.

De plooijen moeten breed en zo gering in getal zyn, als mooglyk is; brengende die manier zeer veel toe tot het geen men de grootſe manier noemt, vermits de breede plooijen minder het gezicht breken, en hunne ryke eenvouwigheid te vatbarer voor grote lichten is. Echter zonder ik hier van uit de Kleedingen, welke in haren eigen aart vele plooijen hebben, gelyk dikwerf in die der vrouwen voorkomt, en waar van het Antiek ons vele voorbeelden aan de hand geeft. Als dan kan de Schilder de plooijen konſtig groepen, en dezelve naar de voeging der leeden zodanig ſchikken, dat dezen daar door veel kenlyker en behaaglyker voorkomen.

Het Contraſt, zo nodig in de beweeging der deelen, wordt niet minder in de ſchikking der plooijen vereiſcht; want het Contraſt de linien afbreekende, die zich te zeer naar enen kant uitſtrekken zouden, brengt in de Kleeding zo wel als in de figuren een' ſoort van tegenſtrydigheid te weeg, die haar een' levendigheid ſchynt by te zetten, om redenen, dat het Contraſt een' ſoort van ſtryd is, die de tegengeſtelde deelen in beweeging brengt; des dat de plooijen, ter plaatſe het de Schilder oorbaar vindt, zich niet alleen onderling, maar vooral ook de leeden der beelden, moeten contraſteeren, wanneer de plooijen breed zyn, en een gedeelte van een' uitgebreide kleeding uitmaaken; want betreffende de onderkleederen, die het naakt dichter

Digitized by Google

ter omvatten, contraſteeren zy het minder, dan zy het gehoorzamen.

Wat levendigheid het Contraſt aan de Kleederen geeft, en van wat noodzaaklykheid het tot hunne bevalligheid ook zyn mag, vereiſcht het in den Schilder veel beleid en voorzichtigheid; want men in de ſtaande beelden zeer veel ontmoet, waarin het Contraſt zich bezwaarlyk te werk doet ſtellen, zonder het waarſchynlyke te buiten te gaan, en alsdan redt zich de Schilder, die met alles zyn voordeel weet te doen, door andere grondregelen.

De plooijen moeten naar de hoedanigheid en hoeveelheid der Kleederen breed zyn; doch wanneer de hoedanigheid der ligte ſtoffen verſcheide plooijen vereiſcht, moet men dezelve op zodanig een' wyze groepen, dat het Licht en Bruin 'er niet door lydt.

De plooijen der Kleederen, wel verſtaan zynde, geven veel levendigheid aan de gebaarden, van wat natuur dezelve zyn mogen, vermits de beweeging der plooijen de beweeging onderſteltt van het werkzaam lid, 't geen haar als tegen wil en dank medevoert, en naar de hevigheid of zachtheid zyner beweeging werkzaam doet zyn.

Een' welgeſchikte verdubbeling der plooijen kringswyze, is tot de verkorting van een groot behulp.

Dikwerf is het goed, dat men de plooijen op zekere plaatſen weg neme, en 'er andere welvoegende naar de mening van den Schilder in de plaats brenge, 't zy tot de uitbreiding van het licht, of 't zy om de ledige plaatſen te vullen, die in ſommige ſtanden voorkomen; 't zy tot

het verzellen der beelden, of om hun tot een zachten grond te dienen, en te beletten, dat hare kanten in gene te grote raauwheid eindigen en vallen.

De rykheid der bovenkleederen en ſieraden maakt een gedeelte hunner fraaiheid uit, wanneer de Schilder 'er een goed gebruik van weet te maken; doch die ſieraden voegen de Godheden zelden, maar zyn ſteeds beneden de waardigheid en ſtaat der Hemelſche figuren; moetende de hun eige zynde Kleeding veeleer ryk zyn, door de breedheid en grootſchheid der plooijen, dan door de hoedanigheid der ſtoffe.

De plooijen uit den geeſt gemaakt, en zonder het Leven te zien, zyn zelden goed, dan tot een' Teekening; want een Schilder, die tot de volmaaktheid tracht te geraken, altoos in de ſtoffen het Leven moet raadplegen, vermits het Ware de plooijen legt, en de ligten volgens de eigenſchap der ſtoffen doet te voorſchyn komen. Nochtans wil ik de zulken niet laken, die zich naar het Leven zo treflyk geoeffent hebben, dat de plooijen en de hoedanigheid der verſcheide ſtoffen hun genoeg in het geheugen liggen, om 'er een groot gedeelte van uit te drukken.

Om het Ware wel te volgen, is nodig, dat men de Kleederen op een levensgrote Leeman, of op het Leven zelf legge en voege; doch men moet vooral in acht nemen, dat de Kleederen niets van het onbeweeglyke behouden, 't geen zy op de Leeman hebben.

Men vindt Schilders, die zich van kleine Leemannen bedienen, welke zy met ligte ſtoffen of doorweekt papier bekleeden; doch men kan ligtlyk

Digitized by Google

lyk begrypen, dat zodanig een middel, 't geen ervaren Schilders helpen kan en voortreflyk is, om een' gantſche hiſtori byeen te brengen, niet dienen kan, om tot het wel ſchikken der Kleederen in 't byzonder te verſtrekken, vermits de ſtoffen, op de kleine Leemannen de zelve zwaarte niet konnende hebben, als op de levensgrote, mitsdien ook de plooijen hare ware forme niet konnen geven.

De grote losheid en ſterke beweeging der Kleederen voegt niet, dan aan figuren, die in een' grote werkzaamheid of aan den wind blootgeſtelt zyn; doch wanneer men dezelve in een' beſlote plaats of buiten een' ſterke beweeging onderſtelt, dient de Schilder zyne Kleederen breed te maken, en dezelve door het Contraſt en den val harer plooijen een' bevallige grootſche deftigheid te geven.

't Is een' grote feil, de Kleedingen met te veel ſtoffen te overladen; moetende dezelve met de beelden overeenkomſtig zyn; en 't is een' dwaling te geloven, gelyk enigen doen, dat hoe veelvuldiger de Kleedingen zyn, hoe meer grootsheid en deftigheid zy te weeg brengen. De overvloed der ſtoffen beneemt de figuren de vryheid der beweeging, en belemmert haar veeleer, dan haar een' deftigheid by te zetten. Deze dan de voornaamſte aanmerkingen wegens het eerſte voorſtel, naamlyk de ſchikking der plooijen zynde, zullen wy tot het tweede, dat 's te zeggen, de verſcheide eigenſchappen der ſtoffen overgaan.

Digitized by Google

Van de verſcheide eigenſchappen der Stoffen.

Onder de verſchillende zaken, die in de Ordinantie van een Tafereel behagen, brengt de verſcheidenheid der Kleedingen niet weinig tot dat vermaak toe. De ſchikking en het Contraſt der plooijen maken 'er een gedeelte van uit; doch het is niet genoeg, dat de Stoffen verſcheidentlyk gelegt worden, maar ook nodig, dat zy onder elkander, zo veel het onderwerp dulden kan, van een' verſchillende eigenſchap zyn. De wol, het vlas, het garen en de zyde, op duizenderlei wyzen door de werklieden gebruikt, geven een ruſim veld aan een Schilder, om zyne keuze te oeffenen. 't Is een vermogend middel, om een' verſcheidenheid in zyne werken te brengen, die te noodzaaklyker is, als zy een verdrietige herhaling der plooijen van een en den zelfden aart, inzonderheid in Tafereelen van verſcheide figuren, doet vermyden Men vindt Stoffen, die gebroken; andere, die zachte en mollige plooijen maken; ook zyn 'er Stoffen, wier oppervlak doof, en anderen, in welke het zelve glanzig is. Sommigen zyn fyn en doorzichtig, andere ſtyver en geſlotener. Alle die verſcheidenheden in verſchillende figuren verdeelt, of naar vereiſch der onderwerpen in een' figuur gebracht, verwekken ſteeds een' zeer aangename aandoening.

Het gewoon gebruik van een' en de zelfde ſoort van Stoffe in de figuren van een en het zelfde Tafereel is een' feil, waar in de meeſte Schilders van de Roomſche School vervallen zyn en zy alle vallen, die alleen uit den geeſt ſchilderen, of

Digitized by Google

of de nabootsing van de natuur naar hunne aangenome gewoonte schikken.

Een verstandig Schilder dan poge al zyn vermogen te besteeden, om gelegenheid te vinden, de gezegde gelukkige verscheidenheid in zyne Kleedingen in 't algemeen te brengen; doch dat hy zich vooral herinnere, dat zulx wel inzonderheid in de verschillende jaren, kunnen en standen onvermydelyk is.

De oude Beeldhouwers waren zeer bedreven in het leggen hunner Kleederen; doch vermits de door hun gebruikte werkstoffen van een' en de zelfde couleur waren, en derhalven de grote plooijen, die het meest licht ontfangen, dikwerf van het naakt niet onderkenlyk geweest zouden zyn, of ten minsten het gezicht van den beschouwer verbysterd hebben, waren zy oplettend, om de ogen naar het naakt hunner beelden te trekken, als niets beter tot voordeel hunner konst konnende doen; en bedienden zy zich derhalven tot dat einde van bevochtigt Lywaat of ligte Stoffen, waar mede zy gemeenlyk hunne Standbeelden bekleedden; ondertusschen moet men toestaan, dat het hulpmiddel, 't geen zy door de goede schikking hunner plooijen aan die ongelegenheid toebragten, zeer vernuftig is, en derhalven veel licht geven kan aan die 'er het gebruik van weten te ontdekken. Ik zoude ten dezen opzichte verscheide voorbeelden uit de oudheid konnen aanhalen; doch zal my alleen vergenoegen, met het bybrengen van die van het Bas-relief, 't geen onder den naam van de Dansereessen bekent is. De Kleedingen, die het naakt dier beelden dekken, en 't zelve op een' aangename wyze kenbaar maken, eindigen

digen naar het achtergedeelte der lighamen in een' menigte evengelyke plooijen, wier herhaling den zulken als een' feil zoude toeſchynen, die op de eelheid en uitmuntenheid van het werk geen acht ſlaat: want wanneer men opmerkt, dat des Beeldhouwers oogmerk geweeſt is, het naakt zyner beelden op een' ſierlyke wyze te vertonen, zal men bevinden, dat wel verre, dat die herhalingen een gebrek in de Beeldhouwkunde zoude zyn, zulx in het tegendeel een middel is, om een' ſoort van ſchaduw by inſnyding te vinden, welke de Beeldhouwer konſtig te baat genomen heeft, om het naakt te voordeeliger te doen voorkomen, en het oog als te doen ruſten. Dus hebben de oude Beeldhouwers zo geeſtig als vernuftig verſcheide middelen uitgedacht, om de ongelegenheden te vergoeden, die hunne werkſtoffen, 't zy in de grootheid der plooijen, of in de verſcheidenheid der Stoffen te weeg bragten; voldoende voor het overige, in het algemeen geſproken, aan al het geen men ten aanzien der volmaaktheid 'er in verlangen kan.

Doch de Schilders, die de vryheid hebben, zich van allerlei ſoorten van Stoffen te bedienen, en een goed gebruik van de couleuren en lichten weten te maken, om het Ware na te bootſen, zouden zeer kwalyk doen, de Beeldhouwers in de grote menigte en herhalinge hunner plooijen te volgen, gelyk de Beeldhouwers te laken zouden zyn, wanneer zy de Schilders in de uitgebreidheid hunner Kleedingen volgden. Thans blyft my noch overig, een woord te ſpreken van de uitwerking der Couleuren, die in de verſcheidenheid der Stoffen gevonden wordt,

Digitized by Google

wordt, om myne derde voorſtelling te onderzoeken.

Van de verſcheidenheid der Couleuren in de Stoffen.

Gelyk de ſchikking, het Contraſt en de verſcheide eigenſchappen der plooijen en Stoffen de ſierlykheid der Kleedingen uitmaken, zo ook brengt de verſcheidenheid van de Couleuren dier Stoffen in de hiſtoriſche onderwerpen zeer veel toe tot de zamenſtemming van het geheel. De Schilder, die byna altoos meeſter is, om dezelve naar zyn welgevallen te onderſtellen, behoort zich een' byzondere ſtudie te maken van de kracht der Couleuren op zich zelven; van de uitwerkſelen, die de enen by de anderen te weeg brengen, en van hare zamenſtemmende verſcheidenheden; doch het is alhier de plaats niet, om de gezegde drie zaken te onderzoeken, welke tot het Coloriet behoren, en die ik, als ik van dat gedeelte ſpreek, zo veel doenlyk, zal trachten op te helderen; weshalven ik my thans alleen vergenoeg, met te zeggen, dat de Schilder behoort op te merken, dat de Couleuren der Kleedingen hem een middel aan de hand geven, om met beleid de kennis van het Licht en Bruin te oeffenen. Titiaan heeft die konſtgreep in de meeſte zyner Tafereelen gebruikt, door zich van de vryheid, die hy hadt, te bedienen, om aan zyne Kleedingen de Couleur te geven, welke hem het gevoeglykſt ſcheen, 't zy om tot een grond te dienen, 't zy om 't licht uit te breiden, of om de voorwerpen, door de vergelyking, hunne rechte kenmerken te geven.

Digitized by Google

Kortom, de kennis der Kleedingen kan zodanig niet bepaalt worden, dat de geeſt van een Schilder gene ongewone plooijen zoude mogen te paſſe brengen, welke hare verdienſten konnen hebben. In de natuur of het Leven worden uitwerkſelen gevonden, waar in het geval meer verſcheidenheid vertoont, dan in de legging der Kleedingen; en offchoon de konſt gewoonlyk iets in de ſchikking van 't geen zich van zelven opdoet te hervormen weet, vormt het geval dikwerf zo ſchone en welvoegende plooijen, als de regelen nooit zouden konnen te weeg brengen. In een woord, de konſt kan alles niet voorzien, breidt zich zelden boven de algemene zaken uit, en laat aan lieden van een gezond oordeel overig, de reſt uit te voeren. 't Staat aan een Schilder, de goede uitwerkſelen, die de natuur of het Leven hem aanbieden, wel te verkiezen, en 'er zich op een' wyze van te bedienen, die het werk den ſtempel van een' gelukkige gemaklykheid geeft.

Onder de Schilders, die de Kleedingen het beſt verſtonden, kan mooglyk, naar myn begrip, Raphaël ten aanzien van de ſchikking der plooijen voor het zekerſt Model gehouden worden, zonder dat ik nochtans enigzins de verdienſten te kort wil doen van de zulken, die, zonder ten enemaal van de grondregelen van Raphaël af te wyken, met een goed gevolg meer vryheid in de kenmerken hunner plooijen gebruikt, en hierin zelfs grootsheid en waarheid getoont hebben. De School van Venetië en die van Vlaanderen munteden in het verſchil der Stoffen uit, en Paulo Veroneſe is wegens de zamenſtemming

in

in de verſcheidenheid der Couleuren een onuitputbre bron van voorbeelden.

Ik ga ſtilzwygend vele andere grote meeſters voorby, die de konſtgreep der Kleedingen wel verſtonden. Wanneer men de moeite wilde nemen, zulx te onderzoeken, zoude men ontwaar worden, dat zich in de voeging der plooijen een' zeer voordeelige ſchikking en keuze opdoet; dat de verſcheide eigenſchappen der Stoffen een' ſoort van rykheid in het werk uitleveren, die een' nootzaaklyke waarſchynlykheid onderſteunt; en dat de verſcheidenheid der Couleuren in de Kleedingen grootlyks tot de uitwerking van het Licht en Bruin, en tot het doen zamenſtemmen van het Geheel medewerkt. In een woord, uit de werken dier uitmuntende meeſters zal men veel duidelyker dan uit myne redeneering beſeffen, waarin de kennis der Kleeding beſtaat, en van wat gewicht zy in de Schilderkunde is.

Digitized by Google

VAN DE

KLEEDINGEN IN 'T KORTE.

HEt woord Kleeding breidt zich in de Schilderkunde tot alle ſoorten van Stoffen uit, 't zy die Stoffen tot Kleeding der menſchen verſtrekt, of dat men zich van dezelve tot een ander gebruik wil bedienen; doch het gemeenſte denkbeeld, dat men 'er zich van vormt, betreft de Stoffen, welke tot de Kleeding van den menſch dienen. De Schilderkunde maakt 'er zich een' konſt van, die in drie zaken beſtaat.

1. In de ſchikking der Plooijen.
2. In de verſcheide eigenſchappen der Stoffen.
3. In de verſcheidenheid harer Couleuren.

1. *Van de Schikking der Plooijen.*

Het naakt te teekenen, alvorens het te kleeden.

Dat de Kleeding niet aan de deelen ſchyne te kleven, maar 'er, om zo te ſpreken, rondom floddere en dezelve ſtreele.

De leeden door de te zwaar-gediepte Plooijen niet te breken.

De Plooijen breed en in een zo gering getal te doen zyn, als de natuur der Stoffen gedogen wil.

Dat de Plooijen elkander en ook de leeden contraſteeren.

De

Digitized by Google

De Plooijen geven in verſcheide gevallen een' levendigheid aan de gebaarden der Beelden.

De te ledige plaatſen door wel ten paſſe komende en welgeſchikte Plooijen te vullen.

De Plooijen wilkeurig en door geſtadige effening gemaakt, voegen niet dan aan konſt-ervaren Schilders; doch de volmaaktheid vereiſcht, dat men altoos het Leven raadplege,

De Kleedingen der kleine Leemannen zyn niet onnut, maar bedrieglyk.

De beweegende Kleedingen voegen niet dan in plaatſen, die onderſtelt worden niet beſloten te zyn, of in ſterke beweegingen.

De te grote menigte Stoffen in een' Kleeding belemmert de figuren.

Het geval dient dikwerf niet weinig tot de legging der Kleedingen, en levert vele fraaiheden uit, die de konſt niet voorziet.

De oude Beeldhouwers hebben in het leggen der Kleederen aan de Schilders veel licht gegeven; doch het gebruik, 't geen de een en de ander 'er van maken, is echter zeer verſchillende.

2. *De verſcheide eigenſchappen der Stoffen.*

Geven een' verſcheidenheid van plooijen,

Vermaken het gezicht.

Behoren in het algemeen in een Tafereel van verſcheide beelden, en in het byzonder in een ſtuk van maar één beeld in acht genomen te worden; doch men moet die verſcheidenheid vooral in de verſchillende jaren, kunnen en ſtanden betrachten.

De Roomſche Schilders, en zy, die alleen uit den geeſt

geeſt ſchilderen, vallen gemeenlyk in de herhaling van een' en de zelfde Stoffen.

3. *De Verſcheidenheid der Couleuren in de Stoffen.*

Dient tot de zamenſtemming van het geheel in het Tafereel.

Tot het geven der rechte kenmerken aan de voorwerpen.

En het leggen van het Licht en Bruin.

Raphaël is het beſt Model tot de ſchikking der plooijen.

De School van Venetië en die van Vlaanderen tot de verſcheide eigenſchappen der Stoffen.

En Paulo Veroneſe tot de zamenſtemmende verſcheidenheid harer Couleuren.

VAN

Digitized by Google

VAN HET

LANDSCHAP.

HEt Landſchap is een' ſoort van ſchildering, die het Veld, en alle de voorwerpen, welke 'er zich in opdoen, verbeelt. Onder alle de vermaken, welke de verſchillende gaven der Schilderkunde verſchaffen aan die dezelve oeffenen, ſchynt my die van het maken van Landſchappen het aandoenendſt en gemaklykſt te wezen, vermits de Schilder in de grote verſcheidenheid, waar voor zy vatbaar zyn, meer gelegenheid dan in de andere ſoorten dier konſt vindt, om zich in de keuze der voorwerpen te voldoen. De eenzaamheid der Steenrotſen; de koelte der Boſſchen; de klaarheid der Wateren en hunne ſchynbare ruiſching; de uitgebreidheid der Vlaktens en Verſchieten; de mengeling der Bomen; de beſtendigheid van het Groen, en de *Sites*, of Liggingen, zodanig de Landſchap-ſchilder de zelve in zyne Tafereelen wil verbeelden, brengen te weeg, dat hy 'er, als het ware, nu eens in jaagt, dan eens zich in de koelte verfriſcht, dan eens wandelt, dan eens ruſt, of in een aangenaam gepeins is. Kortom, hy is meeſter, om een' ſchikking te maken van al 't geen hy op de Aarde, in het Water en de Lucht ziet, vermits onder alles, wat de konſt en de natuur voortbrengen, niets gevonden wordt, 't geen in de Ordinantie der Tafereelen gene plaats kan heb-

hebben; weshalven de Schilderkunde, een' ſoort van ſchepping zynde, zy het inzonderheid met opzicht tot het Landſchap is.

Onder alle de verſchillende manieren, die de Landſchap-ſchilders in hunne Tafereelen gevolgt hebben, zal ik ſlegts maar twee onderſcheiden, waar van de anderen alleen een' mengeling zyn; naamlyk, de Grootſche en de Herderlyke of Boerſche manier.

De Grootſche manier beſtaat in een' zamenvoeging van voorwerpen, die uit hunnen aart van de konſt en de natuur alles bezitten, wat die beiden groots en ongemeen uitleveren konnen. De Liggingen zyn 'er alle behaaglyk en verwonderlyk in: de gebouwen beſtaan niet dan in Tempels, Piramiden, Antieke begraafplaatſen, Altaren aan Godheden toegeweid, of Luſthuizen van een' regelmatige Bouworde, en, zo de natuur 'er zich al niet in uitdrukt, gelyk het geval ons haar daaglyx doet zien, wordt zy 'er ten minſte in vertoont, zo als men zich verbeeldt, dat zy wezen moeſt. Die manier is een aangenaam bedrog en een' ſoort van betovering, wanneer zy van een zo fraaijen geeſt en goed vernuft voortkomt, als Pouſſin bezat, die zich dus wel heeft weten uit te drukken. Doch zy, welke die manier van ſchilderen wilden volgen, en gene gaven bezaten, om de vereifchte verhevenheid ſtaande te houden, zouden dikwerf gevaar lopen, in het kinderachtige te veryallen.

De Boerſche manier beſtaat in de uitbeelding van Landen, die minder bebouwt, dan alleen aan de wilkeur van de natuur overgelaten ſchynen te zyn, welke 'er zich eenvouwig in ver-

toont,

Digitized by Google

toont, zonder opſmukſel en zonder konſtenary; doch met alle de ſieraden, waarmede zy zich veel beter weet op te tooijen, wanneer men haar hare vryheid laat, dan wanneer de konſt haar verkracht.

In die manier nemen de Liggingen alle ſoorten van verſcheidenheden aan, en zyn dikwerf woeſt genoeg, om den eenzamen tot een' wykplaats te verſtrekken, en de wilde dieren veilig in zich te doen ſchuilen.

Zelden gebeurt het, dat de Schilder een groot genoeg uitgebreiden geeſt bezit, om alle de deelen der Schilderkunde te omvatten. Gemeenlyk vindt men in die deelen één, 't geen wy boven de anderen verkiezen, en waar mede wy zo zeer ingenomen zyn, dat het ons de zorgen doet verwaarlozen, die wy aan de andere deelen behoorden te beſteeden: en men ziet byna altoos, dat zy, wier genegenheid zich tot de Grootſche manier uitſtrekt, genoeg gedaan meenen te hebben, wanneer zy in de Ordinantie van hun Tafereel edele voorwerpen brengen, die verheven denkbeelden verwekken, zonder zich voorts over de kennis en de uitwerking van een goed Coloriet te bekreunen; daar in het tegendeel de zulken, die een Herderlyke manier beminnen, zich inzonderheid aan de Couleur laten gelegen zyn, om te nadruklyker het Ware te verbeelden. De ene en andere manieren hebben hunne aanhangers en voorſtanders. Zy, die de Grootſche manier volgen, vervullen door hunne verbeeldingskracht 't geen aan het Ware ontbreekt, en verlangen 'er ook niets meer in.

Derhalven zoude ik van gevoelen wezen, dat, om

om in de verhevenheid der Grootſche Landſchappen een tegenwicht te vinden, het oorbaar zoude zyn in de Harderlyke Landſchappen niet ſlechts een aanzienlyk kenmerk van het Ware, maar ook een' ſterke, buitengemene en waarſchynlyke uitwerking der natuur te brengen, gelyk Titiaan ſteeds gedaan heeft.

Men vindt oneindig vele Landſchappen, waar in het Grootſche en Herderlyke gelukkig zamengevoegt zyn, 't geen men min of meer zal konnen ontdekken uit de beſchryving, welke ik van die beide manieren gedaan heb.

De byzondere eigenſchappen van het Landſchap, waar op men te letten hebbe, zyn, myn's bedunkens, de Liggingen, Toevallen, Lucht en Wolken; de Verſchieten en Bergen; het Groen, de Rotſen, Gronden, Terraſſen, Gebouwen, Wateren, Voorgronden, Planten, Beelden en Bomen. Op een' iedere dier zaken heb ik enige aanmerkingen gemaakt, die ik den lezer zal mededeelen.

Van de Liggingen.

Door het woord Ligging verſta ik den ſtand of de gelegenheid ener plaatſe, door de Italianen met het enkele woord *Sito* uitgedrukt, en na haar door de Franſchen *Site* genaamt, 't zy door gewoonte, in Italië verkregen, 't zy zy het, zo 't ſchynt, zeer nadruklyk vonden.

De Liggingen moeten wel aan een gebonden en door hunne gedaante onderkenlyk zyn; zulx de beſchouwer zeer ligt beſeffen kan, dat de verknochtheid van den enen grond met den ande-

Digitized by Google

deren door niets belet wordt, offchoon hy 'er flechts maar een gedeelte van ziet.

Van dusdanige Liggingen vindt men verfcheide foorten, en worden de zelve door den Schilder naar de onderftelde Landftreeken verfcheidentlyk verbeeld, 't zy als open, of gefloten, bergachtig, waterachtig, bebouwd en bewoond, of onbewoond en eenzaam; of eindelyk door een' verftandige mengeling en fchakeering van een gedeelte dier zaken. Doch wanneer een Schilder, by voorbeeld, verplicht is, de natuur in een vlak en eenvormig veld te volgen, behoort hy haar door de fchikking van een goed Licht en Bruin aangenaam te maken, en voordeel te zoeken uit de verdeeling der Couleuren, die behagen konnen, en in de ene vlakte zowel als de andere plaats hebben.

Ondertuffchen is het zeker, dat de buitengemene Liggingen behagen, en de verbeelding door de nieuwheid en fraaiheid harer gedaanten vervrolyken; zelfs wanneer de plaatflyke Couleur en de uitvoering 'er van middelbaar is, vermits men, ten ergfte genomen, die foorten van Tafereelen als onvoltooide werken aanmerkt, welke hunne volvoering door de hand van een Schilder, in het Coloriet ervaren, konnen bekomen; doch de gemene Liggingen en voorwerpen vereifchen, om behaaglyk te zyn, volmaakte Couleuren en uitvoerigheid. Claude le Lorrain vergoedde alleen daar door de foberheid en middelbare keuze van de meefte zyner Liggingen; doch hoedanig ene Ligging ook wezen mag, beftaat het vermogenft middel, om de zelve, zonder van gedaante te veranderen, kenbaar, menigvuldig en verfcheiden te maken, in een

verſtandige en vernuftige onderſtelling der Toevallen.

Van de Toevallen.

Het Toeval wordt in de Schilderkunde genomen voor de afbreking der zonſtralen, door de tuſſchenkomſt der Wolken, invoegen op het aardryk verlichte en ook verduiſterde plaatſen zyn, die door het dryven der Wolken de een de andere volgen, en voortreffelyke uitwerkingen en veranderingen van Licht en Bruin te weeg brengen, die zo vele nieuwe Liggingen ſchynen te verwekken De voorbeelden 'er van tonen zich daaglyx in de natuur; en nadien de nieuwigheid van Liggingen niet dan op de gedaante der Wolken en hare beweeging ſteunt, die zeer onbeſtendig en ongelyk is, volgt van zelf, dat de Toevallen wilkeurig zyn, en een bekwaam Schilder dezelve tot zyn voordeel mag ſchikken, wanneer hy oorbaar vindt, 'er gebruik van te maken; want hy daar aan niet volſtrekt gebonden is, en men goede Landſchap-ſchilders vindt, die zich van dezelve, 't zy uit bloheid, of 't zy uit gewoonte, nooit bedient hebben, gelyk Claude le Lorrain en enige anderen.

Van de Lucht en de Wolken.

De Lucht, ſchilderkundig geſproken, is dat gedeelte van dezelve, 't geen wy boven ons zien; doch onderſcheidentlyker het gedeelte, waarin wy leven en de Wolken en Onweêren ontſtaan.

Hare couleur is blaauw, en wordt helderer, naar

Digitized by Google

naar mate zy de aarde meer nadert, ter oorzake van de nevelen, tuſſchen ons en den gezichteinder hangende, en die, verlicht zynde, ook de voorwerpen meer of min verlichten, naar mate zy nader by, of verder van dezelve verwydert zyn.

Alleen heeft men aan te merken, dat dat licht in den avondſtond, wanneer de zon ondergaat, geel of ros zynde, die zelfde voorwerpen niet alleen aan het licht, maar ook aan de couleur deelneemen; invoegen het gele licht, zich mengende met het blaauw, waar meede de Lucht natuurlyk gecoloreert is, het verandert, en het een meer of min groenachtige verwe geeft, na mate het geel van het licht meer of min zwaar is.

Die aanmerking is algemeen en onfeilbaar; doch men vindt ook een' oneindige menigte, die byzonder zyn, en met het Penſeel in de hand by voorkomende gelegenheden naar het Leven gemaakt moeten worden; want 'er zeer fraaije en zonderlinge uitwerkſelen zyn, die het moeilyk valt, door natuurkundige redenen te doen beſeffen. Waarom worden, zal men by voorbeeld vragen, Wolken gezien, wier verlicht gedeelte een ſchoon rood vertoont, terwyl de oorſprong van het licht, waar door zy beſchenen worden, een helder en ſterk geel is? wie kan redenen geven van het verſchillend rood op onderſcheide Wolken, die in een en 't zelfde ogenblik haar licht van een en den zelfden kant ontfangen? want de gezegde couleuren en verwonderlyke uitwerkſelen gene de minſte betrekking tot den regenboog ſchynen te hebben, waar

van de Wysgeeren wanen, gegronde redenen te konnen geven.

Alle die zonderlinge uitwerkſelen wordt men in den avondſtond ontwaar, als het licht ons ſchynt te willen begeven, of wanneer een zwaar Onweêr broeit, of reeds voorby is, en ons aan zyne uiteindens iets vertoont, 't geen opmerking verdient.

De eigenſchap der Wolken is, dat zy in gedaante en couleur ligt en luchtig zyn; en ofſchoon het getal harer gedaante oneindig is, is het vooral nodig, haar te beſtudeeren, en 'er naar het Leven een' keuze van te doen, wanneer een gunſtig ogenblik ons ſchone Wolken levert. Zo men haar dan verbeelden wil, behoort men, dezelve ſchilderende, haar zagtkens met haren grond te mengelen, vooral aan hare uiteinden, even als of zy doorzichtig waren: en wanneer men haar dik afmalen wil, moet men hare weêrkaatſingen zodanig behandelen, dat zy, zonder hare ligtheid te verliezen, zich ſchynen te wentelen en te binden aan andere Wolken, die naby haar zyn. Kleine Wolken verwekken veeltyds gene Grootſche manier, en doen zelden ene goede uitwerking, ten ware zy door hare onderlinge nabyheid met elkanderen een enkel voorwerp ſchynen uit te maken.

Eindelyk is de eigenſchap van de Lucht, licht te zyn; en, vermits zy zelfs de oorſprong van het licht is, moet alles, wat op aarde gevonden wordt, voor haar in klaarheid zwichten. Indien haar echter iets in licht naby komen kan, zyn het het water en de glanzige of gladde lighamen, die de weêrkaatſingen van het licht ontfangen konnen.

Ech-

Digitized by Google

Echter moet een Schilder, de Lucht licht afmalende, haar niet altoos alom helder maken, maar in het tegendeel het licht zo verſtandig behandelen, dat hy het grootſte op een' enige plaats brenge, en, om het te ſterker te maken, zo veel mooglyk bedacht zyn, enig aardſch voorwerp tegens het zelve te ſtellen, 't zy een Boom, een Toren, of een enigzins verheven Gebouw, 't geen door zyne duiſterachtige couleur het licht te meer doet afſteken.

Dat hoofdlicht zal men noch te kenlyker doen zyn, door middel van een licht tuſſchen de Wolken onderſtelt, of 't geen men met verſtand tuſſchen Wolken beſluiten kan, wier zachte duiſterheid ongemerkt naar den een en anderen kant uitgebreid en geſchikt kan worden. Hier van hebben wy ene menigte voorbeelden in de Nederlandſche Schilders, die zich het beſt op het Landſchap verſtonden; als Paulo Bril, Breugel, Savery enz. Zelfs geven ons de platen, door de Sadelers en Merian gegraveerd, een zeer net denkbeeld van die ſoorten van lichten, en ſcherpen verwonderlyk het vernuft van die de gronden van het Licht en Bruin verſtaan.

Van de Verſchieten en Bergen.

De Verſchieten hebben een' grote betrekking tot de Lucht, die 'er de kracht of zwakheid van bepaalt, makende dezelve duiſter, wanneer zy betrokken, en lichter, wanneer zy helder is. Dikwerf vermengen zy hunne gedaanten en lichten ondereen; en men vindt tyden en landen, waarin de Wolken tuſſchen de hoge Ber-

Digitized by Google

gen en zelfs lager dan hunne toppen dryven. De zeer hoge en met ſneeuw bedekte Bergen zyn bekwaam, om in de Verſchieten, wonderbare uitwerkſelen te verwekken, die den Schilder voordeelig en den beſchouwer aangenaam zyn.

De gedaante der Verſchieten wilkeurig zynde, wordt ſlechts vereiſcht, dat zy met het geheel van het Tafereel en de natuur der landſtreeken, die men verbeeldt, zamenſtemmen. Gemeenlyk zyn zy blaauw, door de tuſſchenkomſt van de Lucht, die tuſſchen ons en die Verſchieten is, doch verlaten die couleur allengs, naar mate zy nader by ons zyn, en nemen de natuurlyke verwe der voorwerpen aan.

In de afwyking der Bergen moet men een' ongemerkte zamenhang in acht nemen, door kanten, die de weêrkaatſingen natuurlyk maken; en onder anderen in de uiteindens een' zekere hardheid vermyden, die dezelve afgeſneden vertoont, als of zy met een ſchaar geſneden en op het doek geplakt waren.

Ook moet men in acht nemen, dat de Lucht, aan den voet der Bergen met nevelen bezet zynde, derhalven veel vatbarer voor het licht dan de kruin is, en in dat geval onderſtel ik, dat de oorſprong van het licht op een' betaamlyke hoogte geplaatſt zy, en de Bergen evenmatig verlicht, of dat de wolken hun het zonlicht benemen. Doch wanneer men het licht zeer laag onderſtelt, en het de Bergen beſchynt, moet de kruin zowel als al 't geen de zelfde mate van licht ontfangt ſterk verlicht zyn.

Offchoon de gedaantens in grote verminderen, de couleuren van den eerſten grond van het Tafereel tot de verſt afgelegene Verſchieten hun-

Digitized by Google

hunne kracht verliezen, en die ongevoelige vermindering daaglyx in de natuur gezien en gemeenlyk in acht genomen wordt, ſluit zulx echter de Toevallen niet uit, waar van wy geſproken hebben; en konnen die Toevallen zeer veel tot het voortreflyke van een Landſchap toebrengen, wanneer de Schilder gelegenheid aantreft, om 'er zich wel ten paſſe van te bedienen, en een juiſt denkbeeld heeft van de goede uitwerking, welke hy van zyn werk verwacht.

Van het Groen.

Hier door verſta ik het Groen, waarmede de kruiden het aardryk coloreeren. Vele verſchillende manieren zyn 'er, en hare verſcheidenheid ſpruit niet alleen uit de eigenſchap der kruiden, die merendeels hun byzonder Groen hebben, maar ook uit de verandering der jaargetyden, en de couleuren der landen, daar de kruiden dun gezaait zyn. Die verſcheidenheid geeft gelegenheid aan den Schilder, om een' mengèling van onderſcheide, doch niet tegenſtrydig Groen, te kiezen, en in een' en dezelfde uitgeſtrektheid van grond zamen te brengen, vermits die verſcheidenheid, welk niet zelden in de natuur gevonden wordt, een' eigenſchap van het Ware te weeg brengt, ter plaatſe men dezelve wel ten paſſe weet te gebruiken, waar van zich in het Landſchap, verbeeldende het gezicht van Mechelen door Rubens, een voortreflyk voorbeeld opdoet.

Van de Rotſen.

Offchoon de Rotſen van allerlei gedaantens en couleuren zyn, dragen zy nochtans in hare verſcheidenheden zekere kenmerken, die men niet wel, zonder haar alvorens naar het Leven gade geſlagen te hebben, uitdrukken kan. Sommige Rotſen beſtaan uit brokkelige lagen of beddingen; anderen uit grote uitſpringende of inwykende blokken; anderen wederom uit zware naaſt een liggende ſtukken, en eindelyk anderen uit een vervaarlyken klomp en als uit één ſtuk ſteen, 't zy, vermits zulx hare eigenſchap is, of 't zy de alles verteerende tyd gedurende verſcheide eeuwen de bovengemelde tekenen bereids uitgewiſcht heeft. Doch van wat gedaante de Rotſen wezen mogen, hebben zy gemeenlyk zekere verſcheidenheden van kloven, breuken, holen, dorre, begroeide en andere plekken door den tyd ontfangen, waar door dit alles, wel nagebootſt zynde, onfeilbaar een denkbeeld van het Ware geeft.

De Rotſen zyn op haar zelven treurig en eenzaam, verbeelden een' ſchrale luchtſtreek, wanneer zy hier en daar met heeſter bezet zyn; doch vertonen zich ongelyk aangenamer, wanneer zy door water, 't geen uit haar voortvloeit, of haar beſproeit, een' eigenſchap verkrygen, die haar enigermate gezellig maakt.

Van de Gronden.

De Grond, ſchilderkundig geſproken, is een' ſtreek lands van een' andere onderſcheiden, en in

in 't welke noch hoog Geboomte, noch grote Bergen zyn. De Gronden brengen meer, dan enige andere deelen, tot de afwyking en diepte van het Landſchap toe, vermits zy elkander als verdryven, 't zy door hunne gedaante, het Licht en Bruin; de verſcheidenheid hunner couleuren, of eindelyk door een' ongemerkte verknochtheid van den enen Grond met den anderen.

De vermengvuldiging der Gronden ſtrydt wel eens tegens de Grootſche manier, hoewel zy dezelve niet ten enemaal benadeelt; want behalven dat die vermengvuldiging ſtrekt, om een' grote uitgebreidheid van land te verbeelden, is zy ook vatbaar voor Toevallen, die, wel geplaatſt zynde, een' zeer goede uitwerking te weeg brengen.

In de Gronden is deze keurigheid in acht te nemen, dat men, om hunne merktekenen wel uit drukken, de Bomen, die men 'er in plaatſt, van een onderſcheiden Groen en verſchillende couleuren als de Gronden maakt, zonder echter in een te ſterk verſchil dier couleuren te vervallen.

Van de Terraſſen.

Terras is in de Schilderkunde een ſtreek gronds, die, of dun bezaaid, of geheel van kruiden ontbloot is, gelyk de grote wegen en dikwerf betreden plaatſen. Zelden brengt men de Terraſſen elders dan op den voorgrond van het Tafereel, alwaar zy ruim en open moeten zyn, hier en daar, zo men wil, gepaart gaande met enig Groen, 't geen 'er als toevallig waſt, of met enige Stenen, die, verſtandig geplaatſt zynde, de Terraſſen des te natuurlyker maken.

Van de Gebouwen.

In de Schilderkunde noemt men Gebouwen alle de geſtichten, die de Schilder verbeeldt; doch wel inzonderheid zodanigen, die enige regelmatige Bouworde hebben, of ten minſten enigzins aanzienlyk zyn, weshalven die uitdrukking minder aan Boeren huizen of Herders hutten voegt, welke men in de Boerſche manier ten paſſe brengt, dan wel aan regelmatige en deftige Gebouwen, die men ſteeds in de Grootſche manier gebruikt.

De Gebouwen in 't algemeen ſtrekken tot een groot ſieraad in de Landſchappen, zelfs wanneer zy Gotiſch zyn, of onbewoond en gedeeltlyk vervallen ſchynen, en verwekken een' hoge gedachten, door het gebruik, waar toe men zich verbeeldt dat zy weleer geſchikt waren, wanneer wy de aloude Torens zien, in welke voormaals de Tovereſſen ſchynen gewoont te hebben, en die thans de wykplaats der Herders en Uilen geworden zyn.

Pouſſin bragt in zyne werken Romeinſche Gebouwen van een' ſierlyke grootſchheid; en Bourdon in de zynen Gotiſche geſtichten, die, hoe Gotiſch zy ook zyn mogen, nochtans een verheven zwier in zyne Landſchappen te weeg brengen. De kleine Bernard bediende zich in zyne heilige hiſtorien van Gebouwen van een Babiloniſchen ſmaak, om zo te ſpreken, die veel grootſchheid en deftigheid hebben. Offchoon die manier buitengemeen is, wil ik dezelve niet geheel verwerpen, vermits zy het denkbeeld verheft; en ik houde my verzekert, dat zy in de Grootſche manier op de middelgronden zouden konnen ſlagen, wanneer men 'er een goed gebruik van wiſt te maken. *Van*

Digitized by Google

Van de Wateren.

Het Landſchap is een groot gedeelte zyner eigenſchap aan het Water verſchuldigt, het geen een Schilder 'er verſtandig behoort in te brengen. Men vindt onderſcheide ſoorten van Wateren; zynde ſommigen onſtuimig, wanneer een Onweêr hen doet overſtromen, of zy, door hunnen val van de Rotſen, ſpatten en als tegens zich zelven opſpringen; of, door enige ligchamen buiten zich geprangt zynde, dezelve ontglippen, en zich in een' talloze menigte zilverwitte golven verdeelen, die door het natuurlyke harer beweeging en ſchynbaar geruiſch onze ogen en oren op een' aangename wyze bedriegen. Stil zynde, vlieten zy nu eens in een zandig bed; dan eens verſtrekken zy, als geheel ontzet van beweeging, tot een getrouwen ſpiegel, om alle de hun tegengeſtelde voorwerpen te verdubbelen, die, het Water dus in ruſt zynde, 'er een' groter levendigheid aan geven, dan wanneer het in zyne hevigſte beweeging is. Men beſchouwe, ten minſte in prent, de werken van Bourdon, die de Wateren zo natuurlyk als iemand verbeelt en ten uitterſte verſtandig behandelt heeft.

Het Water voegt aan alle ſoorten van Liggingen niet; maar moeten zy, die het in hunne Tafereelen brengen, zich op de netheid van den weêrſchyn volmaakt verſtaan, om hun Water natuurlyk te maken; want het ons niet, dan door zyn weêrſchyn, als natuurlyk Water voorkomt; daar in het tegendeel, door verzuim der betrachting van het Leven, het Tafereel van de volmaaktheid zyner uitwerking ontbloot geraakt, en onze ogen ongelyk minder vermaak genieten,

dan

Digitized by Google

dan wel behoorde. Dat verzuim zoude in een Schilder te minder verſchoonlyk zyn, vermits het niet bezwaarlyk valt, zich de regelen van den weêrſchyn eigen te maken.

Echter moet men opmerken, dat het Water, 't geen een ſpiegel is, de tegen het zelve overgeſtelde voorwerpen niet getrouwlyk verbeeldt, dan wanneer het zich in ruſt bevindt; want zo dra zyn natuurlyke ſtroom, of de ſlag van den wind, het in enige beweeging brengt, ontfangt zyn oppervlak, 't geen daar door oneffen en ongelyk wordt, op zyne golfjes lichten en ſchaduwen, die, zich tuſſchen den weêrſchyn der voorwerpen mengelende, hunne gedaante en couleur veranderen.

Van de Voorgronden.

Nadien de Voorgrond, om zo te ſpreken, de inleider der ogen is, kan men gene te grote zorge dragen, dat zy wel ontfangen worden, nu eens door de opening van een fraai Terras, welks teekening en behandeling even keurig zyn; dan eens door Planten van verſcheide ſoorten, uitvoerig afgebeeld, en ſomtyds met hare bloemen gepaart gaande; dan wederom door beelden of figuren van een aandoenenden ſmaak, en dan door enigzins ongemene voorwerpen, die door hunne nieuwigheid onze verwondering naar zich konnen trekken, of door iets anders, 't geen het gezicht vermaak verſchaft, en men 'er als toevallig aantreft.

Eindelyk kan de Schilder de voorwerpen, welke hy op den Voorgrond afbeelden wil, niet naauwkeurig genoeg beſtudeeren, vermits zy de ogen

ogen van den beſchouwer tot zich trekken; het eerſte kenmerk van het Ware indrukken en grootlyx toebrengen ter verluiſtering van het konſtige in het Tafereel, en om ons met een' achting voor het gantſche werk voor in te nemen.

Ik weet, dat men zeer ſchone Landſchappen vindt, wier Voorgronden zeer wel verkozen ſchynen, en een grootſch denkbeeld verwekken; doch die teffens te luchtig behandelt zyn: zelfs beken ik, dat men zodanig een' luchtige behandeling verſchonen moet, wanneer zy geestig is; aan de hoedanigheid van den grond beantwoordt, en kenmerken van het Ware draagt. Echter kan men niet lochenen, dat zy zelden van kracht zyn, en het te vrezen is, dat zodanig een' luchtige behandeling ſomtyds in den Schilder een ſoberen geeſt, of een' te grote onachtzaamheid doet onderſtellen. Des wilde ik, dat, hoedanig men ook de Voorgronden van een Tafereel ſchikke, men het zich voor een' onvermydelyke wet ſtelle, dezelve met een uitvoerig Penſeel en verſtandig te voltooijen.

Van de Planten.

Op den Voorgrond van een Tafereel worden niet altoos Planten gebragt, vermits 'er vele middelen zyn, om de Voorgronden van een Landſchap bevallig te maken, gelyk wy gezegt hebben. Wanneer men 'er echter brengen wil, behoort men de Planten enigzins naauwkeurig naar het Leven af te malen, of ten minſten, onder die men uit den geeſt ſchildert, enige zeer uitvoerig te behandelen, vooral zulken, wier ſoorten

ten door het verſchil harer teekening en couleur bekend zyn, op dat zy door hare natuurlykheid aan de anderen een kenmerk van het Ware mededeelen.

't Geen men alhier van de Planten zegt, kan ook van de takken en de ſchors der Bomen verſtaan worden.

Van de Beelden of Stoffaſi.

Een Schilder, een Landſchap afmalende, kan voornemens zyn, het een kenmerk te geven, overeenkomſtig het voorwerp, 't geen hy verkozen heeft, en zyne Beelden vertonen moeten. Ook kan hy, 't geen niet zelden gebeurt, zyne Stoffaſi ontwerpen, na alvorens zyn Landſchap geheel voltooit te hebben: en zyn in de meeſte Landſchappen de Beelden veeleer gebragt, om dezelve te ſtoffeeren, dan 'er betreklyk toe te zyn. Ik weet, dat in ſommige Landſchappen de Liggingen en ſchikkingen enkel eenvouwige voorbygaande Beelden vereiſſchen, en dat verſcheide geachte Schilders, een ieder in zyne manier, als Pouſſin in zyne Grootſche, en Fouquier in zyne Boerſche, dezelve zeer natuurlyk en bevallig in hunne Tafereelen gebragt hebben; ook weet ik, dat men ruſtende Beelden vindt, die op zich zelven bezig ſchynen, gelyk ook, dat men tegens die beide manieren van behandeling van Beelden niets te zeggen weet, vermits zy beiden op een' evengelyke, hoewel verſchillende, wyze werkzaam zyn, en men enkel de ruſt der Beelden enigzins zoude konnen laken, dewyl zy, gene verknochtheid met het Landſchap ſchynende te hebben, 'er altoos als ſlechts

Digitized by Google

flechts ter vulling ingezet voorkomen. Doch zonder den Schilder in dezen zyne vryheid te beneemen, houde ik my verzekert, dat het beſte middel, om de Beelden te doen gelden, is, dezelve zodanig met de eigenſchap van het Landſchap overeen te brengen, dat het om de Beelden geſchildert ſchynt; en wilde ik, dat de Stoffaſi noch kommerlyk noch onverſchillig ware, maar enig onderwerp, 't zy zelfs enigzins gering, verbeelde, ten einde den aandacht van den beſchouwer op te wekken, of ten minſte het Tafereel een naam te geven, en door de Liefhebbers van andere Tafereelen te doen onderſcheiden.

Men behoort de uitterſte zorgen te beſteeden, om de grootte der Beelden overeenkomſtig te doen zyn met die der Bomen en andere voorwerpen, in het Landſchap voorkomende. Wanneer men de Beelden te groot ſchildert, wordt het Landſchap te bekrompen, en wanneer te klein, ſchynen zy dwergen, die van gene kracht in het Landſchap zyn, en het wanvoeglyk maken. Voor het overige is de wanvoeglykheid te groter, wanneer zy uit te grote, dan te kleine Beelden ſpruit; zettende ten minſte de laatſtgenoemden al het overige een' ſoort van deftigheid by.

Doch vermits de Beelden doorgaans in de Landſchappen klein zyn, moet de Schilder dezelve geeſtig toetſen, en door levendige, doch gevoeglyke, couleuren verzeld doen gaan, ten einde het oog tot zich te lokken, zonder nochtans het natuurlyke en de zamenſtemming der couleuren te verwaarlozen.

Eindelyk zy ook een Schilder bedacht, dat on-

onder de voornaamſte partyen van het Landſchap de Beelden den eerſten rang bekleeden; en het mitsdien noodzaaklyk is, dezelve op onderſcheiden en gevoeglyke plaatſen te brengen.

Van de Bomen.

My heeft altoos toegeſchenen, dat een der grootſte ſieraden van het Landſchap in de ſchoonheid zyner Bomen beſtondt, uit hoofde van de verſcheidenheid hunner ſoorten, de koelheid, die hun ſchynt te verzellen, en inzonderheid hunne luchtigheid, welke ons doet onderſtellen, dat zy, aan de beweeging der lucht bloodgeſtelt zynde, derhalven ook altoos in beweeging zyn.

Offchoon in alle de voorwerpen, die een Landſchap uitmaken, de verſcheidenheid behaagt, vertoont zy zich inzonderheid in de Bomen alleraangenaamſt; doende zich voornaamlyk in hunne onderſcheiden ſoorten en gedaanten op.

De ſoorten der Bomen vereiſchen by den Schilder een' byzondere ſtudi en oplettenheid, om hen van elkanderen in zyn Tafereel wel te onderſcheiden. Met één opſlag van het oog behoort men te konnen zien, dat het Yken-, Ipen-, Dennen-, Vygen-, Populier-, Willigen-, Pyn- en andere Bomen zyn, die door een' hun eige Couleur en Toetſen ieder op zich zelven van een' byzondere ſoort konnen onderkent worden. Die ſtudi is van een' te grote navorſching, dan dat men haar van een Schilder geheel vergen zoude; ook zyn weinigen daarin zo beſtipt geweeſt, als hunne konſt vorderde. Niettemin is het onwe-

Digitized by Google

wederſpreeklyk, dat zy, welke die volmaaktheid naaſt by komen konnen, hunne werken ten uitterſte behaaglyk en zich zelven grootlyx geacht zullen maken.

Behalven de verſcheidenheid, in een' iedere ſoort van Bomen plaats hebbende, vindt men noch een' algemene verſcheidenheid in alle Bomen. Dit blykt uit de verſchillende wyze, op welke de takken door de natuur geſchikt en uitgebreid zyn, als die vermaak ſchept, om ſommigen zwarer en digter, anderen dorrer en kaler, anderen groener, en wederom anderen roſſer of geeler te maken.

De volmaaktheid zoude men bereiken, wanneer men die beide verſcheidenheden zamenpaarde: doch wanneer een Schilder die, welke de ſoorten der Bomen betreft, ſlegts middelbaar in acht neemt, drage hy echter naauwkeurig zorge, de gedaante en couleur van die hy verbeelden wil, verſcheiden te maken; want de herhaling van een' en de zelfde Toetſen in een en het zelfde Landſchap zo aanſtootlyk voor de ogen is, als de eenklanken voor de oren zyn.

De verſcheidenheid der gedaanten is zelfs zo groot, dat een Schilder onverſchoonlyk zoude wezen, indien hy 'er zich, wanneer het pas geeft, niet van bediende; inzonderheid als hy beſpeurt, den aandacht van den beſchouwer te moeten opwekken: want onder de Bomen in het algemeen vertoont ons de natuur jonge, oude, yle, digte, puntige; anderen doorzichtig, wier takken laag hangende en uitgeſpreid zyn; ſommigen boven, andere beneden boogswyze; wederom anderen, op een' zo menigvuldige wyze verſcheiden, dat zulx beter te beſeffen dan te beſchryven is.

Men zal, by voorbeeld, bevinden, dat de eigenſchap van jonge Bomen is, lange, dunne en weinige takken te hebben; doch wel beladen, onderkenlyk geboſcht en met krachtige en wel gevormde bladen: waar tegen de takken der oude Bomen kort, grof, dik en menigvuldig, de boſſchen ſtomp en de bladen ongelyk en ſlecht gevormt zyn. Zodanig een' verſcheidenheid vertoont zich ook in andere opzichten, gelyk men door een weinig oplettenheid en verſtand ontdekken kan.

In de verſcheidenheid der gedaante, waar van ik geſproken heb, moet een' goede verdeeling der takken in acht genomen en zorge gedragen worden, dat dezelve een' beſtipte betrekking en ſchynbare verknochtheid met de boſſchen heeft, zulx zy elkander onderling als hulpe bieden, om den Boom luchtig en natuurlyk te doen voorkomen.

Doch op wat wyze men de takken der Bomen ſchikt en afbeelt, en van wat aart zy ook wezen mogen, moeten de Toetſen fix en luchtig zyn, wanneer men hun de kracht, hunne eigenſchap vereiſchende, geven wil.

Noch zyn de Bomen verſcheiden, door hunne ſchors. Deze is gemeenlyk graauw; doch dit graauw, 't geen in een' zware lucht op lage en moeraſſige plaatſen zwartachtig wordt, vertoont zich op enige plaatſen helderer in een' fyne lucht; en 't gebeurt niet zelden, dat zich in droge plaatſen op dezelve een dun mos zet, welke haar ten enemaal geel doet ſchynen. Om derhalven de ſchors van een Boom kracht te geven, moet de Schilder haar helder op een donkeren, en donker op een helderen grond maken.

De

Digitized by Google

De opmerking van de verſcheidenheid der ſchorſſen verdient een' byzondere oplettenheid. Zy, die 'er acht op willen geven, zullen bevinden, dat de verſcheidenheid der ſchorſſen van hart hout doorgaans beſtaat in de ſpleten, die de tyd daarin als een' ſoort van ſtikſel verwekt heeft, en dat, naar mate zy verouderen, de ſpleten der ſchorſſen te dieper worden. Het overige hangt af van de toevalligheden, uit vocht of droogte ſpruitende, door groen mos en witte en ongelyke plekken.

De ſchors van wit hout zal den Schilder meer ſtof ter oeffening uitleveren, wanneer hy vermaak ſchept, om hare verſcheidenheid te onderzoeken, welke hy niet verzuimen moet te beſtudeeren. Die overweging noopt my, hier iets van de ſtudi van het Landſchap te zeggen, zodanig ik het begryp, zonder iemand te willen verplichten, myn gevoelen te volgen.

Van de ſtudi van het Landſchap.

De ſtudi van het Landſchap kan op tweederlei wyze overwogen worden. De eerſte is voor de eerſtbeginnende, welke zich in die manier van ſchilderen nooit geoeffent hebben; en de andere betreft de ſchilders, die daar van reeds enige behandeling hebben verkregen.

Zy, die nooit Landſchappen ſchilderden, en 'er zich op trachten toe te leggen, zullen bevinden, dat hun het ſchilderen van Bomen het bezwaarlykſt vallen zal; ook ſchynt het my toe, dat niet alleen in de oeffening, maar zelfs in de beſpiegeling, de Bomen het bezwaarlykſt gedeelte van het Landſchap uitmaken, gelyk zy daar van het

grootſte ſieraad zyn. Ondertuſſchen moet ik alhier enkel den eerſtbeginnenden een begrip van de Bomen in 't algemeen geven, en hun onderrichten, hoe dezelve beſt te toetſen.

Offchoon het onnodig ſchynt, hun de gemeene uitwerkſelen, in Planten en Bomen voortkomende, te doen opmerken, vermits men byna niemand vindt, die zulx niet bevroedt; zyn 'er nochtans ſommige dingen, die, offchoon bekend, echter enige overweeging verdienen. Men weet, by voorbeeld, dat alle Bomen de lucht zoeken, als de hoofdoorzaak van hun leven en wasdom, de eenen meer de anderen min. Hierom is 't, dat, de Cypreſſen en andere van dien aart uitgezondert, zy in hunnen groei zich van elkander en van alle vreemde lighamen, zo veel mooglyk, verwyderen. Dit zelfde doen ook hunne takken en bladen. Des moet men, om hun die luchtigheid en onbekrompenheid, in welke hunne voornaamſte eigenſchap beſtaat, te geven, in de verdeeling der takken, boſſchen en bladen zorge dragen, dat zy elkander als ontvlieden, zich naar verſchillende kanten wenden, en onderkenlyk uit elkander gehouden worden; als mede dat dit niet gemaakt geſchiedt, maar enkel, als of het geval behagen geſchept hadt, de natuur in het wilkeurige harer verſcheidenheid de hand te lenen.

Dan om te zeggen, op wat wyze die verdeeling van takken, boſſchen en bladen geſchieden moet, is mynes erachtens onnut, vermits dat betoog niets anders behelzen zoude, dan 't geen men by grote meeſters ziet. De werken van dezen alleen, en een weinig oplettenheid op de uitwerkſelen der natuur zullen daar van meer doen

doen begrypen, dan al 't geen ik zoude konnen zeggen. Door de grote meesters versta ik de zulken voornaamlyk, die Prenten in 't licht gegeven hebben: dus zullen zy, die Landschappen beginnen te schilderen, aanvanglyk meer leren, door het bestudeeren en kopieeren dier Prenten, dan der Tafereelen.

Onder een' zo aanzienlyke menigte grote meesters van alle scholen, zoude ik de Prenten in houtsnee van Titiaan, waarin de Bomen wel gevormt zyn, en die, door *Cornelis Cort* en *Augustin Carache* gesneden, boven anderen verkiezen; ook herhaal ik voor de eerstbeginnende, dat zy zich vooral bevlytigen, om de Toetsen dier grote meesters na te bootsen, en voorts op het Perspectief der takken en bladen acht te geven, en te letten, hoe zich dezelve vertonen, wanneer zy ryzende van onder, en dalende van boven worden gezien; hoe, wanneer zy zich van voren vertonen, of enkel tegens de punten gezien worden; hoe, wanneer zy zich zylings omwerpen, en in menigvuldige andere beschouwingen, in welke de natuur haar vertoont, zonder dat zy de kenmerken harer eigenschap verliezen.

Na allereerst de Prenten en vervolgens de Tekeningen van Titiaan en de Carraccioos nyvrig bestudeert, en met de pen of krajon gekopieert te hebben, moet men trachten, de fraaiste Toetsen dier grote meesters met het penseel na te bootsen. Doch vermits de stukken van Titiaan en de Carraccioos zeer zeldzaam zyn, kan men zich in hunne plaats van anderen bedienen, en onder dezelve Fouquier, die by uitstek een goed Model is, volgen. Paulo Bril, Breugel en Bourdon zyn mede zeer goed,

Digitized by Google

en hunne Toetſen keurig, levendig en luchtig.

Ook moet men, de eigenſchap der Bomen en de wyze, op welke de bladen zich ſpreiden en ſchikken en de takken zich uitbreiden, naauwkeurig gade geſlagen hebbende, zich daar van een levendig denkbeeld vormen, ten einde die houding alomme in acht te nemen, 't zy men dezelve, op den Voorgrond brengende, des te zichtbarer en duidelyker of flaauwer maken wil, naar mate men ze doet afwyken.

Eindelyk dan, naar goede voorbeelden zodanig een' handeling verkregen hebbende, zal men naar het Leven konnen ſtudeeren, en het verkiezen en ſchikken naar het denkbeeld, 't geen die grote meeſters bezaten. Betreffende de uitvoerigheid, heeft men dezelve van een' vlytige oeffening en aanhoudenheid van arbeid te verwachten. Dit zy, mynes erachtens, genoeg voor de zulken, die, genegen zynde zich op het Landſchap toe te leggen, naar middelen uitzien, om wel te beginnen.

Hun aangaande, die bereids enige handeling in die ſoort van ſchilderen verkregen hebben, dezen behoren voorraad van voorwerpen op te doen, en zodanige wel te beſtudeeren, die zy dikwerf gelegenheid hebben te verbeelden.

De Schilders geven gemeenlyk den naam van ſtudi aan de partyen, die zy afzonderlyk naar het Leven teekenen of ſchilderen, en in de Ordinantie van hun Tafereel ten paſſe willen brengen, 't zy Beelden, Hoofden, Voeten, Handen, Kleederen, Dieren, Bergen, Bomen, Planten, Bloemen, Vruchten, en al 't geen hun ter nabootſing van de natuur van dienſt kan zyn. Alle die geteekende partyen geven zy, zegge ik, den

naam

naam van ſtudi, 't zy zy onder het tekenen van dezelve zich oeffenen, of zich van dit middel bedienen, om hunne werken des te natuurlyker en uitvoeriger te maken. Hoedanig het hier mede ook wezen mag, voegt die naam beſt aan het zo evengemeld gebruik der Schilders, vermits zy in de verſcheidenheid der natuur geſtadig iets nieuws ontdekken, en telkens toeneemen in 't geen zy bereids kundig geworden zyn.

Nadien het in deze ſtudi enkel aankomt op de voorwerpen, die men op het land vindt, wenſchte ik, dat de Landſchap-Schilder hierin zodanig een' orde hieldt, dat de Teekeningen, welke hy tot het afbeelden van enig voorwerp nodig heeft, hem terſtond voor handen kwamen. Ik wilde, by voorbeeld, dat hy de onderſcheiden uitwerkſelen, dié men in de Bomen in 't algemeen opmerkt, naar het Leven en op verſcheide ſtukjes papier kopieerde; en dat hy het zelfde, niet alleen met opzicht tot de verſcheide ſoorten van Bomen, in 't byzonder onderſcheiden in hunnen ſtam, hunne bladen en verwe, maar ook ten aanzien van enige Planten, wier verſcheidenheid tot een groot ſieraad voor den Voorgrond verſtrekt, in 't oog hieldt.

Noch wilde ik, dat hy op gelyke wyze de geſteltheden van de Lucht in de verſcheide uren van den dag, de verſchillende jaargetyden, de onderſcheide gedaanten en aart der Wolken by helder weêr, donderbuien en ſtormen beſtudeerde; en beveel hem een' gelyke oplettenheid aan, met opzicht tot de Verſchieten, de verſcheide hoedanigheden der Rotſen, Bergen, Wateren

en verdere voorname voorwerpen, in zyn Landſchap ten paſſe komende.

Na dat de Landſchap-Schilder de gelegenheid waargenomen heeft, om dit alles afzonderlyk te kopieeren, zoude ik van hem vergen, dat hy alle de ſtudiën, die tot een' en dezelfde voorwerpen behoren, byeen zamelde, en 'er een' ſoort van boek van maakte, opdat zy, dus by een geſchikt zynde, te ſpoediger door hem gevonden en naar vereiſch gebruikt zouden konnen worden.

De ſtudi der Landſchap-Schilders beſtaat dan in het navorſchen der fraaije uitwerkſelen van de natuur, zodanig zy dezelve in het ordineeren hunner Tafereelen, of het afbeelden van enige partyen, zo ten aanzien van de gedaante als de couleuren, nodig hebben. Doch hoe nu in deze wel te kiezen? Tot dat einde behoort men met een gezond oordeel, goeden ſmaak en fraai vernuft geboren te zyn, en dat vernuft te hebben aangekweekt door het gade ſlaan van de werken der beſte meeſters, en door onderzogt te hebben, met wat oog zy de natuur beſchouwden, en hoe zy, door dezelve naar hunne konſt te verbeteren, alles in zynen eigen aart behielden. Een Schilder dus door de geboorte begunſtigt en door de konſt volmaakt, kan in het doen ener goede keuze geenzins feilen, en zal zelfs uit de gemeenſte voorwerpen een groot nut trekken, vermits hy het goede uit het kwade weet te onderſcheiden.

Om de bovengemelde ſoort van ſtudiën te maken, hebben zich verſcheide Schilders van verſchillende manieren bedient, en meen ik niet ten onpaſſe bericht van de zodanigen te geven,

wel-

welke ik heb zien gebruiken, en waar van ik zelf enige ondervinding heb.

Enigen teekenen op het vlakke veld naar het Leven en voltojen de uitgekozene voorwerpen naauwkeurig, zonder 'er couleuren by te voegen. Anderen ſchilderen met olyverw op ſtevig papier en met halve Tinten, en vinden die manier te gemaklyker, vermits de verwen intrekkende, gelegenheid geven, om couleur op couleur te leggen, ofſchoon van elkander verſchillende. Tot dat einde dragen zy een' platte doos by zich, waarin hun palet, penſeelen, oly en verwen bekwaam liggen konnen. Die manier vereiſcht, wel is waar, enigen omſlag, doch is ongetwyffelt de beſte, om de natuur meer byzonderer en beſtipter na te gaan, voora wanneer men, het werk droog en geverniſt zynde, weder naar de zelfde plaatſen keren wilde, om de voornaamſte voorwerpen naar het Leven te hertoetſen en te voltojen. Anderen halen enkel de Omtrekken der voorwerpen om, en waſſchen dezelve met couleuren, naby die van het Leven komende; doch enkel luchtig en om hun geheugen behulpzaam te zyn. Wederom anderen beſchouwen naauwkeurig 't gunt zy verkiezen willen, en prenten het zich in 't geheugen. Anderen waſſchen en tekenen te gelyk, en wederom anderen, weetgieriger en geduldiger, verbeteren by verſcheide herhalingen hunne ſchetſen op de zelfde plaatſen, wanneer zy niet te verre afgelegen en de Liggingen van hunnen ſmaak zyn; doende de eerſtemaal een' goede keuze hunner voorwerpen, en teekenende dezelve naauwkeurig af, waarna zy de volgende dagen weder terug keren, om de couleuren op

te merken, die een' zo grote verſcheidenheid vertonen, als verandering in de toevallige Lichten plaats kan hebben.

Alle die middelen zyn zeer goed, en moet zich een ieder daar van naar zyn goeddunken en oordeel bedienen. Doch die wyzen van ſtudi vereiſchen enige toebereiding van den kant van den Schilder, vermits hy verwen, penſeelen, paſtels en tyd daar toe nodig heeft. Ondertuſſchen zyn 'er enige ogenblikken, in welke de natuur buitengewone uitwerkingen doet zien, die echter voorby gaande en den Schilder van geen nut zyn, wanneer hem de tyd ontbreekt, om na te bootſen, 't geen hy met verwondering beſchouwt. Zie hier dan, zo ik meen, het beſte middel, om uit die voorby ſlippende ogenblikken nut te trekken.

Ik onderſtel, dat de Schilder, gelyk zulx behoort, altoos enige ſtukken papier en roodaard by zich heeft. Dit zo zynde, moet hy, iets buitengemeens ziende, het vlug en luchtig afteekenen, en, om de couleuren te onthouden, de voornaamſte plaatſen met letters teekenen, om dezelve beneden op het blad uit te leggen. Dus kan hy, by voorbeeld, een' Wolk teekenen A; een' andere Wolk B; een Licht C; een Berg D; een Terras E enz. iedere letter beneden op het blad herhalen, en 'er byvoegen, van wat couleur de gemerkte voorwerpen zyn; of wel ter verkorting enkel zetten blaauw, root, violet, graauw, of ook andere noch korter merktekenen, enkel bekend by die zich 'er van bedienen wil.

Doch men heeft in die manier van ſtudi op te merken, dat zy een' vaardige behandeling van het

het palet en de penſeelen vereiſcht, zodra men dezelve gebruiken wil; want anderzins de dus gemerkte voorwerpen in weinige dagen voor het grootſt gedeelte uit het geheugen gaan zouden; ook is het nut hier van zo groot, dat zonder dit middel de Schilder niet alleen een' menigte kortdurende ſchoonheden verlieſt, maar dat ook de andere middelen, waar van wy geſproken hebben, hier door tot volkomenheid gebragt konnen worden, naamlyk wanneer men zich van letters of kenmerken bedient.

Indien men vraagt, wat tyd de voordeeligſte zy, om zodanige ſtudiën te maken? antwoorde ik, dat de Landſchap-Schilder de natuur ten allen tyde beſtudeeren moet, vermits hy verplicht is, dezelve in alle jaargetyden te verbeelden: inzonderheid is de herfſt de bekwaamſte, om den Schilder een overvloedigen oogſt van ſchone uitwerkſelen der natuur te leveren. Het zachte jaargety, de fraaije lucht, de rykheid van den aardbodem, en de verſcheidenheid der voorwerpen zyn zo vele ſcherpe prikkelen, om hem krachtdadig aan te ſporen tot navorſchingen, die zyn vernuft aankweken en hem in de konſt volmaken.

Vermits men echter niet alles zien noch opmerken kan, is het pryſlyk, de ſtudiën van anderen te baat te nemen, en dezelve te achten, als of men ze zelf gemaakt hadt. Raphaël zondt jonge lieden naar Griekenland, om dingen te teekenen, waar uit hy nut meende te trekken, en waar van hy zich ook wezentlyk bedient heeft, als of hy ze zelf op de plaatſen geteekend hadt. Wel verre dat men Raphaël over die voorzorgen zoude beriſpen, behoort men hem

hem in het tegendeel te danken, dat hy anderen den weg gewèzen hebbe, om allerlei middelen ter bevordering van hun beroep op te ſpeuren. Dus kan de Landſchap-Schilder te baat nemen de werken van alle, die in enig gedeelte uitgemunt hebben, ten einde leen' goede manier te verkrygen, gelyk de byen den beſten honig uit de beſte bloemen zuigen.

Algemene aanmerkingen over het Landſchap.

Nadien de algemene regelen der Schilderkunde de gronden van alle de onderſcheide ſoorten dier konſt bevatten, wys ik hem, die een Landſchap ſchilderen wil, naar die regelen, of onderſtel veeleer, dat hy in dezelve onderwezen zy. Alleen ga ik over tot het maken van enige algemene aanmerkingen, deze ſoort van ſchilderen betreffende.

1. Onderſtelt het Landſchap een' bedreevenheid in de voornaamſte regelen van het Perſpektief, om niet van het natuurlyke af te wyken.

2. Hoe lager de bladen der Bomen by den grond, hoe groter en groener zy zyn, vermits zy zich naderby bevinden, om het ſap, 't geen hen voedt, te ontfangen. Ook beginnen die der boventakken in het najaar ros of geel te worden. Dus is het niet met de Planten gelegen, wier ſtruiken jaarlyx hernieuwen, en wier bladen elkander na een aanmerklyk verloop van tyd volgen; zulx de natuur, bezig zynde, met ter bezetting van den ſtruik nieuwe voort te brengen, naar mate deze ſtygt allengs de onderſte bladen verlaat; weshalven zy, hunnen tyd en dienſt het eerſt vervult en verricht hebbende, ook daarom

om het eerſt verwelken. Dit uitwerkſel is in enige Planten kenlyker, dan in anderen.

3. Alle bladen zyn onder van een helderer groen, dan boven, ja zelfs byna altoos naar het zilververwige trekkende. Mitsdien moeten de bladen, die door een fellen wind bewogen worden, door die couleur van de andere onderſcheiden zyn. Doch zo men dezelve van onder beſchouwt, wanneer hen de zon beſchynt, vertoont hunne doorzichtigheid een zo fraai en levendig groen, waarby geen ander in vergelyking komt.

4. Onder alle de dingen, die het Landſchap een' levendigheid byzetten, zyn vyf wezentlyke, naamlyk de Beelden, de Dieren, de Wateren, de door den wind bewogen Bomen, en de luchtigheid van 't Penſeel. Hier by zoude men ook den Rook konnen voegen, zo de Schilder gelegenheid heeft, denzelven hier of daar te vertonen.

5. Wanneer ene couleur door het gantſche Landſchap heerſcht, gelyk één en het zelfde groen in de lente, of één' en de zelfde rosheid in den herfſt, doet zy het Tafereel als onvoltooid ſchynen. Ik heb verſcheide Landſchappen van Bourdon gezien, die hy, door ze dus ook te eencouleurig te maken, veel van hunne ſchoonheid benam, offchoon de Liggingen en Wateren dezelve anderzins vermaaklyk maakten. Ik laat aan den verſtandigen Schilder de zorgen over, om de eencouleurigheid van den winter en de lente door Stoffaſi, Wateren en Gebouwen te gemoet te komen; want wat de onderwerpen van den zomer en den herfſt betreft, dezelve geven een' overvloedige gelegenheid tot verſcheidenheid.

6. Ti-

Digitized by Google

6. Titiaan en Carraccio zyn de bekwaamſte Modellen, om een goeden ſmaak in te boezemen, en den Schilder met opzicht tot de gedaante en de couleur tot een' goede manier op te leiden. Men behoort alle mooglyke vlyt aan te wenden, om de goede gronden, welke die grote mannen ons in hunne werken hebben nagelaten, wel te begrypen, en zich dezelve wel in te prenten, indien men meer en meer wenſcht te vorderen, en de volmaaktheid te bejagen, welke altoos het doel van een Schilder zyn moet.

7. De Landſchappen dier beide Schilders, Titiaan, meen ik, en Carraccio, leren vele dingen, waar van de omſchryving gene beſtipte denkbeelden, noch algemene gronden naar behoren geven kan. Hoe zal men, by voorbeeld, de maten der Bomen in 't algemeen bepalen, gelyk men de maten van het menſchlyk lighaam doen zoude? Een Boom heeft gene vaſte evenredigheden, maar het grootſt gedeelte zyner ſchoonheid beſtaat in het Contraſt zyner takken, in de onevengelyke verdeeling zyner boſſchen, en eindelyk in een' zekere eigenzinnigheid, waar mede de natuur, als het ware, ſpeelt, en waar van een Schilder een goed beoordeeler is, wanneer hy uit de werken der beide zo even genoemde Schilders een goeden ſmaak verkregen heeft. Niettemin moet men tot lof van Titiaan zeggen, dat hy den beſten weg gebaant heeft, door de natuur in hare verſcheidenheid met een uitnemenden ſmaak, heerlyk Coloriet, en zeer getrouwe nabootſing op het naauwkeurigſt te volgen, waar tegen Carraccio, offchoon zeer bekwaam, en andere goede Schilders zich in de uitvoering hunner Landſchappen

pen van een' eige aangenomen manier bedienden.

8. Een der grootſte volmaaktheden van het Landſchap in de verſcheidenheid, die het vertoond, is de getrouwe nabootſing van elk kenmerk in 't byzonder, gelyk zyn grootſt gebrek in een' ongeregelde oeffening beſtaat, die vervalt in 't een met gewoonte heet.

9. Onder de voorwerpen, welke uit den geest geſchildert worden, behoort men ſommigen, naar het Leven genomen, te mengen; dit doet den beſchouwer denken, dat het overige insgelyx naar het Leven geſchildert is.

10. Gelyk 'er manieren van denken zyn, zo zyn 'er ook manieren van uitvoering. Boven ſprak ik van twee manieren van denken, naamlyk, de Grootſche en Boerſche. Ten aanzien van de uitvoering vinde ik mede een gelyk getal, te weten, de vaſte en zachte. Deze beide betreffen de hand en de meer of min geeſtige behandeling van het penſeel. De vaſte manier zet het werk leven by, en verſchoont de kwade keuze; de zachte voltooit en polyſt alle dingen, en laat aan de verbeelding van den beſchouwer niets te doen overig, die een vermaak ſchept, in zaken volvoert te vinden, welke hy den Schilder toeſchryft, offchoon zyne verbeelding dezelve vormt. De zachte manier valt in het lamme en laffe, zo zy niet door een' fraaije Ligging onderſteunt wordt, doch de vereniging dier beide kenmerken maakt het werk zeer fraai.

11. Na de voornaamſte partyen, die een Landſchap uitmaken, om zo te ſpreken, gemonſtert, en geſproken te hebben van de ſtudiën, waar me-

mede men zich bekwaam maken kan, en na enige algemene aanmerkingen over die ſoort van ſchildering, twyffel ik geenzins, of velen zagen noch gaarne, om dit werk te min gebreklyk te doen zyn, iets rakende de behandeling en het gebruik der verwen. Doch vermits een ieder zyne byzondere behandeling heeft, en in het gebruik der verwen een gedeelte van de geheimen der konſt gelegen is, verwachte men die byzonderheden van de vriendſchap en den omgang der bekwaamſte Schilders, en voege hunne raadgevingen by eige ondervinding.

Digitized by Google

OVER DE MANIER VAN HET PORTRETTEEREN.

ZO de Schilderkunde een' nabootsing van de natuur is, is zy het dubbel in aanzien van het Portret, 't geen niet slegts een mensch in het algemeen, maar zodanig een mensch in 't byzonder verbeelt, die van alle andere onderscheiden zy; en nadien de voornaamste volmaaktheid van een Portret in een' voortreflyke gelykenis bestaat, bestaat het grootste zyner gebreken in het niet gelyken naar den persoon, voor wien het gemaakt is, vermits men geen twee personen in de waereld vindt, die elkander gelyken. Doch alvorens tot de ontvouwing der zaken over te gaan, welke tot de kennis dier byzondere nabootsing opleiden, zal nodig wezen, alhier in 't voorby gaan van enige algemene punten te spreken, die den geest kunnen toebereiden, om te begrypen 't gunt ik in 't vervolg zeggen zal, en daaruit op te maken al 't geen ik onaangeroert zal laten; want anderzins een' lange redeneering vereischt zoude worden.

I.

De nabootsing is het wezentlykste der Schilderkunde, en de goede keuze is in dat weezen, 't geen de deugden in den mensch zyn, van wien zy de waarde doen stygen. Daarom is 't van een groot belang voor een Schilder, alleen voordeelige hoofden te verkiezen, of gunstige ogenblikken en gestelteniſſen, die de gebreken van een fraai Model of Leven vervullen.

II.

Het Leven doet zich meer of min gunstig zien; weshalven alles afhangt van het wel te schikken, en het in een goed ogenblik waar te nemen.

III.

In de waereld wordt geen persoon gevonden, die geen byzonder kenmerk van lighaam en aangezicht heeft.

IV.

De eenvouwige en onopgesmukte natuur voegt beter aan de nabootsing, en is van een' betere keuze, dan de opgetooide en die men door te veel konst heeft willen versieren.

V.

Door de natuur te veel op te tojen, verkracht men haar, en de Actie, die 'er onafscheidelyk van is, kan in de kleedy, die bedwang met zich brengt, niet los en vry zyn. Kortom, de op-

ge-

getooide natuur is, om zo te ſpreken, min natuurlyk.

VI.

Om tot een het zelfde doeleinde te geraken, zyn de ene middelen voordeeliger, dan de anderen.

VII.

Men moet niet ſlegts nabootſen 't geen men ziet, maar 't geen men voordelig voor de konſt zien kan.

VIII.

De vergelyking doet de zaken gelden, en door haar alleen kan men van dezelve oordeelen.

IX.

De ogen der Schilders gewennen zich ligtlyk aan Tinten, waar van zy gemeenlyk gebruik maken, en aan de manier, die zy van hunne meeſters geleert hebben; invoegen zy volgens die gewoonte de natuur beſchouwen, niet gelyk zy wezentlyk is, maar gelyk zy gewoon zyn haar te ſchilderen en te colloreeren.

X.

't Is zeer bezwaarlyk, dat een Tafereel, welks Beelden van een' natuurlyke grote zyn, zyn effect van verre gelyk als van naby zoude doen. Een verſtandig Tafereel behaagt aan de onkundigen alleen op zyn afſtand; doch de kenners verwonderen zich over de konſt van naby en over de uitwerking van verre.

XI.

Het verſtandige verſchaft vermaak en gemak in het werk. Een reiziger, die den weg kent, komt zekerer en ſpoediger ter plaatſe zyner begeerte, dan die denzelven zoekt en 'er naar taſt.

XII.

't Is nodig, dat men, alvorens een werk te ondernemen, het bepynze, en 'er tot gemak en verſterking van het geheugen een gecoloreerde ſchets van make.

Op deze punten kan men niet genoeg letten, en 't is nodig, 'er zich zodanig een' heblykheid van te vormen, dat zy zich zelven aan den geeſt opdoen, zonder verplicht te zyn, haar onder het arbeiden weder in het geheugen te brengen.

Vier zaken zyn tot een volmaakt Portret nodig: het Gelaat, het Coloriet, de Stand en het Gewaad.

I. *het Gelaat.*

Het Gelaat bevat de wezenstrekken, het hoofddekſel en de geſtalte.

De wezenstrekken beſtaan in de juiſtheid der Teekening en in de overeenſtemming van de partyen, die gezamentlyk het gelaat der geſchilderde perſonen moeten verbeelden; invoegen het Portret van hun lighaam ook dat van hunnen geeſt is.

De vereiſchte correctheid der Teekening in de Portretten beſtaat niet zo zeer in het geven van een' zekere levendigheid en een goed gelaat, als

als wel in de overeenſtemming der partyen in het ogenblik, 't geen den geeſt en de geaartheid van den perſoon uitdrukt. Men vindt vele correct geteekende Portretten, die een koel, treurig en geemlyk Gelaat hebben, terwyl in het tegendeel anderen, waar aan een' zo grote correctheid van Teekening ontbreekt, ons ogenblikkelyk door het Caracter van den geſchilderden perſoon aandoen.

Weinige Schilders hebben de overeenſtemming der partyen met malkanderen in acht genomen. Nu eens ſchilderden zy een lagchenden mond en treurige ogen, en dan weder vrolyke ogen en ſtatige wangen, 't geen in hun werk een oneige Gelaat en ſtrydig met de uitwerkſelen der natuur te weeg bragt.

Derhalven heeft men acht te geven, dat ten zelven tyde dat het Model een vrolyk Gelaat aanneemt, de ogen zich vernaauwen, de hoeken van den mond, de neusgaten en de wangen ryzen, en de wenkbrauwen zich van elkander verwyderen; doch dat wanneer het Model een treurig Gelaat aanneemt, alle die partyen op een' tegengeſtelde wyze werken.

Opgetrokken wenkbrauwen verwekken een ſtatig en deftig Gelaat; doch vertonen een' verbaaſtheid, wanneer zy boogswyze ſtaan.

Onder alle de partyen van het aangezicht brengt de neus het meeſt tot de gelykenis toe, en het is van 't uitterſte gewicht, denzelven wel te plaatſen, en wel te teekenen.

Offchoon het hair een gedeelte ſchynt uit te maken van de kleedy, die nu wel eens dus en dan weder zo mag zyn, zonder dat het Gelaat van het aangezicht 'er door verandere, is het

nochtans zo zeker, dat de wyze, op welke men gewoon is zich te hullen, of het hoofd te dekken, tot de gelykenis medewerkt, dat men niet zelden getwyffelt heeft, de perſonen te kennen, met wien men daaglyx verkeerde, wanneer zy een paruik van een ander maakſel, dan hun gewone, op het hoofd gezet hadden. Dus blykt, dat men, zo veel mooglyk, op de hoedanigheid der hoofddekſels hebbe acht te geven, om die der aangezichten kracht by te zetten, ten ware men redenen hadt, om anders te handelen.

Ten aanzien van de geſtalte is het onwederſpreeklyk, dat dezelve tot de gelykenis medewerkt, vermits men niet zelden de perſonen kent, zonder hun aangezicht te zien, weshalven het beſt is, de geſtalte te teekenen naar de perſonen zelven, die men portretteert, en wel in den ſtand, in welken men hen zetten wil, gelyk van Dyk deedt. 't Is van een groot belang, den Schilders alhier te verwittigen, dat de perſonen, die men portretteert, vermits zy gewoonlyk zitten, van een min loſſe geſtalte ſchynen, nadien de ſchouders in dien ſtand hoger ryzen, dan zy natuurlyk behoorden te zyn; dus het, om met voordeel hunne geſtalte te teekenen, nodig is, het Model een ogenblik overeinde te doen ſtaan in de Actie, welke men het geven wil, en het in dien ſtand met opletenheid gade te ſlaan; doch alhier doet zich eene zwarigheid op, die vereiſcht opgeloſt te worden, en wy onderzoeken zullen.

Of

Of het oorbaar zy, de gebreken van de natuur in de Portretten te verbeteren.

Het wezentlyke der Portretten de gelykenis zynde, ſchynt het nodig, de gebreken zo wel als de ſchoonheden na te bootſen, opdat de gelykenis des te volmaakter moge zyn; en zelfs zoude het moeilyk vallen, het tegendeel te bewyzen aan iemand, die deze ſtelling hardnekkig wilde ſtaande houden: doch de dames en heren vinden geen behagen in de Schilders, die van dat gevoelen zyn, en op dien voet ſchilderen. Ik heb dames gekent, die my onbewimpelt zeiden, de Schilders niet te achten, welke te zeer deden gelyken, en veelmeer behagen te vinden in de zulken, die haar minder deden gelyken en fraaijer maakten. 't Is zeker, dat men haar deswegens enigzins ten gevalle kan zyn, en ik twyffel niet, of men zoude haar konnen doen gelyken, zonder haar te mishagen; want de wezentlyke gelykenis is in een' juiſte evengelykheid der geſchilderde partyen met die van het leven gelegen; invoegen men zonder enige bedenklykheid het Gelaat en de geaartheid van den perſoon kent, wiens portret men ziet.

Dit geſtelt zynde, zeg ik, dat alle de gebreken, zonder welke het Gelaat en de geaartheid van iemand kenlyk zyn, in de Portretten der vrouwen of van jonge lieden verbetert en voorby gegaan konnen worden. Een weinig ſcheve neus mag herſtelt, en een te ſchrapele hals en te hoge ſchouderen in een goede en vereiſchte geſtalte gebragt worden, zonder nochtans van het ene uitterſte tot het ander te vervallen, en

zulx alles met veel beſcheidenheid, vermits men, door de natuur te veel te willen verbeteren, in de feil vervalt, van een algemene houding te geven aan alle de Portretten, die men maakt; gelyk men ook, door te angſtig en bezorgt de gebreken en kleinigheden te volgen, zich in veel gevaar ſtelt, om in het lage en kommerlyke te vallen.

Doch ten aanzien der Helden en van die enigen rang in de waereld verkregen hebben, of door hunne waardigheden, deugden of voortreflyke hoedanigheden uitmunten, kan men niet naauwkeurig genoeg in het volgen hunner wezenstrekken wezen, 't zy de partyen, die men ontmoet, fraai of gebrekkig zyn, aangemerkt die Portretten ten echten kenmerken verſtrekken, die aan de nakomelingſchap toegeweid moeten worden; en met dat oogmerk is alles koſtbaar in de Portretten, wanneer alles getrouw is; maar hoe ook een Schilder handele, verzuime hy nooit een goed Gelaat en fraaijen zwier, en zy altoos indachtig, dat in het Leven voordeelige ogenblikken zyn.

II. *Het Coloriet.*

Het Coloriet in de Portretten is een byzonder kenmerk van de natuur, welke den eigen aart der perſonen doet kennen; en nadien die geaartheid een' wezentlyke zaak tot de gelykenis is, moet zy ook met de zelfde correctheid, als de Teekening, uitgebeeld worden. Dit gedeelte is te waardeerlyker, nadien het ongemeen en moeilyk is. Oneindig vele Schilders vindt men, die de wezenstrekken en omtrekken doen

doen gelyken; doch het getal van hun, die door de couleur den eigen aart der perſonen uitbeelden, is waarlyk zeer gering.

Twee zaken zyn in het Coloriet noodzaaklyk: de correctheid der Tinten, en de konſt, om dezelve te doen ſpreken. De eerſte verkrygt men uit de geſtadige oeffening, door de couleuren, welke men in 't Leven of in het Model ziet, met die, waar van men zich in 't ſchilderen bedienen wil, te onderzoeken en te vergelyken; en de konſt, om de Tinten te doen ſpreken, beſtaat in te weten, welke couleuren malkanders nabyheid konnen dulden, en in te verbeteren, 't geen de afſtand en de tyd in den luiſter en de friſchheid der couleuren verzwakken of verminderen.

Een Schilder, die niets maakt, dan 't geen hy ziet, komt nooit tot een volmaakte nabootſing; want zo zyn werk hem van naby en op den ezel goed ſchynt, zal het van verre anderen en dikwerf hem zelven mishagen. Een' Tint, die van naby afzonderlyk en van een' zekere couleur ſchynt te wezen, zal op haren afſtand van een' andere couleur ſchynen te zyn, en zich vermengen onder het geheel, waar van zy ſlechts een gedeelte uitmaakt. Op dat dan het werk een goed effect hebbe ter plaatſe, alwaar het gezien moet worden, is nodig, dat men de couleuren en het licht een weinig, doch echter verſtandig en met grote beſcheidenheid, verzwake, van welke manier Titiaan, Rubens, van Dyk en Rembrant op een' voortreflyke wyze gebruik maakten.

In de Tinten zyn drie ogenblikken in acht te nemen; het eerſte, wanneer het Model, aller-

eerſt gekomen zynde, zich nederzet; want het alsdan levendiger en ook friſſcher van couleur dan wel gewoonlyk is, 't geen zich in het eerſte uur doet zien: het tweede, wanneer het Model, een' poos gezeten hebbende, zich vertoont, gelyk het gewoonlyk is, 't geen in het tweede uur voorkomt; en het derde, wanneer het Model, vermoeid van in een' en denzelfden ſtand te zitten, zyne gewone couleur verwiſſelt tegens die het ongenoegen in het aangezicht te weeg brengt; des is nodig, dat men zich aan de gewone Tinten der perſonen houd, en dezelve met enige goede ogenblikken gepaart doe gaan, welke van gene vergroting te beſchuldigen zyn; ook is goed, dat men, om die matheid in 't zitten weg te nemen of te verhoeden, gedoge, dat de perſoon, dien men ſchildert, opſta, om enige malen door de kamer te wandelen en nieuwen luſt te verkrygen.

In de kleeding voegen allerlei ſoorten van onverſchillige couleuren geenzins aan allerlei ſoorten van perſonen. In de Portretten der mannen moet men veel natuurlykheid en kracht zoeken; doch in die der vrouwen wordt meer bevalligheid vereiſcht, en dat men hare ſchoonheden doe uitblinken, gelyk men teffens door een' zekere behendigheid hare gebreken poge te temperen.

Mitsdien behoort men verdacht te zyn, zich naby een' blonde, levendige en heldere Tint van geen ſchoon geel te bedienen, opdat dezelve niet pleiſterachtig ſchyne; maar veeleer van couleuren, die naar het groen, blaauw, grys of andere ſoortgelyke verwen trekken, welke

te door hunne tegenſtrydigheid medewerken, om de ſoorten van Tinten, die men gewoonlyk in de blonden ziet, vleeſchachtiger te doen voorkomen. Van Dyk heeft zich in de gronden der gordynen dikwerf van het feuille-morte bedient; doch de couleur zacht en bruin gehouden.

De bruinetten in het tegendeel, die in hare Tinten veel geel hebben, konnen, om de eigenſchap van het vleeſch te onderſteunen, zeer gevoeglyk in enig gewaad gekleed worden, 't geen naar het geel trekt, ten einde hare Tinten minder geelachtig en friſſcher zouden ſchynen; gelyk ook het linnen naby zeer levendige en hoge vleeſchcouleuren een' goede uitwerking doet.

In de gronden zyn twee zaken in acht te nemen, naamlyk de kracht en de couleur. Over de couleur van den grond moet men zodanig redeneeren, als over die van het gewaad, met opzicht tot het hoofd. De kracht van den grond moet altoos onderſcheiden zyn van al het verbeelde, 't geen het onderſteunt en waar van het de grond is; invoegen de voorwerpen niet doorzichtig ſchynen, maar dicht en als vooruit komende. De kracht van den grond wordt gemeenlyk door die van het hoofdhair bepaalt, en wanneer dit licht kaſtanje bruin is, bevindt men zich dikwerf zeer verlegen, ten ware men zich ten behulp van een' gordyn, of enig ander toeval van Licht en Bruin, 't geen men als achter het beeld plaatſt, bediene, of de grond een' lucht zy.

Noch heeft men acht te geven, dat wanneer men effe of ééncouleurige gronden maakt, naamlyk

lyk waarin geen gordyn, landſchap, of iets dergelyks, maar alleen een' ſoort van muurwerk gezien wordt, 'er verſcheide couleuren in moeten zyn, die als byna onkenlyke vlekken of onreinigheden willen verbeelden, om redenen, dat, behalven dat het Leven zich ſteeds zodanig vertoont, de Harmonie van het Tafereel veel groter wordt.

III. *De Standen.*

De Stand moet met den ouderdom, de waardigheden en geaartheden der perſonen overeen komen. In bejaarde mannen en vrouwen behoort dezelve bezadigd, deftig en ſomtyds fier, en in 't gemeen in de vrouwen van een' eenvouwige edelaartigheid en zedige vrolykheid te zyn; want de zedigheid het kenmerk der vrouwen moet wezen: ook is zy ongelyk meer verlokkende, dan de lichtvaardigheid, weshalven de lichtvaardige vrouwsperſonen zelven niet gaarne als zodanig in hare Portretten willen voorkomen.

Twee ſoorten van Standen zyn 'er: de ene bewegende, de andere ruſtende. De ruſtende Standen voegen een ieder; doch de beweegende zyn byzonder den jongen lieden eigen, en zeer bezwaarlyk uit te beelden; aangemerkt een groot gedeelte der kleederen en van het hair door de lucht in beweeging moeten zyn, vermits de beweeging zich in de Schilderkunde nooit beter dan door die ſoorten van beroeringen kennen doet. De ruſtende Standen moeten zodanig niet zyn, dat zy een ledig menſch, 't geen ſlechts ten Model verſtrekt, zouden ſchynen

nen te verbeelden. En offchoon men een ſtilſtaanden perſoon afmaalt, moet men, zulx goedvindende, hem een vliegend gewaad geven, by zo verre men hem in gene kamer of beſlotene plaats verbeelt.

Vooral wordt vereiſcht, dat de buiten bezigheid zynde beelden genegen ſchynen, het verlangen te voldoen van die nieuwsgierig zyn hen te zien, en moet men derhalven hen vertonen in een' actie, hunne geaartheid en ſtaat beſt voegende, als wilden zy den beſchouwer bericht geven van 't geen zy waarlyk zyn; en nadien de meeſte menſchen zich met een' openhartigheid, eerlykheid en grootmoedigheid kittelen, moeten in de Standen alle gemaaktheden vermyd, alles gemaklyk en natuurlyk verbeeld, en 'er meer of min een' fierheid, deftigheid en achtbaarheid, naar de meer of mindere geaartheid, verhevenheid en waardigheid van den verbeelden perſoon, in gebracht worden. Eindelyk moeten in die ſoorten van Standen de Portretten zelven ons ſchynen aan te ſpreken, en te zeggen, by voorbeeld: Beſchouw my, als dien onverwinlyken en met majeſteit omgeven Koning: Ik ben die dappere Veldheer, die alomme ſchrik verwekt, of wel, die door myn goed beleid zo vele roemruchtige onderneemingen heb doen gelukken: Ik ben die grote Staatsman, welken alle de geheimen der Staatkunde bekend zyn: Ik ben die ſchrandere en eerlyke Preſident van den Hove: Ik ben die geleerde Man, t'enemaal in de wetenſchappen doorkneed: Ik ben die wyze en vergenoegde Man, die de zucht voor de Wysgeerte vry van alle verlangens en ſtaatzucht gemaakt heeft: Ik ben die godvruchtige, geleerde

de en yverige Godgeleerde: Ik ben die Beſchermer der fraaije konſten, die Beminnaar der deugd: Ik ben die beruchte en in myn beroep uitmuntende Konſtenaar enz. En wegens de vrouwen: Ik ben die verſtandige Prinſes, wier grootmoedige houding eerbied en vertrouwen inboezemt: Ik ben die Fiere Dame, wier grootſche manieren achting te weeg brengen: Ik ben die deugdzame, zachtmoedige en zedige Vrouw: Ik ben die vrolyke Juffer, die niet dan gelach en vrolykheid bemint enz. Eindelyk, de Standen zyn de taal der Portretten, waaraan een bekwaam Schilder een meer dan gemene oplettenheid behoort te beſteden.

Doch de voortreflyke Standen, zyn, myns erachtens, die, welke den beſchouwer doen begrypen, dat de geſchilderde perſonen zich zonder gemaaktheid in een gunſtig ogenblik bevonden, om een' voordeelige vertoning te maken. Ten aanzien van de Portretten der vrouwen is, in wat Stand men dezelve ook ſtellen wil, alleen aan te merken, dat men haar op een' wyze ſchikke en wende, dat in haar wezen of aangezicht weinig ſchaduw kome, en men zorgvuldig gade ſla, of het Model meer of minder fraai, lagchend, dan ſtatig is, om daar mede voordeel te doen. Laat ons nu tot het Gewaad overgaan.

IV. *Het Gewaad.*

Door het woord Gewaad verſta ik de kleederen der geſchilderde perſonen, en de wyze hunner optoying.

't Is nodig, dat een ieder volgens zyne hoedanigheid gekleed zy, vermits alleen door de klee-

kleeding in ſchildery het onderſcheid der menſchen kenbaar wordt; doch met het behoud van het kenmerk dier hoedanigheid moeten de kleederen wel verkozen en gelegt worden.

Zeer koſtbare kleederen voegen den mannen zelden, en de wuitſche borduurſels zyn beneden hunne ernſthaftigheid. De vrouwen mogen, zonder krenking haarer waardigheid en verhevenheid, op een' loſſe wyze verſierd zyn; doch wanneer de mannen en vrouwen anders begeeren gekleed te worden, moet de Schilder het zich laten welgevallen, om hunne verkozene kleedy te volgen.

De verſcheide aart der ſtoffen zet het werk een kenmerk van waarheid by, 't geen de verzonne kleeding vernietigt.

Hedendaags kleedt men de Portretten op een' eigenwillige wyze: dan of dezelve ten paſſe kome, is een' vrage, die onderzoek vereiſcht.

Zy, welke voor die ſoort van kleedingen zyn, zeggen, dat vermits de moden in Vrankryk geſtadig veranderen, men de Portretten na verloop van een jaar of tien beſpotlyk vindt; dat de kleederen, naar de eigenzinnigheid van den Schilder gelegt, altoos duren; dat de belagchlyke mouwen der vrouwenkleederen de armen te zeer prangen, door een te groot bedwang, 't geen voor de natuur en de Schilderkunde geenzins gunſtig is, en eindelyk, dat het allengs ingevoerd gebruik, van dus de Portretten te kleeden, hierin, gelyk in andere dingen, gevolgt moet worden.

Anderen in het tegendeel beweeren, dat de moden noodzaaklyk in de Portretten zyn, en niet alleen tot de afbeelding van den perſoon,

ſoon, maar ook tot een blyk van den tyd verſtrekken, waarin zy geſchildert zyn; en dit is, zeggen zy, zo waar, dat ons thans mishagen zoude, wanneer wy op Gedenkpenningen, Basreliefs en verdere Antike ſtukken de Romeinen in een' andere kleeding zagen, dan zy droegen, en wy het beſpotlyk zouden vinden, indien hunne Portretten op de Griekſche wyze gekleed waren, gelyk wy het in de onze dikwerf op de Romeinſche wyze zyn, of dat zy ons ten minſten daar door in een' dwaling gebragt zouden hebben. Betreffende de mode, die men na verloop van een jaar of zes, nadat zy verworpen is, beſpotlyk vindt, antwoorden zy: dat zulx niet aan de mode te wyten zy, dewyl men haar eenmaal voor fraai hieldt, maar wel aan den geeſt, die van de dingen niet oordeelt naar den tyd, in welken zy waren, maar naar het tegenwoordige. Zy voegen 'er by, dat die afkeer in der daad verſchoonlyk zoude zyn in de kleederen, die men iemand in de daaglykſche verkeering zag aanhebben; doch dat het in de Schilderkunde een' zwakheid zy, en veeleer diende te ſtrekken tot een nut vermaak en aangenaam onderwys, wanneer men zien kan, dat men op zulk of zulk een tyd ſmalle of brede kragen, kaperoenen, geplooide mouwen, kalotten, korte hairen, geſneden wambuſſen, effe of kante beffen, kante daſſen enz. en verſcheide andere moden droeg, die ons teffens den tyd, in welke de geſchilderde perſonen leefden, gelyk de perſonen den tyd der moden, te kennen geven. Voorts brengen zy het gezag van oude en beruchte Schilders by, als Titiaan, Raphaël, Paulo Veroneſe, Tintoret, de Carraccioos, van Dyk, en einde-

delyk alle, die Portretten ſchilderden, voor het gebruik, 't geen de vrouwen ſedert 60 jaren in Vrankryk invoerden.

Om tuſſchen die beide partyen een middelweg te bepalen, die my de welvoeglykſte voorkomt, is, dat de zwarigheid, om uit nieuwmodenſche kleederen iets gunſtigs voor de Schilderkunde te trekken, veel groter is, dan de Portretten op een' bevallige wyze te kleeden, wanneer 'men de vryheid heeft, daar toe te gebruiken, 't geen men goedvindt: ook geloof ik, dat men zich voor de Portretten nu eens van kleederen naar de mode, dan eens van die van enige deugd, enig zinbeeld, of enige heidenſche Godheid bedienen kan. Dat ik nu iets van de Praktyk of uitvoering zegge.

Van de Praktyk of uitvoering.

Ik houde my verzekerd, dat een ieder, een verſchillenden geeſt hebbende, de zich voorgeſtelde einden ook op een' verſchillende wyze beſchouwt, en dat men langs verſcheide wegen een goed doeleinde bereiken kan. Vermits ik insgelyx van gevoelen ben, dat het een ieder vryſta, hierin de neiging zyner zinlykheden en den weg te volgen, dien hy voor den kortſten en gemaklykſten houdt, zal ik my des in gene byzonderheden inlaten, maar enkel in het algemeen doen zien, dat men driemaal aan een Portret arbeiden moet, naamlyk het doodverwen, opſchilderen en retoucheeren, of hertoetſen.

By het aanleggen behoort men vooral zorge te dragen, den gunſtigſten ſtand voor het Por-

tret te verkiezen, en het Model ten dien einde van onderſcheide kanten te beſchouwen, ten ware men zich reeds ten aanzien van de uitvoering bepaalt hadt; en dit geſchiedt zynde, behoort men de partyen wel te plaatſen, en haar ſteeds met malkanderen te vergelyken, vermits het Portret niet alleen daar door te beter gelykt, wanneer het wel geteekend is, maar het ook verdrietig valt, de partyen te veranderen, wanneer men 'er tot het opſchilderen de tweede hand aan legt, dat is, de verwen te leggen en te vereenen. De ondervinding leert, dat men helder behoort te doodverwen, in aanmerking van de doorſchynendheid der Couleuren, inzonderheid in de ſchaduwen, en wanneer alle de partyen geplaatſt en vet in de verw aangelegt zyn, behoort men dezelve met oordeel te verzachten en te verdryven, zonder het gelaat te krenken, opdat men by het opſchilderen het vermaak hebbe, het werk onder het arbeiden te voltojen. Of zo die manier, om de partyen te verdryven, aan vlugge geeſten niet behaagt, vergenoegen zy zich alleen met de partyen luchtig aan te wyzen, en enkel zo veel nodig is, om den zwier te geven.

By het doodverwen van een Portret behoort men op het voorhoofd veeleer weinig dan veel hair te leggen, opdat men de vryheid behoude, het by de voltojing te plaatſen, daar men wil, en met alle mooglyke netheid en eelheid op te ſchilderen: want zo men in het tegendeel by het doodverwen op het voorhoofd een' lok hair ſchildert, die van een' goede keuze en gunſtig voor het werk ſchynt te zyn, zal men by de voltojing zeer verlegen ſtaan, wanneer men

men dezelve in het leven niet bestipt in dezelfde ligging vindt, zo als men haar dachte te schilderen. Deze aanmerking maak ik niet voor de kundigen en bedrevenen, die het Leven als in hun hoofd hebben, en het naar hun welgevallen aan hun ontwerp doen gehoorzamen.

Wanneer men het stuk ten tweedemaal onderhanden neemt, moet men de verwen wel op hare plaats leggen, en op een' zo gevoeglyke wyze voor het Model, 't geen men portretteert, als tot de zich voorgestelde uitwerking. Doch alvorens met het aanleggen der verwen een begin te maken, wilde ik, dat men op nieuw onderzocht, of de partyen wel geplaaist zyn, en hier en daar de Zetten plaatste, die het meest tot de gelykenis toebrengen, opdat men, die gelykenis wel hebbende getroffen, met meer rust en vermaak zoude konnen voorschilderen.

Onderstelt, dat men zich versta op het geen men doet, en dat het Portret wel geteekend zy, behoort men vaardig te konnen arbeiden; want zulx het Model genoegen geeft, en het werk meer geest en levendigheid byzet; doch die vaardigheid is de vrucht onzer ondervinding, en men kan niet vlug te werk gaan, zonder de dingen een genomen tyd zorgvuldig bestudeert en overpynst, en van verscheide middelen dat eene verkozen te hebben, 't geen lynrecht naar het goede leidt; vermits het geoorloft is, dat men lang zoeke, om een gemaklyken weg te vinden, dien men dikwils houden moet.

Aleer een Portret te hertoetsen, behoort men het hair te hebben voltooit, opdat by het hertoetsen van de Vleschcouleur te ligter van de

uitwerking van het gantſche hoofd te oordeelen zy.

Nadien men, ten tweedemaal aan een Portret arbeidende, veeltyds niet doen kan, 't geen men wel wenſchte, ſtrekt de derdemaal, om daar aan te vervullen, en het de kracht, het weezen en het kenmerk te geven. Wanneer men een Portret in eens opſchilderen wil, moet men altoos de verwen leggen, zonder dezelve te verzachten en te verdryven, en zorge dragen, dat in de verwen weinig oly zy: ook zoude men, onder het ſchilderen met de punt van het penſeel een weinig vernis 'er onder mengende, met veel gemak Couleur op Couleur konnen leggen, en dezelve mengen, zonder haar te beſchadigen.

't Gebruiken en zien van goede ſtukken leren meer, dan men uitdrukken kan. 't Geen aan den geeſt en de geaartheid van den eenen perſoon voegt, voegt niet altoos aan den anderen; en verſcheide Schilders hebben verſchillende wegen gehouden, offchoon hunne gronden dikwils de zelfde waren. De beruchte Jabac, een man bekend by alle beminnaren der fraaije konſten, die een vriend van van Dyk was, en zich driemaal door hem heeft doen portretteeren, verhaalde my, dat hy op een tyd met dien Schilder ſprekende van den geringen tyd, dien hy aan het ſchilderen van Portretten beſteedde, deze hem antwoorde, in den beginnen veel gewerkt te hebben, om roem te verkrygen, en vaardig te konnen portretteeren in een tyd, dat hy voor zyn keuken arbeidde.

Van Dyk hadt, gelyk Jabac verhaalde, gemeenlyk deze manier: hy bepaalde den perſonen

nen, die hy portretteeren zoude, dag en uur, en arbeidde nooit langer dan een uur teffens aan een Portret, 't zy by het doodverwen, of voltojen; des hadt hy zyn horologie geſtadig by zich, en zodra het uur verſtreken was, rees hy op, deedt een' buiging voor den perſoon, als wilde hy zeggen, dat het voor dien dag genoeg ware, en bepaalde hem een naderen dag en uur; waar op zyn kamerdienaar zyne penſeelen reinigde, en hem een ander palet leverde, terwyl hy een anderen perſoon, door hem op dat uur beſcheiden, ontfing: en dus arbeidde hy op enen dag aan verſcheide Portretten met een' verwonderlyke vaardigheid. Na een Portret luchtig aangelegt te hebben, zettede hy den perſoon in zodanig een Stand, als hy te voren overpynſt hadt, en tekende met wit en zwart kryt op grys papier binnen een quartier uurs zyne Geſtalte en kleeding, welke hy op een' grootſche manier en met een keurigen ſmaak ſchikte. Die Teekening gaf hy daarna aan bekwame lieden, welke hy by zich hadt, om naar dezelve de kleederen der perſonen zelven te ſchilderen, die zy op zyn verzoek ten zynen huize zonden. Zyne diſcipelen naar het Leven aan die kleedingen alles gedaan hebbende, wat hun mooglyk was, liep van Dyk dezelve luchtig over, en bragt in een korten tyd met veel verſtand daarin de konſt en waarheid, waar over wy ons thans zo zeer verwonderen. Betreffende de handen, hadt hy lieden van de beide kunnen by zich, die hy betaalde, en welke hem ten Model verſtrekten.

Ik haal dat gedrag van van Dyk veeleer aan, om de nieuwsgierigheid van den lezer te voldoen,

doen, dan het hem ter navolging voor te ſtellen. Hy verkieze daaruit, 't geen hem goeddunkt en met zyn geeſt overeenkomt, en verwerpe het overige. My aangaande, my zoude, buiten den arbeid van een enkel uur, alles behagen; want een enkel uur is zeer kort.

In 't voorbygaan zal ik zeggen, dat zo ten aanzien van de Teekening als het Coloriet niets zeldzamer is, dan ſchone handen. Dus is nodig, indien men kan, vriendſchap met een vrouwsperſoon te maken, 't geen gaarne ten Model zoude willen verſtrekken, en zich ook daar toe te beter zal laten overhalen, wanneer men hare ſchoonheid pryſt; ondertuſſchen moet men, gelegenheid hebbende, om handen naar van Dyk te kopieeren, dezelve geenzins verzuimen; nadien hy de handen wonderbaarlyk eel en van een' heerlyke Couleur gemaakt heeft.

Om met vrucht de manieren te kopieeren, die het naaſt aan de natuur komen, als by voorbeeld die van Titiaan en van van Dyk, behoort men hunne Tafereelen voor het Leven zelve te houden; haar met dat oogmerk op een afſtand te beſchouwen, en zich zelven te vragen, van wat Couleur en Tint zal ik my op zodanig een' plaats bedienen? daarop het Tafereel naderende, moet men zien, of men wel of kwalyk geoordeelt heeft, en zich, om zo te ſpreken, een' wet maken van 't geen men als dan ontdekt zal hebben, en te voren in 't onzekere deedt.

Doch ik kome weder tot het Portret, en meen, dat men, alvorens de verwen te leggen, diene gade te ſlaan de eerſte ogenblikken, die gemeenlyk de behaaglykſte en gunſtigſte zyn,

zyn, en dezelve in zyn geheugen te bewaren, om 'er by de voltojing van het werk gebruik van te maken, vermits het Model, moede van lange in de zelfde Actie gezeten te hebben, zyne geesten uitgeput heeft, die in den beginnen het behaaglyke der partyen ondersteunden, en het Gelaat een levendiger bloed en frissher Couleur gaven. Eindelyk moet men by het Ware de waarschynlyke en gunstige mooglykheid voegen; die, wel verre van de gelykenis weg te nemen, haar in het tegendeel tot sieraad verstrekt.

Met dat oogmerk behoort men aanvanglyk den grond der Couleur van het Gelaat gade te slaan, wat in de Lichten en wat in de Schaduwen is; zynde de Schaduwen schoon naar mate van de Lichten. Men behoort, zeg ik, gade te slaan, of het Gelaat zeer levendig, of daarin geel, en waar het geplaatst is, aangemerkt gemeenlyk op het einde van den arbeid het verdriet alomme een geel verspreidt, 't geen ons doet vergeten, waar het te voren was of niet was, ten zy men het van den beginnen naauwkeurig gade geslagen hebbe. Derhalven behoort men ten tweedemaal beginnende te arbeiden, schielyk hier en daar Couleuren te leggen, zodra men dezelve in de eerste ogenblikken ziet, die altoos de schoonste zyn.

Het zekerst middel, om van de verwen te oordeelen, is de vergelyking; en om van de Couleur van het aangezicht te oordeelen, is niets beter, dan de zelve te vergelyken met linnen, 't geen of naby het zelve of waar mede het Model bekleed is. Dit zy enkel gezegt voor de zulken, die weinig naar het Leven schilderen.

Digitized by Google

Het Portret eindelyk in den ſtaat gebragt zynde, waar in men het brengen kan, behoort men het by het Model te zetten, om op een betaamlyken afſtand door de vergelyking te konnen oordeelen, of aan de gantſche voltojing noch iets ontbreeken mogt.

Van het Beleid.

Het is niet genoeg, alle voorzorgen te beſteden, om een Portret wel te doen gelukken en goed te doen zyn; maar is ook nodig, om het voor zodanig te doen houden. Hoe voortreflyk een Portret wezen mag, wordt het in Vrankryk, wanneer het de beriſping der vrouwen niet doorgeſtaan en hare goedkeuring verworven heeft, achter den bank geworpen en vergeten, vermits de inſchiklykheid, die men haar bewyſt, het oordeel, 't geen zy 'er over geveld hebben, als een echo doet weêrgalmen. In Vrankryk zyn de vrouwen meeſtereſſen, beſliſſen oppermagtig, en de beuzelingen, die haar behagen, bederven de grootſche manier; ja zelfs zouden zy in ſtaat zyn, Titiaan en van Dyk te verkeeren, indien zy noch in leven en gedwongen waren, voor haar te arbeiden. Dus moet men, ter vermyding van het verdriet, 't geen zodanig een' onbezonne oordeelvelling te weeg brengt, een' ſoort van beleid naar de gelegenheid en de lieden gebruiken.

Niemand vertone zyn doodverw, dan aan Schilders, die zyne vrienden zyn, om hun gevoelen 'er over te hooren; ja zelfs vertone men nooit een voltooid ſtuk, dan in zyn' lyſt en na het verniſt te hebben; ook vrage men nimmer

in

Digitized by Google

in het byzyn van het Model 't gevoelen van des onkundige lieden, vermits zy, nu het Model, dan het ſtuk beſchouwende, oordeelen zullen, dat de partyen, die hun gebrekkig voorkomen, verbetert behoren te worden. Wat moeite men ook aanwende, om hun redenen van het een en ander te geven, zullen dezelve nochtans genen ingang vinden, vermits de menſch gemeenlyk niet gaarne herroept, 't geen hy eens beweert heeft, om niet te tonen, dat hy zich vergiſſen konde.

Derhalven is 't beſt, hun gene gelegenheid te geven, om te oordeelen; of, zo zy ons met hun gevoelen voorkomen, bediene men zich van enige liſt, om hunne langwylige, verdrietige en onnutte redeneeringen te verydelen. Men make hen, by voorbeeld, wys, dat het ſtuk noch niet voltooid is; dat zy in enig deel gelyk hebben, en men het hertoetſen zal enz. om hen terſtond te doen zwygen. Het is bekend, wat Vaſari van Michel Angelo in een ſoortgelyk geval verhaalt, naamlyk dat de Paus in het werkhuis van dien Beeldhouwer gekomen zynde, om een marmer Beeld te bezichtigen, 't geen hy voor hem maakte, en 'er zelf niet wel van konnende oordeelen, aan zyn kamerheer vroeg, wat 'er hem van dacht; dat deze antwoordde, dat de neus te groot was, waarop de Paus overluid en als uit zich zelven zeide: de neus is te groot; dat Michel Angelo ontdekt hebbende, wat omgegaan was, den ouden Vader antwoordde, dat hy gelyk hadt, en het terſtond zoude verbeteren; dat hy, daar op een hamer in de ene en een beitel met marmerſtof in de andere hand genomen hebbende, zich voor

het Beeld in een' werkende geſtalte zettede; alleen op den beitel ſloeg, zonder iets van het marmer te treffen, en by iederen ſlag enige ſtof liet vallen, waarna hy zich omwendde en den Paus vroeg: (*) *Adeſſo Santiſſimo Padre che gliene pare?* dat de Paus met veel genoegen antwoordde: (†) *O Signor Michel Angelo, gli avete dato la vita.*

Apelles vroeg geen raad, maar plaatſte zich, zegt Plinius, achter zyne ſtukken, en de beriſping van een bekwamen Leerſnyder gehoort en het gebrek aan de riemen zyner geſchilderde voetzolen verbetert hebbende, werdt de vermetele ambachtsman zo trotſch, dat hy ook op een' dye, die hem mishaagde, begon te vitten, waar op Apelles hem met verachting te gemoet voerde, dat het oordeel van den Leerſnyder niet boven de voetzool ging. Dus behoort men, wanneer zelfs zy, die zich onderwinden over 't gebrek van enige partyen te oordeelen, zulx met reden doen, daaruit nut te trekken, zonder naar hen veel te luiſteren, noch hen te doen geloven, dat zy gelyk hebben; want zy des Schilders leergierigheid misbruiken, en, hunnen goeden raad horende pryzen, tot kwade en vermetele overſlaan zouden.

Vooral gebruike de Schilder hierin veel beleid en beſcheidenheid, en onderſcheide grootlyx, wat perſonen met hem ſpreken en hem hunne gevoelens over zyne werken uitten.

VAN

(*) Hoe komt het den Heiligen Vader thans voor?
(†) De heer Michel Angelo heeft 'er nu het leven aan gegeven.

Digitized by Google

VAN HET

COLORIET.

VOor enigen tyd gaf ik een' zamenſpraak over het Coloriet in 't licht, en toonde daarin, wat voorrang het onder de andere deelen der Schilderkunde verdient. Doch dewyl de verhandelingen, die konſt betreffende, welke ik thans in 't licht geef, volgens grondregelen geſchreven zyn, meen ik, die van 't Coloriet in de zelfde form te brengen, opdat dit zo nodig gedeelte met de overigen een geheel uitmake, en de lezer 'er met des te meer gemak van oordeele.

Velen, van de Schilderkunde ſprekende, bedienen zich zonder onderſcheiding van de woorden Couleur en Coloriet, om een' en de zelfde zaak te betekenen; en offchoon zy zich gemeenlyk doen verſtaan, is het echter nodig, die beide uitdrukkingen van elkander te onderſcheiden, en uit te leggen, wat men door de ene en wat door de andere te verſtaan hebbe.

De Couleur is het, die de voorwerpen kenbaar voor het gezicht maakt.

Doch het Coloriet is een der wezentlyke deelen van de Schilderkunde, waar door de Schilder de Couleuren van alle de voorwerpen in het Leven weet na te bootſen, en de nagebootſte voorwerpen de Couleur te geven, die beſt het gezicht misleiden kan.

Dit

Dit gedeelte bevat in zich de kennis der byzondere Couleuren, hare onderlinge overeenkomst en tegenstrydigheid, de manier, om zich van de zelve te bedienen, en het verstand van het Licht en Bruin.

Vermits dit gedeelte, myn's erachtens, by een groot getal der bekwaamste Schilders van de twee laatste eeuwen zeer weinig of geheel niet bekend geweest is, vind ik my verplicht, daar van, zo veel mooglyk, een waar denkbeeld te geven, om 'er de verdiensten van te staven.

Sommigen vermengen ook de eenvouwige Couleur met de plaatslyke, offchoon tusschen dezelve een groot onderscheid gevonden wordt; want de eenvouwige Couleur enig en op zich zelve geen voorwerp verbeeldt, gelyk zuiver, dat is, onvermengd wit, zuiver zwart, zuiver geel, zuiver root, blaauw, groen en andere Couleuren, die de Schilder aanvanglyk op zyn paleet legt, om vervolgens de nodige vermengingen te maken tot het getrouw nabootsen van enig voorwerp in het Leven.

De plaatslyke Couleur verbeeldt op de plaats, alwaar zy ligt, en door behulp van een' andere Couleur, een eenvouwig voorwerp, naamlyk enig naakt, linnen, de een of andere stoffe, of een voorwerp van de anderen onderscheiden. Zy wordt plaatslyke genoemt, vermits de plaats, die zy bekleedt, zulx vereischt, om een te groter kennerk van waarheid aan de andere naastbyliggende Couleuren te geven. Dit zy als in het voorbygaan van de eenvouwige en plaatslyke Couleur gezegt. Ik vat de draad myner stoffe weder op, en zeg:

De Schilder behoort op te merken, dat gelyk

lyk 'er twee ſoorten van voorwerpen zyn, naamlyk het natuurlyke of ware, en het nageboortſte of geſchilderde, zo ook twee ſoorten van Couleuren zyn, te weten, de natuurlyke en nageboortſte. De natuurlyke Couleur maakt alle de voorwerpen, die in de natuur gevonden worden, voor onze ogen daadlyk zichtbaar; en de nageboortſte is een konſtige vermenging van eenvouwige verwen, door de Schilders op hun paleet gedaan, om de Couleur der natuurlyke voorwerpen te volgen.

Weshalven de Schilder een' volmaakte kennis van die beide ſoorten van Couleuren behoort te bezitten: van de natuurlyke, opdat hy wete, wat hy te volgen hebbe, en van de nageboortſte, om daar van een mengſel en Tint te maken, waar mede hy de natuurlyke Couleur volmaakt afbeelden kan.

Ook behoort hy te weten, dat de natuurlyke Couleur drie ſoorten van Couleuren bevat, als 1. de ware Couleur van het voorwerp. 2. De wederomgekaatſte Couleur. 3. De Couleur van het Licht. En betreffende de nageboortſte Couleuren, behoort hy derzelver waarde, kracht en zachtheid, zowel afzonderlyk, als by vergelyking, te verſtaan, om ſommigen te konnen verzwaren en anderen te verflaauwen, wanneer de Ordinantie van het onderwerp zulx vereiſcht.

Mitsdien behoort hy op te merken, dat een Tafereel een plat oppervlak is; dat de Couleuren enigen tyd, nadat zy gelegt zyn, hare eerſte frisheid verlieſen; dat de afſtand van het Tafereel het zynen luiſter en kracht beneemt, en dat het dus onmooglyk is, in die drie zaken te voorzien, zonder de konſt te verſtaan, die

de

de kennis van het Coloriet leert, en zyn voornaamſte voorwerp is.

Een bekwaam meeſter moet geen ſlaaf, maar een verſtandig beoordeelaar en nabootſer van de natuur zyn. Wanneer een Tafereel zyne uitwerking doet, en de ogen op een' aangename wyze misleidt, is zulx al 't geen men ten dien opzichte verlangen en de Schilder niet te weeg brengen kan, wanneer hy het Coloriet verwaarlooſt. Gelyk het ook zeker is, dat een geheel niet volmaakt kan zyn, zo daaraan een gedeelte ontbreekt, en een Schilder niet bedreven in zyne konſt is, wanneer hy een der deelen, uit welke zy beſtaat, niet kent; zoude ik een Schilder over het verwaarlozen van het Coloriet zo zeer laken, als over zyne onachtzaamheid, in het niet voordeelig genoeg ſchikken zyner Beelden, of zyne feilen in de Teekening.

Echter is in de Schilderkunde geen gedeelte, waarin de natuur altoos goed zy na te bootſen, zodanig zy zich toevallig vertoont. Die meeſtereſſe der konſt leidt ons zelden langs den fraaiſten weg, maar belet enkel dat wy afdwalen. De Schilder behoort haar te verkiezen naar de regelen zyner konſt, en zo hy haar niet vindt, zodanig hy haar zoekt, moet hy het hem voor ogen geſtelde verbeteren; gelyk ook hy, die teekent, niet nabootſt, al het geen hy in een gebrekkig Model ziet, maar in het tegendeel de ontdekte gebreken in behoorlyke Evenredigheden verandert, moet een Schilder niet alle de hem voor ogen komende Couleuren zonder onderſcheid nabootſen, maar alleen de zulken verkiezen, die hem beſt te ſtade komen, en, den goedvindende, 'er anders byvoegen, die zodanig een' uit-

uitwerking te weeg konnen brengen, als hy zich tot de ſchoonheid van zyn werk voorſtelt. Hy lette niet alleen, zyne voorwerpen ieder in het byzonder fraai, natuurlyk en waar te maken, maar zorge ook voor de eenheid van het geheel. Nu eens vermindere hy de levendigheid van het voorwerp, dan vermeerdere hy den luiſter en de kracht der Couleuren, die hy in 't Leven aantreft, om het kenmerk van zyn voorwerp levendiger en natuurlyker af te beelden, zonder het te veranderen. De grote Schilders, en zelfs een zeer gering getal van dezen, hebben zich op die konſtgrepen verſtaan; dus, wel verre dat die verſtandige verzwaring de getrouwheid der nabootſing verzwakken zoude, ſtrekt zy in het tegendeel den Schilder, om meer waarheid te brengen in het geen hy naar het Leven nabootſt.

In 't voorbygaan verzoek ik den lezer, dat alsmede, daar ik in deze verhandeling in 't algemeen van de Schilderkunde, Teekening en het Coloriet ſpreek, hy dezelve ſteeds in hunne volmaaktheid onderſtelt.

'Zy, die het Coloriet trachten te benadeelen, zeggen, dat men zich niet onthouden kan, aan de Teekening een' beſtiptheid in hare Proportien of Evenredigheden, een' ſierlykheid in de Omtrekken, en een' eelheid in de Expreſſien toe te ſtaan, en dat de Roomſche School, welke die van Raphaël was, zich altoos op die drie zaken yverig toegelegt heeft, als de eerſte en volmaakſte doeleinden van de natuur, en zy het Coloriet ſlegts middelbaar waardeerde; en dat derhalven een Schilder beſt doet, de Teekening als zyn gewichtigſt voorwerp, en het Coloriet

als

als een aankleve van 't zelve aan te merken.

In de eerſte plaats antwoorde ik, dat de eerſte doeleindens van de natuur niet min in het Coloriet, dan in de Teekening gelegen zyn, en dat, wel is waar, de drie hoedanigheden, welke aan de Teekening worden toegeſchreven, hare uitmuntenheid opluiſteren; doch dat het niet min een' waarheid is, dat de Schilder een aanvang maakt, met de Schilderkunde te beſtudeeren, wanneer hy zich op die hoedanigheden toelegt, en dat hy dezelve, zo veel mooglyk, in hare grootſte volmaaktheid bezitten moet; dat het derhalven die hoedanigheden niet zyn, welke een goeden Schilder uitmaken, maar enkel goede beginſelen, die met opzicht tot het Geheel, 't geen zy te zamen uitmaken moeten, hare volmaaktheid van het Coloriet verwachten.

God heeft by het ſcheppen der lighamen den ſchepſelen een' onmeetbare ſtoffe verſchaft, om hem te loven en voor hunnen maker te erkennen; doch in hen door Couleuren kenlyk en onderſcheiden te maken, den Schilders gelegenheid gegeven, hem (het zy met eerbied gezegt), in zyne almagt na te bootſen, en als uit niet een' tweede natuur te trekken, die geen ander wezen, dan in hunne denkbeelden hadt. Immers zoude op aarde alles verward en onderéen vermengd, en de lighamen niet dan door aanraking onderkenlyk zyn; zo de verſcheidenheid der Couleuren het een van het ander niet onderſcheidde.

De Schilder dan, die een volmaakt nabootſer van de natuur is, mits hy, gelyk wy onderſtellen, een bekwaam Tekenaar zy, behoort de Couleur als zyn voornaamſte voorwerp aan te

mer-

merken, vermits hy die zelfde natuur niet beſchouwt, dan als nabootſlyk, dewyl zy, zichtbaar zynde, voor hem nabootſlyk, en, gecoloreert zynde, ook voor hem zichtbaar is.

Des komt het my voor, dat men het Coloriet als de onderſcheiding, en de Teekening als het geſlacht der Schilderkunde aanmerken kan, evengelyk de reden de onderſcheiding van den menſch is, nadien zy zyn wezen uitmaakt, hem van de andere dieren onderſcheidt, en voortreflyker dan dezen doet zyn.

Want vermits de denkbeelden der zaken enkel ſtrekken, om dezelve uit den Bajert en de verwarring te trekken, is het nodig, hen op te vatten volgens het byzondere, 't geen zy bezitten, zonder het met iets anders gemeen te hebben. Een denkbeeld van de Schilderkunde uit hare inventien op te vatten, is, haar met de Dichtkunde een en het zelfde te maken: haar op te vatten uit het Perſpectief, gelyk ſommigen geſchreven hebben, is, haar van de Wiskunde niet te onderſcheiden; uit de Evenredigheden en maten der lighamen, is, haar met de Beeldhouw- en Landmeet-kunde te vermengen. Dus moet, ofſchoon wy ons beide uit de Teekening en het Coloriet te zamen een volmaakt begrip van den Schilder vormen, dat denkbeeld inzonderheid uit het Coloriet opgevat worden, aangezien men door deze onderſcheiding, die den Schilder een volkomen nabootſer van de natuur maakt, niet dan een Schilder begrypen kan, en hem onderſcheiden van de zulken, wier voorwerp enkel in de Teekening beſtaat, en wier konſt tot die volmaakte nabootſing, waar toe de Schilderkunde opleidt, niet ſtygen kan.

Onder de konſten, die de Teekening met de Schilderkunde gemeen hebben, kan men de Beeldhouw-, Bouw- en Graveer-kunde noemen. Die konſten worden dus omſchreven:

De Schilderkunde is een' konſt, die op een plat oppervlak alle de zichtbare voorwerpen nabootſt. Van dezelve zyn verſcheide ſoorten, die gemeenlyk verdeelt worden in het Moſaïk, Freſco, Waterverw, Olyverw, Crajon, Miniatuur en Email, of Brandverwe.

De Beeldhouwkunde is een' konſt, die door middel der Teekening en vaſte ſtoffe de taſtbare voorwerpen der natuur nabootſt. Men verdeelt haar gemeenlyk in rondom bewerkt, en Basrelief, of half rond.

De Bouwkunde is een' konſt, die door de Teekening en gevoeglyke Evenredigheden alle ſoorten van gebouwen nabootſt en ſticht. Men verdeelt die konſt gemeenlyk in de Burgerlyke- en Krygs-bouwkunde.

De Plaatſnykunde is een' konſt, die door middel der Teekening en inſnyding op harde ſtoffe de Lichten en Schaduwen der zichtbare voorwerpen nabootſt. Men verdeelt die konſt gemeenlyk in Houtſnee, Plaatſnyding, Etſing en Zwartekonſt.

De Zwartekonſt, voor enige jaren uitgevonden, is dus genaamt, vermits men, in plaatſe van de plaat door polyſting te bereiden, dezelve door een' fyne gravering zodanig bereidt, dat zy alomme evengelyk geruit zy; zulx, wanneer men van die plaat een afdrukſel trok, dezelve alomme even ſterk drukken en even zwart zyn zoude. Dus de Zwartekonſt een' Graveerkunde is, waarin men, in plaats van het Graveer-

yzer

yzer te gebruiken, om de linien en ſchaduwen te maken, zich van een bruineerſtaal bedient, om de voorwerpen uit het duiſtere te voorſchyn te doen komen, door hun allengs de vereiſchte lichten te geven.

Het ſnyden of drillen op fyne ſtenen eigene men de Beeldhouw- of Graveerkunde toe, waar in ik my geen' party ſtel: hoe het zy, men noemt dezelve gemeenlyk geſneden ſtenen. Het waarſchynlykſt, 't geen my in deze voorkomt, is, dat zy door meeſters bewerkt zyn, die te gelyk Beeldhouwers en Plaatſnyders waren.

Zonder zich de moeite te geven, alle die onderdeelingen te beſchryven, is ligt te zien, dat de Teekening haar geſlacht, dat is, haar allen gemeen is, en enkel onderſcheiden wordt door het byzonder verſchil, 't geen het wezen van iedere konſt uitmaakt.

Het doeleinde van den Schilder en Beeldhouwer is wel de nabootſing, doch zy beneiken het langs onderſcheide wegen. De Beeldhouwer, door met een' vaſte ſtoffe de wezentlyke hoegrootheid der voorwerpen, en de Schilder door met verwen de ſchynbare hoegrootheid en hoedanigheid van al het zichtbare na te boorſen; zulx deze niet alleen verplicht is, de ogen te behagen, maar hen ook in al 't geen hy verbeeldt te misleiden.

Gemeenlyk werpt men tegen, dat de Teekening de grondſlag van het Coloriet is; dat zy het onderſteunt; dat het Coloriet van haar en zy in genen deele van het Coloriet afhangt, vermits de Teekening zonder het Coloriet, maar het Coloriet niet zonder de Teekening beſtaan kan; en dat derhalven de Teekening noodzaak-

lyker, edeler en eindelyk voortreflyker dan het Coloriet is.

Doch het valt geenzins bezwaarlyk, te bewyzen, dat uit die tegenwerping niets voordeeligs voor de Teekening ten nadeele van het Coloriet voortvloeit. In het tegendeel erkent men daar mede, dat de Teekening alleen, gelyk men haar onderſtelt, de grondſlag van het Coloriet niet is, noch eerder dan het zelve plaats grypt, dan om met opzicht tot de Schilderkunde hare volmaaktheid van het Coloriet te ontfangen; en het is niet ongemeen, dat 't geen ontfangt, zyn weezen en daarzyn heeft, eerder dan 't geen ontfangen moet worden.

Dus is het gelegen met alle de ſtoffen, die geſchikt moeten worden, aleer zy hare volmaaktheid van de zelfſtandige vormen ontfangen. 's Menſchen lighaam, by voorbeeld, moet volkomen gevormt en met zyne noodzaaklyke werktuigen voorzien zyn, aleer 'er de ziel in ontfangen wordt; en die ſchikking hieldt God by de ſchepping van den eerſten menſch. De Almagtige nam een klomp aarde, maakte daarin alle nodige ſchikkingen, en ſchiep vervolgens de ziel, welke hy 'er in blies, om dien klomp te volmaken en een menſch te doen worden. Dat lighaam hing tot zyn daarzyn niet af van de ziel, vermits het eerder dan de ziel was; en echter zal niemand beweeren, dat het lighaam het edelſte en voortreflykſte deel van den menſch is. De natuur begint altoos met de min volmaakte dingen, en de konſt, die hare nabootſereſſe is, volgt den zelfden regel. Allereerſt ſchept de Schilder zyn onderwerp door middel der Teekening, en voltooit het vervolgens door middel

del van het Coloriet, 't geen, de getekende voorwerpen het Ware byzettende, hun te gelyk de volmaaktheid geeft, waar toe de Schilderkunde in ſtaat is.

Naar mate iets meer of min noodzaaklyk is, om een Geheel uit te maken, zyn de wezentlyke deelen evengelyk noodzaaklyk. 'Er is geen menſch, zo de ziel niet by het lighaam gevoegt is; ook is 'er geen' Schilderkunde, zo het Coloriet niet gevoegt is by de Teekening.

Doch wanneer men de Teekening op zich zelve aanmerkt, en als een werktuig, 't geen men by alle gelegenheden in de meeſten konſten nodig heeft, zoude men haar, om het nut 't geen zy te weeg brengt, meer dan het Coloriet waardeeren konnen, evengelyk men een groten diamant veel hoger dan een' plant ſchat, offchoon de minſte van alle de planten in zich zelve veel voortreflyker en waardeerlyker dan alle edele geſteentens met malkander is.

Vermits de gehele waereld het nutte bejaagt en de zaken van dien kant beſchouwt, behoeft men zich geenzins te verwonderen, dat de Teekening van meer gebruik en derhalven van groter nut in de waereld zynde, door de betogingen, waar van men zich in de Wiskunde bedient, en de afteekeningen, die, offchoon luchtig, een begrip van de voorgeſtelde werken geven, men haar des te hoger ſchat.

Doch het Coloriet aan een' zyde geſtelt zynde, is in de Teekening niets, 't geen ook de Beeldhouwer niet zoude konnen doen en zullen die dingen, met betrekking tot een werk der Schilderkunde aangemerkt, altoos onvolmaakt blyven zonder behulp van het Coloriet, 't geen den

Digitized by Google

Schilder boven den Beeldhouwer ſtelt, en te weeg brengt, dat de voorwerpen, met verſtand geſchilderd, volmaakter naar het Leven gelyken.

Echter moet men belyden, dat de Teekening, ik meen de volmaakte, zodanig wy dezelve onderſtellen en in het Antiek zien, verſcheide merken van verhevenheid heeft, waar door de liefhebbers in de keuze der Tafereelen, waar mede zy hunne Kabinetten ſtoffeeren, verdeeld zyn. Naar de onderwerpen en beelden, die de oude Beeldhouwers wilden verbeelden, vindt men waarlyk in het Antiek het vervaarlyke of behaaglyke, het eenvouwige of denkbeeldige, doorgaans met een grootſch kenmerk voorzien, en daarin altoos iets verhevens en natuurlyx. Alle die hoedanigheden verwekken een' groote twyffeling, of men Tafereelen, die fraaijer geteekend dan gecoloreerd zyn, waardeeren moet boven die fraaijer gecoloreerd dan geteekend zyn.

't Geen wy echter van het Coloriet met opzicht tot een werk der Schilderkunde gezegt hebben, gedoogt niet, dat wy de fraaijer geteekende dan gecoloreerde Tafereelen hoger ſchatten, mits in dezen de Teekening niet te ſlegt zy. De reden hier van is, dat men de Teekening ook elders, dan in de Schilderyen, aantreft: men vindt haar, by voorbeeld, in de goede Prenten, Standbeelden en Basrelifs; doch een goed verſtand der Couleuren wordt niet dan in een zeer klein getal Tafereelen gevonden.

Dus ik, een Kabinet willende verzamelen, daarin allerlei ſoorten van Tafereelen zoude plaatſen, in welke ik enige ſchoonheid, waarin ook beſtaande, vond; doch, om de hier boven ge-

Digitized by Google

gezegde reden, Titiaan boven anderen waardeeren: ook wordt myn gevoelen door den prys, dien de Liefhebbers voor de werken van Titiaan betalen, ten enemaal begunſtigt.

Ik beken, dat enigen zich gronden op de achting, die men in het algemeen de Teekeningen toedraagt, en op het groot getal lieden, welke de Teekening, met opzicht tot haar nut aanmerkende, 'er enige handeling van en liefde voor verkregen hebben. Om dan uit deze zwarigheid te geraken, is nodig te weten, wat men door het woord Teekening verſta

Met betrekking tot de Schilderkunde heeft het woord Teekening tweederlei beteekeniſſen.

Eerſtlyk noemt men Teekening het ontwerp van een Tafereel, zodanig het de Schilder op papier of doek brengt, om van 't geen hy afbeelden wil te konnen oordeelen; en op deze wyze kan men met den naam van Teekening niet alleen een' Schets benoemen, maar ook een werk, met Dag en Schaduw voorzien, of zelfs een klein welgecoloreerd Tafereel. Op die wyze maakte Rubens byna alle zyne Teekeningen, en zyn ook de meeſte van Titiaan, welke hy byna alle met de pen maakte.

Ten anderen noemt men Teekening de juiſte Maten, Evenredigheden en Omtrekken (welke men ingebeelde noemen kan) van de zichtbare voorwerpen, die gene zelfſtandigheid, dan in het uitwendige zelf der lighamen hebbende, waarlyk en wezentlyk in den geeſt huisveſten; en wanneer de Schilders dezelve uit een' onvermydelyke noodzaaklykheid door lynen, waarin hunne omſchryving beſtaat, kenlyk maken, geſchiedt zulx enkel, om dezelve aan hunne diſ-

Digitized by Google

cipelen te doen begrypen, en voor zich zelven een' gemaklyke manier te verkrygen, waar door zy te ligter tot een' uitnemende beſtiptheid geraken konnen.

Ondertuſſchen moet men zeggen, dat in die lynen geen ander gebruik gelegen is, dan dat van het Vormeel, waar van zich een Bouwmeeſter bedient, wanneer hy een boog of verwulft maken wil. De ſtenen op zyn Vormeel gelegt, en zyn boog of verwulft volbouwt hebbende, neemt hy het Vormeel weg, 't geen zo min gezien moet worden, als de lynen, waar van zich de Schilder in het vormen van zyn beeld bediende; en op deze laatſte wyze heeft men de Teekening te begrypen, die een der wezentlyke deelen van de Schilderkunde uitmaakt. Doch wanneer men by de Omtrekken Dag en Schaduw voegt, kan zulx niet geſchieden, zonder het behulp van het wit en zwart, die twee der voornaamſte verwen zyn, waar van zich de Schilder gemeenlyk bedient, wier verſtand in het Coloriet begrepen is.

Echter heb ik verſcheide Schilders aangetroffen, die nooit wilden toeſtaan, dat het gedeelte der Schilderkunde, 't geen men Teekening noemt, enkel de Evenredigheden en Omtrekken der zichtbare voorwerpen bevat; maar zeiden, dat dat gedeelte de eerſte ſoort van Teekening is, die ik omſchreven heb, naamlyk het ontwerp van een Tafereel, 't geen de Schilder voornemens is te verbeelden, 't zy men dat ontwerp enkel met Crajon luchtig maakt, of met het Licht en Bruin en alle de Couleuren, die in het werk komen moeten, waar van dat ontwerp ſlegts de proeve en het kort begrip is.

Ik

Digitized by Google

Ik meende de zulken, die van dat gevoelen waren, geen beter antwoord te konnen geven, dan dat alsdan de Teekening niet meer een gedeelte van de Schilderkunde, maar het geheel zoude zyn, vermits het niet alleen de Dag en Schaduw, maar ook het Coloriet van de Inventie zelve bevatten en men verplicht zyn zoude, nieuwe uitdrukkingen te gebruiken, en aan hun, die van 't gemelde gevoelen zyn, vragen, hoe men dat gedeelte der Teekening noemen zoude, waarin men de voorwerpen vindt, die een' hiſtori uitmaken, en hoe het ander gedeelte der Teekening te noemen, 't geen de Couleuren, Dag en Schaduw betreft. Dus is het, zonder een' bredere ontvouwing te vereiſſchen, ligt te zien, dat het 'er niet op aankomt, hoe men de zaken benoeme, wanneer men elkander ſlegts verſtaat, en het nopens haren naam eens is.

Ondertuſſchen zoude het niet redelyk zyn, dat men de voorrechten der Teekening met ſtilzwygen voorby ging. De voornaamſte der zelve zyn. 1. Dat zy ſtrekt, om vele nutte zaken door haar alleen, zonder byvoeging van Couleuren, af te beelden, waar door vele lieden, welke enige handeling van Teekening verkregen hebben, weinig werk van het Coloriet maken. 2. Dat men door haar een ſmaak verkrygt van de kenniſſe der konſten, en om ten minſten tot een zekeren graad van dezelve te konnen oordeelen; om welke redenen men haar als nodig acht voor de opvoeding van jonge edellieden, die men gemeenlyk zo wel meeſters geeft, om te leren teekenen, als om te leren ſchryven. 3. Dat dit gedeelte, 't geen verſcheide andere aanzienlyke in zich bevat,

Digitized by Google

als de kenniſſe der uitwendige Musculen, het Perſpectief, de ſtelling der Standen, de Expreſſie der Hartstochten enz. mitsdien veeleer als een geheel, dan als een afzonderlyk gedeelte konde worden aangemerkt.

Men kan niet ontkennen, dat alle die voorrechten waar en van een groot nut zyn; doch wy beſchouwen alhier de Teekening met betrekking tot de Schilderkunde, en als zodanig hebben alle hare deelen Couleuren nodig, om een volmaakt Tafereel uit te maken, waar op het hier aankomt. Daarom beſchouwen wy alhier de Teekening niet met alle de delen, welke zy bevat, noch als een afzonderlyk gedeelte, noch als een volmaakt geheel, maar als den grondſlag en het begin der Schilderkunde.

Te voren zeiden wy, dat het Licht en Bruin, 't geen niets anders dan het verſtand van Dag en Schaduw is, in 't Coloriet begrepen was, 't geen echter verſcheide Schilders niet willen toeſtaan; want zeggen zy, men geeft daar van geen' andere reden, dan dat in de natuur het licht en het Licht en Bruin onafſcheidelyk zyn: het zelfde, voegen zy 'er by, kan men van de Teekening zeggen; vermits het oog zonder het licht de Omtrekken en Evenredigheden der figuren in het Leven niet zoude konnen ontdekken of kennen Hier op kan men antwoorden, dat de handen in dezen den dienſt der ogen konnen verrichten, en, een vaſt lighaam aanrakende, oordeelen, of het rond, vierkant, of van wat andere gedaante het zy: waar uit volgt, dat men zonder het licht de Omtrekken en Evenredigheden der figuren in 't Leven kennen kan.

Ter

Digitized by Google

Ter gelegenheid van dit geſchil zal ik alhier ten paſſe brengen, 't gunt my een geloofwaardig man van een blinden Beeldhouwer in Italië verhaalt heeft, die zeer wel gelykende Portretten in waſch maakte, en in de verlede eeuw leefde. Hy zelf hadt dien man in Italië gekent, en was getuigen geweeſt van 't geen volgt:

Die blinde, zeide hy my, was geboortig van Cambaſſi in Toskanen, een zeer welgemaakt man, oud, zo 't ſcheen, ontrent 50 jaren, bezat veel geeſt en een gezond oordeel, koutte gaarne, en wiſt zich op een' aangename wyze uit te drukken. Hem op enen dag in 't Paleis Giuſtiniani aantreffende, alwaar hy bezig was een ſtandbeeld van Minerva te kopieeren, nam ik gelegenheid, hem te vragen, of hy niet een weinig zien konde, vermits hy zo fraai kopieerde? *Ik zie niets*, antwoordde hy, *maar heb myne ogen aan de toppen myner vingeren. Hoe is het doch mooglyk*, hernam ik, *dat gy, niets ziende, zo ſchone dingen maken kondt? Ik bevoel*, zeide hy, *myn origineel, onderzoek de Maten, Verhevenheden en Holligheden, prent my dezelve in 't geheugen, ſla daarop de hand aan myn waſch, en het een by het ander vergelykende, door myn' hand veelmalen van het een op het ander te brengen, voltooi ik myn werk, zo goed ik kan.* En inderdaat was 'er ook gene waarſchynlykheid, dat hy enig het minſte gebruik van zyn gezicht hadt; want de hertog van Bracciano een' proef willende nemen, wat hier van ware, deedt hem in een zeer duiſteren kelder zyn Portret maken, 't geen zeer gelykende bevonden werdt; doch vermits een ieder, die dat werk zag, zich over het zelve verwonderen moeſt, wierp men den blinden tegen, dat

de

Digitized by Google

de baard van den hertog hem een groot voordeel toegebragt hadt, om het Portret te doen gelyken, maar dat het hem geenzins zo ligt vallen zoude, indien hy een aangezicht zonder baard moeſt nabootſen; *welaan*, zeide hy, *men geve my een ander*: hier op bragt men het Borſtbeeld van een' der juffers van de hertogin: dit ondernam hy te kopieeren, en volvoerde het ook met een' beſtipte gelykenis. Noch heb ik van dien blinden Beeldhouwer het Portret van den koning Karel den I. van Engeland, en dat van den paus Urbanus den VIII. gezien, beide naar het marmer gekopieerd, zeer uitvoerig bewerkt, en wonderlyk gelykende. Het moeilykſte voor hem was, gelyk hy my bekende, het hair te verbeelden, vermits hy daarin geen wederſtand genoeg ontmoette. Doch zonder verder te gaan, hebben wy in Paris een Portret van zyne hand, naamlyk dat van wylen den penningmeeſter Heſſelin, die daar van zeer wel voldaan was en het zo ſchoon vondt, dat hy den maker verzocht, zich te willen laten uitſchilderen, om dat Portret met zich naar Vrankryk te nemen en ter zyner gedachtenis te bewaren.

Dit verhaal maakte my terſtond nieusgierig, om het afbeeldſel van den blinden te gaan zien, en bevond, na het Gelaat naauwkeurig beſchouwt te hebben, dat de Schilder aan den top van iederen vingeren een oog geplaatſt hadt, om te kennen te geven, dat die toppen hem voor ogen verſtrekten.

Het zo evengemelde verhaal heb ik alhier te liever geplaatſt, vermits ik het der waardig vinde, en zeer eigen, om te bewyzen 't gunt ik be-

Digitized by Google

betoogde, naamlyk, dat men zonder het licht de Omtrekken en Evenredigheden der figuren kennen kan, en wel inzonderheid, dat het verſtand van het Licht en Bruin in 't Coloriet beſloten is.

Waarlyk 'er is niemand, die in de dikſte duiſternis de Omtrekken van enig menſch of enig Standbeeld niet ontwaar kan worden, en van de uitwendige Verhevenheden en Holligheden oordeelen, door 'er ſlegts de hand aan te brengen; daar het in het tegendeel onmooglyk is, zonder licht enige Couleuren te zien, of 'er van te oordeelen.

Uit het verhaal van dien blinden ziet men, dat zyne konſt, die geheel in de Teekening beſtondt, hem gelegenheid gaf, om aan zyn vernuft te voldoen, en enige vertroofting toebragt over het verlies van een' zo dierbare zin, als het gezicht is, en dat hy, een Schilder geweeſt zynde, van die vertroofting berooft gebleven zoude zyn. De reden hier van is, dat de Couleur en de lichten enkel het voorwerp van het gezicht, en de Teekening, gelyk ik gezegt heb, ook dat van het gevoel is.

Ik zoude alhier het noch verſcher voorbeeld van wylen den heer Buret, een der bekwaamſte Beeldhouwers van de Academi, hebben konnen bybrengen; want, volgens het getuigenis van enige geloofwaardige perſonen, werdt hy ontrent zyn 25. jaar blind door de kinderpokjes, die hem ten enemaal van zyn gezicht beroofden; doch niet ontzetten konden van het vermaak, waar mede hy zich niettemin wiſt te trooften, door te konnen blyven arbeiden, even gelyk de blinde van Cambaſſi gedaan hadt.

Al-

Alhier behoorde de verhandeling over het Licht en Bruin, als een wezentlyk gedeelte van het Coloriet, geplaatſt te zyn; doch die verhandeling een weinig breedvoerig zynde, heb ik gevoeglyk geoordeelt, haar achter die van het Coloriet te brengen, en den lezer derwaards te wyzen, ten einde hem de gelegenheid overig te laten, om zich van dat verſtand van Dag en Schaduw een onderſcheidentlyk denkbeeld te vormen.

De overeenſtemming en de tegenſtrydigheid der verwen zyn in het Coloriet niet min noodzaaklyk, dan de gelykluidenheid en verſcheidenheid der tonen in de muſiek.

De overeenſtemming en de tegenſtrydigheid der verwen ſpruiten uit twee oorzaken, naamlyk hare kenlyke en oorſpronglyke hoedanigheid, en hare vermenging. Hare kenlyke hoedanigheden vloejen voort uit het deel, 't geen zy aan de lucht en de aarde hebben. De luchtachtige hebben onder elkander een' ligtheid, die haar vriendinnen doet zyn, als het wit, helder geel, blaauw, lak, groen en andere ſoortgelyke verwen, waar van men een' grote menigte maakt, die altoos in Simpathi konnen zyn; de aardachtige in het tegendeel hebben een' zwaarte, die in de mengeling de zachtheid en ligtheid der luchtachtige verſlint.

Het is bezwaarlyk, de natuurlyke oorzaak te vinden, waarom een' verw luchtachtig of aardachtig is; doch het valt ligt, te beſeffen, dat de lichte verwen zacht en luchtachtig zyn, en zy, ondereen gemengd, elkander dulden: maar het is ook onwederſpreeklyk, dat zekere heldere, zachte en lichte verwen, wel verre van elkander te dulden,

Digitized by Google

den, elkander door de mengeling vernietigen. Zodanig is het helder ultremaryn, verzeld van wit, met het helder geel en het helder vermilioen; en offchoon die verwen op zich zelven, by elkander liggende, van een fchonen luifter zyn, maken zy, vermengd zynde, de onbehaaglykfte Couleur, die men vinden kan.

Hier uit is dit gevolg te trekken, dat een' der grootfte proeven van de overeenftemming en tegenftrydigheid der verwen genomen wordt uit de derde verw, die uit de vermenging van twee verwen fpruit; want wanneer deze derde vermengde verw door hare vuilheid de vernietiging der beide andere, waar uit zy beftaat, aantoont, moet men daaruit befluiten, dat die beide verwen tegens elkander ftryden; en wanneer in het tegendeel hunne mengeling een' zachte en aangename Couleur maakt, die de eigenfchap van hare eerfte hoedanigheid behoudt, is zulx een onfeilbaar blyk harer overeenftemming.

Het lighaam der verwen levert noch een' andere proeve uit, om van hare vernietiging in de mengeling te oordeelen; want fommige verwen zo veel lighaam hebben, dat zy gene anderen verwen dulden konnen, zonder haar van hare natuurlyke hoedanigheden te beroven. Zodanig zyn de oker, het omber, de indigo en anderen naar evenredigheid.

Doch wanneer de konft en de reden de overeenftemming der verwen niet vereifchten, zoude de natuur ons dezelve aanwyzen, en verplicht daar toe byna altoos de genen, die haar niet dan flaafs kopieeren; want, 't zy men het licht of lynrecht op de Dagen, of weêrom gekaatft in de Schaduwen aanmerkt, kan het zich niet mede-

dee-

deelen, dan door teffens zyn licht mede te deelen, 't geen nu eens dus, dan wederom zo is. Dit zien wy in het licht der zonne, 't geen op den middag verſchilt van de hoedanigheid, die het des morgens en des avonds heeft. De maan heeft mede een' byzondere Couleur; zo ook het vuur en een' fakkel.

Na van de overeenſtemming der verwen geſproken te hebben, zal ik een woord of twee van hunne tegenſtrydigheid zeggen. De verwen zyn tegenſtrydig tegens elkander, of in hunne natuurlyke hoedanigheid, of in Dag en Schaduw, als een gedeelte van het Licht en Bruin uitmakende.

De tegenſtrydigheid in de hoedanigheid der verwen wordt Antipathi genaamt. Deze heeft plaats tuſſchen verwen, die, de ene over de andere willende heerſchen, elkander door hare vermenging vernietigen, gelyk ultremaryn en vermilioen; en de tegenſtrydigheid, die in het Licht en Bruin plaats heeft, is ſlegts een' eenvouwige ſtrydigheid van Dag tegens Schaduw, zonder enige vernietiging.

Want offchoon 'er niets is, 't geen tegenſtrydiger ſchynt, dan, by voorbeeld, het wit en zwart, waar van het een het licht en het ander het gebrek aan licht verbeeldt, behouden zy echter in hunne mengeling een' ſoort van vriendſchap, waarin gene vernietiging plaats heeft. Wit en zwart maken te zamen een zacht graauw, 't geen de eigenſchap van beiden de Couleuren behoudt, en zwart ſchynen zal, wanneer men het tegens zuiver wit, en wit, wanneer men het tegens donker zwart ſtelt.

Dus ook moet men redeneeren met opzicht tot

tot alle andere Couleuren, wanneer het meer of minder licht niets van hare hoedanigheid verandert.

Onwederſpreeklyk is het, dat die overeenkomſt en tegenſtrydigheid in zekere Couleuren gevonden worden; doch de bezwaarlykheid, van hare oorzaak wel uit te drukken, doet my den nyvren Schilder naar zyne eige ondervinding wyzen, en naar het gegronde, 't geen hy in de fraaiſte Tafereelen opgemerkt mag hebben; want dezen zeer zeldzaam zyn, aangezien de Tafereelen, waarin de Harmoni der Couleuren wel in acht genomen is, een gering getal uitmaken, vermits ſedert ruim drie honderd jaren, dat de Schilderkunde herſtelt is, naauwlyx zes Schilders opgetelt konnen worden, die wel gecoloreert hebben, daar men ten minſte dertig tellen kan, die zeer goede teekenaars waren. De reden hier van is, dat de regelen der Teekening op de Evenredigheden, de Anatomi en de geſtadige ondervindingen van een' en de zelfde zaak gegrond zyn, daar in het tegendeel het Coloriet noch gene wel bekende regelen heeft, en de ondervinding, die men 'er van heeft, byna geſtadig verſcheide zynde, uit hoofde van de verſcheidenheid der behandelde onderwerpen, noch gene beſtipte regelen heeft konnen bepalen. Dus houde ik my verzekert, dat Titiaan uit zyne langdurige en beſtudeerde ondervinding zo wel als uit de gegrondheid van zyn oordeel meer vrucht getrokken heeft, dan uit enigen betoogden regel, dien hy zich hadt konnen maken, om tot zyn grond te dienen. Het zelfde zal ik niet van Rubens zeggen, dewyl deze, wat de plaatslyke Coleuren betreft,

Digitized by Google

altoos voor Titiaan wyken moet; doch ten aanzien van de gronden der Harmoni zo vaſte gevonden hadt, dat hy, volgens dezelve, wat de Uitwerking en Harmoni van het Geheel betreft, onfeilbaar arbeiden konde.

't Geen ik hier van Titiaan en Rubens zeg, dan vaſtgeſtelt zynde, konnen zy, die zich in het Coloriet bekwaam willen maken, niets beter doen, dan de Tafereelen dier beide grote meeſters aan te merken als zo vele boeken, die hen onderwyzen konnen. Men behoeve ſlegts hunne werken vlytig te beſtudeeren en dezelve enigen tyd te kopieeren, om ze wel te begrypen, en 'er alle nodige aanmerkingen op te maken, ten einde 'er grondregelen uit te trekken.

Doch alle ſoorten van lieden zyn waarlyk niet in ſtaat, om alle de boeken te verſtaan en 'er nut uit te trekken. Daar toe wordt een verſtand vereiſcht, bekwaam om enkel op te merken, 't geen aanmerkenswaardig is, en de ware oorzaken van de kracht, waar over men zich in fraaije werken verwondert, grondig te beſeffen.

Sommige Schilders hebben Titiaan gedurende een geruimen tyd gekopieert, naauwkeurig onderzogt, en uit hem alles opgemerkt, wat zy konden; doch by gebreke van op te merken, 't gunt zy behoorden gade te ſlaan, hebben zy hem nooit begrepen. Daarom verſchillen hunne kopyen, hoe zorgvuldig ook gemaakt, en die zy meenden zeer heſtipt uitgevoert te hebben, noch verre van de behandeling, die men in de origineelen vindt.

Enigen der bekwaamſten, en die zeer wel in ſtaat

ſtaat zyn, om gegronde aanmerkingen te maken, doen de Tafereelen van Titiaan kopieeren, om het gezicht dier ſchone Schilderyen te genieten, en 'er nut uit te trekken: en dit is pryslyk. Doch zo zy zich de moeiten wilden geven, om zelven 'er de fraaiſte partyen uit te kopieeren, zouden zy dezelve geheel anders doorgronden, dan by het enkel gezicht, en het voordeel, 't geen zy 'er in zoeken, ongelyk groter zyn.

Wel is waar, dat de origineelen en alle Tafereelen, waarin een zeer goed verſtand van de lichten en Coleuren zyn, ſchaars gevonden worden, en men dezelve bezwaarlyk voor enigen tyd ter leen bekomen kan; doch de liefde is vernuftig, en die waarlyk bemint, vindt niets bezwaarlyk. Om de gunſt der Schilderkunde te erlangen, moet men zich door de gedienſtigheden, de vlyt en de opmerkingen, welke die konſt vereiſcht, dezelve waardig maken. Door die middelen verkrygt men onfeilbaar kennis en bedrevenheid.

't Is zeker, dat men weinige goede Tafereelen vindt, om te kopieeren, doch zo men niet altoos origineelen bekomen kan, vergenoege men zich met fraaije kopyen; verkieze daaruit enkel de goede partyen; late de reſt varen, zo men wil; zie menigmaal de Kabinetten der particulieren, maar dat des Konings en van den Hertog van Orleans zo veel men kan.

Daarenboven hebben wy de gallery van het Paleis van Luxemburg, 't geen een der ſchoonſte werken van Rubens is; en Rubens is, myns erachtens, van alle de Schilders die gene, welke den gemaklykſten en onbelemmerdſten weg naar het Coloriet gebaant heeft. Het wark,

waar van ik ſpreek, is de reddende hand, die den Schilder uit de ſchipbreuk, waarin hy buiten zyne ſchuld geraakt mogt zyn, bergen kan.

Ik heb dat werk altoos als een der fraaiſte gewaardeert, die men in Europa vindt, zo men op enige plaatſen den ſmaak der Teekening, waar op het alhier niet aankomt, uitzondert. Ik weet zeer wel, dat een ieder het met my nopens de werken van Rubens niet eens is; en van een groot getal Schilders en liefhebbers, die zich met al hunne magt tegens my kanteden, toen ik de verdienſten opdelfde van dien groten man, welke ſlegts als een weinig meer dan middelmatig Schilder aangezien werdt, (indien ik my dus uitdrukken mag); van die lieden, zeg ik, zyn noch enige overig gebleven, die, zonder de verſcheide deelen der Schilderkunde, dat is, het Coloriet zelf, waarop het hier aankomt, te onderſcheiden, enkel de Roomſche Schole, den ſmaak van Pouſſin, en de Schole der Caraccioos achten.

Zy dan, die, gelyk ik zeg, by hunne vorige gevoelens gebleven zyn, werpen onder anderen tegen, dat men in de werken van Rubens, wanneer men dezelve van naby beſchouwt, weinig waarheid vindt; dat de Couleuren en Lichten in de zelve verzwaard zyn; dat het ſlegts een blanketſel is, en dat men gemeenlyk het Leven dus niet ziet.

Ik ſta toe, dat het een blanketſel is; doch het ware te wenſchen, dat alle de Tafereelen, die men hedendaags ſchildert, op die wyze geblanket waren. Men weet zeer wel, dat de Schilderkunde ſlegts een blanketſel is; dat hare beſte eigenſchap beſtaat in te misleiden, en

dat

dat de grootſte bedrieger in die konſt de grootſte Schilder is. De natuur is uit haar zelve ondankbaar, en die zich enkel hieldt aan haar eenvouwig, gelyk zy is, en zonder konſt te kopieeren, zoude altoos iets kommerlyx en van een ſoberen ſmaak maken. 't Geen men verzwaring in de Couleuren en Lichten noemt, is het uitwerkſel van een' diepe kennis in de waarde der Couleuren, en van een wonderbaar verſtand, waar door de geſchilderde voorwerpen, om zo te ſpreken, natuurlyker ſchynen, dan de natuurlyke zelven.

In dien zin kan men zeggen, dat in de Tafereelen van Rubens de konſt het Leven te boven gegaan heeft, en het Leven hierin ſlegts een' kopy van de werken van dien groten meeſter ſchynt te zyn: Wanneer ook zelfs, na een naawkeurig onderzoek, de dingen zo juiſt niet bevonden worden, als men dezelve onderſtelt, wat doch is daar aan gelegen, by zo verre zy het ſchynen te zyn, vermits het doeleinde der Schilderkunde niet zo zeer is, het verſtand te overtuigen, dan wel de ogen te misleiden.

Die Konſt zal zich altoos in de werken van grote Schilders verwonderlyk tonen; want zy het is, die op een behoorlyken afſtand, naar de grootte der Tafereelen, de hoedanigheid der byzondere voorwerpen en van het Geheel onderſteunt, en zonder haar zal men, zich van het werk verwyderende, het werk zich van de waarheid zien verwyderen, en in het ſmaakloze der gemene Schilderkunde vallen. In die grote werken ziet men, dat Rubens die verſtandige verzwaring gunſtiger en vatbarer gemaakt

heeft, inzonderheid voor die in ſtaat zyn, het op te merken en te betrachten; want voor die zich des weinig verſtaan, is niets verborgener, dan die konſt.

Hy, die van alle de diſcipelen van dien groten man zich de leſſen van zynen meeſter beſt ten nutte gemaakt heeft, was van Dyk; en men kan, van Rubens ſprekende, niet vermyden, dezen zynen groten leerling een' zonderlinge achting te bewyzen, vermits hy, offchoon geen zo groot vernuft voor de grootſche uitvoeringen als zyn meeſter bezittende, hem echter in zekere doorſlepenheden der konſt overtroffen heeft; zynde het gewis, dat hy, in 't algemeen geſproken, in zyne Portretten een' eelheid en losheid van penſeel toont, overtreffende al het geen in die ſoort verricht kan worden.

Na eenvouwig myne gevoelens over het Coloriet en de deelen, tot het zelve behorende, ontvouwt te hebben, blyft my noch overig, den zulken te beantwoorden, die zich verbeelden, dat men niet teffens de Teekening en het Coloriet bezitten kan; zynde hunne ſterkſte beweerreden, dat men, zich aan het Coloriet verbindende, de Teekening verwaarlooſt, en dat de bekoorlykheden van deze de noodzaaklykheid van het ander doen vergeten.

Hier op kan men zeer ligt antwoorden, dat indien dit dus gebeurt, zulx de ſchuld van het Coloriet niet is, maar van den geeſt, wanneer deze te kort ſchiet, om zich op twee zaken teffens toe te leggen. Zodanige geeſten begeert de Schilderkunde niet, nemende voor gene gunſtelingen aan, dan die in ſtaat zyn, verſcheide voorwerpen te bevatten, of die zo wel gevormt

zyn,

Digitized by Google

zyn, en zich zo wel weten te hoeden, dat zy zich aan gene andere zaken houden, dan die trapswyze hunne kennis vermeerderen moeten. De nieuwe ſtudiën, die zy ter hand nemen, doen hen de reeds betrachte niet vergeten: in het tegendeel verſterken zy de ene door de anderen, en ſtellen alle hunne vermogens in 't werk, om dezelve alle, als noodzaaklyke middelen ter bereiking van hun doeleinde, te verkrygen. Van zodanig een ſtempel was de geeſt van Raphaël. De orde en keurigheid, waarmede hy de dingen begreep, deedt hem nooit iets vergeeten; hy nam geſtadig in kennis toe, en verſterkte het nieuwe licht, 't geen hy bereikte, door het alreeds verkregene.

Na de kennis der Coleuren volgt die van haar gebruik, ſchikking en bearbeiding, en in de oeffening van die drie dingen beſtaat het grootſt genoegen van den Schilder.

Seneca van het behaaglyke der Schilderkunde ſprekende, zegt, dat het vermaak, 't geen zy onder het ſchilderen geeft, veel groter is, dan dat men van het werk, geheel voltooit zynde, ontfangt. Ik ben t'enemaal van het zelfde gevoelen, vermits men, arbeidende, de gronden en geheimen der konſt naar zyn genoegen behandelt; dezelve, om zo te ſpreken, gebiedt en doet gehoorzamen, naar men bekwaam of vernuftig is; daar in het tegendeel het werk, voltooit zynde, zynen maker gebiedt, en hem noodzaakt, genoegen in den uitſlag te nemen, in wat ſtaat het ook wezen mag.

Zie hier enige grondregelen, rakende het gebruik der Coleuren.

Plinius zegt, dat de ouden enkel met vier Co-

leuren arbeidden, waar uit zy hunne Tinten zamenſtelden; doch het is denklyk, dat zulx enkel was, om den grond te bereiden tot het ontfangen der Coleuren, die het werk fris, krachtig en kenlyk maakten.

Men moet de natuur wel leren zien, om haar wel af te beelden. Twee manieren zyn 'er, om haar wel te coloreeren; hangende de eerſte af van de behandeling, die de eerſtbeginnende aannemen, en bevattende de andere de ware kenniſſe van de verwen, van 't geen zy de een' by de andere vermogen, en van de juiſte tempering harer menging, om de Coleuren van het Leven na te bootſen.

's Menſchen geheugen is dikwerf binnen een klein getal denkbeelden bepaalt, buiten welken hy gedwongen is, geſtadig te herhalen. Het middel voor een Schilder, om het verdriet der herhaling te ontgaan, is enkel de onuitputbare bron der natuur te baat te nemen. Zelfs behoort hy, zo veel mooglyk, te verhoeden, dat hy nooit verlegen ſta, en naar het Leven verſcheiden ſtudiën van natuurlyke voorwerpen in alle ſoorten van ſchildering en op geoliet papier te maken, vooral van buitengemene voorwerpen, ten einde zich van dezelve ten paſſe te bedienen.

De Harmoni der natuur in de Coleuren ontſtaat hier uit, dat de voorwerpen door de weêromkaatſingen aan elkander deel nemen; want 'er geen Licht is, 't geen niet op enig lighaam valt, en men geen verlicht lighaam vindt, 't geen niet zyn Licht en teffens zyne Coleur naar mate der ſterkte van het Licht en van de verſcheidenheid der Coleur te rug zendt.

Digitized by Google

zendt. Deze deelneming der weêromkaatſingen aan het Licht en de Coleur verwekt de Harmoni der natuur, die de Schilder naboot-ſen moet. Van hier is het, dat het wit en zwart zelden goed in de weêromkaatſingen zyn.

De verſcheidenheid van byna even gelyke Tinten op de zelfde figuur, en dikwerf op de zelfde party, matig gebruikt, brengt niet weinig tot de Harmoni toe.

De uiteinden der Partyen en de Omtrekken, die zich ongemerkt in hare rondheid verliezen, en als met verſtand verdwynen, maken een verband der voorwerpen, en houden dezelve in Harmoni, inzonderheid vermits zy ons gezicht verder ſchynen uit te ſtrekken, dan tot het geen wy zien, en onze ogen, als 't ware, wys maken, dat zy zien, 't geen zy niet zien, naamlyk de verdere uitſtrekking, die de omtrek der ronding voor hun verbergt.

De verzwaring der Coleuren, welke een Schilder te baat moet nemen, vermits zyn grond vlak is, zyn werk op een afſtand gezien, moet worden en de tyd alles doet afnemen, moet men zodanig behandelen, dat de voorwerpen daar door niets van hunne hoedanigheid en eigenſchap verliezen.

Men moet, zo veel doenlyk is, vermyden, om de zelfde Couleur in het zelfde Tafereel te herhalen; doch wel door ſierlykheid en Harmoni 'er naby komen. Hier van heeft men een voortreflyk voorbeeld in het Tafereel der bruiloft van Canaän door Paulo Veroneſe, waar in men verſcheide witten en gelen in Harmoni by elkander vindt. Het oog wordt moede van dezelfde voorwerpen, maar bemint de verſtan-

dige verſcheidenheid, en in alle zaken verwekt de herhaling walging. Vooral in de Schilderkunde gelden de dingen niet, dan door de verſcheidenheid, en brengen de oeffening en ervarenheid hierin verſtand te weeg.

De mengeling van zekere Couleuren, die haar kracht beneemt, of met anderen in Harmoni brengt, geeft haar den naam van gebroken Coleuren. Van dezelve kan men een oneindig getal ſoorten maken, en Paulo Veroneſe heeft zich daarop zo gelukkig toegelegt, dat hy tot een goed Model verſtrekken kan. Hy bediende zich gemeenlyk van lichte verwen, welke hy door noch lichter gronden des te kenlyk maakte; bezat een goeden ſmaak in de gewerkte ſtoffen, die van een zachte Coleur waren, en beſteedde veel geld, om dezelve te kopen en naar het Leven te ſchilderen.

Men moet zich verwonderen, dat voor Raphaël, en zelfs ten zynen tyde, de Schilders zo yverzuchtig in hunne Omtrekken waren, dat zy gene zorge droegen, om dezelve met hunnen grond te verbinden, en dat zy niets ſchynen gehoort te hebben van den lof, welken de oude ſchryvers die verdwynende overgangen van het een voorwerp tot het ander geven.

Waarlyk ſchynen zy daar van niet gehoort, noch iets beter geweten te hebben, dan het in acht nemen hunner regelmatigheid in de beſtiptheid der Omtrekken: zo waar is het, dat 'er tyden en landen zyn, in welke men de in gebruik zynde manieren blindling volgt, en de bekwaamſte lieden hunne diſcipelen, die hen als onfeilbaar aanmerken, daar toe vervoeren: waaruit men ligt opmaken kan, dat het voor

de

Digitized by Google

de zulken, die zich tot de Schilderkunde ſchikken, een groot geluk is, het onderwys van een bekwamen man te genieten. Doch hier mede gaat het gemeenlyk dus:

Nadat de leerling zo veel bekwaamheid, als nodig is, in de Teekening verkregen en een beſluit genomen heeft, het beroep van Schilder te omhelzen, ſtelt hy zich doorgaans onder het beſtier van een meeſter, wiens gevoelens hy volgt en zyne werken kopieert; waar uit onfeilbaar voortvloeit, dat zyne ogen en zyn geeſt dermaten aan de werken van zyn meeſter gewennen, dat hy gedurende zyn gantſche leven de natuur zodanig gecoloreert ziet, gelyk haar zyn meeſter gewoon is te ſchilderen. Doch het verwonderlykſt is, dat, onderſtelt de meeſter en leerling zien de natuur verkeerd, dat is, van een' andere Couleur, dan zy wezentlyk is, en men vertoont hun Tafereelen van Titiaan, of enigen anderen goeden coloriſt, zy die Tafereelen met verwondering beſchouwen en echter voortvaren zullen, de zelfde Tinten en het zelfde Coloriet, waaraan zy gewend zyn, te gebruiken: zo zeer heeft hunne manier hen voorïngenomen, en valt het hun bezwaarlyk van dezelve af te gaan.

Wat anders doch moet men hier uit beſluiten, dan dat hunne manier hun de ogen bedorven heeft, of de Schilder gene zorge genoeg draagt, zich zelven te verbeteren? Doch een' gehele verandering is zeer zeldzaam, vermits gewis aan den enen kant een aanwendſel een' verandering in de werktuigen maakt, en het aan de andere zyde zeer bezwaarlyk is, een' manier te veranderen, waaraan men zich gewent

went heeft, en waarin men gemak in de uitvoering vindt, om een' andere aan te nemen, wier verkryging veel moeite koſt. De leerling toetſe zich zelven hier aan, en vatte moed, den goeden weg ziende, alle pogingen aan te wenden, om denzelven te volgen.

In het weinige, 't geen ik nopens de daadlyke oeffening der Schilderkunde gezegt heb, beken ik, veel met opzicht tot de uitvoering en behandeling ſtilzwygend voorby gegaan te hebben; doch dewyl ik, 't gunt ik zoude konnen mededeelen, enkel uit het naauwkeurig opmerken van de werken van grote Schilders, inzonderheid van Titiaan en Rubens, geleert heb, en de leergierigen uit de zelfde bronnen putten konnen, wyze ik hen naar die beide Schilders: eerſt naar Rubens, vermits zyne gronden kenlyker en ligter te bevatten zyn, en vervolgens naar Titiaan, die de vyl 'er noch eens ſchynt over te hebben laten lopen; dat is, kortom, dat Titiaan op een bekwamen afſtand meer waarheid en beſtiptheid in zyne plaatslyke Coleuren heeft doen zien, en aan Rubens overgelaten de gaven van grootſche Ordinantien, en de konſt, om de Harmoni van 't Geheel op een verderen afſtand te doen ſpreken.

VAN

Digitized by Google

VAN HET
LICHT EN BRUIN.

DE kennis van Dag en Schaduw, zodanig dezelve in de Schilderkunde noodzaaklyk is, is een der gewichtigſte en wezentlykſte deelen van de konſt. Wy zien enkel en alleen door het Licht, en het Licht trekt en bepaalt ons gezicht met meer of minder kracht, naar mate het verſcheidentlyk op de voorwerpen der natuur valt; weshalven de Schilder, die een nabootſer dier zelfde voorwerpen is, de gunſtige uitwerkſelen van het Licht kennen en verkiezen moet, om geen vergeefſchen arbeid in het verkrygen van bekwaamheid in de andere deelen der konſt gedaan te hebben.

Dit gedeelte der Schilderkunde vervat twee zaken: het vallen der afzonderlyke Lichten en Schaduwen, en het verſtand der algemene Dagen en Schaduwen, die men gemeenlyk Licht en Bruin noemt: en offchoon, naar de kracht der woorden, die beide zaken één ſchynen te zyn, zyn zy echter onderſcheiden naar de denkbeelden, die men 'er van opgevat heeft.

Het vallen van het Licht beſtaat in te weten, wat Schaduw een lighaam op enige plaats, voor het Licht bloot liggende, maken moet (en deze kennis verkrygt men ligt uit alle de verhandelingen over het Perſpectief, waar van men zich bedienen kan). Dus verſtaat men door het val-

vallen der Lichten de Dag en Schaduw, tot de byzondere voorwerpen behorende, en door de woorden Licht en Bruin de voordeelige verdeeling van Dag en Schaduw, die in een Tafereel behoort gevonden te worden, zo tot ruſt en genoegen der ogen, als tot de uitwerking van het Geheel.

Het vallen van het Licht wordt aangetoont door lynen, die men onderſtelt uit den oorſprong van dat zelfde Licht op een verlicht lighaam getrokken te zyn. Het dwingt en noodzaakt den Schilder het te gehoorzamen; daarin het tegendeel het Licht en Bruin van de Inventie van den Schilder geheel afhangt; want hy, die de voorwerpen uitdenkt, is meeſter, om dezelve te ſchikken zodanig hy wil dat zy de Dag en Schaduw, welke hy in zyn Tafereel verlangt, ontfangen, en 'er de toevallen en Couleuren, waar uit hy voordeel trekken kan, in te brengen. Eindelyk, vermits de byzondere Lichten en Schaduwen in de algemene Dag en Schaduw begrepen zyn, moet men het Licht en Bruin als een Geheel aanmerken, en het vallen van het byzonder Licht als een gedeelte, 't geen het Licht en Bruin onderſtelt.

Doch tot een' volkome kennis van het Licht en Bruin behoort men te weten, dat onder het woord *Licht*, niet alleen verſtaan moet worden al wat voor een lynrecht Licht bloot ligt, maar ook alle de Coleuren, die in haren aart licht zyn, en onder het woord *Bruin* niet alleen alle de ſchaduwen, door het vallen van, en gebrek aan licht, lynrecht veroorzaakt, maar ook alle de Coleuren, die in haren aart bruin zyn, zulx zy, voor het Licht zelve bloot liggende, enig-

Digitized by Google

enigzins duiſter blyven, en in ſtaat zyn, met de ſchaduwen der andere voorwerpen te groepen. Zodanig zyn, by voorbeeld, een donker fluweel, een' bruine ſtof, een zwart paard, en andere diergelyke voorwerpen, die hunne natuurlyke of ſchynbare bruinheid behouden, voor wat Licht zy ook bloot geſtelt zyn.

Noch is op te merken, dat het Licht en Bruin, 't geen het vallen van het Licht en de Schaduw in zich bevat en onderſtelt, gelyk het geheel zyn gedeelte bevat, dat zelfde gedeelte op een' byzondere wyze betreft; want het vallen van het Licht en de Schaduw alleen ſtrekt, om de verlichte en beſchaduwde deelen beſtipt aan te tonen, en het Licht en Bruin voegt by die beſtiptheid noch de konſt, om de voorwerpen meer voor uit komende, waarſchynlyker en duidelyker te maken. Elders heb ik dit breder ontvouwt, en zal derhalven de bewyzen alhier niet herhalen. Zie daar het onderſcheid, 't geen tuſſchen het Licht en Bruin, en het vallen van het Licht gelegen is.

Thans zullen wy onze eerſte omſchryving herhalen, en zeggen, dat het Licht en Bruin de konſt is, om Dag en Schaduw zo over de byzondere voorwerpen als het Geheel van het Tafereel voordeelig te verdeelen. Doch ofſchoon het Licht en Bruin de konſt der verdeeling van alle de Lichten en Schaduwen in zich bevat, wordt het byzonderer bepaalt tot de grote Lichten en grote Schaduwen, verſtandig en zonder gemaaktheid zamen gebragt. In dien zin is het, dat de Schilder 'er zich van bedient, om de Voorwerpen in een goed Licht te ſtellen, en het gezicht gelegenheid te geven van af-

Digitized by Google

afstand tot afstand te rusten, door een' verstandige verdeeling der Voorwerpen, Couleuren en Toevallen: drie middelen, welke tot de behandeling van het Licht en Bruin strekken en ik pogen zal aan te tonen.

EERSTE MIDDEL.

Door de verdeeling der Voorwerpen.

DE verdeeling der voorwerpen verwekt massaas of partyen van Licht en Bruin, wanneer men dezelve door een' verstandige houding zodanig schikt, dat al wat in hun verlicht is, te zamen aan ene zyde, en al wat in hun duister is, te zamen aan den anderen kant gevonden wordt, en dat die zamenbrenging van Lichten en Schaduwen de verstroojing van ons gezicht belet. Dit noemde Titiaan den druiventros, vermits de druiven, van elkander gescheiden, ieder haar Dag en Schaduw op een' en de zelfde wyze hebben, en dus, het gezicht in verscheide stralen verdeelende, in 't zelve verbystering verwekken zouden; daar zy in het tegendeel, alle in enen tros verzamelt zynde, en door dat middel slegts ene party van Licht en ene party van Schaduw uitmakende, de ogen hen alle als een enig voorwerp bevatten konnen. 't Geen ik alhier van den druiventros zeg, moet noch met opzicht tot de schikking, noch met opzicht tot de gedaante, letterlyk verstaan worden, maar enkel als een' gelykenis, waar van men zich bedient, om de zamenvoeging der Lichten en die der Schaduwen te doen begrypen.

TWEE-

Digitized by Google

TWEEDE MIDDEL.

Door het lighaam der Couleuren.

DE verdeeling der Couleuren werkt mede tot de partyen der Lichten en tot die der Schaduwen, zonder dat het tynrechte Licht daar in iets toebrengt, dan het zichtbaar maken der voorwerpen. Dit hangt van de ſchikking van den Schilder af, dien het vryſtaat, een' figuur in te brengen, in het donker of bruin gekleed; welk gewaad bruin blyven zal, offchoon 'er het Licht op valt, en dus van een' te groter uitwerking zyn, vermits zyne konſtgreep daar door bedekt blyft. 't Geen ik alhier van ene Couleur zeg, kan van alle andere verſtaan worden, naar mate van hare kracht en het vereiſch van den Schilder.

DERDE MIDDEL.

Door de Toevallen.

DE verdeeling der Toevallen kan, 't zy in Dag of in Schaduw, tot de uitwerking van het Licht en Bruin ſtrekken. 'Er zyn toevallige Lichten en Schaduwen. Het toevallig Licht is byvoeglyk in het Tafereel, en wordt 'er als by toeval in gevonden, gelyk het Licht van een venſter, van een' fakkel, of van enige andere lichte oorzaak, die nochtans minder dan het oorſpronglyk Licht is. De toevallige Schaduwen zyn, by voorbeeld, die der Wolken in een Landſchap, of van enig ander lighaam, 't

geen men onderſtelt, buiten het Tafereel te zyn, en voordeelige Schaduwen in 't zelve verwekken kan: doch in de oorzaak dier toevallige Schaduwen buiten het Tafereel te onderſtellen, zorge men vooral, dat die onderſtelde oorzaak waarſchynlyk en geenzins onmooglyk zy.

Het ſchynt my toe, dat men zich ter behandeling van het Licht en Bruin van die drie middelen bedienen kan; doch te vergeefs zoude ik van dezelve geſproken hebben, indien ik niet teffens de noodzaaklykheid van het einde, waar toe zy leiden, naamlyk de noodzaaklykheid van het Licht en Bruin, in de beſpiegeling en oeffening der Schilderkunde aantoonde.

Uit verſcheide redenen, welke die noodzaaklykheid bewyzen, heb ik de volgende vier verkozen, die my de wezentlykſte toeſchynen; zynde de eerſte getrokken uit de noodzaaklykheid der keuze in de Schilderkunde: de tweede uit den aart van het Licht en Bruin: de derde uit het voordeel, 't geen het de andere deelen der Schilderkunde toebrengt, en de vierde uit de algemeene geſteltenis van alle wezens.

EERSTE BEWYS,

Getrokken uit de noodzaaklykheid der keuze.

DE Schilder vergenoegt zich doorgaans niet met het Leven, zodanig het zich toevallig aan hem vertoont, maar weet, dat het met betrekking tot het gebruik, 't geen hy 'er van maken wil, byna altoos gebrekkig is, en dat hy, om het in eenvolmaakten ſtaat te brengen, zich van zyne konſt bedienen moet, die hem de middelen aan

de

de hand geeft, hoe het in alle zyne zichtbare uitwerkſelen wel te verkiezen. De Dag en Schaduw nu zyn niet min een zichtbaar uitwerkſel van het Leven, dan de omtrekken van 's menſchen lighaam, de ſtanden, de plooijen der kleederen, en al wat in de Ordinantie van een Tafereel plaats heeft. Alle die dingen vereiſchen een' keuze, en derhalven het Licht niet min, dan zy alle. Die keuze van het Licht is niet anders, dan de konſt van het Licht en Bruin, en mitsdien de konſt van het Licht en Bruin een volſtrekt noodzaaklyk gedeelte der Schilderkunde.

TWEEDE BEWYS,

Getrokken uit den aart van het Licht en Bruin.

DE zinnen hebben dit gemeen, dat zy een afkeer tonen van alles, wat hunnen aandacht ſtoort. Het is niet genoeg, dat de ogen zien konnen, maar zy moeten hun voorwerp met genoegen omvatten, en de Schilder wegruimen al wat hun moeite toebrengen kan. 't Is zeker, dat de ogen niet vergenoegt konnen zyn, wanneer zy, zich op een voorwerp willende laten vallen, door andere nabyliggende voorwerpen, wier byzondere Lichten en Schaduwen hen zo ſterk maken, als het voorwerp zelf, daar van afgetrokken worden; doch het is niet min zeker, dat het het verſtand van het Licht en Bruin alleen is, 't geen de ogen het vreedzaam bezit van hun voorwerp verſchaffen kan; want het Licht en Bruin, gelyk wy gezegt hebben, de vermenigvuldiging der gezichtſtralen en de verſtrooijing

der ogen belet, door middel der groepen van Dag en Schaduw, waar van het het verſtand leert. Dus het Lichte Bruin in de Schilderkunde ten uiterſten noodzaaklyk is.

DERDE BEWYS,

Getrokken uit 't voordeel, 't geen het Licht en Bruin de andere deelen der Schilderkunde toebrengt.

HEt is noodzaaklyk, de figuren wel te ſtellen, te onderſcheiden, de kleeding wel te leggen, de Hertstochten uit te drukken, en in één woord ieder voorwerp door een' juiſte en ſierlyke Teekening en een' ware en natuurlyke plaatslyke Couleur zyne eigenſchap te geven; doch het is niet min noodzaaklyk, dit alles wel te ondersteunen en in een goed Licht te ſtellen, door het kenlyker voor de ogen te maken, en het gezicht op een' aangename wyze te misleiden, door middel der kracht en ruſt, die het verſtand der algemene Lichten in een Tafereel brengt. Dit bewyſt het voordeel, 't geen de deelen der Schilderkunde 'er van ontfangen, en toont dus de grote noodzaaklykheid van het Licht en Bruin.

Deze bewyzen zullen noch te meer verſterkt worden door het volgend

VIERDE BEWYS,

Getrokken uit de algemene geſteltenis van alle wezens.

HEt is onwederſpreeklyk, dat alle wezens op aarde tot eenheid ſtrekken, 't zy door be-

betrekking, t'zamenſtel, of overeenſtemming, en dit zo wel in menſchlyke als Godlyke dingen, in den Godsdienſt zowel als in de ſtaatkunde, in de konſt zowel als in de natuur, in de vermogens der ziel zowel als in de werktuigen des lighaams. God is één door de uitnemenheid zyner natuur. De waereld is één. De zedekunde is ten enemaal betreklyk tot den Godsdienſt, die één is, gelyk de ſtaatkunde betreklyk is tot de gantſche beſtiering van een land. De algemene natuur behoudt in alle hare voorbrengſels een' eenheid, die in de dieren, uit verſcheide leeden en in de gewaſſen uit verſcheide deelen voortvloeit; en de konſt bedient zich van verſcheide voorſchriften, waar van zy één werk maakt. De verſcheide ſtanden der menſchen dienen tot den omgang, en t'zamenleving, gelyk de verſcheide raderen van een werktuig t'zamenlopen en in werking zyn, om eene hoofdbeweeging te verwekken. De vermogens der ziel zyn op een en het zelfde ogenblik ſlegts met een' enkele zaak bezig, om die wel te doen, en de werktuigen des lighaams konnen op een en den zelfden tyd ſlegts één enkel voorwerp genieten; want zodra men hun verſcheiden teffens voorlegt, zullen zy zich aan gene derzelve hechten, maar die vermenigvuldiging hen verdeelen, en hun de vryheid van hunnen dienſt geheel benemen. Wanneer by een' openbare redevoering twee of drie perſonen met den zelfden klank en de zelfde kracht te gelyk ſpreken, zal het oor niet weten, naar welken te luiſteren, maar enkel door een verward geluid aangedaan worden. Dus ook zal, wanneer men enige afzonderlyke en even zichtbare voorwer-

pen het oog voorlegt, 't zelve, alle die voorwerpen niet konnende bevatten, in zyne verdeeling zich gewis bezwaarlyk bepalen konnen. Gelyk nu in een Tafereel eenheid van onderwerp voor de ogen van den geeſt plaats moet hebben, moet ook eenheid van voorwerp voor de ogen van het lighaam ſtand grypen. Niets, dan het verſtand van het Licht en Bruin, is in ſtaat, die eenheid te weeg te brengen, en het gezicht een vreedzaam en aangenaam genot van zyn voorwerp te verſchaffen.

Wanneer ik van de eenheid van voorwerp in een Tafereel ſpreek, is zulx betreklyk tot de ruimte, die het oog redelyker wyze omvatten kan, zonder door verſcheide afgezonderde voorwerpen afgetrokken te worden. Dit wordt gemeenlyk in een gering getal figuren gevonden; want ſommige Tafereelen groot en vol werks genoeg zyn, om zelfs drie groepen van Licht en Bruin te bevatten. Alsdan trekken de Lichten en Schaduwen van iedere groep, behoorlyk uitgebreid, de ogen tot zich, en houden dezelve enigen tyd bepaald, latende hun echter de vryheid, om van de ene groep tot de andere over te gaan.

Doch die groepen van voorwerpen en van Licht en Bruin zyn in een en het zelfde Tafereel zodanig eenheden, dat onder haar één moet zyn, die over de anderen heerſcht. Hierom moet de Schilder in die voornaamſte groep, zo veel hem doenlyk is, de voornaamſte figuren van zyn onderwerp brengen. Die onderſchikking der groepen maakt dus noch een' eenheid uit, die men het Geheel noemt. Echter behoort men gade te ſlaan, dat die groepen niet alle te gelyk geſchaart, noch gemaakt, noch verward, noch even

ge-

Digitized by Google

gelyk in hare gedaante moeten zyn; want het gezicht zich weinig bekreunt, of de partyen van Licht en Bruin van een' hol- of bol-ronde gedaante zyn, of hoe men dezelve ook anders verbeelden wil.

Alleen heeft men op te merken, dat, offchoon in grote Tafereelen de partyen van Licht en de partyen van Schaduw elkander een' onderlinge hulp bieden moeten, de partyen van Schaduw nochtans het gezicht niet zo zeer behoren te doen ruften, dat zy het tot nadeel van de partyen van Licht in een' loutere daadloosheid houden.

De Schilder behoort hierin den redenaar te volgen, die onzen aandacht willende bepalen op een' plaats, welke hy voorgenomen heeft ons te doen bevatten, die plaats door iets, 't geen geringer is, doet voorgaan, en, na zyn toehoorder tot het voorwerp bepaalt te hebben, hem ontfpant, door hem met iets middelbaars te onderhouden, zonder hem echter uit zyn aandacht te doen geraken. Zo ook doet een Schilder in zyn Tafereel zyne Lichten fchitteren, en ondersteunt hen door de bruine partyen, die, de ogen ruft verfchaffende, hen echter door min kenlyke voorwerpen onderhouden.

Zelfs kan men, doch met veel omzichtigheid, enige byzondere bruine voorwerpen in de lichte partyen en enige lichte voorwerpen in de bruine partyen brengen, 't zy om het groot ftilzwygen te ontwaken, of om enige figuren af te fcheiden, of om in het werk gene gemaaktheid te laten. Eindelyk behoort, myn's erachtens, alles elkander in een' gelukkige fchikking aan te treffen, even alsof het geval het dus befchikt hadt.

Echter beken ik, dat het aan alle Schilders niet gegeven is, de konst van het Licht en Bruin op zodanig een' wyze te verbergen, en het met verstand uit te voeren. Dat gedeelte vereischt te meerder opmerking en eelheid, vermits het in ieder onderwerp een' nieuwe zwarigheid ontmoet. Het begeert zulke vernuften, die zich alomme een' opening maken, en uit alle hunne ondernemingen gelukkig weten te redden.

Men zoude alhier tot overmaate van het bewys der kracht en noodzaaklykheid van het Licht en Bruin den lof konnen bybrengen, dien de werken, waarin zich dat gedeelte der konst kennen doen, en de Schilders, die het bezeten hebben, daaglyx verkrygen.

Die inderdaat de voordeelen, welke alle de deelen der Schilderkunde uit dit gedeelte trekken, opmerkt, moet bekennen, dat een Tafereel, ontzet van Licht en Bruin, flaauw en smaakloos blyven zal, hoe bestipt de Teekening en hoe getrouw de plaatslyke en byzondere Couleuren ook zyn mogen; daar in het tegendeel een Tafereel, waar in de Teekening en de plaatslyke Coleuren slegts middelmatig, doch door de konst van het Licht en Bruin ondersteunt zyn, zynen beschouwer niet ongemoeid zal laten voorby gaan, maar hem roepen, en ten minsten enigen tyd ophouden, offchoon hyzelfs jegens de Schilderkunde onverschillig ware. Doch wat zal het niet zyn, indien 'er, behalven het Licht en Bruin, de andere partyen zich in een loflyken trap van volmaaktheid in ontmoeten, en het werk onder de ogen van een verstandigen liefhebber en vernuftigen beminnaar valt.

Ik

Digitized by Google

Afbeelding van een' eenheid van voorwerp.

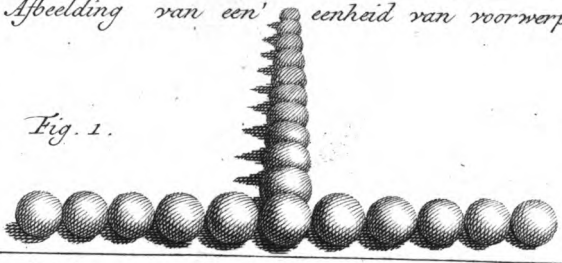

Fig. 1.

Licht en Bruin in een enkel voorwerp.

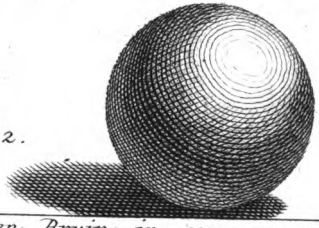

Fig. 2.

Licht en Bruin in een groep voorwerpen.

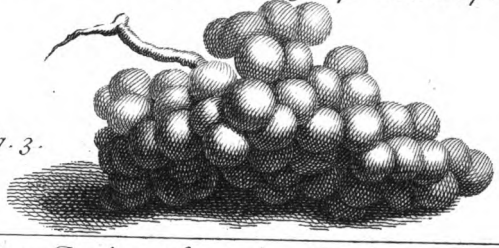

Fig. 3.

Licht en Bruin verſtrooit, en dus zonder kracht.

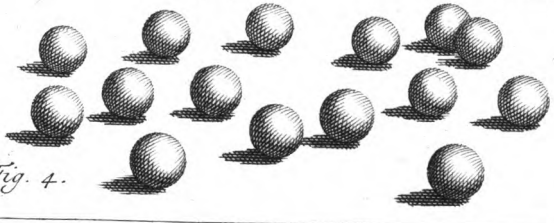

Fig. 4.

Digitized by Google

Ik meen niet ten onpaſſe te zullen komen, dat ik alhier de voornaamſte bewyzen van het uitwerkſel van het Licht en Bruin bybrenge, om den lezer al wat ik gezegt heb grondig te doen beſeffen.

Het eerſte afbeeldſel bewyſt de eenheid van voorwerp, gelyk wy in de verhandeling der Schikking bereids toonden. Voorts is alhier een' afbeelding der voorwerpen, die als in het Tafereel zinken, en in Perſpectief zyn. De een' en andere voorwerpen nemen even gelyk in kracht af, naar mate zy zich van het middelpunt van het gezicht verwyderen. Het gantſch verſchil onder hen is, dat de voorwerpen, die afdeinzen en als in het Tafereel zinken, volgens de regelen van het Perſpectief in grote afnemen, naar mate zy zich van het middelpunt van 't gezicht verwyderen, en dat die zich enkel rechts en lings uitſtrekken, by de verwydering verflaauwen, zonder in gedaante of grote te verminderen.

Het tweede afbeeldſel toont, hoe men een byzonder voorwerp behandelen moet, om het te doen voorkomen, naamlyk van voren de ſterkſte Lichten en ſterkſte Schaduwen, het voorwerp volgende, te brengen, ſteeds de weêromkaatſingen langs den omtrek aan de zyde der Schaduw behoudende.

Het derde ſtrekt ten bewys van de noodzaaklykheid der groepen tot voldoening van de ogen, 't geen de grote regel van Titiaan was, en het noch hedendaags behoort te zyn voor de zulken, die in hunne Tafereelen de eenheid van voorwerp in acht willen nemen, welke met

de welverſtane Couleuren hunne gantſche Harmoni uitmaken.

Het vierde toont de noodzaaklykheid, om de eenheid van voorwerp in acht te nemen, door in de Ordinantie der Tafereelen naar de grootte en het getal der figuren groepen te brengen; want men, om het gezicht te behagen, gelyk ik gezegt heb, het door een' hoofdgroep bepalen moet, die door middel der ruſt, welke de uitgebreidheid harer Lichten en Schaduwen verwekt, de andere onderſchikte groepen en voorwerpen niet van hunne kracht berooft; want zo de voorwerpen verſtrooit zyn, weet het oog niet op welke te vallen, zo min als het oor te luiſteren naar verſcheide perſonen, die te gelyk ſpreken.

By het geen ik alhier van de Lichten en Schaduwen gezegt heb, zoude men vele andere zaken konnen voegen, en die ſtoffe breder ontvouwen. Alleen heb ik alhier, volgens myn begrip, een denkbeeld van het Licht en Bruin gegeven, in 't algemeen de verſcheide middelen om het te behandelen aangetoont, en zyne volſtrekte noodzaaklykheid in de Schilderkunde bewezen.

Zy, die daar van meerder verlangen te weten, konnen nalezen 't gunt ik in de uitlegging van het gedicht van du Frenoy op het 267. vaers en de 7 of 8 volgende bladzyden gezegt heb, en alhier niet nodig acht te herhalen, vermits ik het zaaklyke hier boven ontvouwt heb.

De Beeldhouwers konnen zo wel als de Schilders gebruik van de konſt van het Licht en Bruin maken, wanneer zy daar toe gelegenheid hebben, of dezelve zoeken, 't zy door de ſchikking

king hunner beelden, of de plaats daar hun werk ſtaan zal. Te Romen heeft men hier van blyken in het Beeldhouwwerk van den Ridder Bernini, die zyne onderwerpen in de kerken ſchikte naar het venſterlicht, 't geen zy daar ter plaatſe ontfangen zouden, of wel venſters maakte, wanneer hy daar toe vryheid hadt, om door dezelve een voordeelig Licht te trekken, 't geen aan zyn werk een' verwonderlyke uitwerking gaf, en den aandacht van den beſchouwer tot zich trok. Doch een bekwaam Beeldhouwer kan noch iets meer doen, door by het Licht en Bruin plaatslyke Coleuren te voegen, wanneer hy zich 'er op verſtaat.

Hier van heeft men een voortreflyk voorbeeld by den Heer le Hay, in de ſtraat van Grenelle in de voorſtad St. Germain. Die ſtukken ſtaan in twee kaſſen, en vertonen het een de aanbidding der Herders, en het ander de Graflegging van Chriſtus. De voortreflyke konſt en zonderlinge fraaiheid, waar mede die beide voorwerpen uitgevoert zyn, doen my vaſtſtellen, dat het den liefhebberen niet onaangenaam zal wezen, dezelve hier achter beſchreven te vinden: en offchoon ik zulx, zo naauwkeurig het my doenlyk was, gedaan heb, twyffel ik niet, of de konſtbeminnaars zullen bevinden, dat die beſchryving geenzins by het verhevene van dat werk halen kan, waar van de Abt Zumbo de maker is, die 'er al het ſchone van zyn' konſt in getoont heeft.

VAN

Digitized by Google

VAN DE

ORDE,

Die men in de ſtudi der Schilderkunde houden moet.

DE meeſten der bekwame Schilders hebben veel moeite aangewent, en vele jaren verſleten in het navorſchen der kundigheden, welke zy in weinig tyd hadden konnen verkrygen, wanneer zy terſtond den rechten weg gevonden hadden. Deze waarheid, die de ondervinding in alle eeuwen heeft doen bevroeden, betreft vooral de jeugt. Zy is het inzonderheid, die in hare leergierigheid licht nodig heeft, ten einde als in een ſchakel te konnen zien, wat vordering zy verwachten kan, om haar voorgeſteld doeleinde onfeilbaar te bereiken.

Men kan de Schilderkunde aanmerken als een fraai bloemperk, waar van het vernuft de grond, de grondregelen de zaden, en de geeſt, als het ware, de tuinman is, die de aarde bereidt, om 'er de zaden in hunne jaargetyden in te werpen, en allerlei ſoorten van bloemen te doen groejen, welke niet min tot nut dan vermaak ſtrekken.

Het is zeker, dat het vernuft, aan 't welk de fraaije konſten hare geboorte verſchuldigt zyn,

Digitized by Google

zyn, haar zonder behulp der aankweeking niet tot volmaaktheid zoude konnen brengen; dat die aankweeking zonder het beſtier van het oordeel onmooglyk is, en dat het oordeel zonder het bezit der ware grondregelen niets uitrechten kan.

Derhalven moet men het vernuft in alle onderneemingen onderſtellen; anderzins kwynt men in de uitvoering. Wel is waar, dat de eeuwen in het voortbrengen van grote vernuften ongelyk zyn, en de konſt by gebrek van bekwame lieden afneemt; doch het gebrek aan grote geeſten moet de aankweeking van die in alle tyden, hoedanig zy ook mogen zyn, gevonden worden, niet beletten. Het aardryk brengt voort naar mate van zyn grond en de zaden, die men 'er in werpt; zo ook zal het vernuft, wanneer men het aankweekt, voortbrengen naar den trap zyner verhevenheid en uitgebreidheid, in ſommigen meer, in anderen min. Dus heeft het vernuft verſcheide trappen, en de natuur geeft den enen vernuft voor ene en den anderen voor een' andere zaak, niet ſlegts in de verſcheidenheid der beroepen, maar zelfs in de verſcheide gedeeltens van een' en de zelfde konſt en in een' en de zelfde wetenſchap.

In de Schilderkunde, by voorbeeld, heeft de een een vernuft tot het Portret, de ander tot het Landſchap, tot de Dieren, of tot de Bloemen; doch vermits alle die deelen t'zamenvloejen in het vernuft, om Hiſtorien te behandelen, is het zeker, dat dat vernuft boven alle de byzondere ſoorten der Schilderkunde den voorrang heeft; te meer, nadien zy, die 'er zich in oefenen, daar in beter dan anderen ſlagen, gemeenlyk, vermits zy 'er meer in bezig geweeſt zyn,

zyn, en de gaven beſeffende, die zy voor dat gedeelte bezaten, het met vermaak omhelsden, en meer gelegenheid hadden, om het te onderzoeken en te oeffenen. Dit zy gezegt, onbenadeeld de zulken, die vernufts genoeg bezittende, om in de Hiſtorien te ſlagen, by voorkomende gelegenheden, of by keuze zich tot ene ſoort van Schilderkunde veeleer dan tot ene andere overgegeven hebben.

Want de Schilderkunde moet als een' lange reize worden aangemerkt, op welke men onder weg verſcheide zaken ziet, die onzen geeſt enigen tyd op een' aangename wyze konnen bezig houden. Men ſla daarin de verſcheide deelen dier konſt gade, en houde hier en daar ſtil, gelyk een reiziger zich op de ruſtplaatſen op zynen weg ophoudt: doch zo wy onze woonſtede op een' dier plaatſe veſtigen, vermits wy 'er ſchoonheden naar onzen ſmaak, of gelegenheden naar ons belang vinden, en wy enkel de plaats, werwaards wy ons wilden begeven, van verre zien, of van dezelve horen ſpreken, zullen wy altoos in de herberge blyven, en nooit onze reize voleinden.

Dit wedervaart allen, die de Schilderkunde als hun doeleinde bejagende, in het doorgaan van de betrachting van de byzondere deelen, welke zy bevat, ſtaande gehouden worden door de bekoorlykheden, die zy in ſommigen vinden, niet opmerkende, dat de vervulling der Schilderkunde enkel in de volmaking en verzameling van alle hare byzondere deelen beſtaat. Mitsdien komt het aan op de aankweeking van het vernuft, 't geen 'er den voorrang in hebben moet. Ik begeer

het

Digitized by Google

het in zyn geheel, alleen gehecht aan het geen daar toe behoort, vermydende alle afleidingen, die het vertragen konnen, en onbelemmerd in alles.

Doch hoe begeerig ook een leerling naar onderwys is, kan de meester somtyds ongenegen zyn, hem te onderwyzen, vermits hem zyn eige belang daarin weerhoudt, door de vreze van welhaast de vrucht zyner langdurige ondervinding door het mededeelen van zyn licht te verliezen, en dus door zyn leerling overtroffen, of ten minsten geëvenaart te worden.

Zyne kundigheid met zich in 't graf te dragen, zonder discipelen te willen maken, is noch natuurlyk, noch christlyk, noch voorzichtig. Het is, zeg ik, onnatuurlyk, vermits het de natuur eige is, zich zelven op nieuw voort te brengen; onchristlyk, vermits het liefdadig is, onkundigen te leren, ik meen zodanige onkundige, dien God de gaven geschonken heeft, om te leren; eindelyk onvoorzichtig, nadien de roem der meesters door dien der discipelen verbreidt en bewaart wordt, en dezen den lof van die hen onderwezen hebben aan de nakoomlingschap overdragen.

Doch onderstelt, dat onder de bekwame Schilders de redenen van het belang, waar van ik gesproken heb, by de jongste plaats hadden, en men die redenen gegrond genoeg vondt, om hen te verschonen, hun licht en geheim aan geen' leerlingen mede te deelen en te ontdekken, kan men ten minsten de meerbejaarden, en die hunnen roem gevestigt hebben, niet verschonen, vermits zy daar mede niets wagende, uit hunne goede geneigtheden niet dan genoegen voor zich

zich zelven en lof van anderen genieten konnen.

Des behoort men middelen uit te denken, hoe de zwarigheden uit den weg te ruimen, den tyd te bekorten en den leerling een' handleiding te geven, om zelf zich door zyn ſmaak en vernuft te volmaken.

Ik weet wel, dat bekwame Schilders (ik ſpreek in 't algemeen van alle) in hunne betrachtingen verſcheide wegen hebben konnen houden, en hunne diſcipelen, een ieder langs een verſchillend pad, tot het zelfde einde uitlopende, leiden konnen; ook weet ik, dat enigen, na zich zonder orde geoeffent, en verſcheide jaren vruchtloos in 't zoeken naar den goeden weg verſleten te hebben, denzelven zeer laat vonden, en, zich zelven onderwezen en te recht geholpen hebbende, zeer bekwaam zouden zyn, om de jeugd den beſten weg in hare oeffening te wyzen. Maar myne verwondering over de lange jaren, die men aan de betrachting van dat beroep beſteedt, heeft my vrymoedigheid gegeven, alhier te zeggen, wat ik van de beſtudeering der Schilderkunde denk, en van de orde, die ik wenſchte, dat men 'er in hieldt.

Ik zal niet bepalen, in wat ouderdom men beginnen moet, om die konſt vroed te worden, vermits in alle ſoorten van beroepen het vernuft en de naarſtigheid de helft van het werk uitmaken.

Ondertuſſchen konnen de jongelingen, die zich tot de Schilderkunde ſchikken, niet vroeg genoeg beginnen te teekenen, vermits zich onder de oeffening openbarende, of zy vernuft hebben, dan niet, men hen in het eerſtgenoemde

de geval laat voortvaren; doch in geval van gebrek aan vernuft aan andere zaken ſtelt, waar toe men hen bekwamer oordeelt te zyn. Indien dan hunne neiging hen aandryft, om zich op de Schilderkunde toe te leggen, moet men zorge dragen, dat zy onder die eerſte oefening der Teekening teffens wel leren lezen en ſchryven, opdat dus de te grote onverſchilligheid, die de meeſte menſchen voor het lezen tonen, by gebrek van zich in hunne jeugd met het zelve niet gemeenzaam gemaakt te hebben, in hun gene plaats grype. Vermits ook de Schilders in hun beroep daar uit een groot nut trekken, geve men hun in den beginne vermaaklyke boeken, die hunne bevatting niet te boven ſtygen. Vervolgens leert niets, naar mate de geeſt zich vormt, beter denken, dan goede boeken.

Voor het overige, in wat ouderdom men ook de Schilderkunde begint, vordert een ieder daarin meer of min, naar mate van zyn vernuft. Enigen bevinden zich door hun vernuft aangeſpoort en volgen het zelve; anderen worden daar toe noch geweldiger aangedreven: deze laatſten zyn weinig in getal; en die zeldzame vernuften, wanneer men 'er vindt, konnen in weinig tyds onmeetbare vorderingen maken, in wat ouderdom zy ook beginnen mogen. Doch vermits wy alhier een ontwerp van ſtudi maken moeten, verkiezen wy, om te beginnen, den tyd der eerſte jeugd, gelyk men gemeenlyk doet, om een jongen leerling op te leiden.

Plinius verhaalt ons, dat toen Alexander de grote de Schilderkunde de eerſte plaats onder de vrye konſten gaf, hy teffens geboodt, dat

de jongelingen van goeden huize voor andere dingen teekenen zouden leren. Ongetwyffelt was hierin het doelwit van Alexander, onder zyne voornaamſte onderdanen den goeden ſmaak in te voeren, door de geſteltheden, die de Teekening in den geeſt vormt.

En waarlyk is de eerſte vrucht der Teekening juiſtheid, welke zy in de ogen der teekenaren verwekt; en haar eerſte gebruik in 't algemeen is, de eigenſchap der voorwerpen te onderſcheiden, en vervolgens de gronden van het goede, 't geen in de fraaije konſten gelegen is, in den geeſt te prenten; en eindelyk, wanneer de ſmaak zich door de vordering dier zelfde gronden gevormt heeft, kan dezelve ongelyk beter van de werken der konſt en van die der natuur oordeelen.

Alexander van alle die lieden van goeden huize geen Schilders willende maken, deedt hen echter vroegtyds leren teekenen, nadien hy wilde, dat de Teekening hun diende, om gedurende hun leven van alle de voorwerpen, die hun de gelegenheid zoude doen voorkomen, te oordeelen.

De Schilders en Beeldhouwers hebben te meer reden, om in het beſteden van den eerſten tyd hunner jeugd die wet van Alexander te volgen, nadien de Teekening niet alleen hen in ſtaat moet ſtellen, hun gevoelen over de werken te uiten, maar ook zelven zodanige te maken, waar over men oordeelen moet.

De eerſte zaak, waarop men in de verkryging van een' konſt, die men gedurende zyn leven oeffenen wil, behoort te letten, is het wel verdeelen van zyn tyd, en aan iedere ſtu-

dl

di den tyd te geven, welke voor haar de bekwaamſte is. In de eerſte tyden der jeugd, by voorbeeld, wanneer de reden noch zwak en de overleggingen onryp zyn, behoort men de weekheid der harſſenen en de zuiverheid der werktuigen waar te nemen, vermits dezelve alsdan vatbaar zyn voor de indrukken en aanwendſels, die men hen wil doen aannemen.

Dit geſtelt zynde, zyn 'er enkel twee oeffeningen, die de kinderen in hunne eerſte jeugd voegen, naamlyk hunne ogen aan de juiſtheid te gewennen; dat is, hun getrouwlyk op papier voor te leggen de maten van het voorwerp, 't geen zy kopieeren; en hunne hand aan de behandeling van het crajon en de teekenpen te houden, totdat zy de nodige gemaklykheid verkregen hebben, die men door de oeffening onfeilbaar erlangt.

De juiſtheid van het oog en de gemaklykheid van de hand zyn twee geopende deuren, om tot de deelen te komen, die naar de volkome kennis der Teekening leiden.

Des is het de jonge lieden ten uitterſten nodig, dat zy, om in de Schilderkunde wel te beginnen en met ſnelle ſchreden te vorderen, van die beide eerſte oeffeningen niet afgaan, ten zy zy daar van een' vaſte behandeling verkregen hebben.

Indien dit voor leerlingen van groot belang is, is het voor de Akademi van een noch groter gewicht; want wanneer zy zich ſlegts aan hare bevordering willaten gelegen zyn, en op hare handhaving bedacht wezen, zal zy het voor noodzaaklyk achten, niemand voor ſcholier aan te nemen, dan die zich bereids behoorlyk in het teekenen

naar Teekeningen en beelden geoeffent, dat is, een' behoorlyke juiſtheid van gezicht en gemaklykheid in 't behandelen van 't crajon verkregen heeft, en dit wel naar het oordeel van de beſtierers der Akademi.

De reden van dit myn gevoelen is, dat de ſcholieren, te jong en te onbedreven in de ſchole der Akademi aangenomen zynde, aldaar veel tyd zonder ſmaak en oordeel doorbrengen, en, kortom, in hunne gewaande betrachtingen gene merklyke vorderingen maken. Dezen na verloop van enige jaren veeleer den tyd, door hen in de ſchole der Akademi doorgebragt, dan hunne aldaar gemaakte vorderingen rekenende, bieden zich echter vermetel aan, ter medeſtreving naar pryzen, die zy volſtrekt onwaardig zyn; waaruit volgt, dat zelfs zy, die naar de pryzen der Schilderkunde dingen, takken van den zelfden onbedreven ſtam zynde, gelyke kwade of ſmaakloze vruchten voortbrengen.

Het eerſte gebruik, 't geen de jonge lieden van die oeffeningen behoren te maken, is het leren der Landmeetkunde, vermits het alsdan aankomende op overleg en redeneering nopens alle de deelen der Schilderkunde, van welke men een' volkome kennis verkrygen moet, en de Landmeetkunde ons lerende redeneeren en de ene zaak uit de andere af te leiden, zy de plaats der Redenkonſt bekleeden, en ons uit onze twyffelingen trekken kan.

Dewyl het Perſpectief de Landmeetkunde als zyn grond onderſtelt, is het eigen, hare betrachting alhier te bepalen, en behoren de jongelingen zich te yveriger op dezelve toe te leggen, nadien de dienſt, dien de Schilderkunde uit dezel-

Digitized by Google

zelve trekt, haar onontbeerlyk maakt, wat werk men ook ondernemen wil.

Ik onderſtel alhier, dat de jonge leerling de behandeling verkregen hebbe, om allerlei Teekeningen te kopieeren, en allerlei ſoorten van Tafereelen af te teekenen. Echter brengt die behandeling in die der Teekening niets anders te weeg, dan een' noodzaaklyke geſchiktheid, om die konſt te verkrygen.

De zaken dan aldus zynde, moet de jonge leerling de nabootſing der fraaije natuur als zyn doelwit beögen, en de uitwendige eigenſchap der dingen, die zy voortbrengt, trachten te kennen. Om dan met het meeſterſtuk van de voortbrengſels der natuur, ik meen den menſch, te beginnen, moet zich de jonge leerling in de Anatomi en de Proportien, of Evenredigheden, doen onderwyzen, vermits die beide deelen den grondſlag der Teekening uitmaken.

De Anatomi bepaalt de hechtheid van het lighaam, en de Evenredigheden maken de ſchoonheid van 't zelve. De Evenredigheden zyn de echtheid harer Omtrekken aan de Anatomi, en de Anatomi de beſtipte geregeltheid der natuur in hare eerſte doeleindens aan de Evenredigheden verſchuldigt. Eindelyk bieden de Anatomi en Evenredigheden elkander hulp, om de Teekening tot een' vaſte en volmaakte juiſtheid te brengen.

Wat verknochtheid die beide deelen onder elkander ook hebben mogen, ſchynt het echter het beſt, met de Anatomi te beginnen, vermits de Anatomi de dochter der natuur, en de Evenredigheid de dochter van de konſt is, en de Evenredigheid uit de goede keuze ſpruitende,

Digitized by Google

de goede keuze haren oorſprong uit de natuur trekt.

Na de Anatomi dan volgt de betrachting der Evenredigheden. Allereerſt behoort men de algemeene Evenredigheden wel te verſtaan, ik meen, die in het algemeen aan ieder lid voegen, om een volmaakt Geheel uit te maken. Men moet, by voorbeeld, weten, hoe een hoofd, een voet, een' hand en eindelyk het gantſche lighaam geſtelt moet zyn, om een gantſch menſch te vormen.

Doch vermits de natuur verſcheiden in hare werkingen is, behoort men te onderzoeken, wat zy fraais te weeg brengen kan in de onderſcheide kenmerken, die in het Leven der menſchen uit hoofde van de verſcheidenheid der jaren, landen en beroepen plaats hebben.

Wel is waar, dat de natuur ons den overvloed harer oneindige verſcheidenheid voor ogen ſtelt; doch vermits die ſchatten niet zonder vermenging zyn, behoort men als het beſt het Antiek terſtond te baat te nemen, aangemerkt het ons deel geeft aan de keurige keuze, die het door zyne diepe kennis in alle de ſtanden des leven gedaan heeft.

Nadien de antieke Beelden niet ſlegts al het ſchoonſte der Evenredigheden in zich bevatten, maar ook de bron der bevalligheden, ſierlykheid en Expreſſien zyn, is het des te noodzaaklyker, hen wel te beſtudeeren, vermits zulx den weg tot het Ware baant. Zich hierin oeffenende, zie men niet naar den tyd, welken die ſtudi vereiſcht, om haar wel te bezitten; want nadien het Antiek de regel der ſchoonheid is, moet men zo lange naar het zelve teekenen, totdat men

men 'er zich een juiſt en vaſt denkbeeld van gevormt heeft, ten einde de natuur wel te konnen zien, en tot hare eerſte doeleindens, van welke zy dikwerf afwykt, terug te brengen.

't Schoonſte voorbeeld, 't geen wy van dit gedrag hebben, is dat van Raphaël: mitsdien behoort men teffens naar zyne werken te teekenen, om hem in de gelukkige vermenging, die hy van het Antiek en de natuur, of het Leven, gedaan heeft, tot een leidsman te gebruiken.

Wy merken ook in 't voorbygaan aan, dat in het Antiek een algemeene ſmaak over alle de werken van dien tyd verſpreid ligt, en een byzondere ſmaak, die de eigenſchap van ieder Beeld naar zyne jaren en hoedanigheid te kennen geeft. Dit behoort de jonge leerling, volgens zyn oordeel, ter zyner plaatſe en tyd op te merken.

Onderſtelt, dat men, al 't geen ik gezegt heb, met den tyd beſtudeert en het naar vereiſch toegepaſt heeft, moet men alle die betrachtingen aanmerken als trappen, die den geeſt tot de kennis van het Leven, zodanig het is en behoort te zyn, opleiden. In die eerſte ſtudiën onderſtel ik gebreken, die toevallig in een Model geraakt konnen zyn, en volmaaktheden, welke 'er in ontbreken; mitsdien behoort ons oordeel en kennis ons te tonen, wat wy by het Model voegen, of 'er afnemen moeten, om het in den ſtaat te brengen, waarin wy het verlangen.

Des is het alhier de plaats, de ſtudi van het Model te bepalen, by welke men ook die van het Contraſt en het Evenwicht voegen moet,

Digitized by Google

als beide te zamen het Contraſt uitmakende.

Vermits men by het ſtellen van een Model een ſtand zoeken moet, die in zyn Contraſt natuurlyk is, en fraaije partyen vertoont, behoort men het ook te hogen en te ronden; doch vermits het hogen en ronden van een byzonder voorwerp in het te zamen brengen van verſcheide figuren niet genoeg is, en 'er tot genoegen der ogen en de kracht van het Geheel een verſtand van Dag en Schaduw, 't geen men Licht en Bruin noemt, in vereiſcht wordt, moet men noodwendig hier van kenniſſe trachten te bekomen.

Dit verſtand vereiſcht een' byzondere oplettenheid, en een' te vaſter handeling, vermits het Licht en Bruin een der voornaamſte gronden van de Schilderkunde is; zyne kracht den beſchouwer roept, en het de Ordinantie van een Tafereel zodanig ondersteunt, dat, zonder het zelve, alle oplettenheid, tot de byzondere voorwerpen aangewend, vergeefſche arbeid zoude zyn.

Wanneer men dit gedeelte der Schilderkunde wel begrepen heeft, dient men, om het in den geeſt diepe wortelen te doen ſchieten, de Prenten van meeſters, die zich op de Lichten en Schaduwen beſt verſtonden, met opmerking te beſchouwen, en 'er de kenniſſe van te doorgronden.

Om zich in de kennis van het Licht en Bruin te meer te beveſtigen, is niet alleen nodig, die byzondere Prenten te zien, maar brengt ook het gezicht van fraaije Prenten in 't algemeen, en van Teekeningen van grote meeſters, zeer veel nut te weeg, door ons te tonen, hoe de bekwaam-

Digitized by Google

kwaamſte Schilders in hunne Ordinantien in 't algemeen en in hunne figuren in 't byzonder, hunne gedachten wiſten uit te drukken.

Daar en boven ſtrekken de goede Prenten zo wel als de goede Teekeningen grootlyx, om ons vernuft op te ſcherpen, en ons aan te ſporen, om iets diergelyx voor den dag te brengen. Ieder voorwerp drukt zich door onderſcheiden trekken uit, en ontvouwt ons dus zyn eigenſchap. Wanneer men dan naar goede meeſters geteekent heeft, beſpeurt men duidelyk, dat die geeſtige Toetſen en verſchillende trekken de ziel hunner Teekeningen uitmaken; men prent zich dezelve in, en verkrygt daar door te meer bekwaamheid en gemak, om in het Leven op te merken, hoe men de eigenſchap van ieder voorwerp het beſt uitdrukken kan. Des zy de jonge leerling onvermoeid, om zyne ogen met het gezicht dier fraaije zaken te voeden.

Dan om zich dezelve beſt in het geheugen te prenten, en diep in den geeſt te doen dringen, kopieere en trekke men daar uit het beſte, en regele zich hier in naar het geen men beſpeurt te ontbeeren en het meeſt nodig te hebben, of naar het geen wy merken dat ons vernuft ons het meeſt doet hellen. By zodanige gelegenheden zouden ons ervaren en oprechte vrienden, die veeltyds onze zwakheden en neigingen beter dan wy zelven kennen, met hunnen raad behulpzaam konnen zyn, wanneer men hun raadpleegde.

Tot hier toe hebben de Schilder- en Beeldhouwkunde elkander verzelt, vermits ik onderſtel, dat de Beeldhouwer zich zo wel in het teekenen op papier geoeffent hebbe, als ik wel

wenſchte dat de Schilder tot zyn eige nut ook leerde boetſeeren.

Zy beide nu moeten een onderſcheiden weg inſlaan, om gelukkig haar doeleinde te bereiken, naamlyk de nabootſing der natuur op onderſcheide wyzen: de Beeldhouwkunde door het uithouwen van de ſtoffe, en de Schilderkunde door Couleuren op een plat oppervlak. Van deze heb ik iets meer te zeggen, om haar tot aan het einde harer loopbane te leiden.

De orde, die ik tot noch toe in acht genomen heb, hadt enkel hare betrekking tot de Teekening, en 't geen my noch te zeggen overig blyft, betreft hoofdzaaklyk het Coloriet.

Enige Schilders menen, dat men onder de ſtudi der Teekening ook die van het Coloriet mengen moet, vermits verſcheide goede Teekenaars, zeggen zy, de bekoorlykheden der Teekening te lange geſmaakt hebbende, met dezelve zodanig ingenomen waren, dat hun het Coloriet niet behagen konde, of dat zy, in de Teekening te verre gevordert zynde, ligt een weerzin opvatteden, om zich in het Coloriet te oeffenen, 't geen hun moeilyk viel, en dus telkens naar de reeds verkregene bekwaamheid in de Teekening keerden, vermits men gaarne doet, 't geen men met gemak doet.

Die aanmerkingen zyn gewis niet ongegrond, en konde men, om de zwakheid der menſchen te gemoet te komen, die byna alles uit gewoonte doen, onder de oeffening der Teekening den leerlingen by tuſſchenpozen de behandeling van het penſeel en de Couleuren toelaten, ten einde zy, daar aan vroegtyds gewend, 'er ook niet dan vermaak in vonden.

Doch

Doch zo men de oorzaak dier ongelegenheden onderzoekt, zal men bevinden, dat dezelve geenzins ſpruit uit verzuim van vroegtydig gecoloreert, maar wel door kwalyk begonnen te hebben; dat is, aanvanglyk kwade voorbeelden te hebben gevolgt, of onder het beſtier geweeſt te zyn van een meeſter, die geen begrip van de gronden van het Coloriet hadt.

Gemeenlyk verlaat men een' kwade behandeling van teekenen, gelyk de ondervinding in hun alle, die teekenen, toont, vermits de oeffening en de verandering van voorwerp en Model een rechter en beter gekeurden weg doet inſlaan: doch niets is zeldzamer, dan de verandering en verbetering van een kwaad aanwendſel in 't Coloriet.

Ik ſtel die verandering niet onmooglyk, maar zeg, dat zy zeldzaam is. Raphaël volgde de Scholen en de manier der plaatſen, daar hy onderwezen was, even gelyk Leonard da Vinci, Michel Angelo, Julio Romano en andere grote Schilders van die tyden hunnen gantſchen leeftyd verſleten hebben, zonder tot de volle en ware kenniſſe van het goede Coloriet te geraken: en om van onze tydgenoten en bekenden te ſpreken, hebben de diſcipelen van Vouët, die in groten getale en van geeſt geenzins ontzet waren, wat pogingen zy ook aanwendden, de kwade manier, waarin zy hunnen meeſter gevolgt hadden, nooit konnen afwennen. 't Zelfde voorbeeld zien wy noch in verſcheide jonge Schilders, die, begonnen hebbende met Tafereelen van een ſlegt Coloriet te kopieeren, die zelfde manier houden in al 't geen zy coloreeren, en dus dat

aan-

aanwendſel gebruiken als een glas, waar door zy de natuur zodanig gecoloreert zien, als zy gewoon zyn, haar te ſchilderen. Hier uit kan men beſluiten, dat, wanneer een jongeling begint met een ſlegt gecoloreert Tafereel te kopieeren, hy een gift inzuigt, waar mede hy by vervolg alle zyne werken vergiftigen zal.

Echter konnen een gegrond oordeel en een goed onderwys die zwarigheden te boven ſtygen, en een opgevatten kwaden ſmaak in een leerzamen jongeling verbeteren. Dus kan men de ſtudi van het Coloriet alhier veilig plaatſen, latende aan een ieder der leerlingen de vryheid, om van de door my alhier vaſtgeſtelde orde zomtyds ter zyner vergenoeging af te wyken.

De eerſte zorge, die het Coloriet in een jongen leerling vereiſcht, is, te beginnen met te kopieeren al 't geen hy in de werken der grote meeſters beſt gecoloreert, friſchſt en gemaklykſt geſchilderd vindt. Onder die meeſters zyn Titiaan, Rubens en van Dyk de eerſten; en voor de eerſtbeginnende oordeel ik, dat uit het kopieeren van van Dyk het meeſte nut te trekken is, vermits zy daar door het goede Coloriet lerende, 'er ook een los penſeel in vinden.

Vermits het Coloriet hoog te waardeeren is, aangemerkt het de natuur volmaakt nabootſt, moet de leerling, na enige handeling van de goede manier dier grote Schilders verkregen te hebben, ook het Leven zelf kopieeren, onderzoeken en de Tafereelen der gemelde meeſters, die hy gekopieert mogt hebben, met het Leven vergelyken. Die oeffening zal zyn ſmaak aan het denkbeeld van het Ware gewennen, en hy het zelve zonder enigen nevel zien.

De

De jonge Schilder dus een' goede manier aangenomen en zyn ſmaak zo wel geveſtigt hebbende, dat hy voor gene afwyking behoeft te duchten, kan Tafereelen van alle manieren kopieeren, wanneer hy in dezelve iets vindt, om zyn vernuft bezig te houden.

Ondertuſſchen is het vooral nodig, de byën te volgen, die hunnen honig uit verſcheide goede bloemen zuigen; en moeten dus de jonge Schilders uit fraaije Tafereelen het beſte kopieeren, en zo ook met de voortbrengſelen der natuur handelen, 't zy in beelden, dieren of landſchappen, en hier van een' verzameling maken, om daaruit zo voor hunnen eigen dienſt in de oeffening hunner konſt, als om hunnen ſmaak te behouden, of hunne weetgierigheid te voeden, nut en voordeel te trekken.

Een jong Schilder dus van alles voorzien zynde, kan op zyne eige wieken dryven; zo door het lezen als overpynzen zyne gedachten verheffen; tot het zamenſtellen van verſcheide onderwerpen zyne verbeeldingskracht oeffenen, en in de uitvoering voordeel trekken uit de ſchoonheden, waar van hem de natuur in den overvloed harer voortbrengſels de keuze aanbiedt.

Doch hy geve vooral acht, alvorens een Tafereel te ſchilderen, daar van altoos een' ligte gecoloreerde ſchets te maken, waarin hy zyn vernuft den vryen teugel kan vieren, en de beweegingen in de byzondere voorwerpen en in het uitwerkſel van het Geheel naar zyne verkiezing ſchikken.

Die Schets moet zeer vlug geſchieden, wanneer de Schilder zyne gedachten bepaalt heeft, om

om de kracht zyner verbeelding niet te verliezen. 't Zelve dan geheel onvormig zynde, gelyk wy het onderſtellen, kan men het zo met opzicht tot de Ordinantie als het Coloriet veranderen, en 'er af of toe doen. Dit gedaan zynde, moet de Schilder, aleer zyn groot werk onder handen te nemen, alles wat in de natuur en het Antiek fraai is, en in zyn onderwerp ten paſſe komt, behoorlyk beſtudeeren, en alle de partyen behoorlyk op hare plaatſen teekenen, om het verdriet niet te hebben, te moeten veranderen, en tweemaal het zelfde te doen. Raphaël deedt meer; want hy verſcheide papieren ter grootte van zyne Tafereelen aaneen lymde, en daarop naauwkeurig alles teekende en plaatſte, waarna hy dat papier doortrok op den grond, op welken hy gezint was te ſchilderen.

Zo echter na alle die voorzorgen iets te veranderen overig bleef, zoude het onvoorzichtig zyn, zulx na te laten, vermits de moeite gering is, en men zich alsdan niets te verwyten heeft.

Het Tafereel eindelyk voltooit zynde, moet de Schilder wel opmerken, op wat plaats het geſtelt, en op wat afſtand het beſchouwt moet worden, ten einde het door meer of min ſterke Toetſen en Coleuren de vereiſchte kracht en leven te geven.

Van alle vernuften, meen ik, dat geen vryer noch in bedwang min geduldiger dan de Schilderkunde is; zelfs twyffel ik niet, of verſcheide Schilders, indien men enige buitengemeene geeſten uitzondert, hebben zich, offchoon zonder enige orde te houden, waardeerbaar gemaakt,

maakt, echter niet zonder veel tyd in afwendingen te verſpillen. Doch gelyk in een werktuig de kwade geſteltheid der raderen zyne beweeging vertraagt, verwekken ook de deelen der Schilderkunde, in opzicht tot de vereiſchte ſtudi kwalyk geſchikt, verwarring in den geeſt en het geheugen, en worden daar door moeilyk te begrypen en te onthouden. Hier uit blykt, dat het zekerſt middel is, in de betrachting van de verſcheide deelen dezer konſt zodanig een' orde te houden, welke met een' gevoeglyke onbedwongenheid overeen komt.

Digitized by Google

VERHANDELING.

Waarin onderzocht wordt, of de Dichtkunde boven de Schilderkunde te ſtellen zy.

MYn toeleg is niet, te beweeren, dat de Schilderkunde volſtrekt boven de Dichtkunde te ſtellen zy; doch ik twyffelde nooit, dat die beide konſten niet in een evengelyken graad ſtaan, en de een' zowel als de andere ook een' evengelyke ere verdienen zouden. In dien zin ſprak ik 'er van by voorvallende gelegenheden, en volgde daarin het gevoelen der beruchtſte ſchryveren. Doch gelyk de menſch niet altoos, zelfs over de beſt geſtaafſte zaken, overeenſtemt, vinde ik thans aanzienlyke lieden, die niet dulden konnen, dat men de Schilderkunde naaſt de Dichtkunde plaatſe; en ofſchoon ik enigermate geneigt mogt wezen, hun gevoelen te volgen, wil ik liefſt die ſtoffe met alle de my mooglyke oplettenheid onderzoeken; want zo ik verplicht mogt worden, naar hun gevoelen over te hellen, zullen zy niet wraken, dat ik zulx niet doe, dan na my zelven overtuigt te hebben.

Myn doelwit is niet alleen, niets te zeggen buiten 't geen men in alle de zo aloude als latere ſchryveren, welke over 't onderwerp dezer verhandeling geſchreven hebben, vaſtgeſteld vindt; maar ik oordeel ook nodig, vooraf te verwittigen, dat ik, van de Dicht- en Schilderkunde ſpreken-

Digitized by Google

kende, haar beide ſteeds onderſtel in den allerhoogſten graad van volmaaktheid, waarin zy gebragt konnen worden.

Des zal ik de Dichtkunde niet aantaſten, maar de Schilderkunde pogen te verdeedigen. Wanneer dan na veel oeffening en gepyns de Schilder- en Dichtkunde zich eindelyk in haren grootſten luiſter vertoont hadden, gaven mannen van een buitengemeen vernuft werken en regelen dier beide konſten in 't licht, om voor de nakomelingſchap tot leidſterren te verſtrekken, en een denkbeeld harer volmaaktheid te geven. Echter zyn beide die konſten ſedert het verval van 't Roomſche keizerryk elendig verwaarlooſt, en heeft zulx geduurt tot in deze laatſte eeuwen, wanneer Raphaël en Titiaan in de Schilder-, Corneille en Racine in de Toneeldichtkunde alle hunne pogingen inſpanden, om haar weder op te beuren en in haren vorigen ſtaat te brengen.

Niettemin was hierin dit onderſcheid, dat de Dichtkunde enkel voor een tyd verdwenen, doch in de werken, ons door Homerus, Æſchylus, Sophocles, Euripides, Ariſtophanes en in de regelen, door Ariſtoteles en Horatius nagelaten, geheel zuiver gebleven is. Des was de ſtreek, die de Dichters, welke ſedert gekomen zyn, houden moeſten, ten enemaal afgebakent, en het ware denkbeeld der Dichtkunde niet gantſchlyk verloren, of ten minſten in de zo even gemelde werken en onfeilbare regelen ligt weder te vinden; daar in het tegendeel de Schilderkunde geheel te niet gegaan was, 't zy door het verlies van een' menigte boeken, die (volgens het zeggen van Plinius) door de Grieken

over die konſt geſchreven waren, 't zy by mangel der Tafereelen, waar van de ſchryvers dier tyden ons zo vele wonderen verhalen; want ik enige overblyfſelen der antieke Schilderkunde, die men te Rome ziet, zeer gering acht.

Indien derhalven niets overig gebleven is, 't geen ons een juiſt denkbeeld van de Schilderkunde zoude konnen geven, zodanig zy oudstyds was; te weten, toen de konſten in hare grootſte volmaaktheid waren, is het zeker, dat de Dichtkunde, zich noch hedendaags in haren gantſchen luiſter vertonende, den zulken, die aan haar het meeſt verknocht zyn, zodanig een vooroordeel inboezemen kan, dat zy haar boven de Schilderkunde ſtellen.

Want men moet bekennen, dat vele lieden van oordeel, wel verre van te letten op de volmaaktheid en achting, waar in de Schilderkunde by de Grieken was, geen de minſte acht op die konſt geſlagen hebben, zodanig wy haar thans bezitten en de laatſte eeuwen haar weder deden verryzen: en wanneer die zelfde lieden zich verwaardigen, 't oog op enig Tafereel te laten vallen, oordeelen zy van de konſt naar het ſtuk, in plaats dat zy van het ſtuk naar de konſt behoorden te oordeelen.

Ondertuſſchen, offchoon wy 't denkbeeld der Schilderkunde in zyne gantſche uitgebreidheid niet weder verkregen hadden, en zy by hare herſtelling gene zo zekere gronden tot leidſterren, noch zo volmaakte werken, als die der Dichtkunde waren, bezeten hadt, verhindert ons echter niets, om een juiſt denkbeeld van haar op te vatten uit de werken der beſte Schilders, dien zy hare herſtelling verſchuldigt is, en uit

't be-

Digitized by Google

't bericht van de zulken zelven, die ons de regelen der Dichtkunde hebben voorgeschreven, als Aristoteles en Horatius.

De eerste verzekert in zyne Dichtkunde (*), *dat het Treurspel volmaakter dan het Heldendicht is, vermits het zyne uitwerking beter doet en meer vermaakt.* En elders (†) zegt hy, *dat de Schilderkunde een buitengemeen genoegen verwekt.* De reden, welke hy daar van geeft, is, *dat zy op een' zo volmaakte wyze haar wit treft, 't geen de nabootsing is, dat onder alle de dingen, welke zy nabootst, die zelven, welke wy in het Leven niet zonder schrik zouden konnen beschouwen, ons, wanneer zy geschildert zyn, een groot vermaak verschaffen.* By die reden voegt hy, *dat de Schilderkunde leerzaam is, en den wysgeeren niet alleen, maar al de waereld stof tot redeneeren verschaft.*

In die redeneering, waar in Aristoteles die beide konsten afmeet naar 't vermaak, 't geen zy door hare leerzaamheid en doelwit verwekken, zegt hy, dat de Schilderkunde een buitengemeen genoegen baart, algemeener onderwyst, en haar wit volmaakt treft. Des is het verre van daar, dat die Wysgeer de Dicht- boven de Schilderkunde stelt.

Betreffende Horatius, deze verklaart duidelyk (§) *dat de Dicht- en Schilderkunde altoos met gelyke schreden gegaan, en ten allen tyde 't vermogen bezeten hebben, ons, al 't geen zy wilden, voor ogen te stellen.*

Doch wanneer ons 't gezag dier schryveren ontbrak, zoude ons onze zinnen en de reden lee-

(*) Cap. XXVII. (†) Cap. IV.
(§) *In Arte Poetica.*

Digitized by Google

leeren, dat de Dichtkunde ons geen geval doet horen, 't geen de Schilderkunde ons niet kan doen zien. Reeds lange ſtonden zy voor twee zuſters bekend, die elkander in alles zo naauw gelyken, dat zy zich over en weêr haar naam en bediening lenen; immers noemt men gemeenlyk de Schilderkunde een' ſtomme Dichtkunde, en de Dichtkunde een' ſprekende Schilderkunde.

Beide vereisſchen zy een hoogvliegend vernuft, 't geen haar veeleer wegvoert, dan leidt; en wy zien, dat de natuur grote Schilders en Dichters met een zacht geweld in hunne beroepen gedreven heeft, zonder hun tyd tot beraad en keur te geven. Zo wy hunne uitmuntende werken met een naauwkeurig oog beſchouwen, zullen wy 'er een zekeren geheimen invloed in vinden, die iets meer dan menſchlyx inheeft. *'Er is een God in ons*, zegt Ovidius (*), van de Dichters ſprekende, *die ons beroerende verhit. De beruchte Beeldhouwer Phidias*, zyn de woorden van Suidas, *en Zeuxis, die onvergelykelyke Schilder, wiſten beide, door een' verrukking vervoerd, aan hunne werken het leven te geven.*

De Schilder- en Dichtkunde bejagen het zelfde doeleinde, 't geen de nabootſing is, en ſchynen, zegt een zeker verſtandig ſchryver, niet vergenoegt, met al 't geen op aarde is na te bootſen, de majeſteit der Goden tot in den Hemel beſchouwt te hebben, om de zelve den menſchen mede te delen, gelyk zy de menſchen ſchilderen, om halve-goden van hen te maken. In dien zin was het, dat Karel de vyfde (†) het zich *een' grote ere rekende, driewerf door de*

(*) *Faſtor.* Lib. VI. (†) *Ridolfi.*

Digitized by Google

de hand van Titiaan onſterflyk geworden te zyn.

Beide leggen zy toe, om ons te bedriegen, en wanneer wy acht op haar geven willen, zullen zy ons, als door toverkonſt, *uit het ene land naar het andere voeren* (*).

Hare eigenſchappen zyn, ons vermakende te onderwyzen, goede zeden in te boezemen en tot deugd aan te ſporen, door ons helden en hunne daden voor ogen te ſtellen. Hierom zegt Ariſtoteles (†), *dat de Schilders en Beeldhouwers ons op een' veel korter en krachtdadiger wyze, dan de wysgeeren, tot goede zeden opleiden, en dat ſommige Tafereelen en Gebeeldhouwde ſtukken meer in ſtaat zyn, om de ondeugden te verbeteren, dan alle de leſſen der Zedekunde.*

Beide nemen zy den tyd, de plaats en het voorwerp even naauwkeurig in acht.

Beide ſteunen op de kracht der verbeelding, om hare onderwerpen wel uit te denken, en op de gegrondheid van het oordeel, om dezelve wel voor te ſtellen. By de uitvinding der onderwerpen weten zy de zodanigen te verkiezen, die haren arbeid het meeſt waardig zyn; zich van omſtandigheden en toevallen te bedienen, die dezelve opluiſteren, en te verwerpen al 't geen met dezelve ſtrydig, of niet waardig is, afgebeelt te worden.

De Schilder- en Dichtkunde eindelyk uit een en het zelfde oord vertrekkende, houden den zelfden weg, komen tot den zelfden eindpaal en verkrygen hare grootſte achting van de eerſte

(*) *Et modo me Thebis, modo ponit Athenis.* Hor. Epiſt. I. Lib. II.

(†) *Politic.* S. 5.

Digitized by Google

ſte tyden, toen de deftigheid en kieſchheid in haren grootſten luiſter waren.

De Dichters dier tyden ontfingen onſchatbare eerbewyzen en beloningen; werden aangeſpoort door pryzen, die men aan de zulken gaf, wier ſtukken groter toejuichingen, dan die hunner medeſtrevers, wegdroegen; en alle de onderſcheide ſoorten der Dichtkunde hadden haren roem en beſchutters.

Men heeft Virgilius en Horatius door Augustus met weldaden overladen gezien (*); Terentius in een vriendelyken omgang met Lælius en Scipio, den verwinnaar van Carthago; Ennius bemind door Scipio, den Africaner, en begraven in 't graf der Scipioos (†), op 't welk men ter zyner ere een ſtandbeeld plaatſte; Euripides, zo menigmalen door gantſch Griekenland geroemt (‡), door Archelaus, Koning van Macedonië, verheven, en door die van Athenen met een openbaren rouw betreurd; Homerus door de gantſche oudheid geacht, en dikwerf door autaren en offerhanden geëert (§). Alexander, de grafſtede van Achilles bezoekende, riep uit: *hoe gelukkig was hy, een Homerus te hebben konnen vinden, die zyn lof zong.* Die Vorſt hadt altoos de werken van Homerus by zich, las de zelve onophoudelyk, en lag ze zelfs onder zyn hoofdkuſſen (¶), als hy zich te ruſt begaf. Wanneer men hem op een tyd een kiſtje van onſchatbare waarde, 't koſtbaarſte kleinood van den

(*) *Donat.*
(†) *Cicero pro Archia. Val. Max.*
(‡) *Solin. Thomaſſin.*
(§) *Leven van Homerus.*
(¶) *Plutarchus.*

Digitized by Google

den roof van Darius, bragt, vraagden zyne hovelingen hem, tot wat gebruik hy het ſchikte? *om de werken van Homerus 'er in te ſluiten*, was zyn antwoord.

Doch wat heeft die zelfde Alexander niet voor de Schilders gedaan? Wat achting en toegenegenheid bewees hy hun niet? Hy beval (*), dat de Schilderkunde onder alle de vrye konſten de eerſte plaats bekleden zoude; dat het niet dan den edellieden zouden geoorloofd zyn, die konſt te oeffenen, en dat zy van hunne tedere jeugd af aan hunne oeffeningen met te leeren teekenen begonnen.

Menigwerf bezocht hy de Schilders, en ſchepte veel vermaak met Apelles te ſpreken over zaken de Schilderkunde betreffende. Plinius zegt, *dat hy getroffen door de ſchoonheid van een' zyner ſlavinnen, Campaspe genaamt, die hy uittermate beminde, haar door Apelles deedt ſchilderen, en beſpeurende, dat zy het hart van dien Schilder op de zelfde wyze als het zyne getroffen hadt, haar aan hem vereerde; konnende dat werk niet treflyker belonen, dan door zich zelven te beroven van 't geen hy met zo veel drift beminde.*

Cicero verhaalt (†), dat wanneer Alexander verboodt, dat behalven Apelles enig Schilder, en behalven Lyſippus enig Beeldhouwer zyn portret maken zoude, zulx niet enkel geſchiedde, om te beter afgebeeld te worden, maar om ook van zich aan de nakomelingſchap niets te laten, 't geen niet der onſterflykheid waardig was, en dat wel uit hoofde zyner zonderlinge achting voor

(*) *Plinius* XXXVIII. 10.
(†) *Ep. famil.* XII. l. 5.

voor die beide konſten. Ik zal alhier tuſſchen de Schilder- en Beeldhouwkunde geen onderſcheid maken, vermits deze niets heeft, 't geen de Schilderkunde, om volmaakt te zyn, niet mede kennen moet, en 't fraaiſte, dat de Beeldhouwkunde bezit, ook door de Schilderkunde bezeten wordt. Die beide konſten hebben zich ten allen tyde in een gelyken graad van volmaaktheid gehandhaaft, en de Schilders en Beeldhouwers altoos, gelyk noch hedendaags, in een loflyken yverzucht ten aanzien der ſchoonheid en waarde hunner werken geleeft. Zo ook de antieke ſtukken der Beeldhouwkunde de verwondering der ouden verdienden, gelyk zy in onze tyden eens ieders verbaaſtheid tot zich trekken, wat moet men zich dan van de Schilderkunde dier tyden niet verbeelden, nademaal zy door den goeden ſmaak en de regelmatigheid der Teekening allen lof, dien de verwonderlyke uitwerkingen van haar Coloriet verdienen, heeft moeten wegdragen.

Doch indien wy vroegere tyden, dan dien van Alexander, raadplegen willen, zullen wy bevinden, dat God zelf die konſt eerwaardig maakte, door *Bezaleël en Aholiab met zyn geeſt, met verſtand, wysheid en wetenſchap te vervullen, om te maken al wat hy geboden hadt, naamlyk ſteen-ſnydinge, houtſnydinge* enz. voor de tente der zamenkomſte (*).

Zien wy, hoe de Schilderkunde weleer beloont wierdt, zo zullen wy bevinden, dat de Tafereelen van uitmuntende Schilders gekocht werden met goud geld (†) niet by 't getal, maar

(*) *Exod.* XXXI. *Joſephus.*
(†) *In nummo aureo mercedem accepit non numero.*

maar by volle maten, waaruit Quintilianus afleidt, dat niets edeler, dan de Schilderkunde is, vermits in de meeſte andere dingen gehandelt wordt, en zy een prys hebben, daar de Schilderkunde 'er genen heeft.

Een enkel Standbeeld van de hand van Ariſtides werdt voor driehonderd vyf-en-zeventig talenten (*), en een ander van Policletus voor honderd twintig duizend ſeſtertien verkocht (†). De Koning van Nicomedië de ſtad Gnida van verſcheide ſchattingen willende ontheffen, mits zy hem de Venus (‡), door Praxiteles gebeeldhouwd, en die jaarlyks een' menigte lieden derwaards trok, overgaf, wilden de Gniders (§) veelliever met de gemelde ſchattingen belaſt blyven, dan hem een Standbeeld afſtaan, 't geen 't grootſte ſieraad hunner ſtad was.

Zelfs heeft men uitmuntende Schilders en Beeldhouwers gevonden, die de verdienſten hunner konſt zo hoog ſchatteden, dat zy hunne werken aan de Goden toewydden, meenende, dat de menſchen dezelve onwaardig waren (¶); en Griekenland blyken van zyne erkentenis jegens Polignotus willende geven voor zyne Tafereelen, over welke al de waereld verbaaſt ſtondt, vereerde hem in alle de ſteden, daar hy iets gemaakt hadt, met luiſterryke inhalingen, en beval by een decreet van den raad van Athenen, dat men hem in alle plaatſen, door welke hy trok, op 's lands koſten vryhouden zoude.

Ook was de Schilderkunde toen in een' zo grote

(*) *Plinius* X. 35.
(†) *Cicero l.* 1. *Ep.* VII. *ad Attic.*
(‡) *Ælian. Hiſt. d.*
(§) *Cic. contra Verrem.*
(¶) *Plut. Op.*

Digitized by Google

grote ere, dat bekwame Schilders van die tyden op niets ſchilderden, 't geen niet van de ene plaats naar de andere vervoert en voor brand gehoed konde worden *Zy zouden zich wel gewacht hebben*, zegt Plinius, *op een muur te ſchilderen, die ſlechts aan enen meeſter hadt konnen toebeboren; die altoos op de zelfde plaats gebleven zoude zyn, en dien men 't geweld der vlammen niet hadt konnen ontrekken. Het was geenzins geoorloofd de Schilderkunde op muren als gevangen te houden, zy bleef zonder onderſcheid in alle de ſteden, en een Schilder was een gemeen goed voor al de waereld.*

De eer, die konſt bewezen, ſteeg zelfs tot eerbied. Hier van gaf de Koning Demetrius gedenkwaardige blyken by de belegering van Rhodus, alwaar hy zich niet onthouden konde, een gedeelte van den tyd, dien hy aan de bemoeiniſſen van den kryg ſchuldig was, aan het bezoeken van Protogenes te beſteeden, die toen het Tafereel van Jaliſus ſchilderde. *Dat werk*, zegt Plinius, *verhinderde den Koning Demetrius, Rhodus in te nemen, uit vreze, dat de ſtukken van dien groten Schilder verbranden mogten; en de ſtad echter van geen anderen kant kennende doen aanſteeken, dan daar de ſchilderkamer van dien uitmuntenden man was, wilde hy nochtans veel liever de Schilderkunde ſparen, dan de overwinning, die hem aangeboden was, zich ten nutte maken. Protogenes*, gaat de zelfde Plinius voort, *arbeidde toen in een tuin buiten de ſtad, naby 't leger der vyanden, en bleef onophoudelyk bezig aan de werken, die hy begonnen hadt, zonder dat 't gedruis der wapenen in ſtaat was hem te ſtoren; doch Demetrius hem by zich ontboden en gevraagt*

vraagt hebbende, hoe hy in 't midden der vyanden durfde arbeiden, antwoordde Protogenes, zeer wel te weten, dat de oorlog, dien de Koning ondernomen hadt, den Rhodiërs, en niet de konſten aanging. Dit bewoog Demetrius, wachten ter zyner zekerheid by hem te ſtellen, verheugd zynde, de hand behouden te hebben, die hy van den moedwil der ſoldaten gered hadt.

Grote perſonadien hebben de Schilderkunde vurigłyk bemint, en zich met vermaak 'er in geoeffent, daar onder Fabius, een berucht man onder de Romeinen, die, naar 't zeggen van Cicero (*), ſmaak in de Schilderkunde verkregen en 'er zich in geoeffent hebbende, *Fabius Pictor* genaamt wilde zyn, waarſchynlyk, om zyne aanzienlyke geboorte daar door te meer luiſter by te zetten; want het wonderlyk is, gelyk Plinius zegt, dat die konſt mannen van adel edeler en van aanzien aanzienlyker maakt (†). Turpilius Roomſch ridder, Labeo, Hoofd-ſchout en Burgermeeſter, de Dichters Ennius en Pacuvius, Socrates, Plato, Metrodorus, Pyrrho, Commodus, Veſpaſianus, Nero, Alexander Severus, Antoninus, en verſcheide andere Keizers en Koningen hebben het zich niet te gering geacht, een gedeelte van hunnen tyd aan de Schilderkunde te beſteeden.

Men weet, met wat vlyt de grote Vorſten in alle tyden een' menigte Tafereelen van grote meeſters byeen verzamelden, en dezelve voor een der dierbaarſte ſieraden hunner paleiſen hielden

(*) *In Bruto.*

(†) *Mirum in hac arte eſt, quod nobiles viros nobiliores facit.* XXXIV. 8.

Digitized by Google

den. Noch daaglyx ziet men, hoe grote heren en lieden van oordeel met dat vermaak ingenomen zyn. Men weet, met wat achting bekwame Schilders in deze latere tyden door gekroonde hoofden behandelt, en hoe hoog Titiaan en Leonard da Vinci by de Vorſten, die zy dienden, gewaardeert zyn. De laatſtgenoemde ſtierf in de armen van Francois den eerſten (*), en Titiaan verwekte een' zo grote jalouſie by de hovelingen van Karel den vyfden (†), die veel behagen in den omgang met dien Schilder ſchepte, dat die Keizer verplicht was, hun te gemoet te voeren, dat het hem nooit aan hovelingen ontbreken, maar hy een Titiaan niet altoos by zich hebben zoude. Noch weet men, dat die Schilder op een tyd 't Portret van Karel den vyfden afmalende en een penſeel hebbende laten vallen, de Keizer het opraapte, en dat Titiaan hem dankende, en om verſchoning biddende, die Vorſt antwoordde: *Titiaan verdient door een Keizer gedient te worden* (§).

Doch onderſtelt, dat het denkbeeld van de Schilderkunde, in hare volmaaktheid aangemerkt, noch niet wel bepaald zy, van waar ontſtaat dan, indien dat denkbeeld, 't geen men daar van hedendaags opvat, op gene verdienſten ſteunde, in aanmerking van alle de wetenſchappen, die zy in zich bevat, en al 't geen zy op den geeſt uitwerken kan; van waar, zeg ik, ontſtaat dan, dat de grote heren en zo vele lieden van oordeel haar liefde toedragen, en dat zy zelven, die van de konſt onverſchillig zyn, die onverſchilligheid niet zonder ſchaamte belyden durven?

Het

(*) *Vaſari.* (†) *Ridolfi.* (§) *Idem.*

Het is kwaad, zegt een zeker ernſthaftig ſchryver (*), *de Schilderkunde niet te beminnen en haar de haar verſchuldigde achting te weigeren; want voor hem, die zulx uit onwetenheid doet, is het een groot ongeluk, niet alle de ſchoonheden te konnen onderkennen, die men in de waereld heeft; en voor hem, die het uit verachting doet, is het een godloos ſtuk, zich een vyand te willen verklaren van een' konſt, wier bemoeinis het is, de Gouen te eren, de menſchen te onderwyzen en hen onſterflyk te maken.*

Aangaande de uitwerkſelen, welke de Dicht- en Schilderkunde op de gemoederen te weeg brengen, zyn zy gewis in ſtaat, de hartstochten krachtdadig aan te doen; en zo goede Toneelſtukken de tranen uit de ogen der toehoorderen getrokken hebben en noch daaglyx trekken, kan de Schilderkunde het zelfde uitwerken, ingeval het onderwerp het vereiſcht, en het, gelyk wy onderſtellen, wel afgebeeld is. Gregorius van Nyſſa (†), een' breedvoerige omſchryving van Abrahams Offerhande gedaan hebbende, zegt: *menigmaal heb ik myn' ogen op een Tafereel geſlagen, waar op die gebeurtenis afgemaald is, en ze 'er zonder tranen nooit weder afgewent, zo natuurlyk heeft de Schilder 't geval weten te verbeelden, als of het wezentlyk geſchiede.*

Het doelwit en einde der Schilderkunde, gelyk ook der Dichtkunde is, zodanig te bedriegen, dat hare nabootſingen waarheden ſchynen. Het Tafereel van Zeuxis, waar in hy een jongen gebragt hadt, die druiven droeg, en wiens beeld

(*) *Dion. Chryſoſtomus. Orat.* XII.
(†) *In Orat. de Divinit. Filii & S. Spirit.*

beeld de vogelen niet ſchuuw maakte, vermits zy op die nagebootſte vruchten kwamen pikken (*), ſtrekt ten bewys, dat de Schilderkunde in die tyden bereids gewoon was, in al 't geen zy afbeeldde, de ogen te misleiden Ondertuſſchen was Zeuxis zelfs van het beeld van den jongen niet voldaan, enkel, vermits het niet, gelyk de druiven, misleid hadt.

Zie daar, op weinig na, de natuurlyke betrekkingen, welke de Schilder- en Dichtkunde op elkander hebben, en die van alle tyden, gelyk Horatius zegt, zo wel den Schilders als Dichters vergunden, zich alles te verſtouten. Doch hy voegt 'er by, dat die vryheid hen niet vervoeren moet, om iets te vertonen, 't geen het waarſchynlyke te buiten gaat, gelyk zoet met bitter, tygers met lammeren te paren.

Dat algemeen denkbeeld verplicht hem vervolgens ons gemeene middelen aan de hand te geven, die de Schilders en Dichters door het gezond oordeel en de reden beſtieren konnen; want in een der Hekeldichten (†) van dien ſchryver ziet men, dat hy de Schilderkunde grootlyx beminde, en voor een ſchrander kenner te boek ſtondt.

Ondertuſſchen zyn de voorſchriften, ons door hem nagelaten, enkel betreklyk tot de beſpiegeling dier beide konſten, welke van elkander enkel in de oeffening en uitvoering verſchillen. Die oeffening der Dichtkunde ontdekt men in de zegswyzen en het dichten, onderſtelt dat in het dichten het wezen der Dichtkunde beſtaat. Noch zoude men 'er de uitgalming konnen by-

voe-

(*) *Plinius* XXXV. 10. (†) *Sat.* III. 2.

Digitized by Google

voegen, dewyl zy de zenuw der ſtem is, en men zonder haar de zeden en bedryven der menſchen niet wel genoeg zoude konnen voordragen, 't geen echter het doeleinde der Dichtkunde is.

Die verſchillende manieren der uitvoering in de Schilder- en Dichtkunde hebben hunne waardy en moeilykheden; doch de uitvoering der Schilderkunde vereiſcht ongelyk meer ſtudi en tyd, dan die der Dichtkunde; want de zegswyzen verkrygt men door de Spraakkonſt en 't goed gebruik, 't geen alle brave lieden gemeen hebben, vermits zy verplicht zyn, hunne taal wel te ſpreken, offchoon het gemak, van zich zuiver, duidelyk en ſierlyk uit te drukken, de vrucht van een' nyvre ſtudi is. De uitgalming, waar over Quintilianus zeer naauwkeurig handelt, zonder welke hy zegt, dat de nabootſing gebrekkig, en die de ziel der welſprekenheid is, hangt van weinige grondregelen en byna ten enemaal van natuurlyke gaven af. Het dichten beſtaat in de overeenſtemmende voetmaat, dichttrant en het rym, en offchoon die zaken overpynzing, veel lezens en oeffening vereisſchen, laten zy zich echter ligt leren.

Zodanig is het met de Teekening en 't Coloriet geenzins gelegen, vereisſchende de een zo wel als ander een oneindig getal wetenſchappen en een nyvrig en geſtadig blokken. De Teekening vereiſcht een' oeffening, door welke men tot het kennen der verſcheide maten van de zichtbare voorwerpen een' zo grote juiſtheid van oog, en tot het vormen van de omtrekken een' zo vaſte hand behoort te verkrygen,

dat

dat de paſſer, als Michel Angelo zegt, veeleer in 't oog, dan in de hand moet zyn.

De Teekening onderſtelt de kennis van 's menſchen lighaam, niet alleen gelyk het zich gemeenlyk vertoont, maar gelyk het wezen moet, om volmaakt te zyn en overeenkomſtig het eerſte doeleinde van de natuur. Zy ſteunt op de kennis van de Anatomi en op Evenredigheden, nu ſterk en gemuskeld, dan teder en zacht, naar zulx de jaren, kunnen en onderſcheide hoedanigheden voegt; en dit alleen vereiſcht een' ſtudi en overpynzing van vele jaren.

Daarenboven verplicht die zelfde Teekening den Schilder, de Landmeetkunde volmaakt te verſtaan, ten einde een' goede houding in 't Perſpectief te weeg te brengen, die in alle zyne werken onvermydelyk nodig is. Zy vereiſcht een' handeling der verkortingen en omtrekken, waar van de verſcheidenheid zo groot, als het getal der ſtanden oneindig is

Eindelyk vervat de Teekening de kennis der Aanzichtkunde en de uitdrukking der Hartstochten, dat zo noodzaaklyk en waardeerbaar gedeelte der Schilderkunde.

Het Coloriet begrypt de kennis van den val der Lichten, van 't Licht en Bruin, van de plaatslyke couleuren, wat verwen elkander dulden, of tegenseen ſtryden, de overeenkomſt en de vereniging, welke zy met en onder elkander moeten hebben, hare luchtachtige doorzichtigheid, en het uitwerkſel van het Geheel; en alle die wetenſchappen hangen van de ſcherpzinnigſte en afgetrokkenſte Natuurkunde af.

Nooit had ik gedaan werk, wanneer ik alle de middelen, waar van zich de Schilderkunde ter af-

Digitized by Google

afmaling van 't uitgedachte bedient, ophalen wilde; doch uit het reeds gezegde ziet men zonneklaar, dat haar, zo min als de Dichtkunde, werktuigen ontbreeken, om de menſchen te behagen, en hunne Hartstochten in beweeging te brengen.

Doch offchoon de Schilder- en Dichtkunde twee zuſters zyn, die elkander gelyken in 't geen zy geeſtigs bezitten, zoude men echter de Schilderkunde verſcheide voordeelen boven de Dichtkunde konnen toekennen, en zal ik daar van enkel enigen aanroeren.

Immers indien den Dichteren de keuze der talen vry ſtaat, konnen zy, zodra zy zich hier in bepaalt hebben, ſlechts door ene enkele natie verſtaan worden; daar in het tegendeel de taal der Schilders (indien ik my dus uitdrukken mag) die, welke God den Apoſtelen gaf, nabootſende, zich door alle de volkeren der aarde doet verſtaan.

Daarenboven ontzwachtelt zich en verlicht ons de Schilderkunde eensklaps, terwyl de Dichtkunde in haren gang naar haar doeleinde en in het te weeg brengen van haar uitwerkſel de ene zaak op de andere laat volgen. Al 't geen nu, zegt Ariſtoteles, beknopt is, is aangenamer en doet ſterker aan, dan dat wydluftig is; en zo de Dichtkunde door de verſcheidenheid der tuſſchenzangen en de byzonderheid der omſtandigheden 't vermaak vermeerdert, kan de Schilderkunde zo veel afbeelden, als haar behaagt, en alle de gevallen van een bedryf vertonen, door 't vermenigvuldigen harer Tafereelen: ook laat zy, op wat wyze ook hare werken voorſtellende, den beſchouwer in verlangen; wes-

halven het vermaak, 't geen zy verſchaft, veel groter dan dat der Dichtkunde is.

Noch kan men aan de Schilderkunde dit voordeel inwilligen, dat zy tot ons komt door den eelſten der zinnen, die ons het krachtdadigſte aandoen en onze Hartstochten het meeſt beweegen kan; ik meen door het gezicht; *want de dingen*, zegt Horatius, *die door de oren in den geeſt dringen, nemen een veel langer weg, dan die door de ogen 'er in komen, welke veel getrouwer en zekerer getuigen dan de oren zyn.*

Indien men na deze eerſte beweeging de uitwerkſelen opmerkt, die zy op den geeſt te weeg brengt, moet men toeſtaan, dat de Dichtkunde, gelyk de Schilderkunde, de eigenſchap bezit, van te onderwyzen, terwyl deze echter zulx algemeener doet. Zy leert de onkundigen zo wel als de geleerden: zonder haar behulp valt het bezwaarlyk, de overige konſten wel te begrypen, dewyl zy door verklarende figuren en afbeeldingen verſtaan moeten worden; ook is het enkel door het verlies dier zelfde figuren dat de boeken van Vitruvius en van Hiero den ouden, die over de werktuigen gehandelt heeft, ons zo duiſter toeſchynen. Van wat nut is zy niet in de Reisbeſchryvingen? Men noeme ook een' weetenſchap, tot wier volkome verſtand hare hulp niet nodig zoude zyn. Kan de Plaatsbeſchryving, konnen de Gedenkpenningen, de Zinſpreuken, Zinbeelden, de boeken der Gewaſſen en die der Dieren de hulp ontberen, die de Schilderkunde altoos bereid is hun te bieden?

Om met de gewyde geſchichten een aanvang te maken, vraag ik, wat vreugde vol eerbied wy

niet

niet ſmaken zouden, wanneer de Schilderkunde ons de afbeelding van den tempel, dien Salomon in zyne heerlykheid deedt bouwen, tot nu toe bewaart hadt? Met wat vermaak wy de geſchiedenis van Pauſanias niet zouden lezen, die ons gantſch Griekenland beſchryft, en 'er ons als by de hand doorleidt, indien zyne verhandeling met verklarende afbeeldingen gepaart ging?

Het voornaamſte doeleinde van den Dichter is, de zeden en bedryven der menſchen na te bootſen. Het zelfde is ook het doelwit der Schilderkunde; doch zy bereikt 't zelve op een' veel uitgebreider wyze, dewyl zy, als het ware, het Godlyk Opper-Wezen in de ſchepping der zichtbare dingen nabootſt. Wel is waar, dat de Dichter dezelve door de kracht zyner woorden omſchryven kan; doch woorden zullen nooit voor de zaak zelve genomen worden, noch dat Alvermogen, 't geen zich in den beginne door zichtbare ſchepſelen openbaarde, nabootſen; daar in het tegendeel de Schilderkunde al wat op de aarde, op de wateren en in de lucht is, met een weinig verw, en als uit niets, zo wel weet af te beelden, dat wy het voor het wezentlyke aanzien; want het wezen der Schilderkunde beſtaat in onze ogen te verſchalken en te verraſſen.

Ik zoude alhier niet gaarne iets verzuimen by te brengen, 't welk tot voordeel van de Dichtkunde verſtrekt, naamlyk: dat de tuſſchenzangen of byverdichtſels in het lezen van een gedicht te meer vermaak verwekken, wanneer zy 'er ongemerkt in gelaſcht en aan verbonden zyn; daar in het tegendeel de Schilderkunde, door het vermenigvuldige haarer Tafereelen, de aaneenſchakeling

der gevallen van een' geſchiedenis wel afbeelden, doch de oorzaak zo min als het verband vertonen kan.

Na deze beide konſten tegens elkander in de ſchale gelegt te hebben, blyven my noch enige tegenwerpingen te wederleggen overig.

Men werpe my dan tegen, dat de Schilderkunde van de Dichtkunde leent; dat Ariſtoteles zegt, dat de konſten, die zich van de hulp der hand bedienen, min edel zyn, en dat de Dichtkunde geheel geeſtlyk, doch de Schilderkunde ten deele geeſtlyk en ten deele ſtoflyk is.

Hierop antwoord ik, dat de hulp, die de konſten onderling van elkander nodig hebben, een bewys is, dat zy elkander niet miſſen konnen: ook leent de Schilderkunde van de Dichtkunde niet meer, dan deze van haar leent. Dit is een' zo zekere waarheid, dat de valſche godheden, die oorzaak tot de verdichtſelen gaven, door de Dichters in hunne verſieringen niet gebruikt zyn, dan vermits de Schilders en Beeldhouwers hen eerſt aan de Egiptenaren ter aanbidding hadden voorgeſtelt.

Ovidius, hoe zeer hy ook een Dichter was, zegt (*), *dat Venus*, welke godin door de pen der Schryveren zo vermaard geworden is, *onder de golven verborgen gebleven zoude zyn, wanneer 't penſeel van Apelles haar niet afgebeelt hadt.* Invoegen de Schilderkunde, door 't afmalen van hare gedaante en eigenſchap, aan de Dichtkunde ſtof verſchaft heeft, om hare ſchoonheden te vermelden.

Ho-

(*) *Si Venerem Cous nunquam pinxiſſet Apelles,*
Merſa ſub æquoreis illa lateret aquis.

Digitized by Google

Horatius, die in der daad veel liefhebbery voor de Schilderkunde, doch zyn geluk en roem aan de Dichtkunde te danken hadt, zegt, dat de Schilders en Dichters zich zelven altoos verlof gaven, om alles te ondernemen. Dus bekent hy, dat in 't ſtuk der verſiering hun ryk even uitgebreid, paalloos en onbedwongen is.

Indien wy van de verdichtſelen tot de geſchiedeniſſen willen overgaan, zynde een' andere bron, uit welke de Dichters zo wel als de Schilders putten, zullen wy bevinden, dat de meeſte Schryvers, de gewyde alleen uitgezonderd, naar hunne geaartheid en de hun aan de hand gegevene papieren en beſcheiden geſchreven hebben, en dat zy ons mitsdien ten aanzien van verſcheide gevallen in twyffeling brengen, door dezelve verſcheidentlyk te verhalen.

Doch de zekerſte gevallen der geſchiedeniſſen, op welke men, naar het oordeel van verſtandigen, ſtaat kan maken, zyn de zulken, die wy door antieke Gedenkpenningen en Basrelieven opgeheldert en beveſtigt zien, of door het ſchilderwerk, waarmede de eerſte Chriſtenen de onderaardſche plaatſen, daar zy hunnen Godsdienſt oeffenden, verſiert hebben: en die plaatſen worden te Rome en elders in Italië gevonden. Baronius verhaalt, dat het volk, te Rome een' andere ſtad onder den grond ontdekt hebbende, zich verheugde, de dingen, die het in zyne geſchiedeniſſen gelezen hadt, aldaar in ſchilderwerk afgebeeld te vinden: ook tonen ons Boſius en Severanus, die over het onderaardſche Rome grote boekdeelen geſchreven hebben, in de Tafercelen, welke aldaar noch hedendaags

bewaart worden, de oudheid onzer Sacramenten, hoe de eerſte Chriſtenen hunne gebeden verrichteden, hoe zy de Martelaren ter aarde beſtelden, en verſcheide andere byzonderheden, de geheimniſſen van onzen Godsdienſt rakende.

Leren wy niet uit oude Gedenkpenningen en het antiek Beeldhouwwerk de verſcheidenheid der tempelen, autaren, offerbanden, vaten, ſieraden der prieſteren en van al 't geen tot het offeren behoorde; van allerlei ſoorten van wapenen, wagens, ſchepen en krygstuig, om ſteden aan te taſten en te verdedigen; de verſcheidenheid der kronen, om de verſchillende merktekenen van waardigheden en overwinningen onderkenlyk te maken; de vele hooftſieraden der vrouwen, en zo vele onderſcheide klederen, naar de tyden en plaatſen, in vrede en oorlog? Konnen ons de boeken van de gewoontens en andere zaken, by de Romeinen in gebruik, een' zo gewiſſe kennis geven, als wy uit het Beeldhouwwerk, in hunne tyden gemaakt, trekken konnen? De Basrelieven der zuilen van Trajanus en Antoninus zyn ſtomme boeken, waar in men, wel is waar, de namen der dingen niet vindt, maar de dingen zelven, die ten minſten ten tyden der Keizeren, van welke die zuilen den naam dragen, in gebruik waren.

Zy, die over den Godsdienſt der oude Romeinen, over hunne manieren van legeren, over de leenſpreukige zinbeelden, de beeldverklaringen en de beelteniſſen der goden geſchreven hebben, hadden ten bewyze van hunnne onderrichtingen gene betere middelen voor handen, dan de oude gedenkſtukken van Basrelieven en Pen-

nin-

mingen. Eindelyk de antieke werken en Tafereelen, waar van wy ſpreken, zyn de zekerſte bronnen der geleerdheid. Van daar zien wy in een' menigte geleerden die grote liefhebbery voor Gedenkpenningen, geſneden Stenen, en al 't geen in de fraaije konſten den ſtempel der oudheid draagt. Des volgt uit al 't geen ik rakende de verdichtſelen en geſchiedeniſſen gezegt heb, dat de Dichtkunde ten minſten zo veel van de Schilderkunde, als de Schilderkunde van de Dichtkunde ontleent.

Betreffende het zeggen van Ariſtoteles, dat de konſten, die zich van de hulp der hand bedienen, min edel zyn; en 't geen men 'er byvoegt, dat de Dichtkunde geheel geeſtlyk, en de Schilderkunde ten deele geeſtlyk en ten deele ſtoflyk is, antwoord ik, dat de hand voor de Schilderkunde ſlechts zo veel als de ſpraak voor de Dichtkunde is. Zy zyn de bedienareſſen van den geeſt, en de buis, waar door de gedachten aan elkander worden medegedeelt. De zelfde Horatius, die ons zo ſchone leſſen over de Dichtkunde geeft, zegt (*), *dat een Tafereel de ogen en den geeſt in twyffel houdt.*

't Geen men in de Schilderkunde het ſtoflyk deel heten wil, is niet anders, dan de uitvoering van het geeſtlyk deel, 't geen men haar toeſtaat, en dat eigentlyk het uitwerkſel der gedachten van den Schilder, gelyk de uitſpraak het uitwerkſel der gedachten van den Dichter is.

Doch om de gedachten van een Tafereel uit te voeren, dat is, af te beelden, wordt een gantſch

(*) *Suſpendit picta vultum mentemque Tabella.* Epiſt. I. Lib. 2.

Digitized by Google

gantsch andere konst vereischt, dan om een Treurspel uit te galmen. Wat dit betreft, zyn by de uitwendige gaven der natuur weinige lessen te voegen; daar in het tegendeel tot de uitvoering der Schilderkunde veel opmerking en verstand nodig is. Een openbaar Redenaar behoeft slechts enkel en alleen gebruik van zyne begaaftheid te maken, en een levendig begrip van zyn onderwerp te hebben: ook is my bekent, dat de Toneelspeeler Roscius zich daarvan met zo veel kracht kweet, dat hy daarom alleen, zegt Cicero (*) door alle wakkere lieden verdiende betreurt te worden, of veelliever verdiende, altoos te leven. Doch de Schilder behoort niet alleen een vol begrip van zyn onderwerp te bezitten, wanneer hy het afbeeldt, maar daar en boven ook, gelyk wy gezegt hebben, met een' grote kennis van de Teekening en het Coloriet begaafd te zyn, en de verschillende wezenstrekkingen en aandoeningen der Hartstochten keurig af te malen.

De hand heeft geen deel aan dit alles, dan in zo verre zy door de harssenen geleid wordt. Dus is, om eigentlyk te spreken, in de Schilderkunde alles de vrucht ener diepe bespiegeling, tot zelfs de behandeling van het penseel, waarvan de beweging medewerkt, om de voorwerpen geest en eigenschap by te zetten.

Voorts werpe men my tegen het vermogen van redeneeren, en zegge, dat die bekwaamheid van den mensch, welke met alle hare sieraden in de Dichtkunde gevonden wordt, in de Schilderkunde gene plaats hebbe.

't Geen

(*) *Pro Archia.*

Digitized by Google

't Geen ik bereids gezegt heb, zoude meer dan genoeg konnen zyn, om die tegenwerping te ontzeenuwen; doch beſt zal wezen, 't zelve nader op te helderen, ten einde haar wel te beantwoorden.

Men moet opmerken, dat de konſten, enkel nabootſingen zynde, de redeneering, welke in enig werk plaats heeft, ſlechts omgaat in den geeſt van hem, die van dat werk oordeelt. Mitsdien moet men aantonen, dat de beſchouwer redeneering in de Schilderkunde, gelyk de toehorer in de Dichtkunde vindt.

Door het woord redeneering verſtaat men, of de oorzaak en de reden, door welke het werk een' goede uitwerking doet, of de daad van het verſtand, 't geen de ene zaak door de andere kent, en daaruit gevolgen trekt.

Wanneer door het woord redeneering de oorzaak en de reden, door welke het werk een' goede uitwerking doet, verſtaan wordt, heeft zo veel redeneering in de Schilder- als in de Dichtkunde plaats, vermits zy beide uit krachte harer grondregelen werken.

Indien men door het woord redeneering verſtaat de daad van het verſtand, 't geen de ene zaak uit de kennis van een' andere afleidt, vindt men haar zo wel in de Schilder- als Dichtkunde, wanneer zich daar toe de gelegenheid opdoet. Het zekerſt middel, om deze waarheid te ontvouwen, is, haar uit Tafereelen te bewyzen, die wy onder ons oog en tot welke wy een gemaklyken toegang hebben. Die der gallery van Luxemburg, verbeeldende de levensgevallen van Maria van Medicis, zullen tot zo vele bewyzen van myn zeggen ſtrekken, en ik my enkel be-

Digitized by Google

dienen van dat, waarin de geboorte van Lodewyk den XIII. verbeeld wordt, vermits het 't bekendſte is.

By het beſchouwen van dat ſtuk leidt men, by voorbeeld, af, dat de bevalling in den morgenſtond voorviel, vermits men 'er de zon in haren wagen ziet ryzen, en haren weg ſtygende vervolgen. Voorts leidt men af, dat die bevalling gelukkig was, dewyl de Schilder 't geſternte van Caſtor, 't geen het zinbeeld van gelukkige voorvallen is, boven in 't ſtuk geplaatſt heeft. Aan de ene zyde van dat Tafereel ziet men de Vruchtbaarheid naar de Koningin gekeerd, en haar in een hoorn van overvloed vyf kleine kinderen vertonende, ten einde te verſtaan te geven, dat die uit hare Majeſteit geboren zouden worden, zodanig een getal uitmaken zouden. Uit het beeld van de Koningin, wier ogen brandig ſtaan, maakt men ligtlyk op, dat haar de bevalling zeer aangedaan heeft; en uit die zelfde ogen, welke zy op een' verliefde wyze naar den jongen Prins keert, gevoegt by de wezenstrekken, die de Schilder wonderlyk konſtig heeft uitgevoert, kan een ieder een dubbelen Hartstocht afleiden, naamlyk een overblyfſel van ſmerte en een begin van vreugde, en 'er dit gevolg uit opmaken, dat de moederlyke liefde en de vreugde, van een Dauphin ter waereld gebragt te hebben, die Vorſtin de barensweën hebben doen vergeten. De verdere Tafereelen dier gallery, welke alle leenſpreukig zyn, geven insgelyx voet, om gevolgen uit dezelve te trekken, door de zinbeelden, die de onderwerpen en omſtandigheden voegen, welke de Schilder heeft willen verhandelen.

Geen

Geen bekwaam Schilder is 'er, die ons niet een' ſoortgelyke redeneering doet zien, wanneer het werk zulx zodanig vereiſcht: want offchoon in de Dicht- en Schilderkunde de redeneeringen ten paſſe komen, zyn echter de werken dier beide konſten daarmede niet altoos vermengd, noch daar voor vatbaar; en is de Herſchepping van Ovidius, die uit Dichtſtukken beſtaat, voor het grootſt gedeelte niet dan omſchryvingen.

Ik beken, dat de redeneering, die in de Schilderkunde gevonden wordt, niet voor allerlei begrippen is; doch die een weinig verheven van geeſt zyn, ſcheppen vermaak, de gedachten van den Schilder te beſeffen, den waren zin van het Tafereel door de 'er in geplaatſte zinbeelden te vatten; met een woord een' taal van den geeſt te verſtaan, die enkel onmiddelyk voor de ogen gemaakt is.

Het te groot gemak in het ontdekken der zaken verzwakt gemeenlyk het verlangen, en de grootſte Wysgeeren meenden de waarheid in verdichtſelen en vernuftige zinbeelden te moeten wikkelen, ten einde hare kennis met te meer weetgierigheid nagevorſcht wierdt, en zy, den geeſt in zynen yver houdende, 'er des te dieper wortelen in ſchoot, vermits de dingen te meer indruk op ons gemoed en in ons geheugen maken, naar mate zy onzen aandacht te aangenamer oeffenen. Chriſtus zelf bedienende zich van die leerwyze, opdat de parabelen en gelykeniſſen zyne toehorers te aandachtiger op de betekende waarheden deden letten.

Noch

Noch trekken wy licht uit de Schilderkunde door de Standen, Expreſſien en aandoeningen der Hartstochten. Sommige Tafereelen verbeelden ons geſprekken en zamenſpraken, waarin wy zelfs de gevoelens der beelden, die te zamen in geſprek ſchynen, konnen bevroeden. In de boodſchap, by voorbeeld, van den Engel aan Maria, onderkent de beſchouwer zeer ligt door de Expreſſie en den Stand van de Maagd het ogenblik, 't geen de Schilder heeft willen verkiezen; of het was, toen zy over een' zo onverwachte verſchyning ontroerde, of toen zy over de boodſchap van den Engel verſteld ſtondt, ofwel toen zy met die nedrigheid 'er in toeſtemde, welke haar deedt zeggen: *ziet de dienſtmaagd des Heren; my geſchiede naar uw woord.*

Ariſtoteles zelf ſchynt geen de minſte zwarigheid te maken, de Schilderkunde redeneering toe te kennen, wanneer hy zegt, dat die konſt leerzaam is, en niet alleen aan Wysgeeren, maar ook aan alle menſchen ſtof tot redeneeren geeft: ook belydt Quintilianus (*), dat de Schilderkunde zo diep in den geeſt dringt en onze Hartstochten zo ſterk aandoet, dat zy vermogender, dan alle de redevoeringen op aarde ſchynt te zyn.

De reden nu vindt men niet ſlechts in de Tafereelen, maar vertoont zich ook in dezelve verrykt met een' aangename ſierlykheid en zwier; terwyl 'er het verhevene zich even kenbaar als in de Dichtkunde ontdekt. De Harmoni

(*) *Pictura tacens opus & habitus ſemper ejusdem ſic in intimos penetrat affectus, ut ipſam vim dicendi non nunquam ſuperare videatur.* Lib. II. Cap. 3.

Digitized by Google

ni zelve, die haar beide invoert en een' gunſtige bejegening verſchaft, ontmoet men 'er ook onfeilbaar; want men uit de couleuren een' Harmoni voor de ogen trekt, gelyk uit de klanken voor de oren.

Maar, zal men zeggen, wat verſtand men ook de Schilderkunde toekennen kan, zal zy zich echter nooit zo duidelyk noch ſterk uitdrukken, als woorden doen konnen.

Ik weet zeer wel, dat aan de ſpraak uitdrukkingen toegeëigent konnen worden, waarin de Schilderkunde enigzins gebreklyk is; doch my is mede niet onbekend, dat de Dichtkunde verre te kort ſchiet, in zich met zo veel waarheid en naauwkeurigheid uit te drukken, als de Schilderkunde. Wat beſchryving ons de Dichtkunde van een land geeft, wat moeite zy ook aanwendt, om ons het gelaat, de wezenstrekken en de couleur van een aangezicht af te beelden, laten hare portretten altoos een' duiſterheid en onzekerheid in ons begrip overig, en halen nooit by 't geen de Schilderkunde ons kan doen zien. Men heeft verſcheide Schilders gevonden, die zekere perſonen, welke zy moeſten doen kennen, met woorden niet konnende afbeelden, hen met enkele trekken zo wel gelykende afteekenden, dat men zich niet vergiſſen konde. Zy zelven, wier beroep het was te overreeden, namen dikwerf de Schilderkunde te baat, om de harten te beweegen, vermits de geeſt, gelyk wy getoont hebben, ſterker en levendiger aangedaan wordt door dingen, die de ogen treffen, dan die door de oren ingaan. De woorden gaan voorby en vervliegen, gelyk men zegt, maar voorbeelden doen aan. Dit was de reden, dat,

naar

Digitized by Google

naar het zeggen van Quintilianus (*), de advocaten in halsſtraflyke zaken ſomtyds een Tafereel deden brengen, in 't welk het geval, waarop het aankwam, afgebeeld was, ten einde het hart der rechteren door de gruuwlykheid der daad te beroeren. De armen bedienden zich oudstyds van het zelfde middel, om zich tegens de verdrukking der ryken te beſchutten, volgens het getuigenis van den zelfden Quintilianus, *omdat* (†), zegt hy, *het geld van den ryken de ſtemmen heimlyk omkopen konde; doch zodra de afbeelding van het aangedaan ongelyk voor de gantſche vergadering gebragt werdt, wrong de waarheid het hart der rechteren ten voordeele van den armen.* De reden hier van is, dat de ſpraak enkel de zaak weet te beteekenen; doch dat de Schilderkunde, die het wezentlyke levendiger afbeeldt, het hart krachtdadiger, dan woorden, vermurwt en aandoet. Met een woord, de eigenſchap der Schilderkunde is, door zaken te ſpreken, gelyk de eigenſchap der Dichtkunde is, door woorden te ſchilderen.

Het is onwaarachtig, zal men my te gemoet voeren, dat de Schilderkunde door de zaken zelven ſpreekt en zich doet verſtaan; maar wel alleen door de nabootſing der zaken.

Ik antwoord, dat hierin juiſt de waardy der Schilderkunde beſtaat, vermits zy door die nabootſing, gelyk wy aantoonden, meer behaagt, dan door de zaken zelven.

Ik zoude my alhier het gezag van een' menigte der beruchtſte Schryveren tot het voorſtaan der verdienſte van de Schilderkunde ten nut-

(*) 6 *l.* (†) *Det.* 252.

nutte hebben konnen maken, wanneer ik niet gevreeſt hadt, deze verhandeling te wydluftig en te opgevuld te doen worden.

Derhalven heb ik my enkel vergenoegt, in deze kleine redevoering te betogen, hoe gebrekkig het denkbeeld is, 't geen zich velen van de Schilderkunde gevormt hebben, en dat ſommigen daar door de Dichtkunde boven de Schilderkunde willen ſtellen. Voorts heb ik aangetoont de natuurlyke overeenkomſt, welke men in die beide konſten aantreft; enige voordeelen aangeroert, die aan de Schilder- en Dichtkunde konnen toegekent worden; de my gedane tegenwerpingen beantwoort, en eindelyk al myn vermogen ingeſpannen, om de Schilderkunde in dat aanzien te behouden, waar van men haar beroven wilde.

Digitized by Google

OMSCHRYVING

Van twee werken der Beeldhouwkunde, in eigendom behorende aan den Heer le Hay, gemaakt door den Abt Zumbo, Siciliaanſch edelman, en waar van hier voren bladzyde 235 geſproken is.

DIkwerf heeft men den maker dier beide werken, waarvan het eerſte de Geboorte en het ander de Graflegging van onzen Zaligmaker verbeeldt, horen zeggen, dat hy die beide onderwerpen verkozen hadt, om twee ſtrydende Hartstochten, naamlyk de blydſchap en de droefheid, te konnen uitbeelden. Derhalven nam hy in de hiſtori der Geboorte het tydſtip van de komſt der Herders waar, ten tyde zy den Heiland vonden en aanbaden, die, volgens de woorden van den Engel, allen volken een' oorzaak van grote blydſchap wezen zoude.

In de hiſtori der Graflegging verkoos hy het ogenblik, waarin Joſeph van Arimathea, het lighaam van Chriſtus verkregen hebbende, beneffens de Moeder-Maagd en de heilige familie blyken van hunne droefheid gaven.

En nadien dat groot vernuft zeer wel begreep, dat de Couleur zyn werk een oneindigen luister byzetten, en de Expreſſien het te meer kracht toebrengen zouden, bediende hy zich van het Coloriet, om het Ware in het vleeſch en de kleedingen te ſterker te doen doorſtralen.

DE

Digitized by Google

DE GEBOORTE.

Om den text van het Euangelium te volgen, ſtelt hy het bedryf van zyn onderwerp in een' plaats, ontbloot van alles, en die door de overgeblevene ruïnen weleer een afgodstempel ſchynt geweeſt te zyn; doch thans alleen tot een' wykplaats voor de dieren verſtrekt, of immers overgelaten, om den eerſt aankomenden tot een' ſtalling te dienen.

Des wilde de werkmeeſter in het zamenſtellen van zyn werk overblyffelen van pracht vertonen, om de armoede van Chriſtus door die tegenſtrydigheid te kenlyker te maken, en den Chriſtlyken Godsdienſt op de puinhopen van de afgodery te ſtichten. Voorts meende hy, om te meer de verbeelde blydſchap uit te drukken, zonder nochtans het denkbeeld van de ſchamelheid der plaats weg te nemen, 'er enige werken der oude Bouwkunde in te mogen brengen, ten einde den ſmaak van zyn beſchouwer op te wekken, en den kenners vermaak in het zien dier koſtbare overblyfzelen te verſchaffen. En nadien niets nedriger en teffens niets groter is, dan de geboorte van Gods zoon, heeft de werkmeeſter daar op willen zinſpelen, door de vernieling van een prachtig gebouw te vermengen met de ſchoonheden van enige overblyffels, die 'er weleer een gedeelte van uitmaakten.

Onze grote Beeldhouwer bragt vier en twintig beelden en zes dieren van onderſcheiden ſoorten in zyn onderwerp. Te midden van zyn ſtuk plaatſte hy de Maagd met haar zoon. Haar

Digitized by Google

vertoonde hy zeer zedig, doch ongemeen bevallig van gelaat, en deedt in de actie van den Chriſtus onder de gedaante van een eerſtgeboren kind iets meer dan menſchlyx doorſtralen.

In de Beelden dier Hiſtori doet zich door de onderſcheide wezenstrekken, hoedanigheden, kunnen, jaren, houdingen en Expreſſien een' grote verſcheidenheid op. Vier Herders zyn oplettende, om het kind en de moeder, hun door den Engel aangewezen, van naby te beſchouwen.

Aan de rechter zyde bevinden zich vier anderen rondom Joſeph, die hun de verborgenheden, waar van zy ooggetuigen zyn, ontvouwt; terwyl die Herders op verſchillende wyzen de uitwerkſelen der genade doen zien, en de vreugd uitdrukken, welke die ontvouwing in hun te weeg brengt.

Anderen, beſchroomder, en vooraan het werk geplaatſt, aanbidden hunnen jonggeboren Heiland.

Ter linker zyde ſpreken enige Herders onderling over 't geen zy zien. Onder dezen is een, die de verder afzynde ſchynt te roepen en te nopen, zich te haaſten, opdat zy in de nieuwheid der gebeurtenis mede deel nemen.

In het werk heeft de Beeldhouwer vier Engelen gebragt, die boven den Chriſtus en de Maagd in de lucht zweven, en onderſtelt worden uit het Hemelhof gezonden te zyn, om den Herderen hunnen Godlyken meeſter te doen kennen, en hem met hun te aanbidden.

De optooi, klederen, hoofdhulſels, en al wat voorts de Beelden verzelt, voegt hun zo volmaakt, dat zy alle, die zulx ſtuk voor ſtuk wil-

willen opmerken, zich over de verſcheidenheid en waarſchynlykheid zullen verwonderen. Inzonderheid zyn de Expreſſien zo levendig, dat men door den indruk, dien zy op het gemoed maken, als 't ware, gedwongen wordt, 'er deel aan te nemen, wanneer men ſlegts enige oplettenheid wil toebrengen. De een drukt de verwondering, de ander de eenvouwigheid; deez' de verbazing, de ander den opgetogen aandacht uit, en ieder voorwerp draagt volmaakt den ſtempel van de keuze ener ſchone eigenſchap.

De Beelden zyn met een' beſtipte juiſtheid, in een grootſchen ſmaak en op een' hunne hoedanigheden voegende wyze geteekent. De tederheid van het vleeſch, de fraaije plooijen der kleederen, de waarheid en het Contraſt der Standen en actien, de ſchikking der groepen en de dieping of afwyking der gronden zyn verwonderlyk.

Alles is in het werk ongemeen uitvoerig, en niets, tot zelfs de planten en andere kleinigheden, is 'er, waar van de beſtipte natuurlykheid geen vermaak verſchaft. In de Couleuren zelven, hoe weinig gemeenlyk de Beeldhouwkunde voegende, is een' zekere gematigdheid in acht genomen, die het geheel een' grote waarſchynlykheid byzet, en onder anderen in de ſtandbeelden het oude en door den alvernielenden tyd beſmette en bedorven marmer zo wel nagebootſt, dat het oog 'er door misleid wordt.

Eindelyk alle die zaken byeen genomen verwekken een' wonderbare Harmoni en lopen zamen, om het onderwerp met alle bedenklyke bevalligheid uit te drukken.

DE GRAFLEGGING.

De maker van dat voortreflyk werk heeft, gelyk wy reeds zeiden, het ogenblik verkozen, dat Joseph van Arimathea, het lighaam van den Zaligmaker van het kruis genomen hebbende, het gedurende enigen tyd laat zien aan de voornaamste personen, die den Heiland in zyn leven beminden.

De gelegenheid van de plaats, allerwegen rotsachtig, doet oordeelen, dat al 't geen hier gebeurt niet verre af is van het oort, tot de begraving geschikt.

De Christus, de Maagd zyne moeder, Joannes, de drie Mariaas, drie Engelen, Joseph van Arimathea, Nicodemus en de Hoofdman over honderd, die de Godheid van Christus onmidlyk na zyn dood beleedt, maken de Ordinantie dezer Histori uit.

De Christus is te midden van het stuk geplaast, liggende onachtzaam, doch natuurlyk, op een steen, die met een slaaplaken bedekt is, en in een' gestalte, voegende aan een lighaam zonder beweging, 't geen echter als by toeval op een' wyze gekeerd ligt, om in den beschouwer medelyden te verwekken en hem de tranen uit de ogen te persſen. Dat Beeld is van een' zo edele en tedere Proportie of Evenreedigheid, dat men, het ziende, ligt bewogen wordt, te geloven, dat onder die gestalte iets Godlyx verborgen ligt.

De Maagd, naby dat lighaam geplaatst, ondersteunt het hoofd op hare knien, om het te beter te beschouwen. Met een gebogen lighaam en

en opgeheven armen drukt zy hare tederhartigheid uit en al 't geen zy gevoelt over den ſtaat, waar in zy haren zoon en haren God gebragt ziet.

De Vrouwen, die de Maagd verzellen, door hartenwee bekneld, tonen een' iedere op hare wyzen, wat het medelyden op het zien van een' zo aandoenende vertoning te weeg brengen kan. De kennis, welke die heilige Vrouwen van de Godheid van de Chriſtus hadden, konde in hare ziele wel een' geruſtheid verwekken, en alle de kenmerken harer droefheid uitwiſſchen, doch de liefde voor haren meeſter, de ſmaad, waar aan zy hem gedurende zyn leven hadden bloot geſtelt gezien, en zyne ſchandelyke doodſtraf, gehengden niet, ten enemaal den hoon te vergeten, die hy noch zo even onder hun oog ondergaan hadt.

Wel is waar, dat de Zaligmaker haar van de noodzaaklykheid van zyn lyden en aanſtaande opſtanding geſproken hadt; doch al 't geen de hoop dier nakende opſtanding in haar uitwerken konde, was de maatloze vervoeringen te verzachten, waar toe een' verregaande droefheid ons gemeenlyk brengt. Derhalven ziet men hier geen uitwendig blyk van de uitterſte vervoeringen der droefheid, maar alleen alle de kenmerken van een hart, 't geen in de overmate zyner liefde in der daad over de naby zynde zegepraal van Chriſtus krachtig aangedaan, doch ook teffens met de herdenking van zyn lyden noch meer bezig is.

St. Jan, aan de linkerzyde geplaatſt, leunt tegens een' rots in een' neêrſlachtige geſtalte, hebbende de nagelen in de hand, die zynen

meester aan 't kruis hechteden, en waarop hy, als op de werktuigen van zyne bittere smerten, acht schynt te geven.

De Beeldhouwer heeft Maria, de zuster van Lazarus en Martha, aan de zelfde zyde en by de voeten van Christus geplaatst, die zy uit liefde kust, met hare tranen schynt te bevochtigen, en gereed is met hare hairen af te drogen, gelyk zy bevorens in het huis van Simon den Melaatschen gedaan hadt.

De twee andere Vrouwen bevinden zich, de ene geknielt naby de Maagd, en de andere overeind' staande. Deze met een gebogen ligchaam en het hoofd bevallig naar de enen schouder overhellende, als om hare tranen op het linnen, 't geen haar ten hoofddekſel verstrekt, te laten vallen. Die beide Vrouwen drukken zeer kenlyk en zonder een' te bovenmatige beweeging de smerte teffens en de tederheid harer harten uit.

De beide Gryzaarts, achter die Vrouwen aan de hoek van het stuk staande, welker een Nicodemus en de ander de Hoofdman over honderd schynt te wezen, die de Godheid van Christus onmidlyk na zyn dood beleedt, spreken onderling ernstig, hoe onrechtvaardig de Joden de onschuld zelve van Christus veroordeelt hadden.

Joseph van Arimathea, staande een weinig meer voorwaards op den voorgrond, met de ene hand in de zyde en met de andere op de borst, in een' deftige houding, de ogen naar Christus gewend houdende, let op het geen hy ziet; doch uit alle zyne gebaarden kan men ligtlyk bevroeden, dat zyn verworven geloof en de groot-

grootheid van de verborgenheid der verloſſing hem noch veel meer bezigheid verſchaffen.

De ſmaak der Teekening in deze Hiſtori is verwonderlyk gepaſt met de Beelden, die dezelve uitmaken, en ſmeltend, verheven en deftig in den Chriſtus en de Vrouwen; doch ſterker en meer gemuskeld in de drie hoogbejaarder Mannen, en wordt 'er verſchillende in gevonden naar de onderſcheiding, die gemeenlyk in het Leven gezien wordt; want in St. Jan vindt men de hoedanigheid der Teekening tuſſchen de tederheid van den Chriſtus en de zwarer Proportien of Evenreedigheden van de drie andere zo even genoemde perſonen. Ondertuſſchen zyn alle de Evenreedigheden in hunne ſoorten met alle de beſtiptheden in acht genomen, die men van de konſt verwachten kan.

Drie Engelen in de lucht, boven Chriſtus geplaatſt, maken door hunne contraſteerende gebaarden en de verſcheidenheid hunner Expreſſien en van hun Coloriet een' aangename Groep uit; en zyn, in hunne hoedanigheid van Kinderen, gelyk de Vrouwen, naamlyk met dezelfde tederheid, geteekend.

Hoe bezwaarlyk het coloreeren in de Beeldhouwkunde ook wezen mag, is het verwonderlyk, met wat een gelukkigen uitſlag de werkmeeſter zich 'er in dezen van bedient heeft. De vleeſchcouleuren zyn 'er met zo veel behoedzaamheid en bekwaamheid in onderſcheiden, dat men in de hun betamende juiſtheid de konſtgreep van tegenſtrydigheid en verſcheidenheid niet genoeg roemen kan. Onze vernuftige Beeldhouwer zich niet vergenoegende met plaatslyke couleuren, dat is, met zodanigen, die aan ieder' zaak in

Digitized by Google

het byzonder eigen zyn, trachtede ook, als een bekwaam Schilder, de Couleur van het een onderwerp door de tegenſtrydigheid van de Couleur van het ander te doen ſpreken. Het ſlaaplaken, by voorbeeld, onder het lighaam van de Chriſtus liggende, geeft aan het vleeſch door de tegengeſtelteid dier beide Couleuren een te groter kenmerk van waarheid.

De ogen van den beſchouwer naar het lighaam van de Chriſtus, als het gewichtigſte onderwerp, willende trekken, bediende hy zich van een zacht bruin, waar mede hy de Maagd en Maria Magdalena bekleedde, opdat het licht, op den Chriſtus vallende, ſterker en kenlyker zoude zyn.

De Vrouw, geknield liggende tuſſchen de Maagd en de andere Maria, brengt niet weinig toe tot de kracht van de Dag en Schaduw, door met hare duiſterheid de figuren, die zy vaneen zondert, te onderſcheiden.

De Couleur der kleedingen van Nicodemus en den Hoofdman over honderd zondert het Beeld, 't geen naby hen is, van hun af, en doet het meer voorkomen.

Joſeph van Arimathea is in 't purper gekleed, 't geen niet ſlegts aanduit, dat hy een aanzienlyk man is, maar welke Couleur ook volgens de regelen van de konſt, als zeer ſterk en krachtig ſprekende, de figuren beſt voegt, die men vooraan plaatſen wil, en in de ſchakeering der Couleuren zeer veel tot de Harmoni van het Geheel toebrengt.

Niet alleen door de Couleur der Kleding is dat Beeld kenlyker dan de anderen, maar het hoofd ook een meeſterſtuk van de konſt. 't Is

een

Digitized by Google

een gryzaart, met een gerimpeld aangezicht, doch verſtandige rimpels, door de wyze harer plaatſing en uitvoering; want zy de gedaante van een ſchranderen man uitdrukken, en de eigenſchap van dat kenmerk op de ſterkſte, tederſte en volkomenſte wyze nabootſen. Hoe zeer echter dat hoofd met de uitterſte beſtiptheid bewerkt is, riekt het nochtans geenzins naar een ſchroomachtigen en bekommerden arbeid, maar is alzins vol geeſt, en toont de grondige bekwaamheid van den maker, die men zien kan, dat al 't gedult, 't geen dat hoofd vereiſchte, veeleer met vermaak gebruikt, dan het gedwongen dus uitvoerig bewerkt heeft. Alles dan is in dat ene Beeld uitgewerkt, en alles is 'er teffens, om zo te ſpreken, vuur in: ook hebben waarlyk de bekwaamheid van de hand, onderſteund door de kracht van een heerlyk vernuft, en een' diepe kennis dat werk de grootſte verwondering waardig gemaakt.

Derhalven heeft onze Beeldhouwer, door by dat treurig onderwerp alle de bevalligheden te voegen, waar voor het vatbaar was, en 'er voorts alle de merken van een' zo diepe als vernuftige kundigheid over te verſpreiden, dat werk aan de nakoomlingſchap toegewyt.

Doch wat moeite men tot de getrouwheid dier beide omſchryvingen ook aangewend mag hebben, is het nochtans onmooglyk, haar ſlegts lezende, zonder die werken zelven te zien, zich van alle hunne ſchoonheden een rechtmatig denkbeeld te vormen.

Digitized by Google

SCHAAL DER SCHILDERS.

ENige Konſtminnaren, wenſchende te weten, wat mate van bekwaamheid de verſcheide befaamde Schilders bezeten hebben, hebben my verzocht, een' ſoort van Schale te maken, waar in ik ter enere zyde den naam van iederen Schilder plaatſende, aan den anderen kant het gewicht zyner bekwaamheid, gewogen naar den evenaar der voornaamſte deelen van de konſt, aantoonde, ten einde men al 't geen in de werken dier Schilders gevonden wordt, in die deelen zamentrekkende, zoude konnen oordeelen hoe zwaar het geheel weegt.

Die proeve heb ik ondernomen, veeleer tot myn eige genoegen, dan om anderen in myn begrip over te halen. De gevoelens over die ſtoffe zyn te verſchillende, om zich te verbeelden, dat men alleen gelyk zoude hebben. Al 't geen ik derhalven in dezen verlang, is, dat men my vryheid geve, te ontvouwen wat ik denke, gelyk ik aan anderen vry laat, zodanig een denkbeeld te behouden, als in 't welk zy verſchillende van het myne zouden mogen zyn.

Myne Schale heb ik op de volgende wyze gevormt.

Myn gewicht verdeel ik in twintig graden. De twintigſte is de hoogſte, welke ik aan de grootſte volmaaktheid toekenne, wier gantſche uitgeſtrektheid ons onbekend is. De negentiende is voor den hoogſten graad van volmaaktheid,

Digitized by Google

heid, dien wy kennen, doch dien echter noch niemand bereikt heeft: en de achttiende is voor de zulken, welken naar ons begrip de volmaaktheid het naaſt by gekomen zyn, gelyk de laagſte getallen zyn voor die daar van het verſt verwydert ſchynen.

Ik heb myn oordeel over de meeſt bekende Schilders gevelt, en hunne bekwaamheid in de Schilderkunde in vier kolommen, als de voornaamſte en wezentlykſte deelen derzelve, aangewezen, naamlyk in de Ordinantie, de Teekening, het Coloriet en de Expreſſie. Door het woord Expreſſie verſta ik niet de eigenſchap van ieder onderwerp, maar de gedachten van 's menſchen hart. Des zal men door de order dezer verdeeling zien konnen, in wat graad ik iederen Schilder ſtel, wiens naam tegens over de getallen van iedere kolom geplaatſt is.

Onder de meeſt bekende Schilders hadt men enige Nederlandſche konnen voegen, die het Leven ten uitterſten natuurlyk afgebeelt en een uitnemend Coloriet bezeten hebben; doch vermits zy in de andere deelen der konſt van een ſlechten ſmaak zyn, achtte ik het oorbaarſt, hen in dezen af te zonderen.

Dewyl nu de hoofddeelen der Schilderkunde uit verſcheide onderdeelen beſtaan, die de hierna genoemde Schilders in geen gelyken graad bezaten, is het redelyk, het een naar het ander te ſchatten, om een billyk oordeel te vellen. By voorbeeld, de Ordinantie beſtaat uit twee deelen, naamlyk de Inventie en de Schikking. Nu weet men, dat een Schilder in ſtaat geweeſt kan zyn, alle de voorwerpen, tot het zamenſtel van een' goede Ordinantie vereiſcht wor-

wordende, uit te vinden, en echter niet geweten hebben, op wat wyze dezelve voordeelig te ſchikken, om hen van een' krachtige uitwerking te doen zyn. In de Teekening word een goede ſmaak en beſtiptheid vereiſcht, waar van men in een Tafereel het eerſte zonder het laatſte aantreffen kan, of wel beide te zamen vereent, doch in een ongelyken graad; waarom men als dan, het een naar het ander ſchattende, van de waardy van het Geheel oordeelen kan.

Voor het overige heb ik geen te groot gevoelen van myne begrippen, om my niet verzekert te houden, dat zy wakker over den hekel gehaalt zullen worden; doch doe deze waarſchouwing, dat die met oordeel beriſpen wil, alle de deelen, waaruit het werk beſtaat, volmaakt behoort te kennen, en kundig te zyn van de redenen, waarom het in zyn Geheel goed is; want velen oordeelen van een Tafereel enkel naar het gedeelte, 't geen zy beminnen, terwyl zy de anderen, die zy noch kennen noch beminnen, niets waardeeren.

NA-

Digitized by Google

NAMEN der meeſt bekende SCHILDERS.	*Ordinantie.*	*Teekening.*	*Coloriet.*	*Expreſſie.*
A.				
Albano	14	14	10	6
Albert Durer	8	10	10	8
Andrea del Sarto	12	16	9	8
B.				
Barochio	14	15	6	10
Baſſan (Giacomo)	6	8	17	0
Battiſta del Piombo	8	13	16	7
Bellino (Giovanni)	4	6	14	0
Bourdon	10	8	8	4
Brun (le)	16	16	8	16
C.				
Caraccioos (de)	15	17	13	13
Corregio	13	13	15	12
D.				
Daniel de Volterre	12	15	5	8
Diepenbeek	11	10	14	6
Dominicano	15	17	9	17
Dyk (van)	15	10	17	13
G.				
Giorgione	8	9	18	4
Giovanni da Udino	10	8	16	3
Guerchino	18	10	10	4
Guido	---	13	9	12

Hol-

NAMEN der meeſt bekende SCHILDERS.	Ordinantie.	Teekening.	Coloriet.	Expreſſie.
H.				
Holbeen.	9	10	16	13
J.				
Jordaan (Giacomo)	10	8	16	6
Jordaan (Lucas)	13	12	9	6
Joſepin	10	10	6	2
Julio Romano	15	16	4	14
L.				
Lanfranc	14	13	10	5
Leonard da Vinci	15	16	4	14
Lucas van Leyden	8	6	6	4
M				
Michel Angelo Buonarotti	8	17	4	8
Michel Angelo de Carragio	6	6	16	0
Mutino	6	8	15	4
O				
Otto Venius	13	14	10	10
P				
Palma, de oude	5	6	16	0
Palma, de jonge	12	9	14	6
Parmegiano	16	15	6	6
Paulo Veroneſe	15	10	16	3
Penni (Fr.) il fattore	0	15	8	0
Perin del Vago	15	16	7	6

Pie-

Digitized by Google

NAMEN der meeſt bekende SCHILDERS.	Ordinantie.	Teekening.	Coloriet.	Expreſſie.
Pietro de Cortone	16	14	12	6
Pietro Perugino	4	12	10	4
Pietro Teſta	11	15	0	6
Polidore de Caravaggio	10	17	---	15
Pordenone	8	14	17	5
Pourbus	4	15	6	6
Pouſſin	15	17	6	15
Primatrice	15	14	7	10
R.				
Raphaël Santio	17	18	12	18
Rembrand	15	6	17	12
Rubens	18	13	17	17
S.				
Salviati (Franciſco)	13	15	8	8
Sueur (le)	15	15	4	15
T.				
Teniers	15	12	13	6
Tintoret	15	14	16	4
Titiaan	12	15	18	6*
V.				
Vanius	13	15	12	13
Z.				
Zucchero (Fredr.)	10	13	8	8
Zucchero (Tadeo)	13	14	10	9

BLAD-

* Waarſchynlyk zal dit 16 moeten zyn.

Digitized by Google

BLADWYZER
DER
VOORNAAMSTE ZAKEN.

A.

AANMERKINGEN (algemene) over het Landſchap. Bladz. 156
ANATOMI, wat gebruik van dezelve te maken. 24
Hare kennis, by vele verwaarlooſt, doet hare bezitters waardeeren. 97
ANTIEK (het) in de Schilderkunde. 82
zyn oorſprong en nut. 83
zyne ſchoonheid. 85
zyn gezag by de aloude en latere Schryvers. 86 en 87
ATHEENSCHE Schole, een Tafereel van Raphaël, beſchreven, 48
AUGUSTIN de Venetiaan beriſpt over zyne uitlegging of beſchryving van de Atheenſche Schole, door Raphaël geſchilderd. 49

B.

BELADEN en Overladen, wat zulx in de Schilderkunde is. 23
By wat gelegenheid het gebruik 'er van te roemen. 24
BELANG van het Ware in de Schilderkunde. 26
BELEID (het) in 't Portret. 184
BERGEN (de) en verſchieten. 133
BEVALLIGHEID (de). 63
BLINDE Beeldhouwer van Cambaſſi in Toskanen geboortig, en zyn Hiſtori. 203
BOMEN in 't Landſchap. 144
BRIEF van den Abt du Guet over het Ware in de Schilderkunde. 28
BRUN (le) heeft de omſchryving der Hartstochten uit Descartes getrokken. 102

Digitized by Google

BLADWYZER.

C.

CARACTERS, wat in de Schilderkunde zyn. Bladz. 100
COLORIET (het) wat het zelve zy. 187
Is zelfs den bedrevenſten weinig bekend. 188
Verſchil tuſſchen Couleur en Coloriet. ibid.
——————— in de Portretten. 168
CONTRAST (het) wat het zy. 64
CORRECTHEID der Teekening. 81
COULEUR (eenvouwige) en plaatslyke. 188
COULEUREN (de) der Kleding brengen zeer veel tot de uitwerking van het Licht en Bruin toe. 121

D.

DEELEN (de) van het Coloriet brengen te meer tot het roepen van den beſchouwer toe. 12
DENKBEELD, (het) wat 't zelve zy. 1
Twee denkbeelden der Schilderkunde, naamlyk een algemeen en een byzonder. 2
——————— (waar) van de Schilderkunde. 13

E.

EENHEID (de) van voorwerp. 68
EXPRESSIE verſchilt van Hartstocht, en waarom. 105

G.

GALLERY van Luxemburg, door Rubens geſchilderd. 211
GEBOUWEN (de) in een landſchap. 221
GEEST (de) verheft zich met het onderwerp, en het onderwerp verheft zich met den geeſt. 40
——— (onze) is een gewas gelyk, 't geen aangekweekt wil worden. 41
GEHEEL (het) waarin het beſtaat. 66
GEVOELEN van Seneca nopens het vermaak, dat de Schilderkunde ten tyde harer oeffening verſchaft. 215
GEWAAD (het) in het Portret. 174
GROEN (het) in het Landſchap. 135

Digitized by Google

BLADWYZER.

GROEPEN, waarin dezelve beſtaan. Bladz. 61
GRONDEN (de) in het Landſchap. 136
GROOTSCHE manier in het Landſchap. 126

H.

HARMONI en hare verſcheide ſoorten in de Schilderkunde. 70
HARTSTOCHT, wat dezelve in de Schilderkunde zy. 101
HERDERLYKE manier in het Landſchap. 126
HISTORI, wat in de Schilderkunde zy. 43
Vereiſcht drie eigenſchappen. ibid.
Hoe de Schilder het onderwerp zyner hiſtori moet doen beſeffen. 44

J.

JABAC, groot Liefhebber. 180
Zyn verhaal nopens de manier van van Dyk in het Portretteeren. ibid.
INVENTIE, wat dezelve zy. 32
middel om dezelve te verluiſteren. 44
JONGELINGEN (de) moeten zich ontrent allerlei ſoorten van onderwerpen oeffenen. 41

K.

KENMERKEN, zie caracters.
KENNERS der Schilderkunde. 16
KLEEDEN (het) der Portretten, hoe te doen. 175
KLEEDEREN (de) zyn van een groot nut tot het Contraſt. 112
KLEEDING, (de) wat dezelve zy. 110
Bevat drie zaken:
1. De ſchikking der Plooijen, 111
2. De verſcheide eigenſchappen der Stoffen, 116
3. De verſcheidenheid der Couleuren in de Stoffen. 119
KOPIEEREN met voordeel. 182

LAND-

Digitized by Google

BLADWYZER.

L.

LANDSCHAP (het), het aangenaamſt in de Schilderkunde: Bladz. 125
LICHT en Bruin, wat het zy. 221
Drie middelen, om tot het Licht en Bruin te geraken. 224
Vier bewyzen ter betoog harer noodzaaklykheid. 226
LIGGINGEN (de) 128
——— (buitengewone) behagen en vervrolyken. 129
LINNEN (het) moet met de vleeſchcouleur vergeleken worden. 183
LONGINUS voorbeeld tot het verheven. 75
LUCHT en hare eigenſchap. 132

M.

MANIER in 't Portretteeren. 161
MANIEREN (twee voorname) in 't Landſchap omſchreven. 126
——— leveren ſamengevoegt een derde uit. 128
MIDDELEN, om den Geeſt in verrukking te brengen. 75

O.

OMSCHRYVING van twee werken der Beeldhouwkunde. 288
ONDERZOEK, of het oorbaar zy de gebreken van de natuur in de Portretten te verbeteren. 167
——— of de Dichtkunde boven de Schilderkunde te ſtellen zy. 256
ORDE, in de ſtudi der Schilderkunde te houden. 236
OVERLADEN (beladen en) wat zulx in de Schilderkunde zy. 23
By wat gelegenheid het gebruik 'er van te roemen. 24

P.

PALEIS (het) der Schilderkunde geſticht uit hare verſcheide deelen, volgens de verſcheidenheid harer eigenſchappen. 13

Digitized by Google

BLADWYZER.

PLANTEN (de). Bladz. 141
PLOOIJEN (de). 111
PRACTYK (de) of uitvoering. 177
PRENTEN (de) van fraaije Landſchappen van grote meeſters zyn nut tot de ſtudi. 149

P.

RAPHAEL bezat meer deelen der konſt, dan enig ander Schilder, en daarom aangehaalt. 8
——— roept zyn beſchouwer niet in het geheel van zyne werken, en zelden in enige. ibid.
Voorbeeld daar van in den heer de Valincourt. 9
——— ten voorbeeld genomen, en waarom. 16
——— denkbeeld van het Ware. 23
REMBRAND ten voorbeeld aangehaalt. 6
ROEPEN behoort het eerſte uitwerkſel van een Schildery te zyn. 11
——— wordt door geen groot getal ſtukken gedaan en waarom. ibid.
ROTZEN (de). 136
RUBENS niet grondig genoeg gekend. 17
——— gevoelen van het Antiek. 88
——— heeft den weg naar het Coloriet beter dan anderen gebaant. 211

S.

SCHAAL der Schilders. 298
SCHIKKING, waar in dezelve beſtaat. 59
Vervat zes deelen:
1. De verdeeling der voorwerpen in 't algemeen, 60
2. De Groepen, 61
3. De Keuze der Standen, 62
4. Het Contraſt, 64
5. De Kleederen, 65
6. Het Geheel. 66
Uitwerkſelen van 't zelve. 72
——— der Plooijen. 111
SCHILDERKUNDE (de) omſchreven. 2
——— (de ware) is die haren beſchouwer roept. 4
——— moet tweemaals beſchouwt worden. 32

Digitized by Google

BLADWYZER.

SCHILDERKUNDE (de ware) moet onderwyzen en vermaken, en hoedanig. Bladz. 42
———— orde in dezelve te houden. 236
SCHILDERS in twee soorten verdeeld. 25
SCHILDERY (een) moet zyn beschouwer roepen. 3
———— —— 't geen een der deelen van de Schilderkunde by uitnemenheid bezit, is te pryzen, en verdient een' plaats in de Kabinetten der liefhebbers. 7
SCHORS der Bomen en hunne verscheidenheid. 146
SIERLYKHEID in de Schilderkunde omschreven. 99
———— doet zich dikwerf in min uitvoerige Taferéelen zien. ibid.
SMAAK (de) der Teekening. 98
SPIEGEL (bolle) zyn gebruik. 69
STANDEN (de) en derzelver keuze. 62
———— —— in het Portret. 172

T.

TEEKENING (de) omschreven. 80, 198
Hare voornaamste deelen. 81
TEGENWERPING en antwoord ten aanzien van Rubens. 212
TERRASSEN (de) in het Landschap. 137
TOEVALLEN, wat dezelve in de Schilderkunde zyn. 130

U.

UITDRUKKING verschilt van Hartstocht. 101
UITVOERING (de) of Praktyk. 177

V.

VASARI berispt over zyne uitlegging of beschryving van de Atheensche Schole, door Raphaël geschilderd 48
VERGELYKING van de Schilder- met de Dichtkunde 256
VERRUKKING, wat de zelve is. 73
VERSCHIETEN (de) en Bergen. 133
VERZWARING (algemene) noodzaaklyk in de Schilderkunde en de byzondere naar gelegenheid. 189
Moet met voorzichtigheid geschieden. 217

Digitized by Google

BLADWYZER.

VOORGRONDEN in een Landſchap. Bladz. 140
VOORWERPEN (de) wel te verdeelen, 69

W.

WARE (het) in de Schilderkunde omſchreven. 18
—— —— moet den beſchouwer roepen. 5
—— —— heeft drie ſoorten. 19
WATEREN in 't Landſchap. 223
WOLKEN, hunne eigenſchap. 133

Z.

ZINSPELING, een' ſoort van taal. 37

EINDE.

Digitized by Google

ZAMENSPRAAK

OVER DE

SCHILDERKUNDE,

DOOR

LUDOVICO DOLCE,

Betiteld de ARETIN.

Waarin over de voortreflykheid der Schilderkunde gehandelt wordt, en over alle de hoedanigheden, die een goed Schilder nodig heeft.

Geſterkt met de voorbeelden der aloude en latere Schilders.

Digitized by Google

Digitized by Google

DE NEDERDUITSCHE VERTALER AAN DEN LEZER.

DE grote overeenkomst, die het volgende werkje in veelerlei opzichten met het vorige heeft, inzonderheid wat het voortreflyke der Schilderkunde betreft, deedt ons besluiten, het een

Digitized by Google

met het ander zamengepaard den Nederlandſchen Schilders en Konſtbeminnaars, door ons vertaald, mede te deelen. Over de waarde en het nut der volgende Verhandeling laten wy liefſt den konſtkundigen oordeelen, dien wy door gene wuidſche loftuitingen ten voordeele van het zelve willen voorinneemen, vermits goede wyn, gelyk het Hollandſch ſpreekwoord zegt, genen krans behoeft. Niettemin meenen wy, hem niet onkundig te moeten laten van 't geen 'er de konſtervaren vertaler van zegt, die het uit de Italiaanſche in de Franſche tale vertolkt en in den jare 1735 te Florence doen drukken heeft. Zyne woorden zyn in zyne voorrede de volgende:

Digitized by Google

VOORREDE.

Ik vertrouw, dat zy, die een goeden ſmaak en liefhebbery voor keurige boeken hebben, my danken zullen voor het verſchaffen ener nieuwe uitgave van een klein werkje, 't geen zo ſchaarſch te vinden was, dat ik veel moeite gehad heb, één afdrukſel magtig te worden. Menig een boek heb ik gelezen, 't geen over de Schilderkunde handelt, doch geen gevonden, dat my zo zeer behaagde, en, durf ik zeggen, zo goed was; makende dit werkje door de leſſen, die het bevat, en de gezonde en gegronde redeneeringen, die alomme 'er in voorkomen, zich zelven aanpryslyk. Ik ſpreek niet naar myn oordeel alleen, maar heb vele konſtervaren lieden en verſtandige konſtminnaren 'er op de zelfde wyze van horen ſpreken: ook zoude dit werkje meer toejuichers vinden, wanneer het onder meer lieden bekend was; doch de ſchaarſchheid der afdrukken heeft noodwendig zyn algemenen lof verhindert.

Ik meen te moeten vaſtſtellen, dat Lu-

da-

Digitized by Google

dovico Dolce, een vermaard ſchryver van de zestiende eeuw, dit werkje niet zamengeſtelt zal hebben, dan met behulp van een verſtandigen en bekwamen Schilder, die volmaakte kundigheid bezat van al 't geen tot zyne konſt betrekking hadt, en die, de verdienſten van drie beruchte Schilders tegens elkander in de ſchale leggende hierin gelegenheid genomen heeft, ons van de ſchoonheden en de voortreflykheid der Schilderkunde te onderrichten, en de middelen aan de hand te geven, hoe tot dat ſchone, 't geen zeer weinigen hebben konnen bereiken, te geraken; want mynes erachtens behoort het enkel aan een Schilder, grondig en in eige bewoordingen zyner konſt te redeneeren: ik meen een bedreven Schilder, die niet alleen bekwaamheid bezit, maar teffens de middelen, om die gave te verkrygen, ryplyk en ernſtig overwogen heeft, gelyk mooglyk in de laatſte eeuw Nicolas Pouſſin zoude konnen gedaan

heb-

Digitized by Google

hebben (*). *Dit vindt men in dit kleen meesterstuk, waar van ik thans een' nieuwe uitgave lever, en 't geen my doet denken, dat niemand, dan een uitmuntend Schilder, zo geleerd van zyne konst heeft konnen spreken.*

De Schryver onderwyst alomme, toont de waarheid zyner stellingen zonneklaar, en levert, kortom al wat men zoude konnen verlangen; kent het schone zeer wel; spreekt daar van grondig; geeft de middelen aan de hand, om het te leren kennen; leidt ons langs aangename wegen tot den smaak van het uitmuntende en tot den afkeer van het tegengestelde; vermeldt op een' vernuftige wyze den roem van Michel Angelo, Raphaël en Titiaan, en brengt ons door 't geen hy in zyne oordeelkundige aanmerkingen over die grote Schilders zegt, ongemerkt tot de kennisse van het Ware, 't geen zyn doeleinde is, gevende ons teffens, door

(*) En gelyk wy wel zeggen mogen, dat door den Hr. de Pilles geschiedt is.

Digitized by Google

door zyne overtuigende redeneering, een beſef van de verhevenheid zyner denkbeelden en de juiſtheid en gegrondheid van zyn oordeel. Dit zyn de redenen, waarom ik vaſtſtel, dat Ludovico Dolce zyne pen aan den een of anderen groten Schilder geleent zal hebben, of door zodanig een man onderricht zyn. Hoe het daarmede ook wezen mag, weet ik zeker, dat deze nieuwe uitgave, welke dit werkje uit de vergetelheid, waarin het als gedompeld lag, weder doet herleven, by alle kenners en liefhebbers genoegen baren zal.

Digitized by Google

ZAMENSPRAAK
OVER DE
SCHILDERKUNDE,
TUSSCHEN
PETRUS ARETIN EN JAN FRANCOIS FABRINI.

ARETIN.

HEt is heden veertien dagen geleden, myn waarde Fabrini, dat ik my met den geleerden Julio Camillo in de fraaije Kerk van St. Jan en Paulus bevindende, ter gelegenheid van het feeſt van St. Petrus den martelaar, 't geen men 'er plechtig vierde op 't autaar, waarin het grote Tafereel der Marteldood van dien heilig, door het eel penſeel van den doorluchten Titiaan zo heerlyk geſchilderd, te zien is, ik u als geheel in verrukking het ander Tafereel van Bellino (*), Venetiaan, verbeeldende St Thomas van Aquino met enige andere heiligen, zag beſchouwen; en indien wy niet door den heer Anſelmi waren afgetrokken

(*) Giovanni Bellino overleedt te Venetië in den jare 1512, oud 90 jaren, en werdt in de Kerk van St. Jan en Paulus begraven. In die van St. Zacharias in de zelfde Stad vindt men een fraai Tafereel van hem.

Digitized by Google

ken geweeſt, die ons beide onverhoeds by den here Bembo bragt, zouden wy u gedwongen hebben, den gantſchen dag by ons op myne kamer door te brengen. Thans, nu ik my herinner, in wat afgetrokken gedachten gy waart, moet ik u zeggen, dat dat Tafereel van Bellino wel verdient, dat men het pryze, vermits de beelden alle vry wel, de hoofden hier en daar zeer fraai, 't naakt insgelyks goed, de kleederen wel gelegt en natuurlyk genoeg zyn; uit al 't welk ligt te zien is, dat Bellino voor dien tyd, in welken hy leefde, een goed en naauwkeurig Schilder was. Echter is hy door Giorgio de Caſtelfranco, zyn Diſcipel, merklyk overtroffen: doch dezen heeft Titiaan naderhand verre verby geſtreeft, gevende aan zyne beelden een' zo uitmuntende deftigheid en een zo eel Coloriet, verſierd met zo natuurlyke Tinten, dat zy, mag men wel zeggen, het leven evenaren.

FABRINI.

Heer Peter, het is nooit myne gewoonte, iemand te verachten, maar ik verzeker u, dat die de ſtukken van den groten Michel Angelo eenmaal gezien heeft, om zo te ſpreken, zyne ogen naar gene andere Tafereelen behoeft te wenden, zy mogen geſchildert zyn door wien zy willen.

ARETIN.

Gy zegt daar te veel, en verongelykt verſcheide uitmuntende Schilders, als Raphaël, Corregio, Parmigiano, Julio Romano, Polidoor en noch meer onzen Titiaan, die door hunne heerlyke ſtukken Rome niet alleen, maar ook byna gantſch Italië, verſiert en de Schilderkun-

de

de een zo groten luister bygezet hebben, dat men mooglyk in verscheide eeuweh hun gelyken niet vinden zal (*). Ik zwyg van Andrea del Sarto, Perino del Vago en Pordenone, die alle treflyke Schilders waren, en verdienen, dat hunne stukken door de kenners gezien en geprezen worden.

FABRINI.

Zo zeer Homerus de eerste onder de Griekſche, Virgilius onder de Latynſche en Dante onder de Toscaanſche Dichteren was, zo zeer overtreft Michel Angelo de Schilders en Beeldhouwers van onze eeuw.

ARETIN.

Ik ontken niet, dat Michel Angelo in onze dagen een wonder van de konst en de natuur zy, en dat zy, die over zyne heerlyke Tafereelen niet verstelt staan, gene de minste kennis bezitten, inzonderheid wat de Teekening betreft, waar in hy buiten kyf heeft uitgemunt. Hy is het, die aan onze hedendaagsche Schilders getoont heeft, hoe de beelden best in 't verkort te brengen, hoe ze te doen uitkomen, hoe ze leven te geven, en al wat tot de uitvoerigheid van een volmaakt naakt vereischt wordt; gaven, die voor zyn tyd onbekend waren. Ik laat een Apelles en een Zeuxis aan een' zyde: van dezen hebben wy een' geringe kennis, behalven 't gunt wy

(*) De Schryver bezat alhier de gave van voorzegging, want sedert het einde der XIV. eeuwe tot ontrent het midden der XVI., wanneer Leonard da Vinci, Michel Angelo, Raphaël, Giorgone, Titiaan, Corregio, Parmegiano en Albert Durer bloeiden, men gene Schilders gezien heeft, die hen evenaarden. Wel is waar, dat men sedert mannen van groten naam gehad heeft, doch gewis geen, die hun gelyk waren.

Digitized by Google

wy van hun in oude Schryvers en Dichters lezen, en mooglyk ook noch uit enige weinige Standbeelden zien, die de rampen der tyden en mishandelingen der woeſte volkeren ontſnapt zyn en blyken uitleveren, dat die dezelve gemaakt hebben, uitmuntende meeſters waren. Echter moet men hierom allen lof niet aan een enkelen man geven, daar wy thans, den Hemel zy dank, van Schilders voorzien zyn, die Michel Angelo evenaren, zo zy hem al niet in ſommige deelen zelfs overtreffen, gelyk gewis enigen van die ik zo even genoemt heb als dusdanigen konnen aangemerkt worden, en daar onder een, die voor alle geldt.

FABRINI.

Indien ge van dat gevoelen zyt, heer Peter, ſlaat ge den bal grooflyk mis. Neem my niet kwalyk, dat ik dit zegge; want de uitmuntenheid van Michel Angelo tot een zo hogen trap geſtegen is, dat, zonder de waarheid te kort te doen, men hem by den glans der zon vergelyken kan, die alle andere lichten overtreft en verdooft.

ARETIN.

Dat zyn poëtiſche manieren van zeggen, en die de toegenegenheid ons op de tong legt: een goed oog ziet wel eens de dingen verkeerd; doch het is niet vreemd, dat daar ge een Florentyn zyt, de liefde voor uw vaderland u zodanig verblindt, dat ge de werken van Michel Angelo voor zuiver goud aanziet, en die der anderen u als ſlecht loot voorkomen. Indien dit niet zo ware, zoudt ge u herinneren, dat men ten tyde van Alexander den groten Apelles tot de wolken verhefte, maar daarom echter niet

afliet,

Digitized by Google

afliet, Zeuxis, Protogenes, Timantus, Polignotus en de anderen te roemen en te waardeeren. Zo ook was men voor de Latynſche Dichtkunde met Virgilius als een' godheid ingenomen; doch verachtte daarom geen Ovidius, Horatius, Lucanus, Statius en andere Dichters, wier werken men geſtadig las, die, offchoon van een' verſchillende ſoort en behandeling, daar in nochtans volmaakt zyn: en hoe zeer ook in Dante alles even geleerd is, wie moet echter den lieflyken Petrarcha niet ten hoogſten roemen? zelfs vindt men 'er, die hem boven Dante ſtellen. Is een Homerus onder de Grieken de enigſte? van waar anders komt dit, dan dat de anderen geen Heldendicht maakten, ten ware Q. Calaber, die hem nabootſte en vry naby kwam, zo ook Apollonius, van wien men de Argonautica heeft. Doch ten allen tyde ontmoet men lieden van een bekrompe vernuft, die van alles op een' en de zelfde wyze oordeelen, en verwerpen al wat van hun begrip afwykt. Zodanigen, zegt men, beſpotte Horatius in den perſoon van een weetniet, die van een zo elen ſmaak was, dat hy gene andere verſen, dan van Catullus of Calvus, opzeide of zong. Indien Horatius thans leefde, zoude hy u anders over den hekel halen, dewyl ge gaarne zag, dat de waereld gene ogen hadt, dan om de Tafereelen van Michel Angelo te beſchouwen, en voor de reſt blind was, om gene andere te zien; daar de Hemel, gelyk ik zeg, ons Schilders gegeven heeft, die hem evenaren en zelfs overtreffen.

FABRINI.

Maar, bid ik u, wys my eens een anderen Michel Angelo, ik laat ſtaan een groteren.

ARETIN.

Het is kinderachtig, telkens een en het zelfde te herhalen. Niettemin zeg ik u nochmaals, dat wy thans Schilders hebben, die in genen deele voor hem behoeven te zwichten, maar wel hem in ſommige opzichten voorbyſtreven. Titiaan alleen, van wien ik geſproken heb, levert daar van een blyk uit: ik behoef geen anderen.

FABRINI.

En ik zal Michel Angelo altoos voor den enigen houden.

ARETIN.

Om vergelykingen te vermyden, die door den bank haatlyk zyn, wil ik in gene tegenſtellingen treden.

FABRINI.

Ik meen, dat wy met elkander vry konnen ſpreken: ook zal het my niet onaangenaam zyn, dat ge een uwer grootſte Schilders kieſt, om hem tegens Michel Angelo te ſtellen. Misſchien konde ik, door uwe redenen overtuigt, van gevoelen veranderen.

ARETIN.

Wanneer de genegenheid door de langheid van tyd in 't hart gewortelt is, valt het bezwaarlyk, iemand uit een begrip te brengen, 't geen hy op dien grond gevoed heeft. Echter zal ik myn beſt doen, om u uit uwe dwaling te redden, nadien de waarheid niet bewimpelt moet worden.

FABRINI.

Ik zal u zulks dank weten, en bekennen, dat ge my een groten dienſt bewezen hebt.

ARE-

Digitized by Google

ARETIN.

Wel aan, wat zoudt ge zeggen, indien ik met Raphaël begon?

FABRINI.

Dat hy een zeer groot man was; doch Michel Angelo niet evenaart.

ARETIN.

Van dat gevoelen zyt gy alleen, en behoorde het niet zo vrypoſtig te uitten.

FABRINI.

Van dat gevoelen is een ieder.

ARETIN.

Ja mooglyk enige weetnieters, die, uit hunne eige ogen niet konnende zien, eens anders gevoelen volgen, gelyk een deel ſchapen den belhamel; of wel oordeelen dus ſommige halzen van Schilders, die Michel Angelo naäpen.

FABRINI.

Neen gewis verſtandige lieden, en die zelven zien konnen.

ARETIN.

Ik weet te wel, dat te Rome, toen Raphaël leefde, de meeſte geleerden en beminnaren der fraaije konſten hem, wat de Schilderkunde aanging, boven Michel Angelo ſtelden, en dat de voorſtanders van deze merendeels Beeldhouwers waren, die geen ſmaak hadden, dan voor zyne Teekening en het vreeslyke zyner beelden, houdende de ele en aangename manier van Raphaël voor te gemaklyk, en by gevolg te min beſtudeerd; niet wetende, dat het gemaklyke in alle konſten het fraaiſte is, doch het bezwaarlykſte om te verkrygen en zich eigen te maken; kortom dat het een' grote konſt is, de konſt te verbergen. Behalven de Teekening zyn meer

Digitized by Google

andere deelen den Schilders ten uiterſten noodzaaklyk; en wanneer wy hedendaags de kenners naar een Schilder van groten naam wilden vragen, zouden wy hen alle voor Raphaël horen ſtemmen; en ons beroepende op 't gevoelen van alle, die een weinig meer dan de gemeene hoop weten, hen insgelyks voor Raphaël ingenomen vinden. Wat zeg ik, indien zelfs de gemeene hoop de Tafereelen van den een en anderen liep beſchouwen, behoeft men geenzins te twyfelen, of ieder zoude Raphaël boven Michel Angelo kiezen. Alrede bekennen de aanhangeren van dezen laatſten, dat al wat uit Raphaëls handen komt, ten hoogſten behagen moet. Doch laten wy dit alles aan een' zyde ſtellen, en ons aan de wyze gronden der reden houden.

FABRINI.

Ik ben bereid, u te horen, dewyl ik weet, dat ge een man van oordeel zyt, zeer bedreven in alles, en inzonderheid in de Schilderkunde.

ARETIN.

U zal niet onbekend wezen, dat Raphaël, toen hy leefde, my een zeer waarde vriend was, gelyk Michel Angelo thans noch is; en ten blyke van de achting, die deze voor myn gevoelen heeft, kan ik u zyn antwoord tonen op een brief, dien ik hem over zyn laatſte Tafereel geſchreven heb. By Raphaël woog ik niet minder. Hier van konde Auguſtin Ghigi, indien hy in leven ware, getuigenis dragen; want hy wel wiſt, dat die grote man my byna altoos zyne ſtukken deedt zien, aleer hy ze in 't openbaar vertoonde. Ik ben 't geweeſt, die Ghigi overhaalde, om de plafonds van zyn paleis door Raphaël te doen ſchilderen. Doch hoe zeer zy

ook

ook beide myne goede vrienden waren, en de een my noch ſteeds een vriend blyft, bemin ik de waarheid bovenal, en zal mitsdien uwe weetgierigheid voldoen in iets, 't geen ik inderdaad onnodig acht, vermits ik my verbeel, dat de voorrang van Raphaël by alle kenners een' beſliſte zaak is. Echter oordeel ik het alvorens niet ten onpaſſe, een weinig te redeneeren over 't geen de Schilderkunde betreft; waarom ik in de eerſte plaats zeggen zal, wat die konſt en wat de plicht van een Schilder zy: vervolgens zullen wy, alle de deelen der Schilderkunde doorlopen hebbende, de beide gemelde grote mannen tegens elkander ſtellen, en eindelyk van enige anderen, inzonderheid van Titiaan ſpreken.

FABRINI.

Ik weet, dat verſcheiden zeer gunſtig van Raphaël geſchreven hebben, gelyk Bembo, die hem gelyk met Michel Angelo ſtelt; en toen was hy noch jong. Caſtiglione geeft hem de eerſte plaats; Polidoor vergelykt hem by Apelles; en Vaſari, uw landgenoot, doet in zyn leven der Schilders van gelyken. Aan den anderen kant weet ik ook, dat Arioſte in het begin van zyn XXXIII. Gezang van den razenden Roeland Michel Angelo zodanig boven de andere Schilders verheft, dat hy in hem iets godlyks ſtelt. Doch volgens uw gevoelen wil ik my op niemand beroepen, hy zy zo verſtandig als hy wil, maar my enkel aan de reden houden; of, zo ik my aan eens anders gevoelen onderwerpen mogt, zal het veeleer aan het uwe, dan aan dat van iemand anders wezen.

Digitized by Google

ARETIN.

Gy doet my te veel eer. Ondertuſſchen moet ik u zeggen, dat Arioſte alomme in zyn gedicht een doordringend vernuft getoont heeft, uitgenomen op de plaats, die ge aanhaalt, niet om 't verheffen van Michel Angelo, want deze allen lof verdient, maar om dat hy onder de grote Schilders, van welke hy ſpreekt, de beide Dosſoos van Ferrare telt, van welke de een enigen tyd te Venetië onder Titiaan, en de ander te Rome onder Raphaël geleert heeft, waarna zy beide een' zo grove manier aannamen, dat zy de pen van een zo groten Dichter onwaardig zyn. Doch die dwaling zoude noch verſchoonlyk wezen, vermits men menen konde, dat de zucht voor zyne landslieden hem verblind hadt, indien hy gene noch grovere hadt begaan, door Baſtiano(*) met

(*) Sebaſtiano van Venetië werdt gemeenlyk Fra Baſtiano del Piombo geheten uit hoofde ener bedienting van Fratel del Piombo ('t geen wy terſtond uitleggen zullen) hem door den Paus Clemens den VII. gegeven; was een Diſcipel van Bellino, en vervolgens van Giorgione; kwam met Auguſtin Ghigi te Rome, alwaar men hem ten onrechte met Raphaël wilde gelyk ſtellen; ſtierf in de maand Juny 1547, oud zynde 62 jaren, en werdt in de Kerk van O. L. V. del Popolo begraven.

Betreffende de bediening, die hem de gemelde Paus gaf, dezelve beſtondt in het loden der Bullen, en gaf hem een fraai inkomen. Die bediening behoorde oudstyds aan de monikken van St. Bernard; maar is naderhand in handen van leken overgegaan, gelyk in Sebaſtiano blykt, dien Clemens de VII. 'er mede begiftigde; en dewyl zy voorheen door monikken werdt waargenomen, is de naam van Fratel, of Broeder, 'er aan gehecht gebleven. Na de dood van Baſtiano werdt Guilielmo de la Porta, een Beeldhouwer van Milaan, in den jare 1547 door den Paus Paulus den III. 'er mede beſchonken. Deze is het, die de graffitede van den gemelden Paus in de kerk van St. Pieter gemaakt heeft. Ik weet

met Raphaël en Titiaan gelyk te ſtellen, aangezien men vele bekwamer heeft, die geenzins verdienen met de beide laatſtgenoemden gelyk te ſtaan. Echter neemt die ſtruikeling niet weg, dat Arioſte ſteeds een berucht Dichter en by de gantſche waereld voor zodanig een bekend blyft, vermits zodanige feilen de Dichtkunde niet raken. Ik wil niet zeggen, dat Baſtiano geen redelyk goed Schilder zoude zyn; doch een edel geſteente, of enig ander kleinood, ſchynt dikwerf ſchoon, wanneer het alleen gezien wordt, en verlieſt zyn luiſter, zodra men het tegens anderen van meer waardy ſtelt, invoegen het ons gantſch anders voorkomt, als het ſcheen, toen het alleen was. Daarenboven weet al de waereld, dat Michel Angelo voor hem teekende; en die met eens anders vederen pronkt, gelykt de belagchlyke kraai van Horatius, toen zy van hare ontleende berooft was. Ook geheugt my, dat toen Baſtiano door Michel Angelo aangezet werdt, om ſtryd tegens Raphaël te ſchilderen, die grote man my zeide: *myn lieve Aretin, wat ben ik verblyd, dat Michel Angelo myn nieuwen mededinger de hand biedt, met zelf zyne Teekeningen te maken; want hem nu het oordeel van een ieder tonen zal, dat zyne werken niet by de myne halen, dewyl het voor my te gering zoude zyn, een Schilder te overtreffen, die niet teekenen kan, maar wel hem, die zich (te recht, wil ik wel zeggen) als den god der Teekenkunde aanmerkt.*

FA-

weet niet of hy, die de bovengenoemde bediening thans (anno 1735) bezit, den naam van Fratel draagt; men ſchryft my enkel, dat hy Pietro Abbati heet.

Digitized by Google

FABRINI.

Het is zo, dat Baſtiano tegens Raphaël niet kampen konde, offchoon hy de ſpeer van Michel Angelo hadt, want hy ze niet wiſt te beſtieren; en noch min tegens Titiaan, die my onlangs verhaalde, dat ten tyde Rome (*) door de ſoldaten van Bourbon geplundert werdt, de Duitſchers, die zich van 't paleis van den Paus hadden meeſter gemaakt, in een der vertrekken, door Raphaël beſchilderd, vuur geſtookt hebbende, de rook, of veeleer hunne onachtzaamheid, enige hoofden beſchadigt hadt; dat na hun vertrek de Paus Clemens, zyn paleis weder betrekkende, en de ſchade, aan een der Tafereelen van 't gemelde vertrek verwekt, enigermate willende herſtellen, die hoofden door Baſtiano hadt doen overſchilderen. Titiaan naderhand te Rome gekomen zynde, wandelde eens toevallig met Baſtiano door die vertrekken; beſchouwde met veel aandacht de Tafereelen van Raphaël, welke hy noch niet gezien hadt, en komende by 't ſtuk, waar in de hoofden overſchildert waren, vroeg hy aan Baſtiano, wat vermetel een weetniet die hoofden dus bemorſt hadt? onkundig, dat hy met den man zelven ſprak, en willende met die uitdrukking te kennen geven, dat het onderſcheid tuſſchen het een en ander te duidelyk te zien was. Doch die geſchillen, welke ons niet betreffen, aan ene zyde ſtellende, verlang ik te horen 't gunt ge my belooft hebt.

ARE-

(*) Rome werdt geplundert in de maand May 1527 door het leger van Karel van Bourbon, die aldaar den 6. May gedood werdt.

Digitized by Google

ARETIN.

Dat geval was my reeds verhaalt.

FABRINI.

Wel aan, beſchryft my dan wat de Schilderkunde eigentlyk zy.

ARETIN.

Dit zal ik doen, offchoon zulx zeer ligt valt, en al de waereld bekend is. Om derhalven ons geſprek niet te verlengen, zeg ik, dat de Schilderkunde een' nabootſing is van de natuur of het Leven, en dat die daar by het naaſte komt, de bekwaamſte is. Vermits echter die omſchryving te bekrompen en niet te juiſt zynde, den Schilder van den Dichter niet genoeg onderſcheidt, dewyl het doeleinde van dezen insgelyks de nabootſing is, moet ik 'er by voegen, dat de Schilderkunde zich van lynen en verwen bedient, om 't zelve te bereiken; werkende op hout of doek of op een muur, en ſtellende de voorwerpen kenbaar voor de ogen; daar de Dichtkunde door middel van woorden en uitdrukkingen niet alleen afbeeldt, 't gunt zich voor ons gezicht op, maar ook al wat onzen geeſt aandoet. Hier in verſchillen zy; doch zyn voor 't overige elkander zo gelyk, dat men haar voor zuſters zoude konnen houden.

FABRINI.

Die beſchryving vind ik echt, en zo wel getroffen, als de vergelyking van de Dicht- met de Schilderkunde, waarom lieden van oordeel een Schilder een ſtommen Dichter en een Dichter een ſprekenden Schilder genoemt hebben.

ARETIN.

Offchoon de Schilder de eigenſchap der dingen, welke hy nabootſt, niet afbeelden kan, ge-

Digitized by Google

gelyk de koude der ſneeuw voor 't gevoel, of de zoetheid van den honig voor den ſmaak, vertoont hy niet te min daarvan het denkbeeld, gelyk ook in zyne beelden de Hartstochten.

FABRINI.

Zo is het ook, heer Peter; want door zekere uitwendige beweegingen, als veeltyds het optrekken der wenkbraauwen, door de rimpels van 't voorhoofd, of enig ander teken, ontdekt men de binnenſte geheimen zo wel, dat men dikwerf de venſters van Socrates niet nodig heeft.

ARETIN.

Dat is de waarheid, en hierom zegt Petrarcha:

Dat omgaat in het hart, is in 't gelaat te lezen (*).

Doch de ogen zyn inzonderheid de venſters van de ziel; mitsdien kan de Schilder daar in alle de Hartstochten van blydſchap, droefheid, vreze, hope en verlangen duidelyk afbeelden.

FABRINI.

Hoe zeer ook de Schilder een ſtomme Dichter genoemt wordt, en de Schilderkunde ſpraak ontbreekt, ſchynen de beelden echter, naar dat zy voorgeſtelt zyn, te ſpreken, te ſchreeuwen te lagchen, te wenen, of blyken van enige andere gemoetsgeſteltheid te geven.

ARETIN.

Dus komt het ons inderdaad voor; maar echter ſpreken, noch ſchreeuwen, noch doen zy iets van al 't geen zy ſchynen te doen.

FABRINI.

Indien ge dit uwen vriend, den beruchten Silveſter,

(*) *E ſpeſſo ne la fronte il cor ſi legge.*

Digitized by Google

veſter, den uitmuntenden Muſikant van den Doge, die teffens zo fraai ſchildert en teekent, tegenwierp, zoude hy u zo klaar als de zon op den middag bewyzen, dat in goede Tafereelen de beelden byna zo duidelyk ſpreken, als zy in het Leven doen.

ARETIN.

Zulx heeft men de verbeeldingen van den beſchouwer toe te ſchryven, veroorzaakt door de onderſcheide ſtanden en gebaarden der beelden, en is geenzins een uitwerkſel of eigenſchap der Schilderkunde.

FABRINI.

Dit ſta ik u toe.

ARETIN.

Het wezen der Schilderkunde dan beſtaat in het vertonen van alle dingen, zo overeenkomſtig met de werkingen der natuur, dat zy waar en wezentlyk ſchynen te zyn. Een Schilder, dien die bekwaamheid ontbreekt, is geen Schilder; een ander daar tegen des te uitmuntender en pryswaardiger, naar mate zyne werken het Leven naaſt by komen. Dus zal, na u aangetoont te hebben, dat die volmaaktheid in de Tafereelen van Sanctio meer dan in die van Buonaroti gevonden wordt, onfeilbaar daaruit van zelven volgen, 't gunt ik u zo menigmalen gezegt heb, niet om den roem van Michel Angelo te verminderen, noch dien van Raphaël te verheffen, welken men verluiſteren noch bezwalken kan; maar om u te voldoen, die my verzogt hebt, de waarheid te zeggen, ter wier verdediging gy weet, dat ik dikwerf gene Prinſen ontzag, en my weinig bekreunde, dat de waarheid haat kan baren.

FA-

Digitized by Google

FABRINI.

Gy kondt hier vry ſpreken, 'er is niemand die ons hoort.

ARETIN.

En ik wenſchte wel, dat wy door velen gehoort wierden; want behalven, dat wy over een edel onderwerp handelen, gelyk de Schilderkunde waarlyk is, moet de waarheid zich altyd openbaren, inzonderheid wanneer men niemand over den hekel halen, maar enkel zich zelven oeffenen wil. Die dus Plato met Ariſtoteles vergelyken en zich voor een dier beide verklaren wilde, zoude daarom geen kwaadſpreker zyn, wanneer hy beleedt, dat zy twee grote Wysgeeren waren, waar van de een den anderen overtrof. Van gelyken over die twee uitmuntende Schilders ſprekende, vleije ik my, enige fraaije bezwaarlykheden der konſt te zullen aanroeren, die, wanneer zy door u of een anderen op papier gebragt en in druk gegeven wierden, van geen gering nut zouden zyn voor zekere lieden, die, hoe wel Schilders zynde, niet weten, wat de Schilderkunde is, waar door zy laatdunkend en kwaadſprekend zyn; houdende de Schilderkunde voor zo ligt, dat al de waereld dezelve leren kan. Ook zoude ons geſprek welligt van groot nut konnen wezen voor die zich op de fraaije letteren toeleggen, uit hoofde van de gelykvormigheid, die tuſſchen de Schilders en Schryvers plaats heeft.

FABRINI.

Onze onderlinge gemeenzaamheid, myn waarde vriend, weerhoudt my niet, u een weinig van uwen weg af te trekken, ik meen, van de order, die g' u hebt voorgeſtelt; u verzoekende, al-

alvorens te beginnen, my iets van de edelheid der Schilderkunde te zeggen. Ik heb, wel is waar, voorheen daar van iets gelezen; doch het is my uit het geheugen geſchoten. Daarenboven 't geen by monde gezegt wordt, heeft altoos ik weet niet wat meer in. Eerſtlyk wenſchte ik, dat ge my zeide, of iemand, geen Schilder zynde, van de Schilderkunde oordeelen kan? Ik zoude u zelven tot een voorbeeld hier van nemen konnen; want zonder ooit penſeel gevoert te hebben, zyt ge nochtans, gelyk ik gezegt heb, een zeer kieſch oordeelaar dier konſt: doch 'er is in de waereld ſlechts één Aretin. Ook wenſchte ik te weten, wat men van ſommige Schilders denken moet, die gemeenlyk lagchen, wanneer zy enige geleerden van de Schilderkunde horen ſpreken.

ARETIN.

Die Schilders behoren onder 't getal der zulken, welke enkel den naam van Schilders dragen; want indien zy ſlechts een korrel gezond oordeel bezaten, zouden zy weten, dat de geleerden Schilders zyn, dat de Dichtkunde, de Geſchichtkunde, kortom het werk van alle geleerde lieden, Schilderkunde is. Hierom noemt Petrarcha Homerus

Der oude ſchriften eerſten Schilder (*).

Ik ben dan, myn waarde Fabrini, bereid, u op uwe andere vragen, zo veel my doenlyk is, te voldoen; inzonderheid daar wy heden alle gemak zullen hebben, om met elkander te ſpreken, zon-

(*) *Primo Pittor de le memorie antiche.*

zonder te vrezen, door iemand geſtoort te worden; zynde 't grootſte gedeelte der ſtad op de been, om de Koningin van Polen (*), die men heden verwacht, met grote ſtatie te zien inhalen, Ik zeg dan, dat de kennis by den menſch uit de oefening en de ondervinding ontſtaat; en dewyl den menſch niets gemeenzamer dan de menſch zelf is, volgt daar uit, dat een iegelyk oordeelen kan van 't geen hy alle dagen ziet; by voorbeeld van de ſchoonheid of wanvormigheid van wien het ook wezen mag, dewyl de ſchoonheid ſpruit uit een' gevoeglyke Evenredigheid, die gemeenlyk in een menſchlyk lighaam en vooral in ieder lid van 't zelve in 't byzonder gevonden wordt, en de wanvormigheid daar tegen uit de Onevenredigheid ontſtaat. Vermits derhalven dat oordeel van de ogen afhangt, wilde ik wel weten, wie het ſchone uit het wanvormige niet zoude konnen onderkennen? Niemand anders, denk ik, dan die blind en ontzet van oordeel is; want nadien de menſch weet, van wat geſtalte een menſch zyn moet, die wel gemaakt genaamt kan worden, waarom zoude hy zulx ook niet weten van een geſchilderd beeld, 't geen zodanig een menſch behoort te vertonen?

FABRINI.

Mooglyk zullen, myn waarde vriend, die Schilders niet lochenen, dat gelyk de natuur, de

(*) Bonna Sforza, dochter van Gio Galeazzo Sforza, Hertog van Milaan, en van Iſabella d'Arragon, zynde Gemalin van Sigismund de eerſten van dien naam, Koning van Polen. Deze Vorſtin kwam te Venetië in den jare 1555 en overleedt aldaar in 't jaar 1558.

Digitized by Google

de moeder van al het geſchapene, in den menſch een' zekere kenniſſe van 't goede en kwade gelegt heeft, zy ten opzichte van het wanvormige en ſchone niet min heeft gedaan; doch op zodanig een' wyze, dat, om het één zeker en volmaakt te kennen, de letterkunde en de geleerdheid vereiſcht worden, daar men, om met oordeel te onderkennen, wat de wanvormigheid, of de ſchoonheid zy, een elen ſmaak en een' afzonderlyke kundigheid moet bezitten, die enkel den Schilder toebehoort.

ARETIN.

Die reden bewyſt niets. Het oog is iets anders, dan het verſtand; konnende het oog zich niet bedriegen, wanneer het ziet, ten ware aan 't zelve enig letſel, of het blind, of met een ander toeval behebt was; daar in het tegendeel het verſtand zich bedriegen kan, en veeltyds door onkunde of vooroordeel verduiſtert wordt. De menſch haakt uit de natuur naar 't goede; doch kan in zyne keuze dwalen, het kwade voor 't goede nemende, gelyk de zulken doen, die veeleer het nutte dan eerlyke bejagen. Hierom is de Wysgeerte den menſch ten hoogſten nodig.

FABRINI.

Het zelfde kan men van het oog zeggen, dat, door den ſchyn misleid, dikwerf voor ſchoon of wanvormig aanziet, 't geen dus niet is.

ARETIN.

Ik heb u bereids gezegt, dat de oefening kennis verwekt, en durf vaſtſtellen, dat het verſtand zich zelven ligter dan het oog bedriegt. Ondertuſſchen kondt ge verzekert zyn, dat in alle menſchen uit de natuur een' zekere kennis van 't goede en kwade, gelyk van het ſchone en

wanvormige, plaats heeft, ingevoegen zy het weten en kennen. In allen gevalle vindt men niet velen, die zonder letterkunde op een' regelmatige wyze van de Dichtkunde en andere werken konnen oordeelen? Van het gros der menſchen immers moeten de Dichters, de Redenaars, de Toneelſpelers, de Zangmeeſters en vooral de Schilders hunnen roem erlangen. Hierom zeide Cicero, dat hoe groot ook 't verſchil tuſſchen geleerden en weetnieten wezen mogt, het nochtans in hunne manier van oordeelen zeer gering was. Ook ſtelde Apelles zyne ſtukken aan ieders berisping bloot; en lieten de drie Godinnen het oordeel over hare ſchoonheid niet aan de uitſpraak van een herder over? Echter verſta ik hieronder niet het gemeen gros der menſchen, maar wel in 't byzonder zekere goede vernuften, die hunnen geeſt door de geleerdheid en de oefening geloutert hebbende, een gezond oordeel over verſcheide zaken vellen konnen, vooral over de Schilderkunde, die van 't oog afhangt: een werktuig, 't geen zich zelven zelden laat misleiden, en die de natuur naby komt in 't nabootſen van zaken, welke wy geſtadig voor ons hebben. Gy weet, dat Ariſtoteles over de Dichtkunde geſchreven heeft, en nochtans was hy geen Dichter; over de Redenrykkunde, en nochtans was hy geen Redenaar; over de Dieren en vele andere zaken, die van zyn beroep niet waren. Heeft niet Plinius over de edele Geſteentens, de Beeldhouwen Schilderkunde gehandelt, daar hy echter Juwelier, Beeldhouwer, noch Schilder was. De Schilderkunde, beken ik, bevat ook de kennis van zekere kleinigheden, waarvan de zulken, wier

wier beroep die konſt niet is, onkundig konnen zyn; doch offchoon zy voor een Schilder zelven van belang konnen wezen, zyn zy echter van een' geringe nootzaaklykheid, om iemand wel te doen oordeelen. Door die weinige woorden meen ik genoegzaam bewezen te hebben, dat een iegelyk, die brein bezit, en opmerkzaamheid gebruikt, over de Schilderkunde oordeelen kan; te meer, wanneer hy zich aan de beſchouwing van het Antiek en van de Tafereelen van goede meeſters gewent heeft, vermits hy, daar door een denkbeeld en begrip van 't volmaakte verkregen hebbende, op het zien van enig Tafereel terſtond oordeelen kan, in hoe verre het de volmaaktheid naby komt, of van dezelve afwykt.

FABRINI.

Gy hebt my, wat dat ſtuk betreft, wel voldaan, en zult my verplichten, wanneer ge voortvaart, van het edele der Schilderkunde te ſpreken, dewyl men ſommige lieden vindt, welke, weinig werks van die konſt makende, haar onder de Tuigwerkkonſten ſtellen.

ARETIN.

De zulken, myn waarde Fabrini, weten niet, van wat nut en noodzaaklykheid, en van wat ſieraad zy voor de waereld in het algemeen en voor ons in 't byzonder zy; want gewis, hoe meer een' konſt by verheven geeſten in ere, hoe edeler zy is. De Schilderkunde nu was ten allen tyde by Koningen, Keizeren, en Wyzen in groote achting, en is derhalven zeer edel. Hiervan zyn de bewyzen menigvuldig in Plinius en andere Schryvers. Melden zy ons niet, dat Alexander de Grote de zonderlinge verdienſten van

Apelles zo hoog waardeerde, dat hy hem met gene ſchatten noch kleinodiën, maar wel met zyne waarde Campaſpe, die Apelles naakt geſchildert hadt, begiftigde, enkel vermits die grote Vorſt beſpeurde, dat hy op haar was verliefd geworden? een' onvergelyklyke gifte, veel edeler, dan wanneer hy hem een gantſch koningryk geſchonken hadt; want het veel koſtlyker dan ryken en kronen is, te geven 't gunt men bemint.

FABRINI.

Hedendaags vindt men geen Alexander meer.

ARETIN.

Vervolgens verboodt hy, dat iemand, wie het ook wezen mogt, Apelles alleen uitgezonderd, zyn Portret ſchilderde: ook ſchepte hy een zo groot behagen in de Schilderkunde, dat hy menigwerf Apelles bezocht, en gantſche uren by hem doorbragt, om hem te zien arbeiden, en met hem te kouten. Nochtans was het de zelfde Alexander, die, behalven door Ariſtoteles, zyn meeſter, in de Wysgeerte wel onderwezen te zyn, zyne gantſche roemruchtigheid in de wapenen, in te overwinnen en het overheeren van den gehelen aardbodem ſtelde. Noch leeſt men, dat Demetrius, zich met een magtig heir voor Rhodus gelegert hebbende, en die ſtad ligt konnende meeſter worden, indien hy dezelve aan een zekeren kant, alwaar men een Tafereel van Protogenes bezat, in brand deedt ſteken, hy veelliever van die gelegenheid wilde afzien, dan gehengen, dat een zo heerlyk Tafereel door de vlammen verteert wierdt, offchoon hy brande van verlangen, om Rhodus te bemagtigen;

dus

dus meer werks van een ſchoon Tafereel dan van een' ſchone ſtad makende.

FABRINI.

Dat is een treflyk voorbeeld tot lof der Schilderkunde.

ARETIN.

Men heeft noch meer andere; doch om ſlechts een uit allen te verkiezen, hadt een der benyders van Apelles, dien Schilder een' pots willende ſpelen, hem aan de tafel gebragt van een zekeren Koning, die hem niet beminde, en was van daar geweken. Deze Vorſt den vreemden gaſt ontdekkende, vroeg hem met een ſtuurſch gelaat, wie hem zo ſtoutmoedig gemaakt hadt, zich dus vermetel aan zyne tafel te zetten? Apelles den perſoon misſende, die hem hadt ingebragt, nam houtskool, en teekende het gelaat van zyn vyand zo wel gelykende op den wand, dat de Vorſt, nadat de Schilder vervolgens geantwoordt hadt: *deze heeft my ingeleid*, hem uit die lugtige ſchets terſtond kende; 't geen hem, enkel door zyne bekwaamheid in de konſt, weder by den Koning in gunſt bragt. Ook zult gy weten, dat de Fabii, een zeer edel Roomſch geſlacht, den bynaam van Schilders droegen, vermits de eerſte van dien naam den tempel des heils in Rome beſchildert hadt.

FABRINI.

Ik herinner my, dat Quintus Pedius, neef van Cæſar, en dien hy met Octavius, naderhand bekend by den naam van Auguſtus, zyn erfgenaam maakte, door den Redenaar Meſſala aan 't leren ſchilderen geſtelt werdt, vermits hy ſtom was; 't geen Auguſtus goedkeurde, als zeer wel wetende, dat na de fraaije letteren

niets zo edel als de Schilderkunde gevonden wordt, en Meſſala door die heerlyke konſt 't gebrek der natuur in Pedius hadt willen vervullen. Verſcheide geleerden der oudheid zyn insgelyx Schilders geweeſt, als Pacuvius, een oud Dichter; Demoſthenes, de Prins der Griekſche Redenaren, en Metrodorus, die teffens Schilder en Wysgeer was: ook heeft onze Dante leren teekenen.

ARETIN.

Wy hebben thans in Venetië den heer Barbaro, verkoren Patriarch van Aquileja, een man van grote verdienſten en goedaartigheid, als mede den heer Moroſini, een edelman van uitmuntende geleerdheid, welke beide zeer fraai teekenen en ſchilderen; gezwegen een' menigte anderen, die op de Schilderkunde verlieft zyn, daar onder Alexander Contarini, zo geacht om zyne geleerdheid als andere uitmuntende begaaftheden. Maar wanneer wy voortvoeren, van Vorſten te ſpreken, wat zouden wy niet van Karel den vyfden te zeggen hebben, die door zyne grote bezigheden en byna onophoudelyke vermoeiniſſen, welke de oorlog met zich ſleept, een nayveraar van Alexander geworden zynde, zich veeltyds met de Schilderkunde bezig houdt, en haar bemint en waardeert? zelfs heeft hy, horende de wonderen, die men van Titiaan uitbreidde, hem op de vriendlykſte en minzaamſte wyze aan zyn hof genodigt, aldaar zo grote ere als de voornaamſte groten bewezen, aanzienlyke voorrechten verleent, fraaije jaarwedden toegelegt en met treflyke beloningen begiftigt, onder andere met duizend Scudis (*) voor een enkel

(*) 2600 gls. zynde een Scudi *f* 2. 12. hollandſch.

Digitized by Google

enkel Portret, 't geen hy te Bologne geſchildert heeft. Alphonſus, Hertog van Ferrare, was mede een groot beminnaar der Schilderkunde, en gaf, om het Portret van Titiaan, door hem zelven geſchilderd, magtig te worden, driehonderd Scudis (*) voor het zelve. Dat Portret was het, 't geen Michel Angelo naderhand zag, en zo grootlyx prees, dat hy zelf bekende, nooit gedacht te hebben, dat de konſt tot zulk een' volmaaktheid komen konde, en dat Titiaan alleen den naam van Schilder verdiende.

FABRINI.

Die grote man is gewis zo volmaakt, dat indien de Keizer en de Hertog van Ferrare hem met een' gantſche ſtad begiftigt hadden, zy hem niet genoeg beloont zouden hebben. Doch dat alles belet echter geenzins, dat Michel Angelo ſteeds Michel Angelo blyft.

ARETIN.

Luiſter noch maar een weinig; wy zullen Michel Angelo ſtrax vinden. De Koning Philippus de II. loflyke zoon van dien zo groten Keizer, eert en bemint de Schilderkunde, en Titiaan zal voor de heerlyke ſtukken, die hy aan hem gezonden heeft, ongetwyfelt gene mindere beloningen ontfangen, dan zodanig een Koning voegen, en de verdienſten van een zo groten Schilder waardig zyn. Men heeft my gezegt, dat die beide Vorſten konnen teekenen. Eneas Vicus, Parmeſaan, die thans niet alleen onze eerſte Plaatſnyder, maar ook een man van letteren en een doorkneed kenner is van al 't geen tot de Geſchichtkunde behoort, gelyk men uit

(*) 780 Gls.

Digitized by Google

uit het Boek zyner Gedenkpenningen en uit zyne Geslachtrekening der Roomsche Keizeren zien kan; die bekwame man, zeg ik, verhaalde my enige jaren na zyne terugkomst van 't hof, dat hy, by den Keizer zynde, en hem de Plaat, waarop hy (behalven verscheide sieraden en figuren, betreklyk tot de glorie en grote ondernemingen van zyne Majesteit) het Portret van dien Vorst zeer eel gegraveert hadt, ter hand stellende, de Keizer dezelve aannam; aan een venster tegens het licht hieldt; een geruimen tyd met veel oplettenheid beschouwde; te kennen gaf, dat hoe meer afdrukken men 'er op trok, hoe aangenamer het hem zoude zyn ('t geen echter niet geschieden konde, vermits het koper verguld was); met hem breedvoerig sprak van 't geen de Inventie en Teekening betrof, en blyken gaf, dat hy daar van zo veel, of byna zo veel wist, als menig een van 't beroep zelf, begiftigende hem vervolgens met twee honderd Scudis (*).

FABRINI.

Het staat my voor, in Suetonius gelezen te hebben, dat Nero, anderzins berucht om zyne ongebondenheid en wreedheid, schilderde en zeer fraaije Basrelieven bootseerde; ook zeide men van Julius Cæsar, dat hy de Schilder- en Graveerkunde (†) wel verstondt.

ARE-

(*) Makende 520 guldens hollandsch.

(†) Door Graveerkunde verstaa men alhier op edele Gesteentens. Die op Koper of andere Bergstoffen, waar op Prenten gedrukt worden, en welke thans tot haren hoogsten trap van volmaaktheid gebragt is, werdt in de XV. eeuw te Florence uitgevonden door enen Maso Finiguerri, een zilversmit. My is wel bekent, dat enigen willen, dat de

ARETIN.

Keizer Adrianus, Alexander Severus, zoon van Mammeas, en vele anderen beminden die konſten; en indien wy ſpreken willen van de ſomme, voor welke men ſommige Tafereelen kocht, zullen wy dezelve byna onmeetbaar vinden; want men leeſt, dat Tiberius voor een ſchildery zeſtig Seſtertiën betaalde, makende honderd vyftig duizend Livres zilver Roomſch (*); en de Koning Attalus kocht een Tafereel van Ariſtides, den Thebaan, voor honderd Talenten, bedragende zeſtig duizend Scudis van onze munt (†).

FABRINI.

Ik weet ook, dat enige Schilders, daar onder Zeuxis, zich verbeeldeden, dat noch zilver, noch goud, koſtbaar genoeg was, om hunne werken naar waarde te betalen, en mitsdien dezelve veeliever preſent deden.

ARETIN.

De Vorſten zyn waarlyk hedendaags bekrompener in het belonen der werken van grote meeſters en geleerden, dan de ouden in die gelukkige tyden waren, in welke zy bloeiden.

FABRINI.

Hierom heeft Martialis te recht gezegt:

Indien deez' eeuw ons Mecenaten geeft,
Zal het gewis aan Maroos niet ontbreken (‡).

ARE-

de plaatſnykunde in Vlaanderen allereerſt zy uitgevonden; doch 't geen ik zeg, komt met het algemeen gevoelen overeen.

(*) Makende omtrent 38000 guldens hollandſch.

(†) 156000 gls.

(‡) *Sint Mecœnates, non deerunt, Flacce, Marones.*

Digitized by Google

ARETIN.

Echter werdt, behalven 't geen wy van Titiaan gezegt hebben, Leonard da Vinci, een uitmuntend Schilder, door twee Vorſten ryklyk beloont en ten hoogſten geëert, naamlyk door Philippus, Hertog van Milaan, en door Francois den I. Koning van Vrankryk, in wiens armen hy ſtierf in een hogen ouderdom (*). Raphaël was ten uitterſten geacht by Julius den II. en naderhand by Leo den X.; van gelyken ook Michel Angelo by beide die Pauſen en by Paulus den III., welke laatſtgenoemde Opper-prieſter Titiaan mede hoog waardeerde, die ten tyde hy te Rome was, zyn Portret ſchilderde, en voor den Kardinaal Farneſe het bekende ſchone naakte beeld, 't geen Michel Angelo menigmalen met verwondering beſchouwt heeft. Daarenboven is Titiaan zo door Italiaanſche als Duitſche Vorſten en groten zeer geacht geweeſt.

FABRINI.

Billyk heeft men de Schilders ten allen tyde gewaardeert, vermits zy in geeſt en moed de andere menſchen ſchynen te overtreffen; durvende door hunne konſt zelfs nabootſen 't geen God gemaakt heeft, en het zodanig afbeelden, dat men het voor de natuur zelve aanzien zoude. Hierom verwonder ik my niet, dat de Grieken, die het verhevene der Schilderkunde kenden, hunne ſlaven het ſchilderen verboden. Ook wachtte zich Ariſtoles wel, die konſt onder de Tuigwerkkonſten te rekenen, en zeide, dat men in de ſteden openbare ſcholen behoorde op te rechten, alwaar de kinderen konden leren ſchilderen. ARE-

(*) Te Fontainebleau in den jare 1520, oud zynde 55 jaren.

Digitized by Google

ARETIN.

Tot hier toe de edelheid der Schilderkunde ten deele doorlopen en gezien hebbende, in wat achting de goede Schilders weleer waren en noch zyn, zullen wy thans beſchouwen, hoe nut en behaaglyk en van wat ſieraad zy voor de waereld is. In de eerſte plaats is het voor ons een' grote weldaad, de beeltenisſen van onzen Zaligmaker, van de H. Maagd en van andere Heiligen der beide kunnen te bezitten; en ofſchoon het openbaar gebruik der beelden door zekere Keizeren, en voornaamlyk de Griekſche, verboden was, is het echter door een' menigte Pauſen in de Conciliën goedgekeurt: zelfs houdt de Kerk voor ketters alle die de beelden niet dulden willen, vermits zy niet alleen (gelyk ſommigen zeggen) de boeken der leken zyn, maar ook grootlyx tot opwekking van den aandacht en eerbied ſtrekken; wordende zy, die dezelve kennen, door 't gezicht van 't geen zy vertonen, tot opmerking opgeleid; zulx men leeſt, dat Julius Cæſar in Spanje een ſtandbeeld van Alexander den Groten ziende, zich van het ſtorten van tranen niet bedwingen konde, opmerkende, dat Alexander, van de zelfde jaren als hy zynde, byna de ganſche waereld overwonnen, doch hy (Cæſar) noch niets verricht hadt, 't geen hem deedt beſluiten, zyn naam onſterflyk te maken; waarom hy ook naderhand zo grote daden ondernam, dat hy den groten Alexander niet alleen geëvenaart, maar zelfs overtroffen heeft. Salluſtius ſchryft ook, dat Quintus Fabius en Publius Scipio gewoon waren te zeggen, dat wanneer zy de beeltenisſen hunner voorouderen zagen, zy zich tot deugd en dapperheid

heid aangeprikkelt gevoelden; niet dat in het waſch of marmer dier beelteniſſen zodanig een' kracht gelegen was, maar de moed dier grote mannen door de gedachtenis hunner heldhafte daden opgewekt werdt, en zy niet ruſteden, voor dat zy derzelver roem door hunne eige dapperheid geëvenaart hadden. Derhalven ſporen de beelteniſſen van deugdzame en grote mannen tot deugd en grote daden aan, en is, behalven 't geen den Godsdienſt betreft, de Schilderkunde zeer nuttig voor Vorſten en Veldheren, tonende hun de ligging der plaatſen en ſteden, aleer de legers in 't veld verſchynen, om dezelve te belegeren: dus kan men zeggen, dat de hand van den Schilder alleen hun ten leidsman verſtrekt; want de Teekening de voornaamſte eigenſchap van den Schilder is (*). Noch moet men, als tot de Schilderkunde behorende, aanmerken de Zee-kaarten zo wel als de Tuigwerkkonſten, die van haar haren oorſprong ontlenen, vermits Bouwmeeſters, Metſelaars, Beeldhouwers, Plaatſnyders, Graveerders, Zilverſmeden, Borduurwerkers, Timmerlieden, ja zelfs Smits, alle de Teekening nodig hebben, die ik zeg dat de eigenſchap der Schilderkunde is.

FABRINI.

Het is zo; want wanneer men iets fraai heten wil, zegt men, dat 'er Teekening in is.

ARETIN.

Betreffende het behaaglyke, zal ik, offchoon zulks uit het reeds ontvouwde genoeg op te ma-

(*) De Hr. de Pilles redeneert gantſch anders. Zie bladz. 197 hier voren.

Digitized by Google

maken is, 'er noch byvoegen, dat niets, dan de Schilderkunde, de ogen zo zeer naar zich trekt, of op een' aangenamere wyze bezig houdt, ongelyk meer dan edele geſteentens, ja zelfs dan goud, 't geen te koſtlyker wordt, wanneer het enig werk van een beruchten konſtenaar vervat, 't zy beelden, dieren of iets anders vertonende, daar Teekening en een goede ſmaak in is, 't geen niet alleen aan kenners, maar ook aan het onkundig gemeen, ja zelfs aan kinderen behagen zal, die, zodra zy een Schilder zien, hem veeltyds met den vinger nawyzen, en in hunne kinderlyke toegenegenheid hemwaards als verrukt zyn.

FABRINI.

Caſtiglione zegt in zyn fraai Latynſch klaagdicht (†), dat aan zyne kinderen het zelfde gebeurde op 't zien van zyn Portret, door Raphaël geſchilderd, 't geen thans te Mantua en den naam van dien groten man waardig is.

ARETIN.

Wie kent 't behaaglyke der Schilderkunde niet, die alle dingen verrykt? Openbare gebouwen en huizen van particulieren mogen van binnen met prachtige tapyten, en tafels, met koſtbare dekkleeden belegt, opgepronkt zyn, nochtans zal hun, indien men 'er nergens enig uit-

(†) Uxori Hippolitæ.

Sola tuos vultus referens Raphaëlis imago
Picta manu, curas allevat uſque meas.
Huic ego delicias facio, arrideoque, jocorque,
Alloquor, & tanquam reddere verba queat.
Aſſenſu, nutuque mihi ſæpe illa videtur
Dicere velle aliquid, & tua verba loqui.
Agnoſcit, balboque patrem puer ore ſalutat,
Hoc ſolor longos decipioque dies.

Digitized by Google

uitmuntend Tafereel in vindt, 't ſchoonſte ſieraad ontbreken. Van buiten ook behagen de gevels der paleiſen meer, wanneer zy door een' goede hand beſchildert, dan wanneer zy met wit, rood of groen marmer, met goud verrykt, bezet zyn. Het zelfde zeg ik van de kloosters en kerken. Te recht dan deden de Pauſen, van welke ik geſproken heb, de Pauslyke vertrekken door Raphaël, zo wel als de kapel van S. Pieter en Paulus door Michel Angelo beſchilderen, als mede onze doorluchte Doge de raadkamer door verſcheide Schilders, meer of min bekwaam naar dien tyd, wanneer de konſt dien trap van volmaaktheid noch niet bereikt hadt als thans. Sedert heeft men Titiaan aldaar mede twee Tafereelen doen ſchilderen, en ware het te wenſchen, dat alles van de zelfde hand was, wanneer die raadkamer mooglyk thans een der ſchoonſte en beruchtſte vertrekken van gantſch Italië zoude zyn. Noch deedt de gemelde Doge den gevel van 't Fondaco de' Tedeſchi (*), door Giorgio da Caſtelfranco en door den zelfden Titiaan, doch dien toen noch jong was, beſchilderen, naamlyk door den laaſtgenoemden de zyde, naar den kramery ziende, waarvan ik by vervolg iets naders zeggen zal, 't geen voor het tegenwoordig niet behoeft. Alleen heb ik aan te merken, dat van alle de gebruiken der onbeſchaafde volkeren het de verfoeilykſte is, niet te dulden, dat men, 't zy op doek of papier, in hout of ſteen, enig beeltenis maakt, vermits wy (gelyk men beſeffen kan) zonder dat noch huizen noch enig ding, in de burgerlyke zamenleving noodzaaklyk, hebben zouden.

FA-

(*) Het pakhuis der Duitſchen te Venetië.

Digitized by Google

FABRINI.

Gy hebt, dunkt my, myn waarde Peter, van de voortreflykheid der Schilderkunde breedvoerig genoeg geredeneert: vaar nu, indien het u behaagt, met 't onderwerp voort, waarvan wy zo even begonnen te ſpreken, ten einde ik onderricht worde van't geen ik wenſchte te weten.

ARETIN.

Ik hadt breedvoeriger konnen wezen; doch zoude van de tegenſtelling, welke 't onderwerp van ons geſprek uitmaakt, te verre afgeweken zyn. Dit zy dan genoeg, om uwe weetgierigheid te voldoen. Komen wy derhalven weder op den weg, waarvan ik afgetreden was, en dien ik voorts houden zal, na beſchreven te hebben, wat de Schilderkunde, en beſchouwt te hebben, wat de plicht van een Schilder zy.

FABRINI.

Die belofte verheugt my reeds; want ik beſpeur, dat gy alles grondig en in een goede order behandelen zult.

ARETIN.

Al 't geen de Schilderkunde betreft, kan, naar myn begrip, in drie deelen verdeelt worden; de Inventie, de Teekening en 't Coloriet. De Inventie, of uitvinding is de hiſtori of 't verdichtſel, 't geen de Schilder zelf verkieſt, of hem een ander tot zyn onderwerp opgeeft, om het te verbeelden. De Teekening vormt de figuren, die hy vertoont; en 't Coloriet verbeeldt de Couleuren, waar mede de natuur de bezielde en onbezielde dingen als het ware ſchildert, de bezielde gelyk menſchen en dieren, en de onbezielde; gelyk rotſen, gewaſſen, kruiden en dergelyken, ofſchoon dezen noch in hunne ſoorten als bezield zyn,

Digitized by Google

zyn, vermits zy deel hebben aan de zogenaamde groejige ziel, die hen onderhoudt en vermenigvuldigt; doch ik zal als een Schilder, en niet als een Wysgeer ſpreken.

FABRINI.

My dunkt, gy zyt het beide.

ARETIN.

Indien het dus is, verheug ik my 'er over. Beginnen wy dan met de Inventie, waarin ik verſcheide deelen vind, waar onder de Ordinantie en de Gevoeglykheden de voornaamſte zyn, vermits, wanneer de Schilder den Zaligmaker of St. Paulus predikende verbeelden wilde, het niet voegen zoude, hen naakt te ſchilderen, of als ſoldaten of matrozen te kleden; maar wel, dat hy hen met een zedig kleed, den een en anderen voegende, dekte; inzonderheid dat hy den Heiland een ernſthaftig gelaat gave, vermengt met zagtmoedigheid en minzame goedaartigheid, en Paulus een' houding, die een zo groten Apoſtel voegt; zulx zy, die hen aanſchouwen, zich verbeelden mogen, getrouwe afbeeldingen zo van dien borg onzer Zaligheid, als van dat vat der Verkiezing te zien; waarom men eens Donatello (die een Crucifix van hout gemaakt hadt) niet ten onrechte verweet, een boer aan 't kruis gehangen te hebben, offchoon Donatello in de hedendaagſche tyden en ſedert zyn gelyken niet gevonden heeft, dan enkel in Michel Angelo, die hem zelfs heeft overtroffen. Even zo behoort iemand, Moſes zullende verbeelden, hem gene bekommerlyke houding te geven, maar met deftigheid en majeſteit te bekleeden, en vooral altoos op de hoedanigheid der perſonen te letten, zo wel als op den landaart, de gebruiken, tyden en

en plaatsen: zo dat, wanneer hy een veldslag van Cæsar of Alexander den Groten schilderde, de soldaten niet gewapent behoorden te zyn als heedendaags geschiedt: Ook waren de wapenen der Macedonieren anders, dan die der Romeinen; en wanneer men hem een veldslag van onze dagen gaf af te beelden, moest hy denzelven geenzins op de antieke wyze behandelen. Van gelyke zoude, indien hy ons een Cæsar wilde afbeelden, het bespotlyk zyn, hem het hoofd op de Turksche wyze met een Tulband te dekken (*) of met een Mutz, gelyk de onze of de Venetiaansche zyn.

FABRINI.

De opmerking der Gevoeglykheid is den Schryveren ook zo zeer nodig, dat zy zonder dat niets volmaakts leveren konnen. Hierom zegt Horatius, dat men in een Kluchtspel vooral behoort te weten, wie spreken moet, de heer of de knecht; waar uit hy gelegenheid neemt, om over de in acht te nemen eigenschap in een Achilles, Orestes, Medea en anderen te handelen.

ARETIN.

Albert Durer heeft niet alleen in de kleeding, maar zelfs in 't gelaat en de houding der beelden gefeilt, en dewyl hy een Duitscher was, verscheide malen Maria en alle de vrouwen, welke haar verzelden, op de Duitsche wyze gekleet; ook de Joden somtyds Duitsche wezens, knevels, wonderlyk hair en kleederen naar de Duitsche mode gegeven. Doch van die feilen, de Gevoeglykheid en de Inventie rakende, zal ik ons aanroeren, wanneer ik by de vergelyking van Raphaël met Michel Angelo koom.

(*) Of met een Zak-Paruik of *Queue* in 't hair.

FABRINI.

Ik wenschte wel, myn vriend, dat ge niet alleen over die grove en buitensporige feilen, in welke genen dan weetnieten vallen konnen, maar ook van enige mindere handelde, tot welke zich somtyds zelfs grote mannen laten vervoeren.

ARETIN.

Dat zal ik doen: maar denkt ge dan, dat Albert Durer een weetniet ware? Wel verre van daar was hy een uitmuntend Schilder, en wonder vernuftig in de Inventie. Indien Italië zyn vaderland geweest was, zo wel als Duitschland, 't geen echter ten allen tyde grote geesten zo in de wetenschappen als konsten, behalven in de Schilderkunde, gelevert heeft, zoude hy, meen ik, de bekwaamste mannen hebben konnen evenaren. Tot een bewys van 't geen ik zeg, ben ik zelf getuigen, dat Raphaël zich niet schaamde, in zyn kabinet Prenten van Albert Durer te hangen, en dat hy dezelve ten uitterſten prees. Wanneer hy ook gene andere verdienſten buiten de Plaatsnykunde bezeten hadt, zouden die Prenten in staat zyn, zyn naam te vereeuwigen, vermits zich in dezelve, behalven een' onvergelyklyke eelheid, het Ware en een' natuurlyke levendigheid opdoen, zulx zy niet getekent, maar geschildert, en niet slechts geschildert, maar levendig schynen te zyn.

FABRINI.

Ik heb enige dier Prenten gezien, en stond 'er, om het Ware, 't geen ik 'er in vond, over verstelt.

ARETIN.

Dit zy genoeg betreffende de Gevoeglykheden. Wat de Ordinantie belangt, moet de Schilder de-

dezelve van ſtuk tot ſtuk in acht neemen in het byeen ſchikken van al wat aan 't onderwerp voegt 't geen hy verbeelden wil, en zo gepaſt, dat zy, die het beſchouwen, vaſtſtellen, dat het geval niet anders gebeurt is, als zy vertoont zien, niet achter plaatſende 't geen voor, noch voor 't geen achter behoort te wezen, maar alles juiſt ſchikkende, zo als het moet voorgevallen zyn.

FABRINI.

Dit leert Ariſtoteles in zyn Gedicht aan hun, die Treur- of Kluchtſpelen zamenſtellen.

ARETIN.

Ook plaatſte Timanthes, een der uitmuntende Schilders van de oudheid, ſchilderende Iphigenia, dochter van Agamemnon (waarvan Euripides het fraaije Treurſpel maakte, onlangs door Dolce vertaald en voor enige jaren te Venetië vertoond) haar voor het autaar, alwaar zy afwachtte, om geſlagt en aan Diana opgeoffert te zullen worden; en alle de trekken der droefheid in 't gelaat der aanſchouwers afgebeelt hebbende, meende hy, dat van haren bedrukten vader niet treuriger te konnen vertonen, weshalven hy hem zich met lywaat of een ſlip van zyn kleed het aangezicht deedt dekken. Hierin nam Timanthes de Gevoeglykheid grootlyks in acht, vermits Agamemnon de vader zynde, niet ſcheen de ſmart te moeten lyden, van zyne dochter voor zyne ogen te zien ſlagten.

FABRINI.

Dat was fraai uitgedacht.

ARETIN.

Parrhaſius, mede een bekwaam Schilder van dien tyd, maakte twee beelden, waarvan het

een om de overwinning ſtrydende ſcheen te zweeten, en het ander, zich ontwapenende, buiten adem te zyn. Die beide voorbeelden van oude Schilders konnen tonen, van wat gewicht de Inventie voor een Schilder is. Ik zal zo ſtrax ook enige voorbeelden van hedendaagſche bybrengen. Niet min behoort een Schilder op de gelegenheid der landen en des overeenkomſtige gebouwen te letten, om niet aan het een toe te paſſen 't geen aan het ander voegt. Dus feilde een zeker Schilder grooflyk, wanneer hy Moſes verbeeldende water uit de ſteenrotſe te doen voortkomen, hem in een' vruchtbare landsdouw plaatſte, bezet met kruiden en omringt met friſſche heuvelen: 1. vermits de Schrift zegt, dat dat wonderwerk in de Woeſtyne gebeurde, en 2. dewyl men altoos in vruchtbare plaatſen overvloed van water heeft.

FABRINI.

Gewis heeft een Schilder een vruchtbaren geeſt nodig, en moet zyn vernuft op de Inventie ſteeds wakende houden. Hoe aartig heeft ons Horatius, in 't begin zyner Dichtkunſt aan de Piſoos, mede van de Inventie of uitvinding willende ſpreken, en zyne voorbeelden uit de Schilderkunde trekkende (nadien, gelyk ik reeds gezegt heb, de Dichter en Schilder byna broeders zyn) een' beſpotlyke afbeelding voor ogen geſtelt, op deze wyze (*):

In-

(*) *Humano capiti cervicem pictor equinam*
Jungere ſi velit, & varias inducere plumas,
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Deſinat in piſcem mulier formoſa ſuperne:
Spectatum admiſſi riſum teneatis amici?

Digitized by Google

Indien een Schilder, van verſtand en geeſt beroofd,
Op enen paarden hals verbeeldde een menſchen hoofd,
En maalde een lighaam uit verſcheiden ſoort van leden,
En gong dat met veel ſlach van veeren overkleden,
Zo, dat het geen omhoog geleek een ſchone vrouw
In enen lompen viſch beneden einden zou:
Zoudt gy, myn vrienden, u van lagchen wel onthouden?

ARETIN.

Naar myn begrip leert zulx, dat men in 't verbeelden van een gantſch geval of onderwerp, 't geen verſcheide beelden bevat, een geheel in alle deelen met zich zelf overeenkomſtig maken moet. Ik zoude, by voorbeeld, het Manna-rapen in de Woeſtyne willende ſchilderen, alle de Joden by die gelegenheid in onderſcheide ſtanden, elk even gretig, blyde en yverig in bezigheid vertonen moeten, zonder een enkelen overig te laten, die onverſchillig ſchynen zoude, of hy mede wilde rapen dan niet; gelyk in 't Tafereel van Raphaël blykt, die daarenboven een' ware Woeſtyn afbeelde, met houte gebouwen, overeenkomſtig den tyd en de plaats, en aan Moſes een ernſthaftig gelaat, een' kloeke en achtbare geſtalte, een kleed tot op de aarde nederhangende, en aan de Joodſche vrouwen geſtikte kleederen gaf, gelyk zy gewoon waren te dragen. Ook moet ik zeggen, want de waarheid niet verzwegen moet worden, dat hy, die in de bovenzaal, gelyk men 't vertrek noemt, naby het Tafereel, verbeeldende den veldſlag, door Titiaan geſchilderd, de hiſtori der Kerkban, door Alexander den III. tegens Fredrik Barbaroſſa uitgeſproken, verbeelde, op een' zeer gro-

Digitized by Google

ve wyze tegens de Gevoeglykheid heeft gezondigt, door 'er ten onpaſſe een' menigte Venetiaanſche Senatoren te plaatſen, die het niet waarſchynlyk is, dat zich alle aldaar op een en den zelfden tyd bevonden, of iets het geringſte met de hiſtori te doen hadden. Daar en tegen nam Titiaan de Gevoeglykheid wonderlyk wel waar in zyn Tafereel, waarin zich Fredrik Barbaroſſa voor den Paus vernedert, en hem de voeten kuſt; hebbende 'er met oordeel Bembo, Navagerus en Sannazarius als aanſchouwers dier verrichting ingebragt; want offchoon het geval lange te voren gebeurt zy, is het geenzins buiten gemeen, dat hy de beide eerſten onderſtelde te Venetië geweeſt te zyn, dewyl het hun vaderland was, en zich de derde aldaar buiten twyffel mede bevonden heeft. Daarenboven is het geenzins wanvoeglyk, dat een van de grootſte Schilders der waereld in zyne werken de gedachtenis en de Portretten der drie eerſte Dichteren en Geleerden van onzen tyd bewaarde, van welke Bembo en Navagerus edele Venetianen waren, en Sannazarius de doorluchte ſtad Venetië een' zo grote zucht toedroeg, dat hy haar in een zyner Byſchriften boven Rome verheft(*). Dat gedicht is dus vertaalt:

Neptuin zag in het meir van Hadria 't verheven
Venetiën aan al de zeëen wetten geven,

En

(*) *Viderat Hadriacis Venetam Neptunus in undis*
Stare urbem, & toto ponere jura mari:
Nunc mihi Tarpejas quantumvis, Juppiter, arces
Objice & illa tui mœnia Martis, ait.
Si Pelago Tybrim præfers; urbem aſpice utramvis
Illam homines dices, hanc poſuiſſe Deos.

En ſprak: vergeefs, Jupyn! wilt gy Tarpejaas ſlot
My roemen en den wal van uwen Oorlogs godt;
Ziet beide ſteden aan, ik weet, gy zult het zeggen,
Schoon d'Oceaan moeſt by den Tyber achter leggen,
Die is ſlechts menſchen werk, maar deze is in het zout
Der golven door de macht van Oppergoôn gebouwt.

FABRINI.

Dat is waarlyk zeer hoog geprezen, gelyk de ſtad het waardig is.

ARETIN.

Wanneer 't gezegde Tafereel van Titiaan buiten die Inventie geen lof verdiende, zoude het zulx ten minſten verdienen om de waardigheid dier drie uitmuntende mannen, welke 'er in afgebeeld zyn, vermits men de Tafereelen veeltyds acht om de Portretten, die zy vertonen, offchoon zy door gene bekwame meeſters zyn geſchildert. Onderſtelt dan, dat het dien groten man aan geen oordeel mangelde, ſchynt hy echter niet naar behoren op de Gevoeglykheid gelet te hebben, toen hy Ste. Margriet op een ſerpent rydende ſchilderde.

FABRINI.

Van die Tafereelen heb ik geen een gezien. Ondertuſſchen hebt ge my, wat de Inventie aangaat, zo my dunkt, wel genoeg voldaan: laten wy derhalven tot de Teekening overgaan.

ARETIN.

Ik heb noch iets van de Inventie te zeggen, als by voorbeeld, dat ieder beeld wel verbeelden moet, wat het doet; indien het gezeten is, dat het gemaklyk zit; indien het ſtaat, dat het de ballen der voeten zo vaſt ſchynt nedergezet te hebben, dat het niet verbeeldt te wankelen,

en indien het gaat, dat zyn gang los en met zodanige omſtandigheden gepaart zy, als ik hierna zeggen zal. Nu is het onmooglyk, dat een Schilder grondig alle de deelen bezitten kan, die zo met opzicht tot de hiſtori, als tot de tyden en perſonen betreklyk zyn, indien hy in de kennis der geſchichten en de verdichtſelen der Poëten niet grondig bedreven is; derhalven zoude hy, die de Schilderkunde omhelſt, uit de kennis der fraaije letteren een groot nut trekken, gelyk het voor een geleerden zeer voordeelig is, te konnen teekenen, tot gemak en voordeel van al 't geen hem in zyn beroep als Schryver ten paſſe kan komen. Maar wanneer de Schilder de vereiſchte geleerdheid niet bezit, zy hy ten minſten in de Geſchichtkunde ervaren, wete ook iets van de Dichtkunde, en verkeere met Dichters. Daarenboven raad ik hem, dat hy de eerſte denkbeelden, die zyn onderwerp in zyn geeſt verwekt heeft, ſchetſende, het by gene enkele gedachten late, maar verſcheide ſchetſen make, om vervolgens uit dezelve te kiezen, die met betrekking tot het geheel en tot iedere party in 't byzonder beſt vleijen wil. Die gewoonte hadt Raphaël, zo ryk van Inventie zynde, dat hy altoos ene hiſtori op vier of vyf verſchillende wyzen alle goed en ſierlyk, ſchetſte. Vooral drage een Schilder zorge, niet in de feil der zulken te vallen, die, begonnen hebbende enig fraai vaatwerk te verbeelden, het zotlyk op een ſchotel of iets dergelyx van geringe waarde doen uitkomen. Dit zeg ik, vermits een Schilder veeltyds een fraai onderwerp uitgedacht zal hebben, doch het, by gebrek van bekwaamheid en magt, niet in ſtaat is te volvoe-

voeren. Hierom behoort hy van 't zelve af te zien, en niet te ſtout te zeilen, indien hy een goede haven bereiken wil; want hy zich veelligt tot iets gedwongen konde vinden, 't geen hy anders ongaarne deedt.

FABRINI.

In zodanig een' ongelegenheid geraken wy mede ſomtyds, wanneer wy, by gebrek van woorden, verplicht zyn, vele dingen te ſchryven, waar aan wy in den beginnen niet gedacht hadden.

ARETIN.

Uit al 't geen tot hier toe gezegt is, blykt, dat de Inventie uit twee bronnen voortvloeit, de hiſtori naamlyk en 't vernuft des Schilders. De hiſtori levert hem enkel 't onderwerp, doch 't vernuft, gevoegd by de Ordinantie en Gevoeglykheid, brengt de Standen, de Verſcheidenheden, en, om zo te ſpreken, de Expreſſie der beelden te weeg; en dit gedeelte heeft het met de Teekening gemeen. 't Zy genoeg, op te merken, dat de Schilder in al 't geen tot de Inventie behoort, niet onachtzaam moet zyn, en enkel een gevoeglyk getal beelden verkiezen, denkende, dat hy dezelve aan de ogen der beſchouweren vertoont, die, door de grote menigte verbyſterd, afkerig worden; te meer, vermits zo vele voorwerpen op een en den zelfden tyd de waarſchynlykheid te buiten gaan.

FABRINI.

Zo ook begeeren verſtandige Schryvers, dat men een Gedicht, en vooral Treur- en Kluchtſpelen, middelmatig groot make; voor reden gevende, dat wanneer een geeſtig onderwerp te lang

is het walglyk, en indien te kort verachtlyk wordt.

ARETIN.

Offchoon wy den Schilder binnen de wetten der goede Ordinantie en Gevoeglykheid befloten hebben, willen wy daarom niet, dat hy zo wel als de Dichter niet ſomtyds zyn geeſt ontſpannen en den ruimen teugel zoude mogen vieren; mits hy nochtans zich binnen 't ſpoor houde.

FABRINI.

Gewis, want het niet voegen zoude, het ſtuurſche met het aanminnige; het wrede met het zagtmoedige; duiven met ſlangen; lammeren met tygers te paren.

ARETIN.

Nu kom ik tot de Teekening. Deze vormt, gelyk ik gezegt heb, de figuren of beelden, welke de Schilder vertoont en nabootſt; zynde (om zo te ſpreken) een' reeks lynen, op een' verſchillende wyze getrokken, en beelden of figuren uitmakende. Tot dit gedeelte der Schilderkunde moet hy zyne gantſche betrachting, oplettenheid en vlyt beſteden, vermits kwalyk getekende beelden al den lof, dien de fraaiſte Inventie verdient, vernietigen. Het is niet genoeg, dat een Schilder een uitnemend vernuft bezit, indien hy ook teffens geen goed Teekenaar is, vermits de Inventie door de gedaante der dingen voortkomt, en de gedaante in niets anders dan de Teekening beſtaat. Des behoort zich een Schilder niet ſlechts op het nabootſen, maar zelfs op 't overtreffen der natuur toe te leggen; ik meen ten deele overtreffen; want het voor 't overige een wonder zoude zyn, niet indien hy haar navolgde, maar zelfs indien hy haar na-

naby kwam; 't geen beſtaat, in door middel der konſt in een enkel lighaam alle de volmaaktheden te tonen, die de natuur naauwlyx in duizend doet zien, vermits geen menſchlyk lighaam zo volmaakt gevonden wordt, dat daar aan niets ontbreken zoude. Hiervan hebben wy een voorbeeld in Zeuxis, die Helena in den tempel der Crotonaïten moetende ſchilderen, vyf jonge dochters van een' fraaije leeft uitkoos, die hem alle naakt ten Model verſtrekten, volgende hy de ſchoonſte partyen van de ene, welke in de andere ontbraken, en brengende dus zyne Helena tot een' zo grote volmaaktheid, dat de roem van dat Tafereel noch in wezen blyft. Dit zy ook een' waarſchouwing voor zulke vermetelen, die hun gantſche werk uit den geeſt ſchilderen. Doch wanneer de Schilders zonder moeiten 't volmaakt Model van een' ſchone vrouw vinden willen, lezen zy ſlechts 't Ruſtgedicht, waarin Arioſte de ſchoonheden der waarzegſter Alcina wonder fraai beſchryft. Zy zullen daarin teffens zien, hoe goede Dichters ook goede Schilders zyn. Dat gedicht (*) heb ik, als een koſtbaar kleinood, ſteeds

(*) *Di perſona era tanto ben formata,*
Quanto me' finger ſan Pittori induſtri.
Con bionda chioma lunga & annodata:
Oro non è, che più riſplenda e luſtri.
Spargeaſi per la guancia delicata
Miſto color di roſe e di liguſtri.
Di terſo avorio era la fronte lieta,
Che lo ſpatio finia con giuſta meta.
Sotto duo negri e ſottiliſſimi archi
Son duo negr' occhi, anzi duo chiari Soli,
Pietoſi a riguardar, a mover parchi,
Intorno a cui par, ch' Amor ſcherzi e voli,
E ch' indi tutta la Faretra ſcharchi,
E che viſibilmente i cori involi;

Quindi

Digitized by Google

ſteeds in de ſchatkamer van myn geheugen bewaart, en is van den volgenden zin:

Zy was zo wel gevormt als nyvrige Schilders haar hadden konnen afbeelden, met lang zamen gevlochte blond hair: geen goud geeft fraaijer glans en luiſter. Over hare tedere wangen lag een lely-wit, met rozen-rood vermengd. Haar blyde voorhoofd was van zuiver yvoir, en zyne grootte van een' juiſte regelmate. Onder twee zwarte en fyn beſneden bogen ſtonden twee zwarte ogen, of veeleer ſchitterende zonnen, zachtmoedig in 't aanzien, doch voorzichtig in zich te doen beweegen, rondom welke de Mingod ſcheen te dartelen en te zweven, van daar zyn gantſchen koker te ontledigen, en zichtbaarlyk alle harten te ſtelen. Van daar daalde de neus over het midde van 't aangezicht, waar in de nyd zelve niets te beriſpen kande hebben. Haar ſchone hals was wit als ſneeuw, en haar boezem als melk; de hals rond en de boezem vol en breed: twee ronde appelen, elpenbeen gelyk, naderden en wa-

Quindi il naſo per mezo il viſo ſcende,
Che non trova l'invidia, ove lo emende.
Bianca neve è il bel collo, e 'l petto latte,
Il collo è tondo, il petto colmo e largo:
Due pome acerbe e pur d'avorio fatte
Vengono e van, come onda al primo margo,
Quando piacevol' aura il mar combatte.
Non potria l' altre parti veder Argo.
Ben ſi puo guidicar, che correſponde
A quel, ch'appar di fuor, quel, che s'aſconde.
Moſtra le braccia ſua miſura giuſta,
E la candida man ſpeſſo ſi vede,
Lunghetta alquanto, e di largbezza anguſta:
Dove ne nodo apar, ne vena eccede.
Si vede al fin de la perſona anguſta
Il breve, aſciutto, e ritondetto piede.
Gli angelici ſembianti nati in Cielo
Non ſi ponno celar ſotto alcun velo.

Digitized by Google

weken, als de golven aan het ſtrand, wanneer een labberkoelte de zee beroert. Het overige zoude geen Argus zelf hebben konnen zien; maar het is denkelyk, dat het bedekte het ontblotene beantwoordde. Hare armen waren van een' beſtipte regelmate, en hare blanke handen een weinig langer dan breed, zonder dat de muskelen of aderen kenbaar waren. Eindelyk ſtondt die uitneemende perſoon op twee kleine tedere rondachtige voeten. Die engelachtige trekken, in den Hemel gevormd, konden zich achter geen dekkleed verbergen.

Terſtond in den aanvang bepaalt de vernuftige Arioſte een' zo fraaije Evenredigheid, als de uitmuntenſte Schilders vormen konnen, en bedient zich van den bynaam van *nyvrig*, om te kennen te geven, wat zorgvuldigheid een groot werkbaas aanwenden moet Op de zelfde wyze als hy zeide *blond hair*, hadt hy goudgeel hair konnen zeggen: doch mooglyk meende hy, dat die uitdrukking te veel naar den Dichter geriekt zoude hebben; waaruit men opmaken kan, dat de Schilder het goud nabootſen, doch het niet onder zyne verwen gebruiken moet, gelyk zy doen, die in Miniatuur ſchilderen; zulx men zeggen kan: dat hair is niet van goud, en echter ſchynt het als goud te glinſteren. Het is my lief, dat ik dit ſtuk aanroer, offchoon de zaak anderzins gene opmerking verdiende. By deze gelegenheid herinner ik my, in Atheneus gelezen te hebben, dat, offchoon de Dichters Apollo den bynaam van *Auricomus* geven, 't geen gy weet dat goudgeelhairig betekent, de Schilder Apollo echter met geen goud hair en noch veel min met zwart hair afbeelden moet, welk laatſte een' te lompe feil zoude zyn. Des is het

de

Digitized by Google

de plicht van den Schilder, de eigenſchappen van iedere zaak na te bootſen, en dezelve behoorlyk te onderſcheiden. Arioſte het *lelie-wit* met *rozen-rood* vermengende, en het dus wel plaatſende, toont een Titiaan te zyn. De ogen ſchildert hy *zwart*, de wenkbraauwen van de zelfde couleur, en *fyn beſneden*, en de neus *nederdalende*: mooglyk hadt hy het oog op de fraai gevormde neuſen, die wy in de beeldeniſſen der oude Romeinen zien.

Alhier is dan de grote zwarigheid; want ofſchoon de ſchoonheid in de Evenredigheid beſtaat, is die Evenredigheid verſchillende in ſoort, vermits de natuur in de geſtalte van den menſch niet min, dan in zyn lighaam en hoofd, verſcheiden is; vindende men langen en korten; anderen van een' middelbare lengte; ſommigen vet en dik; ſommigen mager en ſchrapel; enigen tenger; anderen grof en zwaar van muskelen en ſpieren.

FABRINI.

Het zoude my aangenaam zyn, indien gy thans enige regelen der mate van 's menſchen lighaam opgaf.

ARETIN.

Dat zal ik gaarne doen, aangezien ik het voor een' ſchande reken, dat een menſch zyne gantſche ſtudi beſteedt in 't meeten van de aarde, de zee en den Hemel, en van zyne eige mate onkundig is. Derhalven zeg ik, dat de wyze natuur het hoofd van den menſch, als het voornaamſte ſtuk van dat wonderbaar gebouw, gevormt hebbende, 't geen men ene kleine waereld noemt, het op de verhevenſte plaats geſtelt heeft. Het hoofd, of anders gezegt het ange-

gezicht, verdeelt zich in driën, beginnende het ene deel van het opperſte van 't voorhoofd, daar het hair groeit, en lopende tot de wenkbraauwen; het tweede van de wenkbraauwen tot de neusgaten, en het derde van de neusgaten tot de kin. Het eerſte wordt voor den zetel der wysheid, het tweede voor dien der ſchoonheid en het derde voor die der goedaartigheid gehouden (*). Volgens het gevoelen van enigen maken tien, en naar het begrip van anderen, negen, agt, ja zelfs zeven hoofden de lengte van een menſchlyk lighaam uit. Sommige ervaren Schryveren zeggen, dat die lengte de mate van zeven voeten niet te buiten gaan kan, een voet op zeſtien duimen gerekend. De mate van de helft der lengte neemt men van de deelen, die de kunnen onderſcheiden, en de navel is uit de natuur het midde van 't menſchlyk lighaam. Hierom kan men, wanneer een menſch zyne armen uitgeſtrekt houdt, en men een' lyn van den navel tot de uiteinden der voeten en handen trekt, een volmaakten cirkel vormen. De wenkbraauwen maken zamengevoegd de beide kringen der ogen uit. De halve kringen der oren moeten zo groot zyn als de mond, wanneer hy geopent is; de breedte van den neus boven den mond moet overeenkomen met de lengte van het oog; de lengte van den neus met die der lip; de tuſſchenwytte van het één oog tot het ander gelyk zyn met de lengte van het oog; het oor zo verre van den neus afſtaan, als de middelſte vinger lang is; de hand overeenkomen met de hoog-

(*) Op de Evenredigheden, door Aretin alhier bepaalt, zoude wel iets te zeggen vallen.

Digitized by Google

hoogte van het aangezicht; de arm twee en een half maal zo dik als de duim, en de dye anderhalf maal zo dik als de arm wezen. De lengte zal ik onderscheidentlyker bepalen. Van den kruin van het hoofd tot aan den top van den neus heeft men een aangezicht; van daar tot de hoogte der borst, alwaar het vorkbeen is, het tweede; van de hoogte der borst tot aan den mond van de maag het derde; van den mond der maag tot aan den navel het vierde; van den navel tot aan de schaamdeelen het vyfde; en alhier is het midde van 't lighaam, het hoofd niet mede gerekent. Betreffende het overige, bevat de dye tot aan de knie de lengte van twee, het been van de knie tot aan de ballen der voeten drie, en de armen van den schouder tot aan 't gewricht van de hand insgelyks drie aangezichten. De tusschenwytte van de hiel tot aan de vreeg is van een' gelyke lengte, als die van de vreeg tot het uiteinde der tonen. De dikte van een mensch, gemeeten met een gordel onder de armen, is bestipt de helft van zyne lengte.

FABRINI.

Men moet die maten zeer wel weten, wil men een Evenredig beeld maken.

ARETIN.

Derhalven behoort men de volmaaktste vorm te verkiezen, de natuur ten dele nabootsende. Dit deedt Apelles; want hy zyne zo zeer vermaarde Venus, uit zee voortkomende, (waar van Ovidius zegt, dat (*) wanneer Apelles haar niet afgemaalt hadt, zy noch onder de golven schui-

(*) *Si nunquam Venerem Coüs pinxisset Apelles*
Mersa sub aquoreis illa lateret aquis.

ſchuilen zoude) willende ſchilderen, Phryna, de beruchtſte ligtekooi van zyn tyd, tot zyn Model nam. Dus hieuw ook Praxiteles het ſchone Standbeeld zyner Gnidiſche Venus naar de zelfde Phryna. Ten deele behoort men de fraaije Standbeelden van marmer of metaal der ouden na te bootſen; en die een volkomen ſmaak en kennis van de verwonderlyke volmaaktheden dier Standbeelden bezit, zoude onfeilbaar verſcheide gebreken van de natuur zelve konnen verbeteren, en zyne Tafereelen by een iederen behaaglyk en geacht maken, vermits het Antiek de gantſche volmaaktheid der konſt in zich bevat, en voor alle ſoort van ſchoonheid ten Model verſtrekken kan.

FABRINI.

Het is eige, dat de oude Grieken en Latynen, die den voorrang in de Wetenſchappen hebben, ook in de fraaije konſten, ik meen de Schilder- en Beeldhouwkunde, die de verdienſten der fraaije letteren het naaſt bykomen, uitmunten.

ARETIN.

De Evenredigheid dan de voornaamſte grondſlag der Teekening zynde, is hy, die dezelve het beſt in acht neemt, de grootſte meeſter. Ten einde derhalven een volmaakt lighaam te maken, moet men opmerken, dat, behalven de gewone nabootſing van het Leven, en de noodzaaklykheid, om zich teffens aan het Antiek te houden, die nabootſing met een goed oordeel geſchieden moet, opdat men, menende de goede partyen te volgen, de kwade niet nabootſe; gelyk een zekeren Schilder gebeurde, die ziende, dat de ouden hunne beelden doorgaans teder

en eel maakten, zich aan die gewoonte, welke goed was, zo zeer verſlaafde, dat hy dezelve gebrekkig deedt worden. Anderen waren gewoon, hunne beelden, vooral hunne vrouwen, een langen hals te geven, vermits zy hadden opgemerkt, dat de hals der meeſte vrouwen in 't Antiek lang is, dewyl de korte halſen een geringen zwier geven; doch dezen, hierin te verre gaande, maakten wanſtaltig dat bevallig moeſt zyn.

FABRINI.

Gy doet inderdaad nutte waarſchouwingen.

ARETIN.

De menſch nu moet men tweezins aanmerken, te weten naakt en gekleed. Indien wy hem naakt afbeelden, kan zulx op twee byzondere wyzen geſchieden, 't zy vol muskelen of teder. Die tederheid wordt by de Schilders zachtheid genaamt. Alhier moet men insgelyx, als in de Inventie, de Gevoeglykheden in acht nemen; want een Schilder, een Samſon willende afbeelden, hem de tederheid of zachtheid van een Ganimedes niet geven moet, noch in een Ganimedes de zenuwen en kracht van een Samſon doen zien. Dus ook behoort hy, een kind afmalende, het de leden van een kind te geven; geen bejaarden man naar een jongeling, noch een jongeling naar een bejaarden man te doen gelyken. Zo nodig het is, de kunnen en jaren van elkander te onderſcheiden, zo naauwkeurig moet men ook op het onderſcheid in de vrouwen acht ſlaan; gevende een iedere deelen naar de gevoeglykheid. Dit verſchil van hoedanigheid heeft niet ſlechts in onderſcheide beel-

Digitized by Google

beelden, maar zelfs in een en den zelfden perſoon plaats: want op een' andere wyze ſchildert men Cæſar als Burgermeeſter, en op een' andere wyze als Veldoverſte of Keizer. Zo ook zal een Schilder Hercules met Antheus ſtrydende anders afmalen, dan wanneer hy zyn hoofddekſel draagt, anders wanneer hy Deïanira liefkooſt, en anders wanneer hy Hilas zoekt: en moet hy in die byzondere Standen en Actien van Hercules en Cæſar de Gevoeglykheid in acht nemen; dat is, het ene deel niet vet en het ander mager, het ene niet vol muskelen en het ander zacht verbeelden. Echter is het een' waarheid, dat wanneer een beeld een' enigzins bezwaarlyke Actie heeft, 't zy het iets draagt, of den arm of enig ander lid met kracht beweegt, de muskelen in het deel, 't geen door het gewicht of de beweging vermoeid of aangedaan wordt, ſterker dan in de anderen, die ruſten, zyn moet, hoewel zodanig niet, dat het ergert.

FABRINI.

Vermits gy het naakt in ſterk en zacht verdeelt hebt, wenſchte ik wel, dat gy my zeide, welk van beide het meeſt te achten is.

ARETIN.

Ik meen, dat men een poezelig lighaam boven een gemuskeld (*) behoort te ſchatten, vermits het in de Schilderkunde bezwaarlyker valt, vleeſch

(*) Het ſchone valt in de Schilderkunde het bezwaarlykſt; zynde een fraai hoofd van een' jonge dochter veel moeilyker te ſchilderen, dan dat van een ouden man. Al wat zwaar is, valt ligter af te beelden, dan 't geen van een' juiſte Evenredigheid is, en ſchoon is (om zo te ſpreken) enkel ſchoon door zyne zuivere ſchoonheid.

Digitized by Google

vleesch dan gebeente na te bootsen; worden de tot het gebeente enkel het harde, doch tot het vleesch het tedere vereischt, 't geen het moeilykste in de konst is; zulx weinige Schilders het voorheen hebben weten af te beelden, en noch hedendaags weinigen het treffen konnen; vertonende veeltyds den mensch als gevild, afschuuwlyk, dor en onbevallig voor 't gezicht; daar in het tegendeel zy, die hem teder afmalen, de ligging van het gebeente tonende, 't zelve teffens op een' aangename wyze met vleesch dekken en het naakt sierlykheid byzetten. Mooglyk zult ge my tegenwerpen, dat men uit de naauwkeurigheid van het naakt zien kan, of de Schilder de Anatomi verstaat, die hem ten uitersten noodzaaklyk is, vermits men zonder de beenderen geen beeld maken, noch het met vleesch dekken kan. Hierop antwoord ik, dat zulx te onderkennen is uit de zagte merken der muskelen, op een' tedere wyze aangewezen. Daarenboven streelt het zachte en poezelige naakt de ogen ongelyk meer, dan het gemuskelde en zware. Men sla slechts het oog op de beelden der ouden, die dezelve doorgaans zeer eel behandelden.

FABRINI.

Maar de eelheid der leden is eigener in vrouwen- dan in mansbeelden.

ARETIN.

Dat is waar; doch heb ik niet alrede gezegt, dat men de kunnen onderscheiden moet? Men vindt, beken ik, veeltyds mansperſonen, die teder van leden zyn. Nochtans gelyken zy naar gene vrouwen, noch naar een' Ganimedes. Sommige Schilders geven ook hunne onwetenheid den

den naam van eelheid, vermits men 'er verſcheiden vindt, die, noch de ligging noch de verknochtheid der beenderen kennende, dezelve niet (*) of ten minſten zeer weinig aanwyzen, om te tonen, waar zy geplaatſt zyn, tekenende hunne beelden enkel door middel der voornaamſte omtrekken. Anderen in het tegendeel de muskelen te zwaar aanwyzende, en te verre en buiten noodzaaklykheid zoekende, menen Michel Angeloos in de Teekening te zyn, terwyl de kenners hunne ſtukken voor beſpotlyk en groof houden. Ook zal een Schilder een' goede party uit het Antiek of enigen groten meeſter van onzen tyd (als een Raphaël, Michiel Angelo, Titiaan of anderen) genomen hebbende, het niet weten te plaatſen, waar door het een' zo onbehaaglyke uitwerking doet, als of een oog, 't geen het fraaiſte en aangenaamſte van 't lighaam is, aan een oor of midden in het voorhoofd geplaatſt was.

FABRINI.

Wel vergeleken.

ARETIN.

Laten wy thans van de Verſcheidenheid ſpreken, die als een zo wezentlyk deel der Schilderkunde in acht genomen moet worden, dat zonder haar de ſchoonheid en de konſt ſmaakloos zyn. Derhalven moet de Schilder de hoofden, de handen, voeten, lighamen, ſtanden, gebaarden, kortom alle de deelen van 't lighaam verſcheiden maken, en overweegen, dat het grootſte wonder

(*) Dus zeide eens een zeker Schilder, die in de Anatomi weinig bedreven was, zyn diſcipel onderwyzende: behandel het zacht, daar ge de muskel niet wel wee..

Digitized by Google

der der natuur hier in gelegen is, dat onder zo vele duizenden menſchen naauwlyx twee of ten minſten zeer weinigen gevonden worden, die elkander gelyken; zulx zich altoos onder hen een' zeer grote verſcheidenheid opdoet.

FABRINI.

Gewis kan men van een Schilder, die gene verſcheidenheid in acht neemt, zeggen, dat hy niets is, en een Dichter een gelyk verwyt doen.

ARETIN.

Echter moet men hierin niet te verre gaan; want ſommigen zullen, een jongeling ſchilderende, naaſt by hem een ouden man of een kind ſtellen, en een' oude vrouw by een' jonge dochter; gelyk ook, een gelaat vlak van voren afgebeeld hebbende, een ander van op zyde of half van op zyde verbeelden. Vlak van voren noem ik, wanneer men het gantſche aangezicht; van op zyde, wanneer men het halve aangezicht; en half van op zyde, wanneer men het één oog geheel en het ander ſlechts half ziet. Vervolgens een beeld van achteren vertoont hebbende, zullen zy 't zelve paren met een, 't geen men van voren ziet, en dus met het overige een' gelyke verſcheidenheid in acht nemen; welke ik wel niet geheel veroordeel, doch veelliever zag, dat een Schilder, wiens grootſte konſt in 't wel nabootſen der natuur beſtaat, gene zo verre gezochte en gemaakte verſcheidenheid, maar (als het ware) een' toevallige deedt opmerken (*). Mitsdien moet hy ſomtyds de order te buiten gaan,

(*) Deze leſſen zyn treflyk en tonen, dat de Schryver den echten ſmaak van het ſierlyke en ele der konſt gehad heeft.

Digitized by Google

gaan, en twee of drie beelden van de zelfde kunne, jaren en ſtand ſchilderen, mits hy het Gelaat, de Actie en het Gewaad verſcheiden make.

FABRINI.

Alhier komt zeer wel ten paſſe 't geen Horatius in zyne Dichtkunſt met zo veel oordeel zegt (*):

Die iets geweldig tracht verſcheiden te verklaren
Maalt een dolphyn in 't woud, een wild zwyn in de baren.

ARETIN.

My blyft noch overig van de beweeging te ſpreken, die mede haar nut, behaaglyke en aanmerkenswaardige heeft, vermits het inderdaad aangenaam en verwonderlyk voor den beſchouwer is, als het ware, een bezield beeld op hout, doek of marmer te zien, 't geen zich ſchynt te beweegen. Doch die beweeging moet niet altoos en in alle beelden plaats hebben, dewyl de menſchen en de dieren zich niet altoos beweegen; maar gematigd en verſcheide zyn, naar de verſchillende hoedanigheid der onderwerpen. Somtyds zal een' gemaklyke en aangename ruſt meer behagen, dan een' gedwonge en ontydige beweeging. Alle beelden moeten natuurlyk verrichten 't gunt zy ſchynen te doen, gelyk ik, van de Inventie ſprekende, gezegt heb; zo dat, wanneer men een beeld zyn zydgeweer ziet trekken, de beweeging van den arm ſterk zy, en de hand den greep met yver ſchy-

(*) *Qui variare cupit rem prodigialiter unam*
Delphinum ſylvis appingit, fluctibus aprum.

Digitized by Google

ſchyne te vatten, gelyk zulx voegt; wanneer een ander loopt, tone een ieder lid van zyn lighaam, dat het ter ſpoeding medewerkt, en indien het gekleed is, waaje de wind op een' waarſchynlyke, dat is, natuurlyke wyze door zyne klederen. Het is ten uitterſten noodzaaklyk, op dit alles te letten.

FABRINI.

Die deze regelen niet in acht nemen wil, kieze vry een ander beroep.

ARETIN.

Somtyds gebeurt het ook, dat gantſche beelden, of enige der partyen in 't verkort gezien worden. Dit moet met veel oordeel en beſcheidenheid geſchieden, en men, naar myn begrip, zodanige beelden niet dan zelden ten paſſe brengen; want zo ſchaarſch de verkorte beelden zyn, zo veel te grotere verwondering verwekken zy; te meer noch, wanneer de Schilder door de bekrompenheid van plaats zich van verkortingen bedienen moet, om 'er een groot beeld in te brengen. Echter kan hy dezelve nu of dan gebruiken, om zyne bekwaamheid in dezen te tonen.

FABRINI.

Ik heb my laten zeggen, dat de verkortingen onder de grootſte bezwaarlykheden der konſt gerekent worden, en had my mitsdien verbeelt, dat die dezelve het meeſt in zyne Tafereelen vertoonde, den grootſten lof verdiende.

ARETIN.

Een Schilder behoort geen roem te zoeken uit een enkel gedeelte zyner konſt, maar uit allen, en inzonderheid uit die behagen; want indien de Schilder niet behaagt, verkrygt hy geen

Digitized by Google

geen naam, en blyft onbekend. Ik verſta alhier onder behagen geenzins, dat een Tafereel het gemeen gros, ja zelfs in den eerſten opſlag de ogen van verſtandige kenners ſtreelt; maar dat zyne verdienſten langs hoe groter worden, naar mate men 'er zyn oog op geveſtigt houdt, gelyk goede Dichters meer behagen, hoe menigerwerf men dezelve leeſt, en by de lezers begeerte verwekken, om het reeds gelezene te herlezen. Weinigen verſtaan zich op de verkortingen, en derhalven behagen zy ook aan weinigen; zelfs baren zy ſomtyds meer ongenoegen dan vermaak aan die zich des verſtaan. Echter moet ik zeggen: wanneer zy wel geplaatſt zyn, bedriegen zy de ogen der aanſchouwers; want menigmaal menen zy, dat 't geen geen voet lang is, zyne juiſte regelmate en Evenredigheid heeft. Dus verhaalt ons Plinius, dat Apelles den groten Alexander in den tempel van Diana te Epheſe met den blixem in de hand geſchildert hebbende, de vingeren als uitkwamen en de blixemen buiten het ſtuk ſcheen te ſchieten, 't geen Apelles niet dan door middel der verkortingen heeft konnen te weeg brengen. Niettegenſtaande dat alles oordeel ik, om de boven aangehaalde redenen, dat men dezelve niet te verre zoeken en enkel ſchaarſch gebruiken moet, om het vermaak van het oog niet te ſtoren.

FABRINI.

Voor myn deel zoude ik, wanneer ik een Schilder was, de verkortingen juiſt niet altoos, maar dikwerf ten paſſe brengen, in hope, daar door meer roem te behalen, dan wanneer ik ze zelden gebruikte.

Digitized by Google

ARETIN.

Gy zyt vry geboren, en zoudt konnen doen wat u behaagde; doch ik zeg, dat geheel iets anders vereiſcht wordt, om een goed en volmaakt Schilder te zyn; en een enkel beeld, ten rechten paſſe verkort, toont genoeg, dat indien een Schilder wilde, hy alle in 't verkort konde afbeelden. Van 't Coloriet handelende, zal ik van het hogen en diepen der beelden ſpreken.

FABRINI.

Zonder dat ſchynen de beelden 't geen zy zyn, naamlyk plat en geſchilderd.

ARETIN.

Tot hier toe hebben wy een beeld naakt beſchouwt; thans zullen wy met weinige woorden van de kleeding ſpreken, vermits men de Gevoeglykheden in acht nemende, 't gewaad, gelyk ik gezegt heb, overeenkomſtig 't gebruik der volkeren en de hoedanigheid der perſonen maken moet. Derhalven zal de Schilder, een Apoſtel malende, hem geen kort kleed, en een kapitein afbeeldende, hem geen pleitrok met lange neêrhangende mouwen geven. Wat de ſtoffen betreft, behoort de Schilder op hare hoedanigheid acht te geven; want fluweel maakt andere plooijen dan lywaat, en lywaat anderen dan dik laken. Ook moet men de plooijen wel op hare plaats leggen, zulx zy het onderſte vertonen en zich gemaklyk wenden naar den kant, daar zy natuurlyk moeten zyn, maar niet ſchynen te ſnyden, of aan het vel vaſt te wezen. Gelyk ook een' te grote ſchraalheid het beeld te arm en onbehaaglyk maakt, baren te veel plooijen verbyſtering, en zyn onaangenaam voor 't oog, De

hou-

Digitized by Google

houde men hierin mede de middelmate, die in alle zaken zo hoog geacht wordt.

FABRINI.

Gewis verdient men veel lof, wanneer men zyne beelden wel kleedt.

ARETIN.

Nu ga ik tot het Coloriet over. Van wat gewicht dit zy, leren ons de voorbeelden van zodanige Schilders, die vogelen en paarden bedrogen.

FABRINI.

Die gevallen kan ik my niet herinneren.

ARETIN.

De kinderen zelven zullen u weten te verhalen, dat een zeker Schilder (Zeuxis was het) de druiven zo natuurlyk afgebeelt hadt, dat de vogelen, menende het ware druiven te zyn, 'er op afkwamen: en Apelles enige paarden, door verſcheide Schilders afgemaald, aan ware paarden vertoont hebbende, gaven zy gene blyken dezelve voor andere paarden aan te zien; doch toen hy een zyner Tafereelen, waarin hy een paard geſchildert hadt, by die dieren bragt, begonnen zy terſtond te rinneken.

FABRINI.

Een treflyk blyk van Apelles uitmuntende bekwaamheid.

ARETIN.

Gy zult waarſchynlyk wel gelezen hebben, dat Parrhaſius om ſtryd tegens Zeuxis ſchilderende, in zyn Tafereel enkel een gordyn verbeelde, waar achter een ander ſchildery ſcheen verborgen te zyn, en dat hy dat gordyn zo natuurlyk verbeeldt hadt, dat Zeuxis verſcheide malen beval, het weg te ſchuiven, om het ſtuk,

't geen

't geen hy meende 'er achter te zyn, te konnen zien; doch eindelyk zyne vergisſing ontdekkende, beleedt overtroffen te zyn, vermits hy, wel is waar, vogelen misleid, doch Parrhaſius hem zelven, die zyn meeſter was geweeſt, bedrogen hadt. Protogenes ook 't ſchuim aan den bek van een paard, 't geen hy als moede en afgemat geſchildert hadt, natuurlyk willende verbeelden, beproefde zulx verſcheide malen, zonder het naar zyn genoegen te konnen treffen: eindelyk gramſtorig wordende, wierp hy de ſpongie, waarmede hy zyne penſeelen afwiſchte, tegens den bek van het paard, en bragt daar door toevallig te weeg 't gunt hy met zyne gantſche konſt niet hadt konnen uitwerken.

FABRINI.

Des was dit in den Schilder meer geluk dan wysheid.

ARETIN.

Echter toont het, wat moeite zich de ouden gaven, om wel te coloreeren, ten einde hunne Tafereelen natuurlyk te doen zyn. Het Coloriet is buiten tegenſpraak van zo veel belang en heeft een' zo grote kracht, dat wanneer een Schilder de Tinten wel weet te leggen, en het vleeſch en de eigenſchap van iedere zaak, hoedanig zy zy, wel te treffen, hy zyne beelden als bezield en zodanig doet voorkomen, dat aan dezelve enkel de ſpraak ſchynt te ontbreken. Het voornaamſte deel van 't Coloriet is het Contraſt, veroorzaakt door den Dag en de Schaduw, waar in men een midde vindt, 't geen het eene tegenſtrydige met het ander verenende, de beelden rond en naar vereiſch op een meerderen of minderen afſtand ſtaande doet ſchynen;

Digitized by Google

nen; want de Schilder in hen te plaatſen alle verwarring verhoeden moet. Alhier is het ook ten hoogſten noodzaaklyk, een' volmaakte kennis van het Perſpectief te bezitten tot het verminderen der voorwerpen, die afwyken, of ſchynen af te wyken. Doch vooral behoort men op 't Coloriet een naauwkeurig oog te houden, en in het vleeſch het tedere in acht te nemen, dewyl enigen het zo in Couleur als hardheid rood| marmer gelyk, en de ſchaduwen zo zwaar maken, dat zy geheel zwart worden. Anderen coloreeren hun vleeſch te wit, en zoude ik gemeenlyk die vermilioene wangen en coralyne lippen uit myne Tafereelen bannen, vermits zodanige aangezichten masken gelyken. Wy lezen, dat Apelles zich dikwerf van het bruine bediende, waarom Propertius zyne Cynthia, die zich blankette, daar van afmanende, zeide, dat hy wenſchte, dat hare couleur zich zo eenvoudig en zuiver vertoonde, als men in de Tafereelen van Apelles zag. Ondertuſſchen moet men zyne couleur naar de kunnen, jaren en hoedanigheid der perſonen veranderen; naar de kunnen, vermits doorgaans het naakt van een' jonge dochter een' andere couleur dan dat van een jongeling vereiſcht; naar de jaren, doordien de couleur van een' oude vrouw anders dan die van een ouden man is, en naar de hoedanigheid, dewyl men in een boer niet zoeken moet, 't geen aan een edelman voegt.

FABRINI.

Zo ik meen heeft men van die verkeerde couleuren een kenbaar voorbeeld in een Tafereel van Lourens Loto alhier te Venetië in de Karmeliter kerk.

ARE-

Digitized by Google

ARETIN.

Het ontbreekt ons aan gene voorbeelden van andere Schilders, doch die, wanneer ik daar van in hun bywezen ſprak, den neus zouden ophalen. De mengeling der Couleuren moet derhalven gematigt en op zodanig een' wyze geſchieden, dat men alles natuurlyk afbeeldt, en niets overig laat, 't geen de ogen kwetſen kan, hoedanig zyn de lynen der omtrekken, die men vermyden moet, dewyl de natuur dezelve zo min vertoont, als het zwart in de ſchaduwen, waarvan ik zo even ſprak. Die Lichten en Schaduwen, konſtig en met oordeel geplaatſt, ronden de beelden, en doen hen uitkomen; want zonder die hoging en dieping ſchynen de beelden, gelyk gy wel gezegt hebt, geſchildert en plat. Die zich dan hier op verſtaat, bezit een der gewichtigſte vereiſchtens in de Schilderkunde. Des beſtaat de grootſte zwarigheid van het Coloriet in 't wel nabootſen van het vleeſch, in de verſcheidenheid der Couleuren en in de zachte behandeling. Vervolgens behoort men de Couleuren van het laken, de zyde, het goud enz. zo natuurlyk na te volgen, dat men in alle de ſtoffen naar hare hoedanigheid hare hard- of zachtheid meent te konnen zien; het blinken der wapenen, de duiſterheid van den nacht, de helderheid van den dag, den blixem, het vuur, de vlam, het water, de aarde, ſtenen, kruiden, bomen, bladen, vruchten, bloemen, gebouwen, huizen, dieren en andere voorwerpen, zo wel af te beelden, dat het oog zich niet verzadigen kan, in dezelve te beſchouwen. Men mene niet, dat de kracht van het Coloriet in de keuze van ſchone verwen beſta, gelyk in het

ſcho-

Digitized by Google

ſchone lak, in het ſchone blaauw, groen en andere verwen, vermits dezen op zich zelven ſchoon zyn, zonder dat men dezelve bewerkt; doch het fyne der konſt is, te weten die verwen te plaatſen daar zy behoren. Ik heb in deze ſtad een Schilder gekent, die het kamelot wonder wel wiſt na te bootſen; doch gene bekwaamheid hadt, zyn naakt daar mede te kleeden; zulx het geen gewaad ſcheen te zyn, maar een ſtuk kamelot, toevallig op het beeld geworpen. Anderen in het tegendeel weten de verſcheidenheid der Couleuren in de ſtoffen niet te treffen; maar gebruiken enkel de ruwe verwen, zodanig zy zyn, invoegen men in hun werk niet dan de verwen pryzen kan.

FABRINI.

Hier in, dunkt my, wordt een' zekere gevoeglyke onachtzaamheid vereiſcht; zulx men geen te groten luiſter noch gemaaktheid in de Couleuren, maar alomme een' aangename Houding en Harmoni zie. Sommige Schilders hebben hunne beelden zo glanſig gemaalt, dat zy geblanket ſchenen, en het hair zo zorgvuldig geſchikt, dat geen enkel hairtje van zyne plaats was. Dit houde ik veeleer voor een' feil, dan deugd, vermits men daar door tot in het gemaakte vervalt, 't geen de ſierlykheid van alle zaken wegneemt. Hierom zeide de ſchrandere Petrarcha (*) van het hoofdhair zyner Laura ſprekende; dat het hing

Onachtzaam naar de konſt in los gekrulde lokken.

Om de zelfde reden waarſchouwt Horatius ons

(*) *Negletto ad arte, innanellato & birto.*

ons ook, een Gedicht niet overmatig op te sieren.

ARETIN.

Vooral moet men een' zo bezorgde beſtiptheid vermyden. Dit deedt Apelles zeggen, dat Protogenes (zo ik my niet bedrieg) hem in ieder deel der konſt gelyk was, ja mooglyk overtrof; doch hierin niet evenaarde, vermits hy niet, gelyk hy, het juiſte ogenblik wiſt, op 't welk men van zyn werk afſcheiden moet.

FABRINI.

O hoe nadelig is de overmaat van naauwkeurigheid den Schryveren! want daar men beſpeurt, dat zy zich 'er veel werk aan gegeven hebben, aldaar vindt men ook hardheid en gemaaktheid, die altoos den lezer onaangenaam zyn.

ARETIN.

Eindelyk begeert men noch een ander vereiſchte in den Schilder, by mangel van 't welk zyn werk koud wordt, en zyne beelden dood en zonder beweeging ſchynen, naamlyk dat de beelden de Hartstochten der beſchouwers aandoen, door de enen te ontroeren, den anderen te verblyden, dezen tot medelyden, genen tot toorn aan te zetten, naar het onderwerp der hiſtori is. Zonder dat denke de Schilder, dat hy niets gedaan hebbe, want het, als 't ware, de ſouſſe van alle goede eigenſchappen is. Dit wordt zo wel ook in den Dichter, Geſchichtſchryver en Redenaar, als in den Schilder vereiſcht. Indien in iets, 't geen geſchreven of uitgeſproken wordt, die kracht ontbreekt, ontbreken 'er ook de geeſt en het leven aan. De Schilder kan my niet beweegen, wanneer hy zelf, alvorens zyne beelden te voltooijen, die zelfde Hartstochten of aandoeningen niet

Digitized by Google

niet gevoelt heeft, welke hy by anderen verwekken wil. Hierom zeide Horatius, dien gy reeds verscheidemalen aangehaalt hebt:

——— ——— (*) *Wilt gy dat ik zal weenen,*
Ween zelfs eerst ———

Geen' koude hand kan verwarmen wat zy aanraakt. Doch Dante besloot de uitmuntenheid van een Tafereel zeer nadruklyk in dezen enkelen regel (†):

De doden schenen dood, de levenden te leven.

Dewyl nu het bejagen der volmaaktheid van de uitmuntenheid der Schilderkunde, waartoe zo veel vereischt wordt, een' bezwaarlyke en afmattende onderneeming en ene gifte is, die de mildadigheid des Hemels aan zeer weinigen schenkt (want men waarlyk zo wel een Schilder als een Dichter geboren, en de een zo wel als de ander een zoon van de natuur moet zyn) is het geenzins te vermoeden, gelyk ik by den aanvang gezegt heb, dat 'er slegts ene enkele manier van volmaakt schilderen zoude zyn. Doch gelyk het gelaat en de geaartheid der menschen verschillende is, behoren de manieren ook verscheiden te zyn; volgende een ieder die, naar welke hy uit de natuur overhelt. Van daar zyn verschillende vernuften gesproten, sommigen minzaam, anderen stuursch, genen lieflyk en bekoor-

(*) ——— *Si vis me flere, dolendum est*
Primum ipsi tibi.
(†) *Morti li morti, e i vivi parean vivi.*

koorlyk, dezen ſtatig en deftig. Dit ontmoet men insgelyx in de Geſchichtſchryveren, Dichters en Redenaren. Doch hiervan zullen wy een weinig lager ſpreken, en thans handelen van de tegenſtelling, die oorzaak tot ons geſprek gegeven heeft

FABRINI.

Daar naar heb ik reeds een geruimen tyd verlangt.

ARETIN.

Het weinige, dat ik gezegt heb, bevat in 't grove al wat de Schilderkunde betreft. Indien gy andere byzonderheden begeert, lees het werk van Vaſari, en het boekske, door Leo Battiſta Alberti over de Schilderkunde geſchreven en door Domenichi zo gelukkig vertaald, als hy vele andere gedaan heeft.

FABRINI.

Al 't geen ge my 'er van gezegt hebt, leert (mynes erachtens) niet ſlegts, wel te oordeelen, maar zelfs om wel te ſchilderen; vermits het overige meeſt in de oeffening en ervarenheid beſtaat. Inzonderheid behagen my twee zaken, te weten, dat de Schilderkunde de Hartstochten behoort aan te doen, en dat men een Schilder geboren moet zyn. Velen waarlyk heeft het aan den arbeid niet ontbroken, en echter zyn zy, hoe zeer zy zich ook met het hogen en diepen en het ſchilderen naar 't Leven vermoeit hebben, altoos in hunne ſobere manier gebleven. Anderen, een geruimen tyd zeer gelukkige en fraaije beginſelen getoont hebbende, en door 't volgen van 't Leven treflyk gevordert zynde, verlieten 't zelve niet zodra, of gingen den kreefften gang, en deden eindelyk niets meer. Alhier

hier voegt van paſſe, 't geen Arioſte zo zinryk zegt (*):

Gewis zyn Dichters zwaar en Schilders ſchaarſch te vinden;
'k Zeg Schilders, die den naam van Schilders waardig zyn.

Wat de aandoening betreft, heb ik alhier (te Venetië) weinige Tafereelen gezien (die van den uitmuntenden Titiaan alleen uitgeſloten) welke aandoen.

ARETIN.

Indien wy dan alle de vereiſchtens in een Schilder, of alle de deelen, die in de Schilderkunde vereiſcht worden, beſchouwen, zullen wy bevinden, dat Michel Angelo één enig bezit, naamlyk de Teekening, en dat Raphaël daar tegen dezelve alle, of ten minſten de meeſten bezeten heeft; want de menſch geen God is, in wien niets ontbreekt: en zo Raphaël iets ontbrak, was zulx zeer gering en van weinig belang.

FABRINI.

Ik verwacht, dat ge my dit bewyzen zult.

ARETIN.

In de eerſte plaats, wat de Inventie betreft, zal een iegelyk, die de Tafereelen van beide ſtukswyze beſchouwt en nagaat, welhaaſt ontdekken, dat Raphaël al 't geen daartoe behoort ten naawkeurigſten, doch Michel Angelo weinig of niet in acht genomen heeft.

FA-

(*) *Sono i Poeti & i Pittori pochi;*
Pittori, che non ſian del nome indegni.

FABRINI.

Zie daar, zo my toeſchynt, reeds ene grote ongelykheid.

ARETIN.

Ik zeg niets bezyden de waarheid: des zult ge my geduldig gelieven aan te horen. Stellen wy aan een kant 't gunt de hiſtori betreft, waar in Raphaël de Schryvers zodanig wiſt na te volgen, dat lieden van oordeel menen, dat hy de gevallen in zyne Tafereelen beter dan zy in hunne boeken afgebeelt hebbe, of dat hy hun hier in ten minſten gelyk is. Aangaande de gevoeglykheid week Raphaël nooit van dezelve, maar ſchilderde de kindertjes (*) poezelig en teder, de mannen fors, en de vrouwen zo zagt als hare kunne voegt.

FABRINI.

Wel nu, heeft de grote Michel Angelo niet een gelyke gevoeglykheid in acht genomen?

ARETIN.

Indien ik u en zyne voorſtanders naar den mond praten wilde, zoude ik ja zeggen; doch zo gy my naar de waarheid vraagt, antwoord ik neen. Offchoon men in de Tafereelen van Michel Angelo in 't algemeen het onderſcheid der jaren en kunnen vindt ('t geen een ieder tonen kan) zal men zulx echter uit de ſchikking der muskelen niet ontdekken. Ik wil zyne werken niet beriſpen, want ik hem hoog ſchat, en zyne verdienſten hem den naam van een groot man waardig maken: ook is het niet nodig. Maar wat zult ge van het eerbare zeggen? meent ge,

(*) Titiaan in zyn tyd overtrof hem verre in de tederheid, en na dezen Francis van Quenoi, gezegt de Vlaminger.

Digitized by Google

ge, dat het, om het moeilyke van de konſt te tonen, altoos geoorlooft zy, zodanige deelen naakt te tonen, die de zedigheid en ſchaamte gedekt houden, zonder op de heiligheid der perſonen, die verbeelt, of de plaatſen daar dezelve vertoont worden, acht te geven.

FABRINI.

Gy zyt te naauw gezet en te beſchroomd (*).

ARETIN.

Wie zal durven ſtaande houden, dat wanneer men in de kerk van St. Pieter, Prins der Apoſtelen, in Rome, werwaards al de waereld zamenvloeit, in de Kapel van den Paus zo vele naakte beelden geſchilderd ziet, die zich zonder ſchaamte van voren en van achteren vertonen: wie zal, vraag ik, durven ſtaande houden, dat daarin niets kwaads gelegen zy? De wetten verbieden het drukken van oneerbare boeken. Des te meer behoorde men zodanige Tafereelen te verbieden. Want, ik bid u, waar toe dienen zy aldaar? Meent ge, dat zy de Godsvrucht opwekken? of leiden zy op tot de beſchouwing van Godlyke dingen? Doch wy houden zulx Michel Angelo om zyne grote bekwaamheid ten goede. In enen anderen ware het onvergeeflyk. Het zy ons nochtans geoorloofd, de waarheid te zeggen. Indien ons dit niet vry ſtaat, herroep ik al myn gezegde, offchoon ik het niet zeg om te berifpen, of te tonen, dat ik het doen kan.

FA-

(*) Wie hadt ooit gedacht, dat men Aretin de naauwgezetheid en beſchroomdheid in 't ſtuk van kuisheid verweeten zoude hebben?

Digitized by Google

FABRINI.

Gezonde ogen, myn heer, bederven of ergeren zich niet, wanneer zy natuurlyke voorwerpen afgebeeld zien; doch zwakke in het tegendeel zien niets met een gezond oordeel: ook kondt ge wel denken, dat wanneer dit een zo kwaad voorbeeld gaf, men het niet dulden zoude. Dewyl gy echter alles zo ſtreng als een Socrates beſchouwt, moet ik u vragen, of Raphaël naar uw gevoelen veel eerbaarheid toonde, toen hy die mans- en vrouwen beelden, welke elkander op een' zo oneerbare ja ſchandelyke wyze omhelzen, teekende, en door Marc Antoon in koper doedt brengen?

ARETIN.

Ik zoude u konnen antwoorden, dat zy niet van Raphaël maar van Julio Romano zyn, die een diſcipel en erfgenaam van Raphaël was. Doch onderſtelt, dat hy dezelve alle of een gedeelte daarvan geteekent hadt, hing hy dezelve noch op de ſtraat, noch in de kerken ten toon. Zy vielen in de handen van Marc Antoon, die, om daar mede iets te winnen, dezelve voor Baviera in koper bragt; en zoude, indien ik my daarmede niet bemoeit had, Marc Antoon om zyne vermetelheid door Leo de X. ſtreng geſtraft zyn (*).

FA-

(*) Deze plaats verdiende wel enige opheldering; want die Teekeningen van Julio Romano zyn, en gemaakt, zo het ten minſten ſchynt, voor Aretin, die de verſen, welke men onder de platen vindt, gedicht heeft, mooglyk om zyne ſchandelyke denkbeelden te meer te doen gelden: en alhier laat men hem zeggen, dat indien hy voor Marc Antoon niet in de bres geſprongen hadt, deze geſtraft zoude zyn. Onder de brieven van Aretin is een aan den Paus Clemens VII. geſchreven, die dit geenzins beveſtigt.

Digitized by Google

FABRINI.

Dat heet, de pil fraai vergulden.

ARETIN.

Ik zeg niet dan 't geen de loutere waarheid is. Het ſtaat den Schilder vry, tot zyne eige verluſtiging het een of ander te maken, gelyk weleer enige Dichteren der oudheid over het beeld van Priapus redelyk kruijig kortswylden, om Mecænas te vermaken en zyne tuinen te roemen; doch in 't openbaar en vooral in gewyde plaatſen en geheiligde onderwerpen moet men de eerbaarheid altoos in 't oog houden. Beter ware het, dat in de beelden van Michel Angelo meer eerbaarheid en minder volmaaktheid van Teekening was, dan nu zy dus voltooit en oneerbaar zyn (*). Raphaël nam die kuiſchheid in zyne werken altoos in acht; invoegen hy, ofſchoon in 't algemeen aan zyne beelden een bevalligen en minzamen zwier gevende, die verrukt en ontvonkt, echter in het gelaat zyner heiligen en vooral in dat van de H. Maagd ſteeds ik weet niet wat ſtatigheid en heiligheid behield, die den aanſchouwer alle ergerlyke gedachten benamen, en dit niet alleen in haar gelaat, maar ook in hare gantſche houding en gebaarden. Dus wint het Raphaël in dat gedeelte der Inventie zo met betrekking tot de hiſtori als de gevoeglykheid.

FABRINI.

Ik geloof niet, dat Michel Angelo in 't ordineeren ener hiſtori voor Raphaël behoeft te zwichten; maar ſtel het tegendeel vaſt, naamlyk

(*) Deze gevoelens zyn zo wel als de volgende heerlyk en zeer Chriſtlyk, maar ergeren in den mond van hem, die ze alhier uitſpreekt.

Digitized by Google

lyk dat hy dezen verre overtreft; want men zegt my, dat hy in de Ordinantie van zyn onvergelyklyk Oordeel zeer vernuftige leenſpreukige zinnen gebragt heeft, die weinige lieden verſtaan.

ARETIN.

Hier in zoude hy lof verdient hebben, vermits hy alsdan die grote Wysgeeren nagebootſt hadt, welke onder den mantel der Dichtkunde de grootſte geheimen der menſchlyke en Godlyke Wysgeerte verbergden, opdat zy door 't gemeen niet verſtaan zouden worden; willende gene paarlen voor de zwynen werpen. Ook wilde ik my wel verzekert houden, dat in 't gemelde Oordeel van Michel Angelo zo veel zinrykheid ware, indien ik 'er teffens geen belagchlyke dingen in vond.

FABRINI.

Wat belagchlyke dingen, bid ik u doch?

ARETIN.

Is het niet belagchlyk, in den Hemel onder de menigte zielen der welgelukzaligen enigen te verzinnen, die elkander teder kuſſen, in plaats dat zy in gedachten opgetogen en verrukt zouden zyn, door de hemelſche beſpiegeling, en het troofſtryke vonnis, 't geen over haar zal uitgeſproken worden in een zo vreeslyken dag, als wy lezen en vaſtlyk geloven dat de jongſte dag wezen zal, van welken in de Schrift gezegt wordt, dat de dood en de natuur beven zullen, vermits het gantſche menſchlyk geſlacht alsdan opſtaan moet, om aan God, den rechtvaardigen Rechter aller dingen, rekenſchap te doen, een iegelyk van 't geen hy gedaan heeft, 't zy goed, 't zy kwaad. Eindelyk, wat verborgen zin wil het

het bevatten, dat hy den Zaligmaker zonder baard afbeeldt? of dat een duivel een groot beeld, 't geen hy by 't gemacht zodanig heeft aangegrepen, dat het van pyn op zyn vinger byt, naar beneden trekt? Laat ik, bid ik u, niet meer zeggen, opdat ik geen kwaad ſchyne te ſpreken van een man, die anderzins zo uitmuntend is.

FABRINI.

Ik zeg noch eens, dat in 't gemelde Tafereel de Inventie zeer vernuftig is en door weinige perſonen begrepen wordt.

ARETIN.

Het is, geloof ik, gantſch niet pryslyk, dat kinderen, vrouwen en maagden in die beelden ongedekt dingen zien en elkander tonen konnen, die met de eerbaarheid geenzins overeenkomen, en dat enkel geleerden het leenſpreukige, dat in dezelve verborgen is, konnen doorgronden. Alhier komt ten paſſe, 't geen men van een zekeren geleerden en heiligen man verhaalt, dat hy de Hekeldichten van Perſius, die onbegryplyk duiſter zyn, lezende, zeide: *zo gy niet verſtaan wilt zyn, wil ik u ook niet verſtaan*, werpende daarop het boek in 't vuur tot een bekwaam offer voor Vulkaan. Van gelyken zeg ik, dat dewyl Michel Angelo niet wil, dat zyne Inventien door enige anderen dan weinige geleerden begrepen worden, ik, die onder dat getal niet ben, dezelve voor hen overlaat. Wel aan, wy hebben Michel Angelo nu in gewyde hiſtorien beſchouwt, beſchouwen wy thans Raphaël in de ongewyde, zo zullen wy, indien wy hem in dezen zedig en eerbaar vinden, ligt opmaken

Digitized by Google

konnen, hoe veel te meer hy het in de andere onderwerpen is.

FABRINI.

Ik zal u met vermaak aanhoren.

ARETIN.

Ik weet niet, of ge by onzen vriend Dolce de Teekening van Roxana van de hand van Raphaël, en die in prent uitgaat, gezien hebt.

FABRINI.

Daar ſtaat my niets van voor.

ARETIN.

Zy is gewasſchen en met wit gehoogt, verbeeldende de kroning van Roxana, een' zeer ſchone dame, op wie Alexander de Grote ſmoorlyk verliefd was. Roxana zit by een bed, in een eerbiedigen en bloden ſtand, en is geheel naakt, behalven dat, om de eerbaarheid te bewaren, een zeer fyn en dun lywaat bedekt 't gunt gedekt moet zyn (*). Men kan zich geen zachtmoediger gelaat, noch tederer lighaam verbeelden, vleeſchig zo veel gevoeglyk, en niet te lang van geſtalte, maar tenger zo veel nodig is. Een naakt gevleugeld kind ontſchoeit haar, en een ander van boven ſchikt haar het hair. Een weinig van daar is een jongeling, mede naakt, verbeeldende Hymen, den God der bruiloft, die Roxana met den vinger aan Alexander wyſt, als

(*) Ik heb de Teekening, van welke alhier geſproken wordt, in handen gehad. Zy is thans te Parys, alwaar men 'er twee heeft, de ene in rood kryt met geheel naakte beelden, en de andere gewasſchen, zynde die, welke Aretin beſchryft; maar Roxana zit op een bed. Die beide Teekeningen heeft men onlangs in plaat gebragt. Zy zyn buiten twyfel van Raphaël en zeer fraai, en hebben Rubens toebehoort.

Digitized by Google

als om hem tot het ſpel van Venus of Juno te nodigen; en een ander, een' fakkel dragende. Een weinig verder ziet men een' groep kindertjes, waarvan enigen een uit hun op den beukelaar van Alexander torſſen, tonende ene vermoeitheid en levendigheid, hunne jaren voegende, terwyl een ander een' lans draagt. Weder een ander het borſtwapen aangetogen hebbende, doch tegens 't gewicht niet beſtand geweeſt zynde, is ter aarde gevallen, en ſchynt te ſchreijen. Alle zyn zy verſchillende van houding en ſtand, en zeer ſchoon. In 't ordineeren der Tekening heeft zich Raphaël aan de hiſtori, de gevoeglykheid en de eerbaarheid gehouden, en, als een ſtomme Dichter, Hymen en de kindertjes van zyne Inventie 'er by gevoegt.

FABRINI.

Ik meen die Inventie in Lucianus gelezen te hebben.

ARETIN.

Hoe het daarmede zy, is zy zo wel uitgedrukt, dat men in twyffel konde ſtaan, of Raphaël haar uit de werken van Lucianus, dan Lucianus uit de Tafereelen van Raphaël genomen hebbe, indien men niet wiſt, dat Lucianus enige eeuwen voor hem in de waereld geweeſt is. Doch wat is daar aan gelegen? Virgilius beſchreef insgelyx zyn Laocoon, zodanig hy hem te voren in een ſtandbeeld, waaraan drie Beeldhouwers van Rhodus (*) gearbeid hadden, en 't geen men tot een ieders verwondering noch te Rome vindt (†) gezien hadt. Dikwerf gebeurt het,

(*) Ageſander, Polydorus en Anthenodorus.
(†) In een voorhof van 't Vatikaan.

Digitized by Google

het, dat de Schilders hunne Inventien uit de Dichters, en dezen daarentegen de hunnen uit de Schilders halen. Het zelfde zoude ik u van zyne ſchone Galathea (*) konnen zeggen, die met de fraaije gedichten van Politiaan en velen zyner aartige gedachten om de ſchoonheid twiſt. Doch ik zoude te langwylig worden: ook kondt gy ze voorheen te Rome gezien hebben, en zien zo veel het u behagen mogt, zonder de heerlyke prenten, door den vernuftigen en berugten Marc Antoon in koper gebragt, te rekenen, noch die van de eige hand van Raphaël (†), welke by verſcheide perſonen gevonden worden, wier getal oneindig is, en tot een onwederſpreekelyk bewys der vruchtbaarheid van dien uitmuntenden geeſt ſtrekt. In dezelve alle vindt men wonderbaar ſchone Inventien, met alle de omſtandigheden, waar van ik geſproken heb: en wat de gewyde hiſtorien betreft, behoeft men ſlegts het Tafereel van Ste. Cecilia aan 't orgel der Kerk van St. Jan van den berg te Bologne, en dat der Verheerlyking van Chriſtus op den berg (§), 't geen men in de Kerk van St. Pieter Mon-

(*) Die fraaije Galathea is in 't paleis, 't welk Auguſtin Ghigi te Rome by la Longara deedt bouwen, en dat zedert het klein Farneſe genaamt is. In 't zelfde paleis vindt men ook de hiſtori van Pſiche van Raphaël, die ten dele door zyne diſcipelen naar zyne Teekeningen geſchildert is, gelyk de meeſten der werken van dien groten man zyn. Sedert heeft Carlo Maratti die Tafereelen, welke bedorven waren, herſtelt.

(†) Die prenten van de hand van Raphaël ken ik niet: zy mocten zeer konſtig en fraai zyn.

(§) Dit is het laatſte ſtuk, 't geen hy geſchildert heeft, en men zegt, dat het geheel van hem is, uitgenomen enige kleinigheden, die onvoltooid gebleven waren, toen hy ſtierf, en waar aan Julio Romano de laatſte hand gelegt heeft.

Digitized by Google

Montorio te Rome vindt, aan te halen, gezwegen een' menigte andere Tafereelen, die men door gantſch Italië ziet, en die van een' uitmuntende ſchoonheid zyn.

FABRINI.

Ik heb inderdaad te Rome en elders vele ſtukken van Raphaël gezien, verwonderlyk ſchoon, en die, wat de Inventie betreft, Michel Angelo evenaren, ja zelfs overtreffen. Doch hoe kondt ge hem ten aanzien der Teekening met dezen gelyk ſtellen?

ARETIN.

Fabrini, ik laat u en zal u ook altoos in uw gevoelen laten; konnende niets anders doen, dewyl al de waereld zich door redenen niet laat overtuigen, 't geen uit hoofdigheid, onkunde of toegenegenheid ontſtaat. De beide eerſten hebben by u gene plaats, en het derde is gewis verſchoonlyk: ook heb ik u te voren gezegt, dat een goed oog de dingen wel eens verkeerd ziet. Doch aangaande de Teekening, die het twede gedeelte is, moeten wy den menſch naakt en gekleed beſchouwen. Ik beken, dat ten aanzien der naakte beelden Michel Angelo een wonder, en, om zo te ſpreken, meer dan menſchlyk is. Niemand heeft hem daarin ooit overtroffen; ik meen in een' enkele manier, naamlyk een naakt vol muskelen en gezocht, met zeer ſtoute verkortingen en bewegingen, die alle het bezwaarlyke van de konſt tonen; ook is ieder lid zyner lighamen, ja alles, zo heerlyk, dat men zich niets uitmuntender noch volmaakter verbeelden kan. Doch voor de reſt is hy niet alleen beneden zich zelven, maar ook beneden anderen; want hy weet noch wil het onderſcheid

van

van jaren en kunnen, waarvan wy hier boven geſproken hebben, en waarin Raphaël zo verwonderlyk is, niet in acht nemen: en kortom, die een enkel beeld van Michel Angelo ziet, ziet ze alle Daarenboven moet men opmerken, dat Michel Angelo in het naakt de yſelykſte en te verre gezochte, en Raphaël de aangenaamſte en behaaglykſte geſtaltens gekozen heeft. Hierom hebben ſommigen Michel Angelo by Dante, en Raphaël by Petrarcha vergeleken.

FABRINI.

Maak my, bid ik u, zodanige vergelykingen niet, offchoon zy ten mynen voordeele zyn; want men in Dante merg en geleerdheid, en in Petrarcha niet dan aangenaamheid van ſtyl en dichtkundige ſieraden vindt. Dit herinnert my een Franciskaner Monnik, die, voor enige jaren alhier te Venetië predikende, verſcheide malen die beide Dichters aanhaalde, en gewoon was Dante den heer September, en Petrarcha den heer May te noemen; zinſpeelende op de jaargetyden, waar van het één vrucht en het ander bloemryk is. Maar ſtel u een naakt van Michel Angelo en een ander van Raphaël voor ogen, beſchouw dezelve zeer naauwkeurig, en oordeel dan, wie van beide het volmaakſte is.

ARETIN.

Ik zeg noch eens, dat Raphaël alle ſoorten van naakte beelden wel wiſt te verbeelden; dat Michel Angelo in ene enkele ſoort verwonderlyk wel ſlaagde, en dat de naakte beelden van den eerſtgenoemden die van den laatſtgemelden te boven gaan, vermits zy meer behagen. Ik zal 'er niet byvoegen, 't geen eens een fraaije geeſt zeide: dat Michel Angelo zakdragers, en Ra-

Digitized by Google

Raphaël edellieden ſchilderde; want, gelyk ik reeds aangemert heb, heeft Raphaël alle ſoorten van naakte beelden geſchildert, bevallige, verſchriklyke en gemuskelde, doch in gematigder en zachter ſtanden. Uit de natuur beminde hy de beſchaafdheid en kieſchheid, dewyl hy in zyne manieren en zeden zeer heuſch en minzaam was, invoegen hem een ieder niet min beminde, dan zyne ſtukken een iegelyk behaagden.

FABRINI.

Het is niet genoeg, te zeggen: dit naakt is zo volmaakt en ſchoon als dat ander. Men moet het bewyzen.

ARETIN.

Antwoord my eerſt op deze vragen: zyn de naakte beelden van Raphaël verminkt? zyn zy dwergachtig? zyn zy te vleeſchig? zyn zy dor? zyn de Muskelen niet wel geplaatſt? of hebben zy andere feilen?

FABRINI.

Al de waereld zegt, dat zy goed zyn; doch dat men 'er zo veel kunſt niet in vindt, als in die van Michel Angelo.

ARETIN.

Wat is die konſt?

FABRINI.

Zy hebben die fraaije omtrekken niet, welke men in de naakte beelden van dezen ziet.

ARETIN.

Wat zyn die fraaije omtrekken?

FABRINI.

Wat konnen zy anders zyn, dan die die ſchone benen, fraaije voeten, handen, ruggen, buiken en al de reſt vormen?

ARE-

ARETIN.

Gy gelooft dan niet, noch de voorſtanders van Michel Angelo, dat in de naakte beelden van Raphaël die ſchone partyen zyn?

FABRINI.

Ik zeg niet alleen ſchoon, maar zeer ſchoon, zonder dat zy echter het naakt van Michel Angelo evenaren.

ARETIN.

Van waar haalt gy den regel, om van die ſchoonheden te oordeelen?

FABRINI.

Volgens uw eige zeggen uit het Leven en de Antieke ſtandbeelden, en dat geloof ik mede.

ARETIN.

Gy zult dan bekennen, dat alle de partyen in de naakte beelden van Raphaël ſchoon en uitvoerig zyn; want hy zelden iets anders dan naar 't Leven of 't Antiek ſchilderde: van daar ziet men in zyne beelden die heerlyke hoofden, benen, ruggen, armen, handen en voeten.

FABRINI.

Maar hy toonde de beenderen, muskelen, zekere kleine ſpieren, en andere kleine merken zo kenbaar niet, als Michel Angelo.

ARETIN.

Dat alles toonde hy in beelden, die zulx vereiſchten, en waarin het ten paſſe kwam; doch Michel Angelo (het zy zonder verongelyking gezegt) toonde het ſomtyds meer dan wel voegt. Daarenboven behoort gy u te herinneren, dat het, gelyk ik u gezegt heb, van ongelyk meer belang is, de beenderen met een vol en teder vleeſch te dekken, dan vel en been te ſchilderen, en om dit te bewyzen, antwoord ik u, dat

de

Digitized by Google

de ouden merendeels hunne beelden teder en min gezocht maakten; doch echter heeft Raphaël zich daarom niet altoos aan het ele gehouden, maar in het tegendeel, in zyne beelden een' verſcheidenheid in acht nemende, zyne naakte zo gezocht, vol muskelen en zwaar, als nodig was, gemaakt, gelyk men in zyne veldſlagen, in den gryzaart, door zyn zoon weggevoerd, en in verſcheide anderen ziet. Doch hy verbondt zich niet te zeer aan die manier, vermits zyn grootſte doeleinde was, te behagen (gelyk het gewis de eerſte eigenſchap van een Schilder behoort te zyn) en hy, veeleer den bynaam van aangenaam dan verſchriklyk trachtende te erlangen, een anderen verkreeg, naamlyk dien van bekoorlyk; want behalven de Inventie, Teekening, Verſcheidenheid, en behalven dat alle zyne beelden ongemeen aandoen, vindt men 'er (dat meer is) het zelfde voorrecht in, 't geen Plinius zegt, dat de beelden van Apelles hadden, te weten het aanlokkende, 't welk dat ik weet niet wat is, 't geen in de Schilder- zo wel als Dichtkunde gemeenlyk verrukt; invoegen het den geeſt met een onuitſpreeklyk vermaak vervult, offchoon wy niet ontdekken van waar het komt, dat ons zo zeer behaagt. Petrarcha, die ſierlyke en wonderbare Schilder der ſchoonheden en deugden van zyne Laura, dit gedeelte opmerkende, zong:

E un non ſo che ne gli occhi, che in un punto
Po far chiara la notte, oſcuro il die,
E' l mele amaro, & addolcir l' aſcentio.

Dat is: in hare ogen is een ik weet niet wat,

dat in een ogenblik den nacht verlichten, den dag verduisteren, honig bitter en alsem zoet maken kan.

FABRINI.

't Geen gy aanlokkende heet, noemden de Grieken *charis*, en zal ik altoos den naam van bevalligheid geven.

ARETIN.

De grote Raphaël wist ook, wanneer hy wilde, zyne beelden volmaakt in 't verkort te vertonen. Voorts behoef ik u niet te zeggen, dat hy in alle zyne Tafereelen een' zo wonderbare verscheidenheid bragt, dat geen een zyner beelden, 't zy in houding of gebaarden, naar elkander geleek, zulx men ten dezen opzichte by hem gene schaduw vindt van 't geen de hedendaagsche Schilders ten onrechte *manier* noemen, naamlyk, een' kwade gewoonte, die de beelden en aangezichten byna altoos naar elkander doet gelyken; en gelyk Michel Angelo steeds in zyne stukken het bezwaarlyke gezocht heeft, heeft Raphaël zich in het tegendeel op het gemaklyke toegelegt; een' hoedanigheid, als ik gezegt heb, bezwaarlyk te verkrygen, en die hy zo verre bezat, dat zyne Tafereelen als zonder pynzen, zonder arbeid of afmatting gemaakt schynen. 't Zelfde ziet men in de Schryvers, waar van de beste voorkomen de gemaklykste te zyn; gelyk by u Virgilius en Cicero, en by ons Petrarcha en Arioste. Betreffende nu het aandoenende of beweegende, wil ik by 't geen ik reeds aangeroert heb, niets voegen, ten zy gy zeggen mogt, dat zyne beelden niet aandoen.

FA-

Digitized by Google

FABRINI.

Dat zeg ik niet, maar wat dunkt u van die van Michel Angelo?

ARETIN.

Daarop wil ik my niet uitlaten; want een ieder in ſtaat is, over dat vereiſchte te oordeelen, en ik hem in myn geſprek niet gaarne verongelyken wil.

FABRINI.

Gaan wy dan tot 't Coloriet over.

ARETIN.

Wel aan, wy zullen alvorens den menſch gekleed beſchouwen.

FABRINI.

Dit ſtuk konnen wy overſtappen; want ik weet, dat de manier van kleeden van Raphaël geachter dan die van Michel Angelo is; mooglyk vermits Raphaël zich meer op het kleeden zyner beelden, en Michel Angelo op het naakt toegelegt heeft.

ARETIN.

Dat meer is, Raphaël lag zich op beide en Michel Angelo enkel op het laatſte toe: dus meen ik, dat gy thans met my bekennen zult, dat zy in de Teekening elkander gelyk zyn; doch dat in de verſcheidenheid, in 't algemeene, en in de eigenſchap der kunnen en jaren Raphaël Michel Angelo verre overtreft; behalven dat men in zyne Tafereelen iets meer behaaglyx, en een beteren ſmaak vindt; invoegen men nooit iemand heeft aangetroffen, dien zyn ſtukken, wat 't Coloriet betreft, niet behaagden.

FABRINI.

Ik zal het ook in dezen met u eens zyn. Ga, bid ik u, voort.

ARETIN.

De bekoorlyke Raphaël overtrof in 't Coloriet alle die voor hem in olyverw geſchildert hadden, en zo ook in Freſco; ja zelfs hierin noch meer, zulx ik verſcheiden heb horen zeggen, en u insgelyx van myn kant verzekeren kan; dat 't geen Raphaël op muren geſchildert heeft, 't Coloriet in olyverw van de grootſte meeſters te boven gaat. Het is teder, en teffens heerlyk gehoogt en gediept, en bevat al wat de konſt uitwerken kan. Hiervan weet Santo Zago telkens niet genoeg te ſpreken. Deze man is een vaardig en bekwaam Schilder in Freſco, zeer bedreven in de Oudheden, waarvan hy een' menigte bezit, en zeer ervaren in de Geſchichten en Dichtkunde, vermits hy een groot behagen in 't lezen ſchept. Ik zal van 't Coloriet van Michel Angelo niet ſpreken, te meer, dewyl het een ieder bekend is, dat hy zich daarop niet veel heeft toegelegt. Doch Raphaël wiſt met zyne verwen de Vleeſchcouleur, 't Gewaad, de Landſchappen en al wat een Schilder in den zin komen kan, wonderlyk af te beelden. Ook ſchilderde hy Portretten naar het Leven, gelyk die van Julius den II., Leo den X. en van verſcheide grote perſonadien, en maakte dezelve zonderling gelykende. Noch was hy een groot Bouwkundige, zulx Leo de X. na de dood van Bramante (*) hem het beſtier van den bouw der kerk

(*) Bramante was een landsman van Raphaël (dat is mede van Urbino) en beſtondt hem ook enigzins in den bloede. Deze was het, die Julius den II. voorſloeg, hem naar Rome te ontbieden, en de vertrekken van 't Vaticaan te doen ſchilderen, waaraan andere Schilders reeds gearbeid hadden, naamlyk onder andere zyn meeſter Pietro Perugino, van wien hy uit achting enige ſtukken bewaarde.

Digitized by Google

kerk van St. Pieter en van 't paleis opdroeg. Hierom ziet men veeltyds in zyne Tafereelen gebouwen in een zeer fraai perſpectief geplaatſt. Doch hy overleedt jong, 't geen een zeer groot nadeel voor de Schilderkunde was. Echter verbreidde zich zyn roem door alle geweſten van Europa, en ik kan getuigen, 't geen Vaſari naar waarheid verhaalt, dat hy weinige jaren zynes levens als een burger, maar als een Vorſt doorbragt, delende mildlyk zo wel van zyn geld, als van zyne wetenſchap, aan die enigzins behoeftig waren, of die zich der Schilderkunde toewydden. Zelfs meende men doorgaans, dat de Paus willens was, hem tot de waardigheid van Kardinaal te verheffen, dewyl Raphaël, behalven zyne uitmuntenheid in de Schilderkunde, ook met alle deugden, goede zeden, edele en heuſche manieren, een edelman voegende, begaafd was. Die zonderlinge hoedanigheden waren oorzaak, dat de Kardinaal Bibbiena hem zelfs tegens zyn wil aanzette, zyne nichte te trouwen, hoewel hy met dat huwelyk draalde, en het niet voltrok, in hope, dat hem de Paus tot het purper verheffen zoude, gelyk hy zich jegens hem hadt uitgelaten. Die zelfde Paus hadt hem ook kort voor zyn dood met een ampt van Kamerling begiftigt, 't geen zo aanzienlyk als voordeelig was. Raphaël dan (hoop ik, zult gy thans overtuigt zyn) was Michel Angelo in de Schilderkunde niet alleen gelyk, maar overtrof hem zelfs. Wat de Beeldhouwkunde betreft, is de laatſtgenoemde enig, uitmuntend en evenaart de ouden, waarin hy noch myn lof noch dien van een ander behoeft, en niet dan door zich zelven overtroffen kan worden.

Digitized by Google

FABRINI.

Uwe redeneering, myn waarde Aretin, is my ten uitterſte aangenaam, en voortaan zal ik geloven, 't geen gy gelooft; want men zich met zodanige redenen niet miſleiden kan. Doch wy hebben noch tyds genoeg, indien gy niet vermoeid van ſpreken zyt, en het u niet verveelen zoude, my van de uitmuntenheid van enige andere Schilders te onderrechten.

ARETIN.

Ik word van zo weinig redeneerens zo ligt niet moede. Ook heb ik u belooft, en zal niet verzuimen, van enige andere Schilders te ſpreken, opdat gy erkennen moogt, dat de Hemel in onze dagen ons in de Schilder- zo wel als Letterkunde gunſtig is. Des zeg ik, dat Leonard da Vinci Michel Angelo in alles gelyk, doch van een zo hoogvliegenden geeſt was, dat hem zyn werk nimmer behaagde: nochtans, offchoon hy alles wel deedt, konde hy de paarden nooit wel afbeelden. Na hem kwam Giorgio da Caſtelfranco (gemeenlyk Giorgione genaamt) een zeer geacht Schilder, die zelfs meer dan de laatſtgemelde beloofde, en van wien men verſcheide Tafereelen in olyverw ziet van ene uitnemende levendigheid, en zo ſmeltende, indien men dus ſpreken mag, dat men 'er de ſchaduwen niet in ontdekt. Die bekwame man ſtierf aan de peſt tot groot nadeel der Schilderkunde. Julio Romano was mede een groot Schilder, en een roemwaardig leerling van den uitmuntenden Raphaël: dit toonde hy door zyne werken niet alleen in de Schilder-, maar ook in de Bouwkunde, 't geen hem in veel achting bragt by Frederik, Hertog van Mantua, alwaar hy ver-

Digitized by Google

verſcheide Tafereelen ſchilderde, die hoog gewaardeert werden; verſierende insgelyks Mantua met zeer fraaije gebouwen. Julio hadt een' gelukkige Inventie, was een goed Tekenaar en Coloriſt; doch werdt in 't Coloriet en de bevallige behandeling door Antonio (*) Corregio overtroffen. Deze was een zeer aangenaam Schilder, van wien men te Parma Tafereelen van eén' zo zonderlinge ſchoonheid ziet, dat men niets fraaijer ſchynt te konnen verlangen. Wel is waar, dat hy in de Teekening ongelyk beter dan in 't Coloriet ſlaagde: maar wat zal ik u van Franciſco Parmegiano zeggen? Deze gaf een zo bevalligen zwier aan zyne Tafereelen, dat zy alle, die dezelve zien, verrukken: ook coloreerde hy zeer net, en was zo eel en correct in de Teekening, dat een ieder over 't geen hy op papier nagelaten heeft, verſteld moet ſtaan, vermits men 'er een' wonderbare juiſtheid in vindt Hy maakte veel werk van de Tafereelen en de gedachtenis van Raphaël; doch ſtierf mede jong. Te Rome zeide men, gelyk Vaſari meldt, dat de ziel van Raphaël in zyn lighaam was overgegaan, dewyl zy in vlugheid van geeſt en pryswaardige zeden elkander gelyk waren. Ten onrechte beſchuldigde men Parmegiano, dat hy zich aan 't zoeken naar den ſteen der wyzen overgegeven zoude hebben; want 'er nooit een Wysgeer geweeſt is, die het geld en de rykdommen minder achtte, dan hy. Dit getuigen Battiſta van Parma, zyn leerling en een uitmuntend Beeldhouwer,

(*) Antonio Liero was niet van Corregio, maar uit een klein Dorp, daar naby liggende, geboortig, alwaar ik uit nieuwsgierigheid geweeſt ben.

Digitized by Google

wer, en verſcheide anderen. Thans treedt Girolamo Mazzola, zyn neef, met veel eer en roem in zyne voetſtappen.

FABRINI.

't Is zeker, dat men Parmegiano, die gemeenlyk Parmegianino genoemt wordt, ten hoogſten roemt.

ARETIN.

Polidoor van Caravaggio (*) was mede een zeldzaam en groot Schilder, zeer fraai in de Inventie en Teekening, vaardig en bedreven, en een groot nabootſer van het Antiek; doch heeft in 't Coloriet niet geſlaagt, en zyne beſte werken zyn graauwen in Freſco. Wonderbaar is het, dat Polidoor omtrent de 21 of 22 jaren oud was, toen hy onder Raphaël het beroep aanvaarde. Hy ſtierf mede jong; wordende te Meſſina elendig om 't leven gebragt door een ſchelmſchen knecht, om hem van enig geld te beroven; doch die, gevat zynde, tot loon van die euveldaad in de zelfde ſtad gevierendeelt is.

FABRINI.

Ik begin te beſpeuren, dat Michel Angelo de enigſte Schilder niet is.

ARETIN.

Andrea del Sarto was in dat beroep mede zeer bedreven; en Francois de I., Koning van Vrankryk, hadt een groot behagen in zyne Tafe-

(*) Polidoor kwam noch zeer jong van Caravaggio te Rome, ten tyde Leo de X. aan 't Vaticaan deedt arbeiden. Hy was een armhartig Schilder, dien niemand wilde aanzien; doch de werken, waaraan men aldaar bezig was, opmerkende, wroette hy zo vlytig met het penſeel, en ſtudeerde zo gelukkig, dat zyne fraaije Tafereelen hem door de gantſche waereld berucht gemaakt hebben.

Digitized by Google

fereelen. Perino del Vaga verdient geen minderen lof. Ook hebben de Schilders de werken van Antonio da Pordenone hoog geſchat. Deze was een ſtout en bekwaam Schilder, en ſchepte veel behagen in verkorte en ſchriklyke beelden. Alhier (te Venetië) vindt men enige werken van hem in Freſco, die zeer ſchoon zyn, als die voor den gevel van 't huis van Talenti, waarin men een Mercurius in 't verkort ziet, die een' wonderbare uitwerking doet; voorts een veldſlag, een paard, 't geen zeer geroemt wordt, en een Proſerpina in de armen van Pluto, 't geen een zeer bevallig beeld is. Noch vindt men van hem in de grote kapel der kerk van St. Rochus God den Vader met enige Engelen in den Hemel, als mede verſcheide Leeraren en Euangeliſten, die hem een groten naam gegeven hebben (*). Ook moet hy gewis zeer bekwaam geweeſt zyn, dewyl hy om ſtryd tegens onzen Titiaan ſchilderen moeſt, by wien hy echter niet halen konde; waarover men zich geenzins behoeft te verwonderen, want men (de andere Schilders houden het my ten goede) in dezen alleen alle de uitmuntende hoedanigheden, die onder verſcheide anderen verdeelt waren, in hare volmaaktheid byeen vindt. Niemand heeft hem ooit in de Inventie en Teekening overtroffen, en in het Coloriet is hem niemand gelyk, zelfs komt de roem van een volmaakt Coloriet, die aan geen der ouden vergunt is, Titiaan al-

(*) Het klooſter der Auguſtynen te Venetië, San Stefano genaamd, is mede door hem beſchildert. Men zegt, dat de nayver tuſſchen Titiaan en hem ten dien tyde zo groot was, dat zy, gelyk de toenmalige braven, met den degen op hunne zyde en het rondas naby hen ſchilderden.

Digitized by Google

lleen toe; en indien een van hun denzelven vertregen heeft, ontbeeren alle de hedendaagſchen lien roem, de een meer de ander min. Doch Titiaan evenaarde hierin het Leven. Gene zyner beelden vindt men, die niet beweegen, aandoen en ſpreken. In zyne werken zyn gene onnutte behaaglykheden, maar een' gevoeglyke eigenſchap van Couleuren; gene gemaakte opprongkingen, maar een' meeſterlyke heldhaftigheid; gene hardheid, maar het mollige en tedere van het Leven, en zyne lichten ſtryden en dartelen altoos met zyne ſchaduwen, en nemen af en verdwynen op de zelfde wyze, als in de natuur plaats heeft.

FABRINI.

Dit, hoor ik, zegt al de waereld.

ARETIN.

Men ziet ook duidelyk, dat de natuur hem een Schilder maakte, dewyl hy te Cadore (*) van deftige ouders geboren zynde, geen 9 jaren bereikt hadt, toen zyn vader, reeds in hem een flonkerend licht van vernuft voor de Schilderkunde ziende doorſtralen, hem naar zyn broeder te Venetië zondt (die een der aanzienlyke ampten aldaar bekleedde, welke men niet dan aan geboren burgers geeft) ten einde dezen zyn jongen neef het ſchilderen te doen leren.

FA-

(*) Ik heb ergens gelezen, dat Titiaan in den jare 1477 (andere zeggen 1480) geboren werdt in een klein ſlot, Pieve geheten, behorende onder Cadore, op de grenzen van Frioul, van aanzienlyken huize, Vecelli genaamt, uit 't welk St. Titiaan, bisſchop van Oderzo, mede afkomſtig was. Dit zal waarſchynlyk de reden geweeſt zyn, waarom men hem den naam van Titiaan gaf.

Digitized by Google

FABRINI.

Het is my zeer aangenaam, enige byzonderheden van dien uitmuntenden Schilder te horen.

ARETIN.

De oom bragt dan dit kind by Sebaſtiaan, vader van den wakkeren Valerio en van Francesco Zuccati, de enige meeſters in het Moſaïk, welke die konſt tot zodanig een' uitnemenheid gebragt hebben, waarin wy haar thans zien, naamlyk zo ſchoon als de beſte Tafereelen. Sebaſtiaan Zuccati den jongen Titiaan in de grondregelen der Schilderkunde onderwezen hebbende, beval hem aan Gentil Bellino, broeder van Jan, doch die verre beneden dezen was, en toen met Jan aan de grote raadkamer arbeidde. De geeſt van Titiaan, door de natuur tot hoger vlucht geſchikt, en tot de volmaaktheid der konſt aangedreven, was niet voldaan met het volgen der droge en vermoeide manier van Gentil, maar teekende in het tegendeel ſtout en zeer gemaklyk. Gentil beſpeurende, dat zyn leerling van zyne manier afweek, voerde hem derhalven te gemoet, dat hy uit de Schilderkunde geen nut trekken zoude. Hierom verliet Titiaan den groven Gentil, en begaf zich by Jan Bellino, wiens manier hem mede niet geheel behaagde. Des verkoos hy Giorgio da Caſtelfranco, en werdt, by dezen teekenende en ſchilderende, in korten tyd een zo groot man in zyn beroep, dat toen Giorgione aan den gevel van 't Pakhuis der Duitſchers (*) arbeidde, die naar het groot Canaal uitziet, men aan Titiaan den anderen gaf, uitzien-

(*) Te Venetië bekend onder den naam van Fontico de Tedeſchi.

Digitized by Google

ziende naar de kramery, gelyk wy reeds gezegt hebben, offchoon hy naauwlyx 20 jaren oud was. Aldaar fchilderde hy een' Judith, zo in Teekening als Coloriet wonder heerlyk; invoegen alle de vrienden van Giorgione, toen dat beeld ontdekt was, het eenparig voor zyn werk aanziende, hem met gelukwenfchingen overlaadden, en het roemden als het onvergelyklykfte, 't geen hy ooit gefchildert hadt. Giorgione antwoordde hun tegendank, dat het het werk van zyn leerling was, die toonde, reeds zyn meefter te overtreffen: zelfs hieldt hy zich enige dagen als een wanhopige binnens huis, ziende dat een jongeling (*) meer wift dan hy.

FABRINI.

Ik heb gehoort, dat Giorgione zeide, dat Titiaan van de geboorte af een Schilder was.

ARETIN.

Weinig tyds daarna deedt men Titiaan voor het groot autaar der Mindere-Broeders kerk (†) een groot Tafereel fchilderen, waarin hy de Hemelvaart van Maria in olyverw verbeelde. Boven die maagd ziet men God den Vader, omgeven door twee Engelen. Maria, verzeld van een' menigte dier Hemel-geeften, fchynt ten enemaal met een gelaat vol nedrigheid hemelwaards te ftygen; en hare kleederen flodderen op een' ele wyze. Beneden zyn enige Apoftelen geplaatft, die door verfcheide ftanden en gebaarden zo wel vreugde als verbaaftheid tonen. Merendeels zyn dezelve meer dan levensgrootte. Zeker is het, dat men in dat Tafereel het grootfche en ver-

(*) Zy waren beide jong.
(†) Die kerk wordt Chiefa de' Frati geheten.

Digitized by Google

verſchriklyke van Michel Angelo, het zachte en bevallige van Raphaël, en het ware Coloriet van het Leven ziet. Echter was dit zyn eerſte werk in olyverw, en in noch zo jonge jaren. Ondertuſſchen hadt men tot noch toe niets, dan de doodſche en koude ſtukken van Jan Bellino, van Gentil en Vivarino gezien; want Giorgione noch niets in 't openbaar in olyverw verricht, en enkel enige halve lyven en Portretten, waar in Leven en hoogſels ontbraken, geſchildert hadt. Des verachteden de grove Schilders en het dwaze volk 't gemelde Tafereel zo veel zy konden; doch de nyd vervolgens verkoelende (*) en de waarheid hun allengs de ogen openende, begon men te Venetië de nieuwe manier, die Titiaan hieldt, ten hoogſten te roemen, en ſedert beyverden zich alle de Schilders, om haar na te bootſen; maar dewyl zy buiten hun bereik was, bevonden zy zich 'er van afgedwaald. Gewis kan men het voor een wonder aanmerken, dat Titiaan, zonder noch de Oudheden van Rome gezien te hebben, die den uitmuntendſte Schilderen te licht verſtrekten, enkel door middel der kleine vonk, welke hy in de werken van Giorgione ontdekt hadt, de konſt van ſchilderen zo volmaakt leerde en begreep.

FABRINI.

Het oude ſpreekwoord der Grieken zegt, dat het een ieder niet geoorloofd is, naar Corinthe te gaan; en gy hebt gezegt, dat het weinigen gegeven is, wel te ſchilderen.

ARE-

(*) Wel is waar, dat dat ſtuk den Monnikken niet behaagde; doch toen de Ambaſſadeur des Keizers het van hun kopen wilde, opende hun zulx de ogen, en maakten zy 'er meer werk van.

Digitized by Google

ARETIN.

Titiaan hadt toen een zo groten roem verkregen, dat men geen edelman te Venetië vondt, die niet trachtte, enige Portretten of iets anders van zyne hand magtig te worden Men gaf hem verſcheide ſtukken in de kerken te ſchilderen. In die der Mindere-Broeders deden hem de doorluchte edellieden van den huize van Pefaro een Tafereel ſchilderen voor het autaar, alwaar men een marmer wywatervat heeft met een klein beeld van Joannes den Doper, op 't zelve gebeeldhouwt door Sanſovino. In dat Tafereel maalde Titiaan Maria, zittende met het Kindeke, 't geen één been aartig opgeheven houdt, en met het ander op ene der handen van de Moeder-Maagd ruſt, voor welke een St. Pieter ſtaat, achtbaar van gelaat, naar Maria gekeerd, met de ene hand op een opengeſlagen boek, 't geen op zyne andere hand ruſt, terwyl de ſleuttels aan zyne voeten liggen. Voorts ziet men een St. Franciſcus, een gewapend man, een ſtandaart houdende, en enige Portretten der edelen van 't gemelde doorluchtig huis, die alle ſchynen te leven. In het klooſter der kerk van St. Nicolaas ſchilderde hy voor het groot autaar het beeltenis van dien heilig, welke in dat ſtuk het voornaamſte, en waar van het gewaad een goudlakens koorkleed is, waarin men de dikte en den luiſter van het goud ziet, 't geen 'er als waarlyk in geweven ſchynt. Aan de ene zyde vertoont zich een' Ste Catharina, wier ſtand zeer bevallig en in wier gelaat en houding, als het ware, iets Godlyx is. Aan den anderen kant is St. Sebaſtiaan, naakt, van een' zeer ſchone geſtalte, en de vleeſchcouleur zo ge-

gelyk aan het Leven, dat hy veeleer levendig dan geſchilderd ſchynt. Pordenone dien St. Sebastiaan ziende, zeide: ik geloof vaſtlyk, dat Titiaan aan dat lighaam vleeſch en geen' verwen gebruikt heeft. Een weinig dieper in dat ſtuk ziet men noch enige andere zeer fraaije beelden, ſchynende opgetogen in het beſchouwen van een' Maria, met enige Engelen in de lucht verbeeld. In elk beeld heerſcht een' wonderbare heiligheid. Het hoofd van St. Nicolaas is inderdaad heerlyk, en van een onuitſpreeklyke deftigheid (*).

FABRINI.

Ik heb die ſtukken menigwerf gezien. Zy zyn waarlyk uitmuntend, en konden van niemand buiten Titiaan gemaakt worden.

ARETIN.

In de kerk van Ste Maria major ſchilderde hy een klein ſtuk, verbeeldende Joannes den Doper in de woeſtyne. Nooit zag men gewis iets ſchoner en beter in Teekening en Coloriet. In die van St. Jan en Paulus maalde hy het Tafereel van St. Pieter den Martelaar (†) ter aarde gevallen onder den moordenaar, die den arm opheft, om hem te doorrygen: een weinig van daar een vluchtenden geeſtlyken, en boven enige kleine Engelen, nederdalende, om hem de kroon der marteldood aan te brengen. Voorts ziet men een

(*) Het ſchynt naar dat van den Laocoon genomen te zyn. Pouſſin Paulus in opgetogenheid verbeeldende, heeft insgelyx het hoofd van den Laocoon gevolgt; doch in beide is de Expreſſie verzacht.

(†) Dit is het zelfde Tafereel, waarvan op de eerſte bladzyde der zamenſpraak geſproken wordt, en waaruit men oorzaak tot dit geſprek ſchynt genomen te hebben.

Digitized by Google

een boſch, waar in enige vlierbomen. Dit alles is zo ſchoon en uitvoerig, dat anderen het ligter benyden dan navolgen konnen. De geeſtlyke toont in zyne vlucht een gelaat vol yzing, en men ſchynt hem zelfs te horen ſchreeuwen; zyne beweeging is zeer hevig, en zodanig als van iemand, dien de uitterſte vreze bevangen heeft: daar en boven is zyn kleed op een' wyze geſchilderd, waarvan men elders geen voorbeeld ziet. Het aangezicht van St. Pieter is overtogen met een bleekheid, welke men in het Leven op het gelaat van ſtervenden ziet. Die heilig ſteekt een zo ſchonen arm en hand uit, dat alhier de konſt, mag men met recht zeggen, de natuur voorby geſtreeft heeft. Ik treed niet tot het verhalen der ſchoonheden van de Inventie, Teekening en 't Coloriet, vermits zy u en al de waereld bekend zyn. De Raad lag Titiaan, die toen noch zeer jong was, een' fraaije jaarwedde toe, en hy ſchilderde in de raadkamer de hiſtori, die ik zo veelmalen aangehaalt heb, naamlyk van Fredrik Barbaroſſa, toen hy de voeten van den Paus kuſchte; en aan de andere zyde van dat vertrek een veldſlag (*), waarin men verſcheide figuren van ſoldaten, paarden en andere merkwaardige zaken vindt, daar onder een' jonge dochter, in een gragt gevallen, houdende zich aan den kant vaſt, om 'er uit te klouteren, waarom zy ook het ene been uitſteekt, het geen zeer natuurlyk verbeeld is; en ſchynt dat been waarlyk vleeſch en niet geſchildert te zyn. Gy merkt wel, dat ik zyne wer-

(*) Die ſtukken zyn verbrand. Enige van dezelve zyn in koper gebragt; doch de prenten komen zeer zelden voor.

Digitized by Google

werken alleen even aanroer, vermits een gantsche dag vereischt zoude worden, indien men enkel de voornaamste partyen wilde beschryven. De roem van Titiaan bleef niet binnen Venetië besloten, maar zich wyd en zyd door Italië verbreidende, verlangden verscheide Vorsten, Tafereelen van hem te bezitten. Onder dezelve rekent men Alphonsus, Hertog van Ferrare; Fredrik, Hertog van Mantua; Francois Maria, Hertog van Urbino, en verscheide anderen. Het van hem uitgaande gerucht ook te Rome gekomen zynde, noopte Leo den X., hem door aanzienlyke jaarwedden aan zyn hof te nodigen, ten einde Rome zich beroemen zoude, behalven de stukken van Raphaël en Michel Angelo, ook iets uitmuntends van Titiaan te bezitten. Doch de grote Navagero, die geen minder kenner van de Schilderkunde, dan een groot Dichter was, voorzag, dat Venetië, hem verliezende, van een zyner heerlykste sieraden verstoken zoude zyn, en bragt by Titiaan te weeg, dat hy die aanbieding van de hand wees. Zyn roem ook tot in Vrankryk overgevlogen zynde, deedt de Koning Francois de I. hem de treflykste voorwaarden aanbieden, om hem tot zich te lokken. Doch Titiaan wilde Venetië niet verlaten, alwaar hy in zyne kindsheid gekomen was, en 't geen hy tot zyn vaderland verkoos. Van Karel den V. heb ik reeds gesproken; invoegen nooit Schilder geweest is, die in 't algemeen by de Vorsten in hoger achting was, dan Titiaan. Dus ziet gy, wat hoogvliegende verdiensten te weeg konnen brengen.

FABRINI.

Men zegge, wat men wil, de verdiensten kon-

Digitized by Google

nen echter nooit verborgen blyven, en een ieder, die met dezelve bedeelt is en zich wel gedraagt, is de Bouwmeester van de Fortuin.

ARETIN.

Gewis, myn waarde Fabrini, kan men met waarheid zeggen, dat niemand de Schilderkunde ooit zo veel ere toebragt, dan Titiaan, dewyl hy, zyne verdienſten kennende, zyne ſtukken altoos op een zeer hogen prys hieldt; willende zyn tyd niet dan voor Vorſten beſteeden en voor lieden, die hem uit een ruimen beurs betalen konden. Te veel tyd ware nodig, om op te tellen, wat een' menigte Portretten hy geſchildert heeft. Dezelve zyn zo uitmuntend, dat zy door het Leven niet overtroffen worden, en zyn alle van Keizeren, Koningen, Pauſen, Prinſen en andere groten. Nooit kwam een Kardinaal of ander voornaam perſonadie te Venetië, die niet by Titiaan zyne Tafereelen ging zien, noch zich door hem liet ſchilderen. Noch lange zoude men konnen redeneeren van de Tafereelen, die in de vertrekken van het kollegie gevonden worden, en van vele anderen, welke hy voor den Keizer en den Koning van Engeland geſchildert heeft: by voorbeeld van het ſtuk der Drieeenheid; van de weenende Maagd; van Titius; van Tantalus; van Siſyphus; van Andromeda; van Adonis, 't geen welhaaſt in plaats uitkomen zal, en andere hiſtorien en verdichtſelen, die zo in de Inventie en Teekening als het Coloriet uitmuntend zyn. Doch ik bedwing my, en ga zyn lof ſtilzwygend voorby, vermits ik zyn vriend en gevader ben, en men volſtrekt blind moet zyn, wanneer men de zon niet ziet. Echter wil ik niet verzwygen, dat Titiaan te Mantua voor

den

den Hertog Fredrik de twaalf Keizers geſchildert heeft, gedeeltlyk genomen naar Medailles, en ten deele naar het Antiek Marmer. Dezen zyn zo uitvoerig, dat een' menigte lieden zich enkel naar Mantua begeeft, om dezelve te zien, en bevindt, dat zy veeleer de ware Keizers, dan hunne Portretten zyn.

FABRINI.

Ik weet, dat zeer weinige burgerlieden zich beroemen konnen, een ſtuk van Titiaan te bezitten.

ARETIN.

Onze Titiaan dan is in de Schilderkunde een uitſtek, zonder weêrgâ; en Apelles zelf zoude, wanneer hy in leven ware, zich niet behoeven te ſchamen, hem als zodanig te eren. Doch behalven deze zyne grote begaaftheden, bezit hy noch andere pryswaardige hoedanigheden: als eerſtlyk, is hy zeer zedig; ten anderen ſpreekt hy nooit kwaad van enigen Schilder, maar gaarne met lof van de zulken, die het verdienen. Voorts ſpreekt hy zeer wel; heeft een uitnemenden geeſt, en kan van alles volmaakt wel oordeelen; is zachtzinnig van aart; inſchiklyk; minzaam; zeer kieſch in zeden, en men behoeft ſlegts eenmaal met hem in geſprek geweeſt te zyn, om hem te beminnen.

FABRINI.

Dat alles is niet dan de loutere waarheid. Dewyl gy nu, zo ik meen, over die ſtoffe niets meer te zeggen hebt, zullen wy beſluiten, dat offchoon tot op dezen tyd (*) verſcheide grote Schilders geweeſt zyn, deze drie boven dezelve alle

(*) Ontrent het Jaar 1555.

Digitized by Google

alle uitmunten, en den eerſten rang verdienen, naamlyk Michel Angelo, Raphaël en Titiaan.

ARETIN.

Dat is ook zo; doch met zodanig een onderſcheid, als ik hier boven heb doen zien. Betreffende onze dagen, vrees ik, dat de Schilderkunde weder te niet lopen zal (*); want men onder onze jonge lieden genen vindt, die enigzins hoog ryzen willen, of van wien men zoude konnen verwachten, dat zy enigen trap van uitmuntenheid bereiken zullen; en die mannen van naam zouden konnen worden, laten zich door de gierigheid verleiden, en leggen zich weinig of niet op hun werk toe. Battiſta Franco van Venetië (†) gedraagt zich gantſch anders; zynde in het tegendeel den gantſchen dag bezig met yverig te teekenen en te ſchilderen tot ere van deze ſtad, en om zelf daardoor roem te erlangen, 't geen hem ook een beruchten Leraar in de Teeken- en Schilderkunde maakt. Voor het overige geef ik u deze les: dat gy, alle vooroordeel van vriendſchap aan een' zyde ſtellende, voortaan meer naar billykheid oordeelt.

EINDE.

(*) Dit is een' voorzegging, die wy hedendaags meer dan in enigen verleden tyd vervuld zien.

(†) Nochtans bloeiden, ten tyde deze zamenſpraak in 't licht gegeven werdt, te Venetië Tintoret, Paulo Veroneſe, Baſſan en anderen, die veel meer verdienden genoemt te worden, dan deze Battiſta, wiens Tafereelen naauwlyx bekend zyn. In weerwil van den goeden raad, dien men aan anderen geeft, laat men veeltyds zich zelven vóórinneemen; en het inzicht, om iemand dienſt te doen, doet ons dikwerf geheel ten onpaſſe in loftuitingen uitwyden.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

11-9

009

Digitized by Google

Digitized by Google